Klaoda ar Prat “Pluenzir“
(1875 – 1926)

Marvaillou evid ar Vretoned
bet embannet e 1914.
Modernnaet eo bet an doare-skriva.
Notenn gand embanner “Embann an Hirwaz“ : kristen penn-da-benn e oa Klaoda ar Prad, beteg re a-wechou.
Levezonet eo gand ereadurez ar galleg, meur a wech. Meur a vi-koukoug a zo er skrid orin. Eur bern faziou kemmaduriou a zo er skrid orin.
Skeudennou gand J. Hainaut, euz Skol-Veur an Ijinou e Pariz, ha gand Loeiz Ar Gwennek, Kannad an Ijinou-kaer e Montroulez.
Da genta Doue,
Breiz-Izel goude
Hag he yez ive’.

D’an Aotrounez enoruz
Charlez ar Goffic
hag
Anatol Ar Braz
O-deus skrivet traou ker brao
Diwar-benn or Mamm-Vro
Breiz-Izel !
Kinnig doujuz hag anaoudeg.

Klaoda ‘r Prad

Landivizio, d’ar 15 a viz Du 1913.

Taolenn

D’al lenner.
Mao Kergarreg : an hini en-doa greet marhad gand an Diaoul
Botezig voulouz an Aotrou Sant-Per.
Nedeleg ar skoliou.
Salaun ar Foll.
Penaoz e oe kollet Kêr-Iz.
Paotr-saout Komanna
Killog Betleem.
Ar bod-beuz benniget.
Yann ha Marharid.
Nik ha Seven.
Foar ar godellou toull.
An daou vartolod breton.
Bragou kenta Paolig.
Lodenn Doue.
Ar marheg milliget.
Dizoursi pe Ar Marichal hag ar Maro.
E-pad an Dispah.
Eun istor euz amzer an Dispah.
Moustrerig.
Merh ar bunision.
Boutouigou ar Werhez.
Yann Jertrud.
Kousk, Babig ! .
Eun dro e Bro-Wened (Pennad kenta).
Eun dro e Bro-Wened (Eil pennad).
Eun dro e Bro-Wened Trede pennad.
Mao Kergarreg.

Doue r'ho paeo !
Huñvre eur bugel.
Paner ar marvaillou munud (Ar morian hag ar zoudard)
Paner ar marvaillou munud (Roudou Doue)
Paner ar marvaillou munud (Doue a zo e peb leh)
Paner ar marvaillou munud (Osti hlan)
Paner ar marvaillou munud (An daou vreur).
Paner ar marvaillou munud (Azen ar Bardonerez).
Paner ar marvaillou munud (An Iliz reformet)
Paner ar marvaillou munud (Paour-kêz emzivad)
Paner ar marvaillou munud (An Dragon hag ar Beleg)
Paner ar marvaillou munud (Alumenn-viou ar homis beajour).
Paner ar marvaillou munud (En dizro euz Lourd).
Paner ar marvaillou munud (Ar penn-azen).
Paner ar marvaillou munud (El leh ez eus ano euz kostou Adam).
Paner ar marvaillou munud (Providañs Doue).
Paner ar marvaillou munud (Pep hini e studi !)
Ar Vamm-goz Mizer o klask lojeiz.

D'al lenner

.... Erruoud a rejont (Ruth hag he mamm-gaer) eta o-diou e Bethleem. Hogen an dra-mañ a oa e mare an eost, ha Ruth a zoñjas mond da bennaoui evid kaoud peadra da veva. Dorn Doue he hasas war douar Booz, eun den pinvidig-braz hag a oa kar da Elimeleg. Boaz a deuas war an deiz da weled e zervijerien a oa o tastum ed en e barkeier.O veza gwelet eno Ruth o pennaoui, hag o veza klevet gand pebez karantez he-devoa heuliet he mamm-ger, ez eas d'he haoud hag e lavaras dezi : »Va merh, chomit e-kichenn va flahed, hag it war o lerh e kement leh ma vezint oh endramm. P'ho-pezo sehed, evit euz ar pod a zo amañ evid va zervijerien, ha da vare ar pred deuit da zebri asamblez ganto. » Boaz e lavaras ivez d'e zervijerien : « Pa viot oh endramm, lezit amañ hag a-hont eur penn bennag da goueza euz hoh herdin evid n'he-devezo ket a vez oh o dastum... »

(Morvan, Istor an Testamant koz hag an Testamant nevez).

Ha me ivez a zo bet o pennaou... en eun douar druz e leh ma sav a beb amzer pennou ed euz ar re gaerra. En-dra m'edon o pennaoui ez eus deuet Boozed[1] Breton d'am haoud, hag o-deus lavaret din krak ha berr : « Chomit dre amañ, kutuillit bleun brug euz a Vreiz, pe bleun lann, pe bleun balan, mez en an' Doue , n'it ket da glask danvez estren... Troet ho-peus e Brezoneg eun toullad brao a varvaillou ; dastumit anezo ; kemerit ivez er *Feiz ha Breiz* koz euz an traou dudiuz-se a blijas kement gwechall d'ar re a zo bet en on raog ; zoken, meur a hini euz ar re goz o gwelas gwechall eno, o-devo plijadur oh o gweled a-nevez klozet en eur levrig... »

Setu ar pez am-eus greet.

Kutuillet em-eus amañ hag a-hont marvaillou galleg ha brezoneg, gand m'o-devoa spered breizeg.

Lavared a ran em-eus *kutuillet* ; ne lavarin ket ha ne lezin den da lavared em-eus *peillet*. Kement am-eus kemeret a zo bet aotreet din gand o ferhenn. Ha peogwir e kavan tro e livirin ez eo eur blijadur evidon trugarekaad amañ an aotrounez abad Perrot, Job-Per ar Bras,Frañsis Even, Simon (mouller e Roazon), ha Yann ar Floc'h, euz ar gwiriou o-deus roet din. Mez, petra 'lavaran ? n'eo ket me hepken a drugakeraio anezo ; me 'zo sur e savo an heveleb mouez anaoudeg euz kalon kement Breizad a lenno al levr nevez-mañ.

Kee, Levrig nevez, douget war êzenn ar balan, ar brug hag al lann, kee da lavared d'ar *baour-kêz Bretoned* euz an ugentved hantved a gomz c'hoaz ar Brezoneg ez eo o yez din a beb doujañs, a bep karantez, a beb enor. Lavar dezo ouspenn ez eus en on amzer tud a beb reñk, a bep stad, lod zoken er hargou uhella, o-deus desket ar Brezoneg, a gar hag a gomz ar Brezoneg ken alies gwech ma kavont tro d'hen ober, a zivenn ar Brezoneg, hag a houlenn evitañ e Breiz ar frankiz a zo dleet dezañ e peb leh.

Me va-unan, Aozer al levr-mañ, am-eus greet beteg-henn, a gav din, ar pez a hellen evid-se. Setu amañ ali daou veleg ; e-touez kalz a reou all, hag ali eur mignon mad euz Brest :

> Mon cher ami,
>
> Tous les amis de la Bretagne vous sauront gré de ne pas désespérer d'elle. Elle est bien menacée, hélas ! dans tout ce qu'elle avait de beau et de glorieux. Nos compatriotes n'ont plus de fierté nationale. Il y a cependant un mouvement nouveau de relèvement, et dans cette tentative admirable de renaissance vous avez une part absolument hors ligne.
>
> Que le peuple se mette à suivre tous ces vaillants initiateurs, à les écouter, à les lire, et la Bretagne sera sauvée ! Peut-être nous serait-il très utile d'voir des colporteurs. Les protestants en ont.
>
> Je vous envoie la trop modique somme de dix francs, avec l'expression de me vœux les plus ardents pour le succès de vos travaux. En tout cas Dieu vous en tiendra compte, et aussi, j'aime à le croire, la Bretagne de l'avenir.
>
> Votre tout dévoué,
> C. Guittrel, ch. hon.
> Curé de Gouarec, Diocèse de Saint Brieuc.

Va mignon ker,

... Ho levriou a vez lennet gand plijadur. Kalz a vad a rit dreizo...

Ho servijer,
Lichou,
Person Santec.

Kêr Vrest, ar 4 a viz Meurz 1913

[1] Boozed : ?

Aotrou Kloada ‘r Prad, va mignon ker,

Kemerit va ano evel ragprener ho “Pevare Levr Marvaillou“. Mall braz am-eus d’e gaoud. Ar re all a zo ken brao, hag o-deus greet kement a blijadur er goañv-mañ, er beilladegou tro-war-dro, m’ema va mignoned o houlenn diganen peur em-bezo eun all da rei dezo da lenn.

Pemp tiegez o-deus greet o leoriou evel-se diouz an noz. E Sant-Tonan em-eus gwelet beteg seiteg den o selaou ho Marvaillou, er memez nozvez.

Pebez blager !, a lavare lod. – Setu aze eun distager !, a lavare an oll.

Buan ‘ta ar “pevare levr“ !

... Deoh a-greiz kalon evid Breiz, gand va gwella gourhemennou.

Ywan Tillenon (Louzaouer).

Gwella eo m’am-eus greet eur vad bennag gand va levriou. Ne glaskan ken !

Klaoda ‘r Prat
Mestr-skol kristen,
euz Akademi ar Brezoneg.

Mao Kergarreg
an hini en-doa greet marhad gand an Diaoul

Selaouit oll mar hoh-eus c'hoant,
Hag e klevfet eur gaozig koant,
Ha n'ez eus enni netra haou,
'Med marteze eur ger pe zaou.

En amzeriou-ze, pell 'zo abaoe, ez oa eun aotrou pinvidig, ker pinvidig ma ne ouie ket ar pegement euz e zanvez. Hogen, dre ren buhez direol ne zaleas ket e stal da vond da stalig, hag en-devoe dizale kemend a zle hag en-devoa bet a beadra. Ma soñjas, 'velkent, lakaad eun tammig urz en e aferiou.

Eun devez edo o selled ouz e liziri feurm, hag e welas ez oa eun den anvet Mao Kergarreg en unan euz e zouarou ha ne baee morse netra ebed dezañ : edo eno evel eur perhenn en e dra. Kas a reas kemennaduriou d'ar houër da zond d'e vaner.

Oh en em gaoud dirag mogeriou ar hastell, setu ma wel Mao diou skeudenn livet war an nor vraz : a-gleiz, hini Satan goz, hag a-zehou hini or Zalver Jezuz-Krist. Tenna 'reas e dok d'an diaoul hag e plegas e benn izel dirazañ, en eur lavared : « Da hemañ da genta ; n'eo ket kustum a gemend a enor, ha moarvad hen lakaad da dalvezoud din ; diskouez a ray anaoudegez vad en eur rei din eun taolig skoaz ma'h en em gavan diêz, evel am-eus aon e vin.

Eun tammig salud a reas ivez d'or Zalver, mez ken dichal ha ken difre !... Hag eñ er hastell.

Degemeret fall e oe gand an Aotrou. Hemañ a gomzas uhel, a ziskouezas e baperou, hag a

lavaras da Vao, e fae, e vije greet foar war gemend en-doa ma n'en-dije ket paeet kemend a dlee a-benn an eizved devez.

Mao a deuas ahano en eur skrabad e benn. Ne hoarze ket, me 'lavar deoh, n'oa ket a beadra da ober kennebeud. N'en-doa gwenneg ebed ha ne ouie petra da ober evid kaoud. Ouspennn-ze, eun toullad tud en-doa da vaga.

Saludi a reas adarre ar pez divalo a oa livet war an nor ; ne reas van ebed avad ouz an hini a oa en tu dehou.

Dizale eh en em gavas gand eun aotrou braz, gwisket kran, douget gand eur pez marh du.

« Deiz mad deoh, va den », a lavaras an aotrou.

« Ha deoh, va Mestr », a lavaras ivez dioustu ar houëriad.

« Gouzoud a ran euz peleh e teuez, ha petra 'zo war da spered oh ober diêz dit. Bet out aze e ti an Aotrou, da Vestr. Lavaret en-deus dit e ranki paea dezañ eun toullad mad a arhant en eiz deiz-mañ, pe e lakaio foar war da arrebeuri ha da vinviou labour ; hogen, n'ah-eus tamm arhant ebed ha gouzoud penaoz en em gemered evid kaoud. »

« Re wir eo an dra-ze, siwaz ! »

« Ahanta, me 'fell din rei skor dit, abalamour m'out bet deread em heñver. »

« Eun den madelezuz oh ; hogen, me 'garfe gouzoud gand piou em-eus afer. »

« Me eo an hini ah-eus gwelet e skeudenn du-ze war an nor, an hini ah-eus tennet da dok dezañ a-raog hen ober d'egile. »

« Ya ! ya !... Hogen, aon am-eus na deufeh da houlenn diganen eun dra bennag grevusoh eged an dra-ze ; hervez ar pez a gonter, peurvuia e houlennit gwasoh. »

« Penaoz ?... Penaoz ?... Tra ! rei evid kaoud, n'eus netra lealloh ; petra 'deuio da dud da veza ? »

« Mad, livirit din 'ta neuze petra 'hoantait. »

« Goulenn a ran beza perhenn war unan euz da vugale... Netra ken ! »

« Biken ne rin kement-se. »

« Gwell 'ta ar paotr paour ! Setu aze ez-peus seiz krouadur. Bremaig abalamour d'an Aotrou-ze n'helli mui labourad evid gounid bara dezo. Petra 'teuy da veza ganto ? »

« N'eus forz ! Biken ne roin deoh hini euz va bugale ! En em gaoud ar pez a garo ! »

« Evel a gari ; hast afo avad ; n'hellan ket chom da zale re amañ, rag n'eo ket labour a vank din ! »

Mao a skrabas e benn hag a jomas eur pennadig da zoñjal. Tremen a reas dre e spered ùeur a hini euz ar hontadennou en-doa klevet ken aliez er beilladegou goude koan. Er hontadennou-ze Paol goz a veze tapet dalhmad en e lasou. Hag e lavare outañ e-unan : « Deom atao, me ivez a ouezo tenna eun dreuflezenn da hennez, pa vezo deut ar mare. »

« Setu amañ petra 'm-eus soñjet », a lavaras Mao : « Mar fellfe deoh kemered ahanon, e-leh kemered va bugale, me a zo dare da ober marhad ganeoh ! »

« Gwelom 'ta da varhad, rag goude toud, n'eus forz din pe te da-unan pe da vugale da gaoud. »

« Ahanta, goulenn a ran e-pad tregont vloaz adaleg hizio, kaoud beb mintin pa zavin, mil skoed en aour en archedig koad dero am-eus du-ze e-kichenn va gwele. »

« Hag az-pezo hervez da houlenn ; beb mintin pa zavi, e-pad tregont vloaz, e kavi mil skoed en aour en archedig koad dero a zo en da gambr e-kichenn da wele, ha d'an termen-ze e teui ganen d'al leh ma ma fello din kas ahanout. »

« Ya, arabad avad e vankfe netra d'ar mil skoed a dlean kaoud beb mintin, rag d'an deiz ma vanko eul liard bennag, e vezo torret ar marhad, evel just. »

« Eun dra hreet eo. Ha bremañ e skrivi gand da wad da ano war ar paper-mañ, pourchaset ganen a-raog dond d'az kaoud. »

Hag e tiskouezas dezañ ar paper el leh en-doa skrivet ar marhad.

« Me n'ouzon ket skriva », a lavaras Mao, « nemed lakaad eur groaz a rafen e-leh va ano ! »

« N'am-eus ket ezomm a groaziou. Gra eur helhig aze, a-walh e vezo an dra-ze. »

Ar beajer a ziskennas diwar e varh. Gand beg lemm laonenn e gontell vihan e lakaas eur bizenn-wad da darza war breh Mao, hag e lavaras, oh astenn dezañ ar paper :

« Sell, gra eur helhig aze war-lerh ar skritur. »

Mao a reas ar helhig, hag egile a blegas ar paper d'e horren en e hodell.

Goude e savas adarre war e varh hag e lavaras :

« A-benn tregont vloaz, deiz evid deiz, te en em gavo amañ adarre ; diwall avad da vankoud, rag me a gavo ahanout n'eus forz e peleh e hellfes beza. »

War gement-se, an Aotrou a yeas gand e hent

Ha Mao a zistroas d'ar gêr laouen-braz.

« Mil skoed bemdez », a lavare-eñ, « e-pad tregont vloaz ! Ne vezo den ker pinvidig ha me er vro a-bez. D'am zro me 'hello c'hoarzin goap d'am mestr ; egile avad, Gwillou goz, - eñ eo, n'em-eus douetañs ebed war gement-se, - en eur zoñjal mad, a-benn tregont vloaz me 'm-bezo kavet eun dreuflezenn bennag da hoari dezañ evid kaoud peoh digantañ. »

*

E-pad ma tiruille ar zoñjou-ze dre e benn , e valee skañv hag e tegouezas gantañ hebdale eur marheg all savet war eur marh gwenn. An Aotrou-mañ a oa heñvel a-walh oh ar skeudenn livet en tu dehou d'an nor er hastell.

Ar marheg a jomas a-zav hag a gomzas outañ evel-henn gand eur vadelez dispar.

« Deiz mad deoh, den. »

« Deiz mad deoh ivez, va Aotrou », a respontas Mao.

« Gouzoud a ran eh en em gavit nehet, ha setu e teuan da ginnig skoazell deoh. Er pemzeg deiz-mañ e tleit paea eun toullad mad a arhant d'hoh Aotrou. N'hoh-eus ket a beadra, ha kalz tud ho-peus da vaga. »

« Fazia a rit avad ; n'am-beus ezomm sikour digand den ebed ; em zi du-ze em-beus kalz muioh a arhant eged n'am-bezo da gas d'am mestr. Bennoz deoh koulskoude evid ho kalon vad. »

War gement-se pep hini euz an daou zen a gendalhas gand e hent.

Pa zegouezas er gêr, kenta tra 'reas Mao 'oa sevel d'e gambr gand e wreg.

Dirazi e tigoras ar voest koad dero hag e chomas digor he genou da zelled ouz ar bern aour a oa dirazi.

« Jezuz, va Doue ! », emezi, « euz peleh e teu deom-ni kemend-all a aour ? »

« Arabad eo dit sponta », a lavaras Mao ; « me a oar euz peleh e teu... An dra-ze a zell ouzin-me... ».

Evel en-doa lavaret Gwillou goz, Mao a gavas bemdez, beb mintin, e vil skoed en e arched. E nebeud amzer e teuas da veza pinvidig-mor ; paea 'reas e zle d'an Aotrou ; prena 'reas zoken e gastell, ha di ez eas da jom gand e dud.

Den ne helle kompren penaoz e hellas Mao dond da veza ker pinvidig e ken nebeud-all a amzer. Mao a rank beza lakaet an dorn war eun teñzor, a lavare an darn-vrasa euz an dud, n'eo ket posubl a-hend-all...

Unan bennag evelato a gomzas a vouez izel euz ar zorserien, a en em glev gand an diaoul ; hogen, kaer a oa spia, mond war roudou Mao, den ne hellas dond a-benn da weled e veze oh henti paotred ar zabat nag ar zorserien. Den ne gomprene netra.

*

Mao a zavas mad e zeiz krouadur. Kaset e oent d'ar skoliou braz, el leh e rejont studiou kaer.

Unan anezo a deuas da veza arheskob.

Unan all, eskob.

Eun trede, vikel vraz.

Ar pevare, person en e barrez.

Ar pemved, kure.

Unan a oa ermid en eur hoad.

Ar seizved a oa eet da laer. Ken brudet 'oa e daoliou kaer zoken, ma oe lakaet da vestr war ar re all. Mond a reas da beilla ar veajourien war an hentchou braz, da beilla ar hestell hag ar houentchou. Deuet 'oa da veza spont an oll dre ar harter. Deuet 'oa da veza glahar e dad, e vamm hag e vreudeur.

*

Hogen, eun termen a zo da bep tra er bed-mañ, hag an tregont vloaz roet gand Gwillou goz da Vao Kergarreg a oa o vond da echui. Ar paour-kêz den a deu da veza teñvalloh-teñvella e benn. War zantelez e vugale, nemed unan, e fizie kalz evid kaoud skoazell er stourmad ez ee da gaoud.

Mond a reas da goves gand an hini anezo a oa person ar barrez. Dezañ e tibunas ar gudenn penn-da-benn. Ar beleg a skrijas gand euz o kleved traou ker grevuz. N'en-doa ket, emezañ, galloud da absolvi eur pehed ken braz. Hag e kasas ar peher d'e vreur eskob. Hemañ a lavaras ar memez tra, hag a gasas Mao da gaoud an arhesbob, hag hemañ e gasas d'an ermid, d'ar hoad.

E êl mad a deue bemdez d'e weled ha da gomz gantañ evel gand eur mignon.

An ermid a oa daoulinet war dreujou e zor, e zaoulagad savet en neñvou, pa zegouezas Mao. Gedal a reas ma vije echu e bedenn gand ar manah, ha neuze e roas dezañ da lenn al lizer en-doa skrivet en eskob dezañ. El lizer-ze e lavare frêz e pe stad euzuz edo o zad. An ermid a lennas al lizer, hag a lavaras, an daelou leun e zaoulagad :

« Siwaz ! tad kêz ! ken grevuz eo ho pehed ma n'hellan, kennebeud na va breudeur, ober netra evidoh. Mez mar kirit chom ganen amañ da dremen an noz, me a bedo evidoh ha warhoaz marteze am-bezo eun ali mad da rei deoh. »

E-kreiz an noz, en-dra m'edo an tad kousket mad o tiskuiza e izili, an êl a deuas evel kustum d'en em ziskouez d'an ermid, ha setu amañ petra 'lavaras :

« Galloud ebed war an douar n'hell terri ar marhad en-deus sinet ho tad gand e wad. Mez 'pedi 'rin evitañ an Itron Varia, ha warhoaz me a zegaso respont deoh. »

War gement-se an êl a zistroas d'an neñv, hag an ermid a gendalhas da bedi beteg an deiz.

« Ahanta, va mab ? », a lavaras an tad o tihuni.

« Ahanta, va zad, bet eo evel kustum va êl mad o weled ahanon ; komzet am-eus gantañ diwar ho penn. Lavaret en-deus din e pedje an Itron Varia, hag houmañ d'he zro, a bedo he Mab Doue. En noz a zeu e tegaso respont din. Chomit eta ganen ahann da warhoaz vintin, hag e tremenim an deiz-mañ o pedi hag o ouela d'ho torfed. »

Pignet d'an neñvou, an êl a yeas da zaoulina e-harz treid e Vestrez, ar Werhez Vari, d'he fedi da houlenn trugarez da dad an ermid. Ar Werhez vadelezuz he-devoe truez ouz Mao, hag a yeas da bedi he Mab evitañ.

« Kergarreg !... C'hwi n'ouzoh ket, va mamm, en-deus ar reuzeudig-se tennet e dok da genta da skeudenn va enebour livet war dor porz an Aotrou ?... C'hwi n'ouzoh ket, va mamm, em-beus kinniget sikour dezañ da stourm ouz Lusifer edo a-nevez gwerza dezañ e ene evid aour, dre eur marhad sinet gand e wad. Ar marhad-se a zo bremañ en ivern. Peogwir, koulskoude, va mamm, e pedit ahanon evitañ, n'hen dilezin ket, ha peogwir eo ker santel e vugale, nemed ar yaouanka, eo leal din ober c'hoaz eun dra bennag evitañ. Hogen, a-raog kaoud e bardon diganen-me e ranko mond e-unan ez-veo da gerhad en ivern ar paper-marhad a zo talvezet dezañ d'en em werza da Zatan evid aour.

N'eo ket eur veaj êz da ober ; red eo kaoud kalz nerz-kalon evid se ; hogen, gand ar skoazell a roin dezañ, e hello dond a-benn euz e daol.

Setu amañ eur wialenn wenn da gas d'ar paour-kêz Mao Kergarreg. Mar en-deus fiziañs ennon e hello ganti en em zivenn ouz oll diaoulou an ivern ha lakaad Satan goz e-unan da restaol dezañ ar paper sinet gand e wad. Red eo dezañ avad beza bet oh ober e dro a-raog ma vezo bet peurglozet an tregont vloaz, rag goude-ze e vije re ziwezad, ha Satan en-divije leh da lakaad seveni penn-da-benn ar pez a zo er marhad. »

Ar Werhez a drugarekaas he Mab Doue ; kemered a eure ar wialenn wenn da rei d'an êl, hag hemañ a oe mall gantañ mond d'he has d'an ermid da zisplega dezañ kement a oa da ober.

*

Pa oa eet an êl kuit, an ermid a gomzas evel-henn ouz e dad :

« Bez' e hellit kaoud eun tamm fiziañs c'hoaz, va zad, abalamour da bedennou va êl mad hag ar Werhez ; an Doue, leun a vadelez hag a drugarez evid ar paour-kêz peher a ziskouez keuz, a blij gantañ selled a druez ouzoh ha rei dorn deoh d'en em denna a dre skilfou Satan. Hogen, red e vezo deoh avad kaoud nerz-kalon, rag risklou braz a gavot war ho hent. »

« Riskl ebed, va mab, ne vezo en tu all d'am nerz-kalon. »

« Setu ‘ta, va zad, ar pez ho-pezo da ober : red e vezo deoh mond d’an ivern ez-veo, da ziframma euz daouarn Satan ar skrid milliget ho-peus sinet gand ho kwad. Hag eo red deoh mond a-raog ma vo echu an tregont vloaz, da lavared eo an tri devez-mañ ! »

« Mond d’an ivern !... Morse ne zistroas den ahano ha koulskoude eur fiziañs leun am-eus e komzou Jezuz, peogwir e hourhemenn din dre ho kenou. Mond a rin da weled. »

« Setu amañ eur wialenn wenn en-deus degaset va êl mad evidoh ; ganti e hellot dond a-benn euz ho taol ; ganti e hellot mond a-dreuz armeou an diaoulou ha tenna ar paper euz daouarn Satan. »

« Mez penaoz mond d’an ivern a-raog beza maro ? Ha piou a ziskouezo din an hent ? »

« Mar ez eus unan bennag war an douar hag a anavez hent an ivern, eo va breur laer, a dra zur ; eet eo don en hent-se, me ‘gred, red e vezo deoh eta mond d’e glask d’ar hoad el leh m’ema o chom gand e gensorted. Mond a ran da skriva deoh eul lizer da rei dezañ. »

Hag an ermid a skrivas eul lizer, hen roas d’e dad gand e vennoz, hag ar hêz koz a yeas en hent.

Noz ‘oa dija pa erruas war harzou ar hoad el leh edo al laeron. Daou zen a zilammas euz ar harz da gregi en e chouk, hag o veza lakaet diou bistolenn dezañ dindan e fri, a hopas :

« Ar yalh pe ar vuhez !... »

Diskouez a reas e lizer, hag e houlennas gweled ar Mestr. Kas a rejont anezañ dre ar hoad beteg eun toull hag a yee don dindan an douar. Mond a rejont e-barz, ha dizale e tegouezjont dirag ar Mestr braz. Mao a astennas an dorn da rei al lizer d’e vab. Goude beza e lennet, hemañ a lavaras :

« Penaoz, c’hwi eo, va zad ! Hag e pe stad !... »

Hag o lavared kement-se e truez war ar paour-kêz koz :

« ...Gweled a ran eo mall deom en em zacha ; mond a ran va-unan d’ho lakaad war an hent eeun ho kaso beteg penn. »

Kas a reas e dad da benn pella ar hoad, d’eur volz a oa kleuzet en douar, hag e lavaras :

« Aze eo ! It er hao-ze ; baleit eeun dirazoh, daoust d’an deñvalijenn. En em gaoud a reot evel-se en eur blênenn el leh ma kavot eur hastell koz, du-pod, ha kelhet gand mogeriou uhel. N’ho-pezo ken nemed skei war dor houarn ar hastell-ze hag e vezo digoret deoh. Ha peogwir ez it araozon-me – rag mond a dlean di ivez eun devez, - goulennit gweled al leh a zo miret din er gêr-ze, ha mar deuit en-dro – poan am-eus o kredi – c’hwi a deuio da zegas kelou din. »

Ha war gement-se, al laer a deuas war e giz, leun e galon a druez, ar pez a ree dezañ beza souezet. E dad a yeas dre an hent teñval.

*

Bale a reas pell-pell amzer, ar wialenn wenn en e zorn, lugernuz a-walh evid diskouez dezañ e hent. En em gaoud a reas er blênenn el leh edo ar hastell. Skei a reas war an nor houarn.

Eur prenestrig a zigoras en nor vraz, hag e oe gwelet eur penn euzuz, kerniel warnañ. Hemañ a houlennas :

« Piou a zo aze ? »

« Mao Kergarreg ! », a lavaras an hini a oa o tegouezoud.

« Mao Kergarreg ! Ya, aze ema ho kador ouz ho kortoz, e-kichenn hini ho mab, mestr al laeron. Kredi a reem ho-pije gedet ahann da warhoaz. »

« It da lavared d’ho mestr em-eus ezomm da gomz outañ. »

Ar porzier a yeas raktal da gemenn da Zatan ‘oa goulenn dezañ e-tal an nor, ha Satan a deuas kerkent.

« Penaoz ‘ta, va mignon Mao, te eo a zo aze, ken abred se ? N’edon ket war-hed ahanout ahann da warhoaz ; mez peogwir out deuet, deus e-barz, ha ra vezi deuet mad ! »

Ar porzier a zigoras an nor, ha Mao a yeas en ivern.

« Lakait anezañ war e gador », a lavaras Satan.

Pevar diaoul a dostaas da gregi e Mao. Hogen, a-walh e oe dezañ steki outo e wialenn wenn evid ober dezo mond war o hiz buan ha buan o leuskel blejadennou spontuz. Pevar all a deuas war e dro, kaset gand Satan ; hogen, kerkent ha ma oe stoket outo gand ar wialenn wenn ez ejont ivez war o hiz oh ober kemend a ardou ha pa vije kroget an tan en o bouzellou.

« Petra ‘hoarvez gand ar re-mañ ? », a lavaras Satan ; ha setu eñ e-unan da dostaad evid lakaad e grabanou war Mao. Santoud a reas ivez ar wialenn, ha kerkent e tehas oh eonenni gand ar gounnar.

« Er-mêz !... er-mêz !... », eme an diaoulou a bep tu ; « er-mêz ! an hini a zo deuet amañ a-raog e boent ! E rank beza eur relegou santel bennag gantañ !... »

Den avad ne grede mui tostaad outañ.

Chom a reas eno e-kreiz an dachenn, dispont-kaer.

« N'ez in ahalenn, emezañ, nemed pa 'm-bezo bet digand Satan ar paper em-eus sinet gand va gwad. »

« N'az-pezo ket anezañ ! Kerz kuit buan, ha warhoaz e tistroi, da vad neuze, evid chom atao. »

« N'in ket ahalenn, a lavaran dit, ken em-bezo bet va faper, pe da ler a zamanto. »

« N'ez-pezo ket : kerz, ki ! »

Ha Mao gand e wialenn o skei a-gleiz hag a-zehou war an diaoulou, ha traou all a oa da-dosta dezañ.

An droug-sperejou a youhe :

« A-walh ! a-walh ! roit dezañ e baper, ha ra'z ay prim ahalenn ! »

Satan a daolas ar paper-marhad da Vao, en eur lavared :

« Del, setu aze da baper ; kerz alese prim... Dizrei a ri, ha neuze e kousto dit. »

Mao a gemeras e baper, hen lakaas en e hodell ; edo o vond da lavared kenavo d'al leh milliget pa deuas soñj dezañ euz goulenn e vab laer, da lavared eo teurel eur zell war ar hogn a vired dezañ en ivern.

« A-raog mond kuit, emezañ, me 'fell din gweled c'hoaz al leh a virit din ha d'am mab fall. »

An Diaoul-Kamm a ziskouezas dezañ diou gador houarn e-kreiz an tan, o-diou tomm beteg beza gwenn. Hag e lavaras :

« Sell, aze emaint ! »

Mao a skrijas gand euz , hag a zachas buan gantañ e haravellou[2], gand ar paper klozet mad en e hodell.

*

Dizrei a eure da gaoud e vab laer da rei dezañ kelou euz an ivern.

« Ahanta, va zad, emezañ pa her gwelas, gellet ho-peus eta dond a-benn euz ho taol, pa ho kwelan dirag va daoulagad ! »

« Ya, va mab, deuet on a-benn, dre hras Doue hag ar Werhez santel, dre hras ar wialenn wenn ivez, roet din gand ho preur ; Skoazellet he-deus ahanon. »

« Hag oh ket en ivern ?[3] Ar paper-marhad a zo ganeoh ? »

« Bet on en ivern, ha setu amañ ar paper-marhad sinet gand va gwad ! »

Hag e tiskouezas dezañ ar paper.

« Ha goulennet hoh-eus ivez gweled ar plas a virer din du-ze ? »

« Ya, va mab, her gwelet am-eus. »

« Ahanta, va zad ? »

« Ar paotr paour !... Eur gador houarn tommet beteg ar gwenn, e-kreiz eul lennad tan, setu petra eo da blas en ivern : tostig-tost dezañ ema va hini ; spontet on c'hoaz pa zoñjan er pez am-eus gwelet. »

« Setu-c'hwi 'ta, va zad, deuet euz 'tre skilfou Satan hag er-mêz a riskl hiviziken ; mez, me ?... E-pad ma'z oh bet oh ober ho tro du-ze em-eus kaset eur gwenn-eus da vale diwar va zro an oll ganfarded fall eveldon a ree an droug ganen ; bet on o koves gand person ar barrez tosta hag en-deus lavaret din n'ez eus pehed ebed ha n'hellfe ket kaoud pardon digand Doue, ez eo braz evel ar mor trugarez an aotrou Doue, hag e hellen c'hoaz o kaoud keuz d'am fehejou hag oh ober pinijenn galed evito, beza pardonet ha salvet. Kredi a ran kement-se, peogwir oh bet pardonet, c'hwi, ha frizañs am-eus e madelez Doue. Ne gilin dirag pinijenn ebed, daoust pegen kaled bennag e hellfe beza. »

*

Ne zalein ket da gonta deoh ar pinijennou spontuz a reas al laer braz a-houdevez, poulzet gand gras Doue evid mired da goueza en ivern el leh e oa dija en e ano ; mervel a reas lazet

[2] e haravellou : ? Marteze "e garavellou" ?
[3] Hag oh ket en ivern ? : Ha n'emaoh ket en ivern ?

gand e binijennou. Hag evel ne ouied ket e pe stad edo e ene, an tad a reas ar pez a oa merket en testamant en-doa roet dezañ e vab abaoe m'oa en em roet d'ar binijenn.

Lavaret en-doa : Da hanternoz, oh sklêrijenn al loar, c'hwi a lakaio va arched a-dreuz war voger ar vered, en heveleb doare ne skoio ket muioh en diabarz eged en diavêz ; Goude-ze c'hwi en em denno er porched evid gweled petra 'dremeno. Gweled a reot dizale eur goulm hag eur vran o tond unan euz tu ar sav-heol, eben euz tu ar huz-heol. En em ganna 'raint war va arched, en em beilla zoken beteg ar gwad. Ar vran a boanio da lakaad an arched da goueza er-mêz euz ar vered ; ar goulm, euz he zu, a glasko hen lakaad da goueza e-barz. Ma vez treh ar vran, me a vezo kollet da viken ; mez ma chom an treh gand ar goulmig wenn, kement-se a ziskouezo deoh on salvet, rag kerkent va ene a nijo d'ar Baradoz, el leh ma teuot d'am haoud.

Da hanternoz eta ez eas Mao da lakaad arched e vab a-dreuz war voger ar vered, hag eh en em guzas er porched. Prestig goude e welas o tond, pep hini euz he zu, eur goulm hag eur vran. Ar vran da genta, a yeas evel dre ruzou penn-da-benn an arched, hag a reas dezañ kostezia kalz en diavêz gand eun taol askell nerzuz. Ar goulmig wenn a reas memez tra d'he zro, ha gand eun taol askell e lakaas kompez an arched. Gand eun eil taol askell ar vran a oe dezi ober dezañ koueza er-mêz ; mez ar goulmig a reas kaerroh : ober a reas d'an arched kostezia war an diabarz. Ar brezel a badas evel-se tost d'eun hanter-eur[4], an treh gwech gand unan, gwech gand eben. Mao a grene gand an enkrez en e borched... An treh diweza a jomas gand ar goulmig wenn : an arched a gouezas er vered, hag en eur goueza e tigoras, hag e teuas anezañ eun eil koulmig wenn hag a yeas da gavoud an hini he-doa stourmet ken kaloneg oh ar vran zu. O weled kement-se, Mao a varvas gand e levenez, war an eur, hag e-leh diou goulmig e oe gwelet teir o sevel d'an neñv.

An teir goulmig-se 'oa eneou nêtaet an tad, ar mab hag ar vamm. Doue en-doa aotreet dezi dond er stumm-ze da rei skoazell d'he mab.

Bet skrivet e galleg gand Luzel.

[4] eun hanter-eur : eun hanter-eurvez.

Botezig voulouz an Aotrou Sant-Per[5]

Boud ! Boud ! Boud !... Bou...d ! ! !

Piou en-deus ezomm eur votezig voulouz ruz-tan-ivern gand eur boukl arhant ?... Piou a breno botezig an Aotrou Sant-Per ? Ema o vond da veza lakaet en gwerz, o ! marhad-mad, bezit dineh !...

Evel-se e youhe ar pez diaoul a zo karget gand Lusifer goz da ober an embannou en ivern. Hag ez ee, hag e c'hweze en e gorn-boud. Dereded a ree eur bern diaoulou d'e zelaou, diaoulou braz, diaoulou krenn, ha diaoulou bihan ; hag e choment digor-frank o genou da zelled ouz an embanner ha da gleved ar pez a oa a-nevez.

Hag e teredent, a-bell, o kredi gweled eun dra gaer bennag, pa'z int ker kustum da weled loustoniou, o kredi kaoud da hwesaad eun dra bennag hag a raje vad d'o halon, p'ema bepred o fri er fank ; pe marteze e kredent edod o vond da lakaad da zina eun emgleo madelezuz, pa ne reont ha ne raint morse nemed droug ha dougen d'an droug.

Mez, petra ree d'an difeson-ze kaoud kement a hast d'en em zizober euz eur votezig kaer dudiuz da weled, laeret gantañ e-harz dor ar baradoz ! Perag kemered anezi ma ne blije ket dezañ ? C'hoant en-doa bet da hoari eun dro zivalo d'an Aotrou Sant-Per, ha padal eñ e-unan eo a oe tapet ar muia. Setu amañ penaoz.

[5] Botezig voulouz an Aotrou Sant-Per : Notenn gand an oberour : Gwelit *Killlog Sant-Per* e *Nozveziou an Arvor*, p. 26.

Netra ken nemed beza krog er votez benniget hen lakaas da skrijal ha da yudal, en-deveze gwasoh eged glaou ruz an ivern, hag ar pez a ree ar muia poan dezañ, moarvad, eo ar red-korv iskiz hag ar boan gov diremed a oa kroget ennañ abaoe m'en-doa greet al laeroñsi. Ya, kaer en-doa starda war e vouzellou, kaer en-doa en em zifreta, merzer 'oa ken na venne lammad e avu euz e greiz gand e ivinou.

Mar deo gwir er bed-mañ lavar ar re goz :

Bleud an diaoul a ya atao da vrenn, er bed all, en ivern dreist-oll, eo gwirroh c'hoar. Gouzoud mad a rit ne blij ket ar relegou santel, an traou benniget, d'an diaoulou ; hag ar votezig-se bet da Zant Per a oa, 'michañs, eur releg a dalvoudegez, eur releg benniget pa he-doa keid-all a amzer skoet war leurenn ti Doue !

An hini a daole ar muia war ar votezig voulouz a oa eur mell pez vil a ziaoul, tal du, fri kaouenn, ken teo ha ken louz ar bleo warnañ ha war eur marmouz. Roet e oe dezañ evid tri-hant pehed marvel !

An oll laeron, evid doare, o-deus eur fri kamm, eur fri Yuzeo[6] ; an diaoul-mañ dres, a oa e garg bounta pe dougen d'ar pehed a avaristed ar re a zo o tiwall ar heviou a espern, ar re a zo o micher laerez, en eun doare pe eun all.

C'hoant en-doa da ober euz ar votezig-se e bodig-espern. Eno, da vihanna, a zoñje, e vezo dastumet mad va feziou arhant ! Rag, kaer en-doa bet beteg eno lakaad e boan d'o huzad, bepred e teued a-benn d'o dizolei, ha da gemered eun darn anezo. Perag en em ziêza, en ivern ?... Marteze zoken, emezañ, piou 'oar ? e raint re vihan, evel ar viou en neiziou ! ! !

Eno e fazias, avad, ar genaoueg 'zo anezañ. Rag, ar votezig venniget n'edo ket êz en ivern, sklêr eo ; mond ha dond a ree anezi he-unan ; gwech ez ee da guzad dindan eun arbel, gwech all ez ee a-ispill ouz eun treust, gwech en ti, gwech er-mêz. Hag ar perhenn a yee en egar o weled kement-se, rag kredi mad a ree e veze laeret e votezig voulouz dezañ, - ne vije ket bet diêz hen ober ! - Hag e kolle bemdez kalz amzer ouz he hlask.

Eun devez m'en-doa kollet muioh c'hoaz a amzer ez eas e kounnar ruz, hag o veza kroget er votezig koant eh hejas anezi evid kaoud ar peziou arhant, hag e taolas anezi gand tiz ha gand eun nonde[7] euzusa ar pella ma hellas en ivern.

Mad, tud keiz, mond a reas da blada war benn eur paour-kêz micherour a Landerne eet di abalamour d'eun taol fall en-doa greet o weled pegement a zle en-doa. Ya, e vern dle en-doa douget anezañ da werza e ene d'an diaoul evid kaoud arhant digantañ. An diaoul en-doa selaouet e bedenn ; kemeret en-doa an ene evid nebeud a dra, evid... netra, ha kaset goude ar paour-kêz d'en em grouga !... Evel-se eo eh en em gemer peurvuia Paol goz, ha re aliez, siwaz ! e teu e daol gantañ da vad, abaoe m'her greas Judaz.

Jakig Lagad-du, euz a Landerne, n'oa ket eur gwall baotr en e amzer, n'oa na laer na touer, mez avad eun den poud, pikouzet e zaoulagad, ker pikouzet zoken ma ne wele zoken nemed pell goude an troiou-kamm a ree dezañ e vignoned, er c'hoariou dreist-oll. Ha me a lavar deoh e sachent war e yalh. Hag ar paour-kêz paotr a eve kalz evid ankounac'haad e velkoni. An dra-ze eo a gasas anezañ da goll.

---

[6] eur fri Yuzeo : gouennelouriez a-viskoaz.
[7] nonde : nondedie !

Ar re a roe labour dezañ koulz hag ar hoarierien gartou o-doe keuz d'e varo.

« Mil gurun ! eme Jakig lagad-du, ema an ivern o koueza en e boull ! » Ar votezig o koueza war gern e benn moal he-doa greet dezañ gweled c'hweh goulaouenn ha tregont[8]. Hogen, pa oe tremenet ar skrijadenn genta, Jakig a stouas hag a welas eun dra lugernuz : « Sell ! emezañ, ar votezig koant !... N'eo ket d'eun diaoul, rag an diaoulou n'o-deus ket a vouteier ker kaer-ze !... E rank beza da unan bennag koulskoude, n'eus ket da lavared ! Anad eo ez eus bet enni troad eun den... Ar seul a zo o vond da veza toull, sklêr eo, mez ar voulouz a zo lugernuz c'hoaz... Doare he-deus da veza bet d'eun den kreñv... »

Hag e troe, e tistroe ar votezig en e zorn.

« Ha petra 'rin-me ganti amañ ? Netra... Kas a rafen anezi d'he ferhenn, ma oufen da biou eo. Ker brao eo ma n'eus nemed Doue, ar zent, hag an êlez, er Baradoz dudiuz hag o-defe ar seurt traou-ze ! »

Hag o veza lavaret ar homzou deread-se, Jakig a oe dibradet ha savet d'an neh a-nebeudou gand eun nerz treh d'e hini. Ar votezig eo, botezig eüruz an Aotrou sant Per benniget, a roe dezañ evel diouaskell da nijal ker buan hag an avel a-dreuz an iferniou.

An oll dud daonet a zigore o genou da zelled outañ o tremen 'uz d'o fennou.

« A ! sell 'ta ! piou eo hemañ a ya gand kement-se a diz dre an êr evel eur steredenn rederez ? »

« Moarvad e rank beza eur paotr chañsuz en-deus bet aotre da vond da zistana eur pennadig. »

« Hennez ? Hennez eo Jakig Lagad-du euz a Landerne. »

« E ! Jakig ! »

« Da beleh ez ez, Jakig ? »

« Beaj vad, Jakig ! »

« Deuet out da veza bran pe askell-grohenn ? »

« Jakig !... Jakig !... »

Jakig a yee atao heb lavared grik da zen. Ne zelle ket outo zoken. Traou all a oa war e spered. Na pebez tro iskiz a errue gantañ ! Mond ker buan, evel eul labous a-dreuz an uhelderiou ! « N'eus forz, eme Jakig, da beleh bennag e vezin kaet, êsoh en em gavin eged amañ. » Ha kaer en-doa, n'helle ket zoken kaoud amzer da ober eur seha d'ar hwezenn a zivere dioh e dal.

Red e oe d'ar paotr chom a-zav e-kichenn dor an ivern. Ar porzier en-doa savet e forh, hag a ginnige sanka anezi en eun tu bennag.

« A-zav ! emezañ, n'eot ket pelloh ! »

---

[8] c'hweh goulaouenn ha tregont : troet ger evid ger diouz ar galleg.

Ar votezig a skoas daou daol gantañ war e zioujod, ken e teujont da veza rusoh eged he boulouz. Ar paotr faro a lezas e forh da goueza d'an douar.

Ktik ! krik ! ha dor vraz an ivern a zigoras anezi he-unan evid lezel paotr Landerne da dremen gand e votezig.

« A ! emezañ p'edo er-mêz, n'eo ket ken tomm amañ, gras a gavan. »

Hag ez eent atao gand tiz.

« Ha piou 'oar da beleh ez eom ? Piou 'oar e peleh e touarim ? ».

N'en-doa ket aon avad, pell-pell ahano. Tremen a rejont dre douez an heol, al loar, ar stered, ha setu-i dirag dor ar Baradoz, hag ar votezig da jom krenn a-zav.

« Tok ! tok ! »

« Piou a zo ? », eme sant Per heb digeri.

« Me eo, Jakig Lagad-du euz a Landerne. »

« Alo, mad ! Mez evid dond amañ e ranker beza glan ; diskouez din da baperou dre riboul ar haz ! »

Ha yao ! Jakig o tiskouez ar votezig da zant Per dre riboul ar haz.

« O ! eme sant Per, seblantoud a ra din eh anavezan an dra-ze ! »

« Gwell a ze mar deo deoh ! Kemerit anezi neuze ! »

« N'eo ket te, da vihanna, an diaoul a laeras anezi din ? »

« O nann da ! Me eo Jakig Lagad-du euz a Landerne, hel lavaret am-eus deoh. »

« Mad, neuze, Jakig, va mignon, deus, ha ra vezi degemeret mad er Baradoz. »

Jakig a yeas e-barz. Sant Per a oa kel laouen, ma lammas gantañ a-dro-vriad da bokad dezañ euz an daou du. Ar votezig greet gand sant Krepin a oa bihan eun tammig hag a gigne e droad da zant Per, ha setu perag 'oa kel laouen o kaoud an hini goz a yee ker brao dioh e droad.

Nedeleg ar skoliou

Div eur eo gand noz Nedeleg, an nozvez santel.

Ehanet eo ar hanaouennou ha mouget ar gouleier en iliz parrez ; e peb leh eo ledet a-nevez mantell an deñvalijenn. An oll davarniou a zo serret (parrez eüruz !) ha pep hini a zo distroet d'e hlud.

E kraouig ar hinivelez koulskoude, Jezuz a zo dihun, ha setu-eñ o komz ouz ar Werhez e vamm.

« Mamm, emezañ, poent eo deom mond da ober on dro-vale. Kalzig tiez on-deus da weled ha kalz bouteier da leunia a-benn overenn goulou-deiz. Deom, Mamm ! »

Ha setu Jezuz hag ar Werhez Vari, e vamm, o voned war o fouezig dre ruiou ar vourh.

N'oant ket eet gwall bell c'hoaz pa zegouezas dezo chom a-zav. Ha setu ar Mabig Jezuz da skoi war eun nor :

« Pañ !... Pañ !... »

« Deuit en ti ! », a oe lavaret en diabarz.

« Amañ eo, n'eo ket 'ta, ema ti Perig ? Eur bugel fur hag a blij din abalamour ma oar e bedennou hag eo sentuz ouz e vamm ! Buan, diskouezit din e votez ma leugnin anezi a vadigou. Paour-kêz bihan ! Lakaet en-doa a-gostez eun aval orañjez da zegas din... Va bennoz a roan dezañ, ha deoh ivez, mamm vad. Kenavo, mamm Perig ! »

Hag ar Mabig Jezuz a yeas pelloh.

Prestig goude e chome a-zav :

« Amañ, Mamm, emezañ, ema skol ar vugaligou n'o-deus ket c'hoaz seiz vloaz. Labour a-walh on-deus gand an inosanted-se... Pañ !... Pañ !... Digorit buan, C'hoar Visant... Setu amañ ganen eur vamm merhodenned, taboulinou ha kezeg-koad ! Ouspenn-ze, setu amañ dillad nevez evid va breudeurigou paour... Kenavo, C'hora Visant !

Hag ar Mabig Jezuz da vond larkoh.

« Pañ !... Pañ !... Gouzoud a rez, Mamm, amañ ema skol gristen ar baotred... Hastit afo dond da zigeri ! An dra-mañ 'zo da Wenole, da genta er hatekiz ; an dra-mañ da Jopig, ar furra er skol ; ha setu amañ lod Korantin an Du, a oar respont an overenn gand kement a barfetegez !... An dra-mañ a rannot eter ar vugale all. »

Hag ar Mabig Jezuz da vond larkoh.

N'ez eas ket pell hag e chomas a-zav hag e lavaras :

« Amañ, Mamm, ema skol gristen ar merhedigou. Digorit buan, Itron Renerez ! Mad. Lezit ahanon da dostaad ouz an daolenn el leh m'ema anoiou ar paotrezed a labour ar gwella. O ! sellit 'ta, Marharidig a zo ar groaz ganti adarre ! Setu amañ evid he digoll euz he foan ; ouspenn-ze, arabad e vezo deoh lavared grig ebed dezi diwar-benn kement-mañ : emberr hi eo a hounezo ar pez a vezo a

gaerra ouz gwezenn Nedeleg... Hag Annaig ‘ta ! o ! ar bugel ker, pegen devod ha pegen dibeh eo ! Me he haso d’ar gouent ! Setu amañ, da hedal, peadra da ober plijadur dezi... An dimezell Madalenn ! adarre eun tammig dibarfet !... N’eus forz, gwellohig ez a an traou ganti... Mad, mad... Setu amañ evid roi nerz-kalon da Vadalenn da vond war wellaad... Ha bremañ, setu amañ draje ha madigou all, euz ar Baradoz da ranna etre an oll merhedigou. Arabad e vezo avad beza re lontreg !... »

Hag ar Mabig Jezuz ahano adarre gand e Vamm.

Chom a rejont a-zav eun tammig pelloh.

« O ! va Mamm, setu amañ eur skol all ! Pañ !... Pañ !... Digorit buan, Aotrou Mestr-Skol... Me eo ar Mabig Jezuz, Mignon ar vugale. Degas a ran pep seurt c’hoariellou d’am mignoned vihan. O ! nag a blijadur o-devo ! Gweled a raint n’ankounac’haan ket anezo ; gweled a raint o haran a-greiz-kalon, hag ind-i ivez am haro, am-haro ‘hed o buhez penn-da-benn ; n’eo ket ‘ta e karint ahanon ?... »

Ar Mabig Jezuz a gomze evel pa vije bet ar Mestr-Skol ouz e zelaou ; an nor koulskoude a jome serret kloz.

« Me ho ped, Aotrou Mestr-Skol, livirit din ha kleved a rit-hu va mouez ? »

« O ! me ho ped... Me eo ar Mabig Jezuz... Ma’h oufeh pegement e karan-me an oll vugaligou-ze ! Digorit din ! Digorit din ! »

Eun nor a zigoras, hag eur vouez a grozas :

« It gand hoh hent ; ar skol-mañ a zo direlijion, eur skol laik eo. N’ez eus plas ebed evidoh en ostaleri-mañ ! »

Kalon Jezuz a deuas da veza beuzet en eur mor a dristidigez. Kement tra he-devoa greet plijadur dezañ el lehiou all e oa bet enno a oa ankounac’haet gantañ war an eur evel ma teu ar stered skedusa da veza goloet gand ar goabrenn zu.

« Deom ahann, Mamm ! », emezañ.

Hag ez eas kuit en eur ouela.

Paour-kêz Mabig Jezuz !

Ne fell mui da dud a zo e ve klevet hoh ano benniget, hoh ano ken dous o tond diwar muzellou ar vugaligou !

Ne fell mui dezo e teufem en on teñvalijenn, en on enkreziou, en on oll ezommou, da bedi ar Spered Santel a deu ahanoh hag euz ho Tad !

Paour-kêz Mabig Jezuz ! Pe kentoh, paour-kêz bugale ! Hab Jezuz, heb Doue, heb relijion, heb feiz, na c’hwi a zo dign a druez[9] !

---

[9] dign a druez : Sur a-walh e vo souezet-braz an darn-vrasa euz an dud a lenno ar pennad-se. Red eo lakaad anezañ en e amzer (1914), pa veze greet “Skol an Diaoul“ euz ar skoliou laik e Bro-Leon. Mestr-skol kristen e oa Klaoda ar Prad.

Salaun ar Foll

Debret ‘oa koan ; ar gwazed a oa o tana o horn hag ar merhed a glaske o hegeliou evid ober eur pennad neza.

Ar vugale a dostaas ouz ar vamm-goz eet da azeza e kogn an oaled :

« Mamm-goz », a lavaras Annaig, ar gosa euz ar vugale, « kontit deom eur rimadell ! »

« Mamm-goz », eme Laouig ivez, « eur gontadenn !... Eur marvaill !... »

« Va bugaligou », eme ar vamm-goz, « me ne ouzon mui netra pell ‘zo... Gouezet em-eus bet sur eur bern traou gwechall... mez deuet eo va memor da vergli... Me n’on mui yaouank, va bugale ! »

« Mamm-goz, mamm-goz, gouzoud a rit c’hoaz kalz traou... »

« Istor Salaun ar Foll ! », a lavaras neuze Perig, eur hanfard nevez-greet gantañ e bask kenta.

« Deom eta da Zalaun ar Foll ! Gwaz a ze evidoh ma’h ankounac’haan meur a dra. »

Hag ar vamm-goz a voulhas he istor.

Er bloavez 1315 e veve e Breiz-Izel, e-kichenn Lezneven, eur paour-kêz inosant, e ano Salaun. E dud a oa paour-glez ; setu kement a zesk deom ar skridou koz diwar o fenn.

Pe ez eas Salaun d’ar skol, pe ne deas ket abalamour m’oa re baour e dud, biskoaz ar paotr-kêz n’hellas deski ken pedenn nemed : *Ave Maria* ! na ken kantik nemed *O Maria* !

Dre ma kreske ar bugel en oad e kreske ivez e garantez evid ar peoh hag ar sioulder, ha pa varvas e dud e oe mall gantañ mond da jom en eur hoad. Eno e tibabas eul leh gouez ha distro, e-kichennig eur feunteun goudoret gand eun dervenn goz.

Evel al laboused war skourrou ar gwez, Salaun a dremene eun darn euz e amzer o kana meuleudiou an Itron Varia, e vestrez ; dezi goude Doue ‘oa e oll galon, e oll garantez ; en noz, zoken, evel eun eostik, e kane mil gwech *Ave Maria Avez Maria !*

Gwisket truilleg ‘oa, ha kerzed a ree diarhen ; n’en-doa evid gwele nemed an douar yen ; hag evid plueg, nemed eur mên ; evid toenn, nemed deliou stank an dervenn gamm e-kichenn ar feunteun.

Mond a ree bemdez er stuz-se da Lezneven pe d’ar hêriadennou all a-ziwar-dro da glask an aluzenn. Ne ree ket a bedennou hir e toull an doriou ha ne dorre ket pennou an dud gand e glemmou mantruz ; lavared a ree :

« *Ave Maria !* Salaun a zebrfe bara ! »

Degemered a ree kement a veze kinniget dezañ, hag e tizroe didrouz ha war e bouezig da gichenn ar feunteun. Eno e soube e vara en dour hag hen debre, o lavared a-greiz kalon : *Ave Maria !*

Pa veze ar goañv en e wasa, pa veze yud an avel, skornet an dour, e taole e druillou, hag e tiskenne er feunteun beteg e chink, evel eur pesk en dour, hag e kane mil gwech : *Ave Maria ! Ave Maria ! O Maria ! O Maria !...*

Abalamour d’an traou-ze oll ken disheñvel diouz kustumou an dud, ar paour a dremene evid eun diskiant, ha ne reed anezañ nemed *Salaun ar Foll*.

Eun droiad eh en em gavas gand eun toullad soudarded a yee hag a deue dre ar mêziou.

« Piou out ? », emezo.

Salaun evitañ da veza dizesk a ouie evelkent ez oa neuze brezel etre Blez ha Montfort, an eil hag egile o klask sevel da ren war Vreiz-Izel.

Ha Salaun da respont dezo, nann evel eun diskiant, mez evel eun den meurbed fur :

« N’emaon nag a-du Blez nag a-du Montfort ; me eo servijer an Itron Varia !... *Ave Maria* ! »

Ar zoudarded a zirollas da hoarzin hag hen lezas da vale.

Salaun a dremenas evel-se nao bloaz ha tregont pe zaou-ugent o ren buhez kaled, disprizet ha dilezet gand an dud, mez avad kaer ha glan dirag Doue ha meurbed karet gand an Itron Varia. Morse n’en-doa greet an disterra droug da zen.

Koueza ‘eure klañv. Meur a hini euz a Lezneven a ginnigas e gas da ospital kêr ; morse ne fellas dezañ mond euz e ermitach.

Lod a gred e teuas Mari meur a wech da weled he servijer, d’hen kennerzi hag eh en em ziskouezas dezañ skeduz evel an heol, eur maread êlez en-dro dezi.

Ar paour-kêz koulskoude a fallae hag a gleve ar maro o tostaad. Neuze, evel an durzunell en nevez-amzer, eh en em roas da gana e veuleudiou da Vari gwasoh eged biskoaz. Beteg pa’z oa tohor e tiskane gand karantez ano dous Mari, hag e rentas e ene gwerh da Zoue, gand he ano war e vuzellou.

E zremm distronket e-pad e vuhez gand ar pinijennou kaled a deuas neuze da veza ker kaer, ker glan hag al lili ha fresk evel ar rozenn glizennet da vintin.

E gorv a oa kavet astennet e-kichenn ar feunteun, dindan an dervenn a oa bet e di.

An amezeien a deuas d’e zebelia ha pep unan a roas ali d’hen douara el leh m’en-doa bevet hag a oa marvet. Ar pez a oe greet kerkent heb lid ebed.

Diskennet ar paour-kêz foll en douar, en eur hoad, den mui ne zoñje ennañ pa deuas Doue hag ar Werhez da zizolei santelez o zervijer en eun doare estlammuz.

Eul lilienn hag a daole eur c'hwez dudiuz a zavas war bez Salaun, hag ar pez a oa souezusoh eo ez oa skrivet war an deliou e lizerennou aour daou her pedenn Salaun : *Ave Maria !*

Ar burzud a badas c'hweh sizun.

Ar brud a gement-se a yeas buan dre Vreiz a-bez. Dereded a reas eur bern tud da weled : noblañs, tujentil, beleien ha tud a renk izel.

Toullet e oe ar bez. Ha petra 'oe gwelet ? Ar boked en-doa e wriziou e kalon Salaun...

*

Ar vamm-goz a reas eun ehan.

Ar vugale a zavas o fennou da lavared :

« Ha goude ? Mamm-goz... »

« Goude ?... Goude ?... echu eo... Goude e oe savet eun iliz ezu ar re gaerra war bez ar paour-kêz Salaun. An iliz-se a zo gouestlet d'an Itron Varia.

Diwezatoh, pa viot brasoh, va bugaligou, c'hwi a yelo da bardona d'ar Follgoad, hag a evo euz dour feunteun Salaun, servijer Mari. Kaoud a reot anezi e penn uhella an iliz, a-ziavêz, dindan an aoter vraz.

« O ! ya, mamm-goz, ni a yelo d'ar Follgoad... Mez kontit deom eun istor all. »

« Buagle, a-walh evid hirio... Perig ha Saig a zo kousket, ne welit ket ? It da glask ho kwele... Warhoaz, mar kirit, e komzin deoh euz Kêr-Iz... »

« Ya, ya, mamm-goz !... »

Ar soudarded a zirollas da c'hoarzin hag hen lezas da vale.

Salaun a dremenas evel-se nao bloaz ha tregont pe zaou-ugent o ren buez kalet, disprijet ha dilezet gant an dud, mes avat kaer ha glan dirak Doue ha meurbet karet gant an Itron-Varia. Morse n'en doa great an disterra droug da zen.

Koueza eure klanv. Meur a hini eus a Lesneven a ginnigas e gas da hospital kear ; morse ne fellas d'ezan mont eus e ermitach.

Lod a gred e teuas Mari meur a wech de welet he zervicher, d'hen kennerzi hag ec'h en em ziskoueze d'ezan skedus evel an heol, eur maread elez en dro d'ezi.

Ar paour kêz koulskoude a fallae hag a gleve ar maro o tostaat. Neuze, evel an durzunel en nevez-amzer, ec'h en em roas da gana e veuleudiou da Vari gwasoc'h eget biskoaz. Betek pa 'z oa toc'hor e tiskane gant karantez hano dous Mari, hag e rentas e ene gwerc'h da Zoue, gant he hano war e vuzellou.

E zremm distronket epad e vuez gant ar pinijennou kalet a deuas neuze da veza ker kaer, ker glan hag al lili ha fresk evel ar rozen glizennet da vintin.

E gorf a oe kavet astennet e-ki-

Penaoz e oe kollet Iz

PENAOS E OE KOLLET IZ

— Petra gontin-me d'eoc'h hirio, bugale ?

Hag ar vugale da respont war eun dro :

— Kear-Iz, mamm-goz ! Kear-Iz !

Mont a ran eta da zisplega dirazoc'h istor Kear-Iz, Ahez hag ar roue Grallon, evel em eus he c'hlevet pa oan yaouank.

. . . . . .

Er pardaez-se, Annaig, ar c'hlaskerez, pe ar baourez, ma kavit gwelloc'h, a yea goustadik, daoubleget war he fenn-baz kelen, he chapeled ganti en he dourn, gant an hent a ya eus Kear-Ahez da Boull-Dahud.

Ha dre ma 'z ea penn-da-benn an deven e Beg-ar-C'haor, ar c'hlaskerez eur wech an amzer a rea eur zell nec'het war bleg-vor Morgad, hag he c'hlevet o lavaret gant rann-galon :

« Petra ‘gontin-me deoh hirio, bugale ? »
Hag ar vugale da respont war eun dro :
« Kêr-Iz, mamm-goz ! Kêr-Iz ! »
« Mond a ran eta da zisplega dirazoh istor Kêr-Iz, Ahez hag ar roue Grallon, evel em-eus he hlevet pa oan yaouank. »

Er pardaez-se, Annaig, ar glaskerez, pe ar baourez ma kavit gwelloh, a yee goustadig, daoubleget war he fenn-baz kelenn, he chapeled ganti en he dorn, gand an hent a ya euz Kêr-Ahez da Boull-Dahud.
Ha dre ma oa penn-da-benn an devenn e Beg-ar-Haor, ar glaskerez, eur wech an amzer, a ree eur zell nehet war blegvor Morgad, hag he hleved o lavared gand ranngalon :
« Aotrou Doue, ho-pezet truez ouz an hini a zo kousket aze ! »
« Mamm-goz Annaig, evid piou eta e pedit-hu evel-e o selled ouz ar mor ? »
« Laouig droug, emezi, pedi a ran evid an hini a zo bet sebeliet er mor, peogwir n’he-deus ket pedet a-walh pa oa beo. »
Hag an hini goz da ober sin ar groaz ha da bokad c’hwek da groaz he chapeled. Kared a ree kenañ ar groaz-se abalamour m’oa bet stoket ouz aoter Santez Anna Wened hag ouz arched relegou sant Gwenole, mignon ar Vretoned.
Ar mesaer bihan a oa deuet tre beteg ar baourez, e zaouarn a-dreñv e gein hag uhel e fri gantañ. En em harpas ‘reas dirag Annaig, hag e houlennas krak-ha-berr :
« Pe ano he-deus an hini n’he-deus ket pedet a-walh ? »
« Ar briñsez Ahez, merh ar roue Grallon. »
« Eur briñsez ! O truez !... Anavezet hoh-eus anezi, mamm-goz ? »
« Aotrou Doue !... Anavezet... me ? O ! n’em-eus ket. Ahez a zo marvet eun toullad mad a gantvejou a zo, en deiz ma c’hoarvezas an darvoud skrijuz a gasas da netra Kêr-Iz, kêrbenn rouantelez Grallon, he zad. »
« Va Doue ! », emezañ.
Annaig a oa deuet he fenn da veza teñval ; he daoulagad a lugerne evel diou steredenn. Setu-hi oh astenn he dorn war-zu ar mor direiz a ree eun trouz da vouzara o steki ouz ar herreg.
« An tarziou-mor-ze, emezi, eo o-deus servichet da veñji kounnar an Aotrou Doue. »
« Penaoz, Annaig, eo bet c’hoarvezet kement-se ? »
« Arsa, Laouig, va mab, daoust ha n’eh-eus morse klevet kana gwerz Kêr-Iz hag ar roue Grallon ? »
« Eo, marteze, hogen ankjounac’haet am-eus anezi. C’hwi, mamm-goz, a oar eur bern traou. Livirit din, mar plij, istor ar briñsez Ahez hag ar roue Grallon. »
« Ya, va mab, hen ober a rafen a-walh. Mez, soñj ‘ta ez eus pevar-ugent vloaz hag ouspenn abaoe m’he hlevis kana evid ar wech kenta gand ar barz Erwan Karadeg, euz Ploumanah, e Bro-Dreger... Pell a zo abaoe... »
« Livirit atao, Annaig, soñj ho-pezo. »
« Karoud a rafen, rag va istor a ziskouezo dit beteg peleh e hell mond fallagriez an den hag ar garantez direiz evid ar blijadur ; lavared a ray dit dreist-oll penaoz e teu Doue madelezuz, mez just, da gastiza zoken er bed-mañ an dismegañs a ra ra pehed d’e ano teir gwech santel. »

*

Annaig a azezas war eur roh goloet a raden, a vrug hag a yeot. Hag hi da genderhel gand he haoz.

« Selaouit, c’hwi ivez, bugale », a lavaras mamm-goz Lanmodez, « ha lakait da dalvezoud an istor-mañ euz amzeriou koz or bro garet Breiz-Izel. »

*

« Aze, eme Annaig, e-harz on treid, er pleg-mor-ze el leh ma’h eonenn ar mor, el leh ma teu ar pesketaer da deuler e rouejou en eur gana, aze ez oa gwechall tiez kaer, paleziou, maneriou, ilizou ; aze edo Kêr-Iz, he-doa deg dor hag a oa kêrbenn rouantelez Breiz-Izel.
Pa deue eur beachour da dremen dre amañ, dfibaot e vije dezañ chom heb goulenn ouz ar re a gave war e hent :

Petra ‘zo nevez e Kêr-Iz
Mar deo ker foll ar yaouankiz,
Ma klevan-me ar biniou,

Ar vombard hag an telennou ?

Ha tud ar vro da respont dezañ raktal :

N'eus e Kêr-Iz netra nevez ;
An ebatou-mañ 'vez bemdez...
N'eus e Kêr-Iz nemed traou koz ;
An ebatou-mañ 'vez bemnoz...

« Aotrou Jezuz !... Truez ! truez », a lavaras Laouig.

Bodennou drez 'zo diwanet
Ha dor an ilizou prennet,
Ha war ar beorien o ouela
E hiser ar chas d'o drailla.

Ahez, merh ar roue Grallon,
Tan an ivern en he halon,
Er penn kenta euz an diroll
A gas d'he heul ar gêr da goll !

Sant Gwenole, beuzet e galon en eur mor a hlahar, a zo deuet meur a wech da gaoud an tad.

« Grallon, Grallon, emezañ, diwall ! rag diwezad e vezo kaoud keuz pe deuio Doue da skuilla e vuanegez war ar gêr gabluz. El leh ez eus c'hoarzadeg e vezo skrignadeg dent ha gouelvan... El leh ez eus kanaouennou laouen e vezo youhadennou spontuz. »

« Truez, va Doue !... », a lavaras Laouig.

Ha petra 'respontas ar roue d'ar zant ?

« Spontet on », hag an daelou a zivere druz war e zioujod. Mond a ree da gaoud e verh da ober dezi rebechou c'hwero. Hogen, koz 'oa, hag ar plah fall ne ree mui kalz a van ouz e gleved. Skuiza 'reas zoken o selaou he zad. Ha petra 'reas evid beza muioh en he frankiz ? Sevel eur maner kaer e-kichenn ar skluziou a vir ouz ar mor da ziruill war gêr.

Eno eo ema ar gouel en noz-mañ : eno eo ema Ahez ar verh divezet o skedi en he dillad pinvidig ; eno eo e kinniger ezañs da fillorez Satan.

Setu en eun taol eur priñs o tond e-touez an dujentilou.

« Plijadur deoh-oll, dañserien dispar », emezañ.

Gwisket 'oa gand voulouz ruz ; e varo hepken a oa du, hag e zaoulagad a lugerne en e benn evel diou hlaouenn-dan.

« Ra viot deuet mad, aotrou diavêziad », a respontas Ahez o vousc'hoarzin ; « ya, bezit ar gwella deuet mar doh ar gouizieka ahanom e skiant an droug. »

Ha kerkent Ahez da bedi an aotrou ruz da ober eun abadenn dañs, en-dra ma wallgomze an oll 'eneb Doue.

« O ! Annaig, spontuz eo ! », a lavare ar paotr bihan ; daoust ha ne deuio ket Doue da gastiza tud ker fall-ze ? »

« Eo, a-dra-zur, kastizet e vezint, Laouig. Selaou ahanon beteg penn. »

Doue a yeas e kounnar hag a astennas e zorn war-zu Kêr-Iz.

Kerkent lez an trêz (palez Ahez) a skrijas hag al luhed a skoas da zalla.

Ar priñs daoulagad ruz tan-ivern a vousc'hoarze. Stoui a reas d'an douar dirag Ahez, hag e lavaras gand eur vouez leun a vel :

« Merh Grallon Meur, dous ha tener, rouanez va halon, daoust ha n'hellfen ket en eun doare bennag gweled alhweziou ar skluziou ? »

« Alhweziou aour ar skluziou a zo oh eur jadenn a jom dalhmad ouz gouzoug va zad, ha va zad, re zur eo, a zo kousket pell 'zo. »

Eñ koulskoude a stoue atao muioh-mui hag a boke d'he daouarn flour. E lagad lemm a flemme re ar paour-kêz Ahez.

« Mez, petra 'fell deoh ? », emezi dezañ.

« Ho tad a zo kousket, a livirit ; mad, êsoh a ze e vezo deoh lemel digantañ an alhweziou ! »

Ahez a skrijas.

« O ! piou 'ta, nemedoh-hu, priñsez. »

« Ha peur ? »

« Bremaig ! It heb aon ebed. Mad eo deom kaoud an deñvalijenn d'on harpa. War va ano e touan ne hoarvezo droug ebed ganeoh. »

Ahez kerkent a yeas euz al lez war-zu ti he zad, da êsa kaoud an alhwez aour ; evel eun naer-wiber e ruz e kambr he zad, ha didrouz e lamm digantañ an alhwez burzuduz a ziwalle kêr.

*

Annaig a reas eur pennad ehana. Ar paotr-saout a skrijas gand ar spont hag a houlennas :
« Ha penaoz e lezas Doue ober an dra-ze ? »
« Doue a ra mad kement a ra, Laouig. Kastiza a ra ar re fall, hogen, aliez e ro amzer dezo d'ober o zoñj ha da houlenn trugarez.

Selaou penn diweza an istor. Setu amañ petra a gane ar barz en e werz :

« Piou eo hennez a deu du-ze savet war eur marh du a ra eun trouz da vouzara o stoki kern e dreid ouz mein ar strêd ? »

« Hennez eo kannad an Aotrou Doue, kaset daved roue Breiz ; hennez eo abostol ar feiz, sant Gwenole, karet e Breiz. »

« Gweled a ran anezañ o tostaad, e varr abad en e zorn kleiz, eur steredenn aour war e zae wenn, hag eur helh skeduz en-dro d'e benn. »

« Setu ema war dreujou al lez el leh ma kousk ar roue, tad Ahez, hag eñ da hopal en noz du heb diskenn diwar e varh :

« Grallon ! Grallon ! sav buan ! Ema digor ar skluziou !... »

Ar roue spontet a ra eul lamm er-mêz euz e wele.

« War-zao ! war zao !, emezañ , va marh buanna ! Siwaz ! ema echu gand ar gêr-mañ !... »

Laouig a houlennas :

« Hag an dañserien ? Hag an diavêziad en-doa daoulagad ruz-tan ivern ? Hag ar briñsez Ahez ? »

« Oll ez ejont da goll, va mab, beuzet e oent er mor pennfollet. »

Ahez a lammas dirag he zad. Ar roue ha Gwenole a yee ahano difrea ma hellent.

« Va zad ! va zad !, emezi, mar am harit, kasit ahanon ganeoh war ho marh skañv ! »

An tad, heb lavared ger, a zammas e verh en e gichenn.

Neuze e oe gwelet an tarziou o tereded gwasoh-gwaz war o lerh.

Gwenole a hopas en eur skrijal :

« Grallon ! Grallon ! hast afo taoler an naer-ze er mor. »

An tad koulskoude... a oa tad, hag a starde ar beherez war boull e galon ; mez ar zant a reas sin ar groaz hag a stokas e vaz ouz ar plah.

Kerkent Ahez a gouezas er mor, ar hezeg a ehanas da zaoulammad, hag an tarziou a reisaas.

E-pad kantvejou ha kantvejou, Ahez, deut da veza Mari Morgan, a zo bet gwelet e doare eun teuz hanter vaouez hag hanter besk. Gwelet e veze war an aod o kriba he bleo-bezin oh sklêrijenn al loar.

Laouig a reas sin ar groaz hag a lavaras :

« Peuh Doue da anaon tud Kêr-Iz ! Mez livirit din, Annaig, echu eo an istor ? Petra 'deuas ar roue Grallon da veza ? »

« Pa zavas an heol antronoz, ar zant ha Grallon a bigne war lein Menez-Hom. Ahano, roue Breiz a daolas eur zell war al leh edo Kêr-Iz en derhent ; ne welas nemed mor. »

« Eur gêr euz ar re gaerra am-boa, emezañ, ha setu-hi eet da netra ! »

E galon a rannas hag euz e zaoulagad e teuas eur mor a zaelou.

Ar paotr-saout, skoet e galon ivez, n'hellas ket mired da lavared :

« Paour-kêz roue ! »

« Ya, eme Annaig, paour-kêz roue !... Ar boan, ar glahar, an anken, n'emaint ket hepken e lod an dud a reñk izel... Mez kendalhom gand on istor.

Pa zavas Grallon e benn da zelled en-dro dezañ e welas o lugerni Ruz-mên-goulou, hag e lavaras gand eur vouez nerzuz :

« War ar mên-ze on tadou a skuille gwad da eun Doue didruez... Du-ze, me a zavo eun iliz d'ar wir feiz evid derhel soñj a Gêr-Iz, hag evid ma vezo gouezet he istor, me he anvo Rumengoll. Mamm dous or Zalver Jezuz a vezo enoret e-leh Teutatez hag Hezuz, ha bep bloaz, en enor d'ar groaz, me a raio lida eno eur *pardon* braz.

Pa vezo mao an doueou... »

Laouig a drohas he homz da Annaig :

« An doueou !, a livirit, Annaig ? »

« Ya, an doueou... Ar roue Grallon a gomze euz falsdoueou ar bayaned, adoret neuze c'hoaz gand on tadou-koz. Mar doa d'an ampoent kristenien evel ar roue Grallon, ez oa muioh c'hoaz a bayaned. Evel-se 'ta, ar roue kristen en e zav war Menez-Hom a lavaras :

« Pa vezo maro an doueou, pa vezo diskaret eun darn euz dervennou or hoajou, eun devez bennag, pobl Vreiz-Izel a zeredo du-ze euz ar pevar avel. Neuze, ma n'eo ket c'hoaz maro ar zoñj euz ar roue Grallon e vezo lavaret : nag a vurzudou a zo bet c'haorvezet amañ en amzeriou koz !...

*

Annaig a davas war gement-se. Sevel a reas da gregi en he baz kelenn, en eur lavared :

« Ema an heol o vond da guzad e mougidell[10] an dremmwel. Ankounac'haad a reen em-eus eur pennad brao a hent da ober a-raog an noz. Kenavo, mesaer yaouank. »

« Hag ez it kuit, mamm-goz ? », eme ar paotr.

« Ha ne glevez-te ket kloh an *Angelus* o son e tour Poull-Dahud ? ... Lavaret em-eus dit kement a ouien diwar-benn ar briñsez Ahez, ar roue Grallon ha Kêr-Iz. »

« Eur gerig c'hoaz, mamm-goz. »

« Lavar buan 'ta neuze. »

« Piou 'oa hennez ar priñs-se a deuas en eun taol e sal maner ar briñsez Ahez da zañsal ha da houlenn alhweziou ar skluziou ? »

« An droug-spered, va faotrig. »

« Doueti 'reen. Felloud a ree dezañ kaoud an alhweziou evid beuzi kêr ha kas dioustu gantañ d'an ivern eneou an dud keiz-se. Daoust ha ne jom mui netra euz Kêr-Iz ? »

« Pesketaerien 'zo hag a lavar o-deus gwelet dismantrou mogeriou pa vez ar mor izel-izel... Nann, n'eo ket êz gweled netra bremañ : al lehid hag an trêz o-deus goloet kement a jome euz ar gêr villiget. Ar gêr-ze, distrujet gand kounnar an Aotrou Doue, ne zavo ken euz strad ar mor don.

Er memez doare eo bet kaset da netra Sodom, Gomor ha Babilon, abalamour d'o fehejou braz. »

Annaig a yeas en hent en eur lavared he chapeled.

*

« Ahanta, bugale », a lavaras mamm-goz Lanmaodez, « kavet hoh-eus brao va istor ? »

« O ! ya avad, mamm-goz », eme Berig. « Me 'garfe kleved aliez kontadennou evel-se. »

« O ! mamm-goz », eme Laouig, « c'hwi 'oar traou brao ! »

« Traou koz, da vihanna... Gwechall e veze plijadur oh o hleved. Ar yaouankizou hizio n'en em jalont ket nemeur ganto... »

« O ! mamm-goz », eme ar verh-kaer euz an ti, « emaoh adarre o trougprezeg on amzer-ni... Gwechall...gwechall... ez oa traou mad ha traou fall, evel bremañ... Oll on-deus kavet berr an amzer ouz ho selaou... Alo, bugale, d'ar gweleou ! »

[10] mougidell : ? Eul leh mouget (?)

Paotr-saout Komanna

« Petra ‘rez ‘ta, Jopig, ken sioul all, da-unan war eur roh e-kreiz al lanneg ? Ne daolez ket evez, hag e hell dond ar bleiz da zamma ar haerra euz da zandavezed ? »

« Bezit dineh, maeronez ; Doue a daol evez evidon keit ha m’emaon o pedi. »

« O ya, heb mar ebed, Jopig ; mez petra ‘welan ganez aze en da zorn, e-leh ar skourjez a vez peurvuia gand mesaerien ar meneziou ? »

« Kroazig an Doue[11] eo, maeronez, hag ez on deuet a-benn da zeski ennañ an teir lizerenn genta. »

« Traou a re !... Traou a re... ha ne dalvezont ket ar boan ! Arabad e ve dit, Jopig, e tapfen mui ahanout gand c’hoariellou evel-se en da zorn. Gouzoud a-walh a rez pegement e karan ahanout ; hogen a-raog pep tra e fell din e vezes eur hristen mad hag eul labourer-douar dispar... hag e rafes da labour war-dro va loened ! »

Oh huanadi, Jopig a glozas e levrig en e hodell, ha merourez Kerestin a zistroas d’ar gêr. Eun intañvez a feson e oa, gwir eo, ha mad e-keñver he fillor emzivad ; re stag evelato, a lavare lod, ouz madou an douar evid gelloud kleved petra ‘ree d’ar paotr kêz huanadi, ar pez a zegase daelou en e zaoulagad pa zelle ouz an neñv hag ar pez a waske e galon pa zelle ouz an tachou braz a zalh stag Jezuz Krist ouz ar groaz.

Pennherez ar maner nesa avad, Gaid, an dimezellig devod, he-doa gouezet lenn e kalon ar paotr-saout ; aliez e teue d’al lanneg el leh ma ouie kaoud anezañ, hag eno neuze, etrezo, e veze kaoziou dudiuz n’int bet klevet nemed gand an êlez... Jopig a hellas hebdale zoken, eñvel dre o ano oll lizerennou *Kroazig an Doue*, daoust da hourdrouzou e vaeronez.

Nag eñ ‘oa desket... Eur paotr-saout !... Evelato !...

Siwaz ! dond a reas eun devez a zichañs, a dristidigez !

Aotrou Kerestin a fellas dezañ e ouezfe e verh eun draig bennag ouspenn lenn ar *Bater* hag an *Ave*, ha setu e kasas anezi d’ar gouent. Jopig a gollas evel-se e vestrez-skol. Nag a zaelou e skuillas eur pardaez el lanneg ! Nag a zaelou en devez war-lerh. Gouela ‘reas kement, ar hêz ! ma’z oa gwalhet lizerennou *Kroazig an Doue* gand e zaelou.

Kared a ree e levr hag e chome meur a eur[12] dioustu da zelled ouz kroaz Or Zalver a oa er bajenn genta, ha neuze e torre war e anken. Ar verourez, e vaeronez, a deuas eun devez d’e weled en e labour. Siwaz ! kaoud a reas ar paotr evel eet euz ar bed-mañ, evel beuzet en e zoñjou, ken n’en-doa ket gwelet e zaout o vond da laerez a-gleiz hag a-zehou. Mond a reas eur zahad droug er gouëriadez, ken prim ha ken taer hag eur gorventenn o tizaha en eun taol trumm. Kregi a reas kerkent e levr ar paotrig hag e rogas anezañ e mill tamm a nijas amañ hag a-hont, war eskell an avel.

Tra vantruz da lavared ! Skeudenn an Ao. Krist hi he-unan n’oa ket bet espernet !

A ! maeronez ! maeronez !... Kezrkoulz ho-pije greet regi din ivez va halon dioustu !... N’he-deus ket bet amzer, siwaz ! da jom d’am zelaou !... Mall eo ganti dastum he deñved a-raog an noz !..

*

« Petra ‘rez aze, paourig, daoubleget war al lann leiz ? O va ene ! leun ‘wad eo e zaouarn gand broudou an drez hag al lann ! »

« An dra-ze, Aotrou person, n’eo netra... mar gallfen kaoud treid va Jezuz hag unan euz e zivreh a zo eet n’ouzon dare da beleh gand an avel ! »

« Treid ha divreh da Jezuz, va faotrig kêz ? E gwirionez, n’on ket evid gouzoud petra ‘fell dit lavared ! Ha neuze, teñval eo, eet eo an heol da guzad eur pennad brao a zo. Poent eo dit mond d’ar gêr, paotr paour ! »

« D’ar gêr n’ez in ket, Aotrou person, a-raog beza kavet tammou va imach kaer ! », a lavaras Jopig o ouela doureg.

Hag e kontas d’ar beleg madelezuz ar gounnar a oa eet en e vaeronez o kaoud eur Hroazig an Doue etre e zaouarn, hag ar pez he-doa greet anezañ. Ar beleg mad a oe skoet o kaoud kement a zevosion en eur bugel.

---

[11] Kroazig an Doue : notenn e galleg gand an oberour : alphabet breton.
[12] meur a eur : meur a eurvez.

Neuze, O ! tra gouest da denerraad ar galon !, e oe gwelet ar person koz hag ar paotr-saout o vond a-ruzou a-dreuz al lann, an drez hag ar spern, o klask tammou an imaj benniget sebeliet e teñvalijenn ar pardaez, hag o lavared litaniou ano Santel Jezuz.

Klask a rejont pell-braz, dindan lagad ar stered. Lavaret zo bet din ez oa en noz-se eun arhêl o roi dezo eur sked, eul luh dreist an ordinal.

En eun taol, setu Jopig o leuskel eur youhadenn laouen, hag o sevel evel eun tenn en e zav ; kavet en-doa an tamm diweza a vanke euz skeudenn Or Zalver. Hag ez ejont pep hini euz e du.

« Kerz buan, Jopig, gand da zaout ha da zeñved. Kee dre ar wenojenn a zo a-dreñv ar harrdi... O ! santez Anna !... An aotrou Person el leur !... Kee dillo, Jopig, da guzad, n'eo ket gweled a rafe an Aotrou Person da zillad toull ha fank. »

« Eo, maeronez, mond a ran. »

« Deiz mad deoh ivez, maeronez Kerestin, ha da oll dud ho ti... Dond a ran da gomz deoh euz ho fillor... »

« N'eo ket posubl, Aotrou Person !... Da gomz din diwar-benn va fillor ? Klevet mad am-eus ? Siwaz ! eur paotrig dous eo, a gavan da vihanna, mez paotr-saout fall ! Atao ema oh huñvreal ! Kollet en-deus din ar haerra euz va dañvadezed ! »

« Eur holl eo, a-dra-zur, hen anzav a rankan ; mez selaouit ahanon evelato, me ho ped. Ho paotr a zo eur bugel dibabet gand Doue evid sevel, diwezatoh, ouz an aoter... »

« Jopig ?... eun diskiant ? »

« Eur paotrig divaliz evel eun oan ! Eun êl gand eur horv ! C'hoant am-eus d'e gas d'ar skolaj. »

« Evid an dra-ze, Aotrou Person, e lavarin deoh diohtu n'hellan ket ober. N'em-eus mui tamm ed ebed da gas da varhad Landi, ha n'eo ket deuet c'hoaz em fenn teuler va gwenneien. »

« Roit peoh, gwreg koan a feiz... Piou a zo c'hoaz o houlenn arhant diganeoh ?... Roit din ar bugel, ha me 'bourveo da bep tra. »

*

« Perag ez eus kement a vole er mintin-mañ gand kleier Komanna ? Livirit din 'ta, Aotrou va zad... Digorit frank ar prenestou, ma klevin gwelloh o hanaouenn a levenez ! Lakaad a reont eur peoh dudiuz da ziskenn em halon ! »

« Gaid, va merh, bez didrouz ha didrabas. Hizio ema overenn genta Jopig Kerestin, on-deus anavezet paotr-saout gwechall. »

« An overenn genta, santez Anna ! O ! mar galljen mond d'he gweled !... Roet em-oa va ger... »

« Ne dalv ket dit lakaad an dra-ze en da benn, merh kêz, klañv out, ha n'hellez ket bale. »

« A ! », eme Gaid a vouez izel, « beleg eo eta ! Bremañ e hellan mervel... Dond a ray da skuilla dour benniget war va horv paour. »

Hag e oe klevet o hrozmolad komzou kenta an *O salutaris*. An abadenn avad he-doa dinerzet krenn anezi, ha Gaid a yeas da beurechui gand an êlez ar hantik kaer d'an Osti zantel.

Daou zevez goude, kleier Komanna a oa adarre e bole, eur bole leun a dristidigez, eur bole klemmuz en dro-mañ, ar glazou eo a oa ganto.

Eur brosesion a yee d'ar vered. Aotrou Kerestin a ouele puill o vond war-lerh an arched douget gand peder blah yaouank diwar-dro, hag ar beleg nevez a yee da genta o kana pedennou kañvuz an Anaon.

Killog Betleem

Bez' e oa e Betleem, bro ar Jude, eur hillog gwisket kaer hag en-doa eur vouez kaerroh c'hoaz, ar pez a reas eñvel anezañ Kan-Sklêr. Kerkent ha goulou-deiz e veze klevet e vouez skiltruz o tregerni, o tiston a-raog peb mouez all beteg pennou pella ar zaonenn.

Ar hillog-se a oa dre wir da Obiaz, eur mesaer koz euz ar menez, en-doa e weled o henel e klud e yer. Kerkent ha ma tispake ar hillog e vouez, ar mesaer devod-kenañ a ree eul lamm er-mêz euz e wele hag a yee d'an daoulin da adori Doue ha d'e drugarekaad evid e vadoberou. Goude ez ee d'ar hraou, eno edo e oll zanvez : eun ejenn kaer ha pevar benn-dañvad. Lêz e zeñved ha viou e yer, setu peadra da veva, ha ne houlenne netra ebed ken. Beva 'ree e-unanig, en e di-soul kollet er menez, abaoe ma oa deuet Doue da lemel digantañ e wreg hag e zaou vugel. Doue a sko dizamant ar re a zo karet gantañ ! Obiaz a ouie kement-se, ha setu perag e plege goustadig dindan dorn ar Mestr karantezuz, ne lam digand Job kement en-deus nemed evid kaoud ar blijadur da rei dezañ en-dro diou wech kemend-all.

Hogen, eur pardaez, d'ar 24 a viz Du, en-dra ma koueze an erh a-druilladou, setu ma klev or mesaer skei eun taol skañv bennag war an nor. Daou ziavêziad a oa eno : eur gwaz eun tammig war an oad hag eur wreg yaouank c'hoaz ha kaer dispar :

« Deuet om da Vetleem, a lavaras ar beachour, evid lakaad on ano war ar rollou, evel m'eo gourhemennet gand Sezar. En aner om bet o klask lojeiz en ostaleriou. Va gwreg, koulskoude, her gweled a rit, a zo gwall skuiz ! Ne houlennom ket kalz a dra ; mez, abalamour da Zoue, roit deom eun dornad kolo en ho kraou da dremen an noz. »

« Tud kêz, eme ar mesaer koz, an daelou o tond en e zaoulagad, trempet eo ho tillad, ha krena 'ra hoh izili gand ar riou !... Buan, deuit buan em lochenn ! Tostait ouz an tan, ha kemerit ho lod euz va zammig pred. Eur skudellad soubenn al lêz a raio vad deoh ! Goude e roin deoh va gwele da dremen an noz, hag hoh azen a vezo brao er hraou gand va loened, n'eo ket kolo a vanko dezañ ! »

Daoust da galon vad Obiaz, Jozef ha Mari, anavezet hoh-eus anezo, ne falvezas dezo kaoud ken gwele nemed kolo seh er hraou, hag abred ez ejont da hourvez, rag skuiz-maro 'oant.

Obiaz, eñ ivez en em roas da gousked hebdale. Kousked kaled a ree zoken, en despet d'an avel diroll a hweze er-mêz. Ya, an avel a yude mantruz e plegou ar menez o strilla d'an douar ar

gwiskad erh teo a holoe skourrou ar gwez-pin hag o regi ar hoabr du a oa en neñvou o haloupad an eil war-lerh egile.

*

Mez, setu e-kreiz an noz, e klever evel eun taol kleron, eur pez youhadenn skiltruz a-dreuz sioulder an ti :

« Kokoriko-o-o-o-o ! »

Obiaz a zihunas sebezet, a zavas eun tammig en e goazez, hag eñ da frota e zaoulagad, o kredi huñvreal c'hoaz. Sevel a reas koulskoude, nehet-braz ! Kornzigeri a ra dor e di evid selled ouz kambr ar stered, e orolaj.

« Setu amañ eun dra zouezuz avad, emezañ. N'eo ket ouspenn hanternoz, hag eo dihun Kan-Sklêr !... Ar henta tro eo dezañ da zihuna ahanon a-raog ar poent. »

« Kokoriko-o-o-o-o ! »

Ha kerkent, gand sikour sklêrijenn an heol, Obiaz a welas e gillog Kan-Sklêr savet uhel war doenn e graou, uhel e gribell gantañ, e ziouaskell astennet, hag o kana da vouzara :

« Kokoriko-o-o-o-o ! »

« Peoh ! peoh ! Rei a ri peoh, labous fall ! Emaout o vond da zihuna ar paour-kêz tud a zo kousket aze hag o-deus kement a ezomm da ziskuiza !... »

Ha kredi a reot-hu ? Ar hillog kerkent en em roas da gomz. An oll a oar e komzas al loened en nozvez eüruz-se, evel ma reent gwechall a-raog ar pehed e baradoz an douar. Ar hillog a respontas eta evel pa vije bet eun den eveldom :

« Digarezit ahanon, va mestr Obiaz, hogen mar fell deoh e tavfen eo koulz deoh starda dioustu ar gordenn-mañ war va gouzoug. Ha penaoz e talvezfe deoh e tavfen, me, Kan-Sklêr, me karget dre vicher da gas d'an dud kelou goulou-deiz, e tavfen en deiz-mañ, ar haerra euz an deiziou ?... P'ema an heol dreist an oll heoliou o nevez-skedi, p'eo diskennet euz an neñv krouer ar sklêrijenn ?... Obiaz, va mestr mad ! Meulit an Aotrou ganen ! rag ar Mesiaz, Mab Doue, ar Zalver gedet a zo aze !... Gantañ, bremaig, dindan ho toenn er paour-kêz kraou-mañ, ar henta euz an oll grouadurien, me a embann d'ar bed-oll ginivelez eüruz an Heol dasprenet ! Kokoriko-o-o-o-o ! »

Hag an hekleoiou a dro-war-dro dihunet en eun taol a lavaras ivez pep hini d'e dro : « Kokoriko-o-o-o-o ! »

Nehet ha laouen-braz war eun dro, ar mesaer koz a yeas er hraou, el leh ma kavas Mestr ar bed-oll e doare eur bugelig gourvezet war eun dornadig kolo ! Mari ha Jozef hen adore didrouz ; an azen hag an ejenn a denne Dezañ o alan evid tomma e izili ; an deñved a ree : « Bê bê bê ! goustadig.

Obiaz a gouezas d'an daoulin, d'hen adori, ha goude gand pres ez eas d'ar menez da gas ar helou eüruz d'ar vesaerien all a oa d'ar poent-se o tremen an noz war-dro o loened.

Obiaz neuze a welas oh tu ar sav-heol eur steredenn gaer meurbed, a skede muioh-mui dre ma save dioh ar meneziou e bolz an neñv. Kerkent e klevas eur han ha n'oa ket euz an douar :

« Gloar da Zoue e barr an neñvou ! Peoh war an douar d'an dud a volontez vad ! »

Tri êl, gwisket gand dillad gwenn skeduz, a dostaas ouz Obiaz hag a lavaras dezañ evid hen dienkrezi :

« N'ho-pezet ket aon, den karantezuz, meulit Doue kentoh, rag ar Bugel a zo nevez ganet du-ze en ho ti, a vezo abeg eul levenez vraz evid ar bobl a-bez ; ar Zalver gedet eo, ar Hrist, on Aotrou ! »

« Kokoriko-o-o-o-o ! », eme Gan-Sklêr diwar e doenn goloet a erh.

Unan euz an êlez a vousc'hoarzas d'ar hillog hag a lavaras dezañ :

« Ra vezi benniget, Kan-Sklêr, te hag ah-eus da genta meulet hag embannet donedigez ar Zalver divin, te hag ah-eus en doare-ze gouestlet Dezañ da vouez skiltruz ha frêz !... Siwaz ! kan ar hillog a zav hizio da embann ginivelez ar Hrist a zavo ivez eun devez da embann e Basion hlaharuz ! Hekleoiou Jeruzalem hen aslavaro eun deiz, ha drezout, killog, ez ay broud ar morhed e kalon an diskibl nahet gantañ e Vestr a-benn teir gwech. Abalamour da ze, o ! Kan-Sklêr, - perag n'hen lavarfen ket dit ? – e vezo lakaet da skeudenn e-kichenn hini ar Groaz e vezo bet Jezuz warni o paea pehejou an dud. Evid echui, o killog eveziant ! evel ma'z out bet savet war doenn kraouig ar hinivelez, kenta iliz Or Zalver war an douar, dond a ray eun devez ma vezo gwintet da skeudenn uhel-uhel en oabl, da blava war ilizou Roue ar rouaned. Te, Kan-Sklêr, a vezo killog an oll douriou ! Evid ar hristen e vezi skeudenn ar vertuz war evez, hag evid ar poblou da zond, skeudenn ar frankiz ! »

Hag o veza lavaret kement-se, an êl a yeas gand an êlez all a-denn-askell a-dreuz an uhelderiou en eur gana :

« Gloar da Zoue e barr an neñvou ! »

Kan-Sklêr, evid e drugarekaad, a huchas kreñvoh c'hoaz eged ar gwechou all :

« Kokoriko-o-o-o-o ! »

Ar bod-beuz benniget

(Evid ar Zul Bleuniou)

« A !... Youenn Geradenneg, eur voest euz Frañs evidout !... »

Hag an hekleo a ziskanas an ano ker c'hwek d'ar re a zo pell euz o bro : "Frañs".

Hebdale e oe gwelet eur Breton bihan o tilammad ezu e delt lien :

« Evidon ? », emezañ.

« Ya ! lavared a rafed ! »

Hag ar mignon a zav ar voest war bouez e vreh da ziskouez d'ar Breizad eüruz. Hemañ a lenn kerkent a-dreuz e zaelou a levenez an adres skrivet teo gand e vamm... O ya, gand e vamm, n'en-deus poan ebed oh anaoud he skritur.

Ar mignon Goubay a zalh krog er voest keit ha ma labour Keradenneg da ziskoulma an neudenn a zo oh ober an dro dezi. Skoulmet mad eo.

« Troh anezi ! », a lavar Goubay.

« Ya ! Trohi eun neudenn greet ha skoulmet gand va mamm... e Breiz-Izel !... O nann !... Ne garfes ket evelato !... »

Komzou ar Breizad a ya war-eeun beteg goueled kalon e vignon :

« Gwir a leverez ! », eme hemañ.

« O ! Ar voest-se bet etre daouarn e vamm !... Ar voest-se bet lakaet ganti war eur vatimant da vond beteg he mab, souav du-ze en Afrik, pell-pell en tu all d'ar mor braz... Daoust ha petra a zo kuzet enni ? »

Hag o-daou neuze hast-hast e tilammont ar golo koad hag eur bern paper. Ha petra 'welont ?.. : Eun toullad krampouez gwiniz-du ! ! !...

« O mamm vad ! », eme Geradenneg, « hi eo he-deus aozet ar hrampouez-se evidon !... Pegen alaouret int ! Ha pebez c'hwez dudiuz a zo ganto !... Ne gavez ket, Goubay ? »

« Degas a reont soñj din euz kouignou ar Vendée ! », a respontas ar paotr a vouez izel o plega e benn..., « mez siwaz ! n'em-eus mui den ebed du-ze en or hêr-ni da ober kouignou din !... »

« Mad ! mad !... arabad eo dit mond da ouela evid an dra-ze !... Del ! debr ar re-ze a-raog ma vezint dizehet gand avel bero an Afrik !... »

O lavared kement-se o-doa desavet goustdaig ar hrampouez tano. N'oa hini vruzunet ebed ! Ar vamm-ze a ouie pakeda brao an traou...

En eun taol, krak ! setu daoulagad ar Breton o koueza war eur skourrig glaz :

« Sell 'ta, emezañ, petra eo an dra-mañ ? »

« Eur bod beuz benniget ! », emezo war eun dro.

Youenn a grog gand doujañs er skourr glaz diwanet war douar e vro, pell-pell du-ze, harp ouz e di. Lavared a rafed ez eo bet trohet en derhent, ker fresk eo c'hoaz. An deliou glaz-velen-ze a vir pell bouedenn an dreujenn o magas ; heñvel int ouz paotred an Arvor a vir en o ene ar feiz koz o-deus sunet ez-vihanig.

Kas a ra d'e vuzellou ar skourr benniget evid pokad dezañ gand feiz, devosion ha karantez. Seblantoud a ra dezañ kleved c'hoaz gand ar beuz-se c'hwez an ezañs, an dour benniget, ha mouez ar pedennou hag ar han.

E galon vad a reas dezañ divinoud ez oa eun tamm avi e hini e vignon dirag kement a eürusted, ha setu-eñ ha diskolpa eur bodig da rei dezañ :

« Daou vod e-leh unan on-deus bremañ !, emezañ. Del, va mignon, kemer hennez, te !... »

Kerkent e oe klevet hopal :

« War-zao ! war-zao ! D'ho fuzuliou, paotred ! »

Birou a skoe stank war-zu enno hag a roge deliou ar gwez a dro war-dro.

« War a-raog ! », eme ar serjant d'an oll zoudarded, « ha krogom en unan bennag euz ar houezidi-ze, hervez an urz roet gand ar habiten ! »

« Ya, war a-raog ! », eme ivez an daou vignon eun tammig diêz o fenn abalamour m'oant bet trohet en o haoziou tener.

Ar skourrou bet benniget en eun ilizig a Vreiz-Izel d'ar Zul Bleuniou diweza a oe lakaet difre e godell ar chupenn, ha neuze, prim-ha-prim, setu an daou zouav o tilamm da zailla war ar houezidi. En em zantoud a reont kreñv evel loened hag hardiz evel bleizi. Seblantoud a ra dezo ema Breiz ha Bro-Hall a-bez o selled ouz an daou zen yaouank o-deus kaset pell du-ze da greski o sked, da zivenn o douarou hag o misionerien.

Ar birou a fuh atao a-dreuz d'an êr, hogen, rouesaad a reont ; tennou fuzul a-druilladou a respont dezo kerkent, ha dizale zoken ar habiten chomet er gêr ne glev mui grig ebed.

Goude beza gedet e-pad eun toulladig euriou[13], eet bihan e galon gand an enkrez, setu ar habiten o weled e dud o tifourcha a douez ar girzier.

« Kabiten », eme ar serjant o tiskouez ar Breizad hag an Vandead skuiz-maro mez laouen evelato, « an daou-mañ o-deus kerzet evel daou bennfollet ! »

Lavared a reas c'hoaz o tiskouez ar vorianed a stlejent d'o heul :

« Ind-i eo o-deus o-daou tapet krog er vorianed-mañ ! »

Ar habiten a ra eur zell war ar vorianed ; unan anezo a zeblant dezañ beza euz ar pennou braz... Selled a ra goude ouz an daou vignon kaloneg... O dillad a zo poultrennet, roget... Gweled a ra dreist-oll ar skourrou glaz o tond euz o godellou :

« N'oufen ket, emezañ, e ve euz ar plant-se er vro ouez-mañ ! »

« Nann, va habiten, eme ar Breton, ar plant-mañ a deu euz Frañs ; benniget int bet em iliz parrez d'ar zul Bleuniou, ha va mamm eo he-deus o degaset din ! »

Ar habiten a oa skoet e galon gand ar pez a gleve : e vugaleaj a dremenas dre e spered, ha souden e vouez a zavas da lavared uhel :

« Eun dra bennag, va mignoned, a vank da skourrou glaz ho Pro !... Gouzoud a ran petra eo... An dra-mañ ! »

[13] euriou : eurveziou.

Kemered a reas diou vedalenn outo tri liou Frañs, hag e stagas anezo e-unan war bruchedou an daou vignon, e-kichennig ar beuz :

« Ha bremañ, emezañ, paotred kaloneg, e hellit hopal ganen : “Ra vevo ar Frañs !“, rag ar Frañs a zo a-bez war ho kalonou ! »

D’ar poent m’en em stleje mantell zu an noz war gwez koko ha banan an Afrik, an deiz a darze war Breiz-Izel, ha dizale an heol a lede e liou melen aour war gerreg an aochou.

Mamm Youenn a oa en he sav war dreujou he dor o floura ar vodenn-veuz glaz a greske harp oh he zi ; lavared a reas d’he amezegez :

« O Berhed, va faotrez kêz ! pebez huñvre kaer em-eus-me greet en noz-mañ !... Ar bodig beuz am-oa kaset da Youenn a deue a-nebeudou da veza eur vedalenn !... O ! mar en-defe va faotr ar vedalenn a enor da zond d’ar gêr !... »

Berhed a oa eet he spered da gaoud he breur, misioner en Dahomey. Sevel a reas he fenn en eun taol krenn da respont :

« Evid sur, mar hoh-eus huñvreet an dra-ze, kement-se a hoarvezo ! Daosut ha n'ema ket ar Vretoned da genta e peb leh ?... »

REPUBLIQUE FRANÇAISE

Yann ha Marharid

I

Mond a reent, an emzivaded kêz, tristig o doare, dre lanneier Plomeur, e Kerne, heb gouzoud d'ar just da beleh.

Truez 'oa gweled anezo gand o dillad truillenneg. Marharid (Gaid) he-doa c'hweh vloaz ha Yann tost da bevar. O mamm a oa kousket e gwered ar barrez ; o zad avad a oa bet beziet er mor. N'o-doa mui na kar na par da deuler evez warno.

O tihun er mintinvez-se war he gwele raden e ti ar Gov, Gaid a reas sellou nehet en-dro dezi hag e teuas eur mor a zaelou euz he daoulagad.

« Va Doue ! va Doue ! emezi, gwir eo eta an huñvre am-eus bet ! »

N'oa ket eun huñvre, siwaz !

Dond a ree soñj dezi euz ar pez a oa c'hoarvezet, gweled a ree a spered he mamm drouglivet hag astennet war eur holhedad kolo, an aotrou person en he hichenn, o pedi ; Rene, ar hurust, o tond en ti da heul ar beleg, eur hlohig gantañ en e zorn... Hag e klevas ar glazou kañvuz... Kaer o-doa o-daou gervel o mamm, respont ebed ne roe.

Lavaret 'oe dezi 'oa maro he mamm.

Gouzodu a ree bremañ petra 'oa kement-se. Yannig avad ne ouie ket c'hoaz. Gouela 'ree, ha dalhmad e lavare :

« Pegoulz e teuio mamm ? »

Gaid, ar hoar hena, a gemeras anezañ etre he divreh hag a lavaras dezañ :

« Mammig ne glev ket ahanout, Yann... N'ema mui aze. »

« E peleh ema 'ta, Gaid ? »

« Mond a ran d'hel lavared dit : eet eo war-zu baradoz an Aotrou Doue. »

Yannig en em roas da ouela muioh-mui.

« Ha perag n'he-deus kaset ahanom ganti ? N'or-hare ket neuze 'ta ? »

« Eo, Yann, mamm a gare ahanom, kalz en deun. »

« Mad, dond a ray neuze d'or herhad ? »

« Ya, Yannig. »

« Me 'fell din e teufe dizale... ya, dizale. Ni a zo re reuzeudig on-daou. »

Ar bugel a jomas eur pennad da ober e zoñj, hag e lavaras adarre :

« N'eus na naon na sehed er baradoz, n'eo ket 'ta, Gaid ? »

« Nann, Yannig, mez red eo beza fur, fur-kenañ evid mond di. »

« Ni vezo fur ! »

« An Aotrou Person en-deus lavaret ivez eo red gouzañv heb en em glemm, ar boan, an naon, ar zehed, ar skuizder, ha beza sentuz bepred, mar fell deom mond da gaoud or mamm d'an neñvou. Doue e-unan eo a halvo ahanom pa vezo deuet ar mare. Ha marteze on-devezo pell c'hoaz da jom war an douar. Eur mennoz a deu din, Yannig. »

« Ar paotrig a zavas e benn da lavared :

« Eur mennoz ? »

« Ya ; soñj am-eus e lavaras mamm din eun devez : Doue a fell dezañ, Gaid ker, e tizrofen davetañ. Pa ne vezin mui aze, te a gemero da vreurig dre an dorn hag a yelo gantañ dre ar raden hag al lanneier da verouri an tonton Loiz, e Gwenah. Va breur Loiz a zo eur hristen mad hag en-devezo truez ouz ho tienez, hag a roio deoh loj en e di ha bara da zebri.

Or mamm vad a lavaras c'hoaz :

C'hwi 'garo ho tonton Loiz hag a zento outañ. »

« O, ya, Gaid ; ni 'garo tonton Loiz hag a zento outañ. Deom di, Gaid, deom dioustu. »

Ha setu petra 'ree da Yannig ha da Haid beza oh ober hent dre lanneier Plomeur, e bro-Gerne !

II

Eun devez kaer e oa. An heol a oa tomm, ha n'eo ket souezuz peogwir edod e miz Gouere. Bolz an neñv a oa digohenn, nemed eun tamm gloan dañvad bennag uhel, uhel, a yee hag a deue kaset gand an êzennig skañv. Hag an daou vugel a jome da zelled outo gand plijadur ; kustummoh 'oant da weled koumoul du o tremen 'uz d'o lanneier.

Yann a lavaras d'e hoar :

« Or mamm eo a zo d'an neh o vousc'hoarzin ouzom hag o kas ahanom da di on tonton Loiz. Anaoud a rez anezañ, Gaid ?... Anaoud a rez tonton Loiz ? »

« Eur wech em-eus e welet er pardon du-mañ ; pell ‘zo abaoe. »

« Dizale e welim anezañ, n’eo ket gwir, Gaid ? »

« N’ouzon ket, Yannig ; kredi ‘ran evelato. »

Yannig a oa darbet dezañ anzao en-doa naon ha sehed, ha poan en e dreid noaz. Tevel a eure koulskoude, o soñjal e ranke gouzañv hep klemm evid galloud beza degemeret eun deiz el leh edo e vamm.

An daou vugel a valeas hir amzer dre al lanneier heb gweled den. Beb eun amzer, eur golvan, eur bohig ruz, savet uhel war bleñchenn ar veinhir goloet a van, pe kuzet en eur vodenn lann, a gane, a richane en enor d’an daou veachour ; hag an dra-ze a roe dezo eun tamm nerz-kalon.

« Sell, Gaid, hennez, eme Yann, eo bohig-ruz on liorz. Hen anaoud mad a ran. Mond a ra da lavared da donton Loiz emaom erru. »

Gaid ne lavaras netra. Seblantoud a ree beza nehetoh eged he breur. Aliez e chome a-zav, hag he daoulagad en dremmwel, e klaske gweled merouri Gwenah pa da vihanna nadoz eun tour bennag da ziskouez dezi an hent. Mez, kaer he-doa, ne wele netra, ar baotrez kêz !

An daou vugel a deue da veza skuiz-maro. Setu-i o koueza o-daou war eur mên e kichennig eur vodenn valan. An heol a oa diskennet izel ; dizale e teuje an noz hag e oa red dezo kaoud eun toull bennag d’he zremen.

Yann a houlennas evid an degved gwech :

« Erru om tost, Gaid ? »

Siwaz ! Gaid ne grede respont netra. Briata ‘reas he breurig en eur ouela hag e lavaras dezañ :

« Pedom an Aotrou Doue, Yann ; Eñ hepken a hell savetei ahanom. »

« Pedom ivez ar Werhez, Gaid, ha santez Anna-Wened hag an Aotrou sant Erwan. »

« Ya, pedom, pedom ! »

Mond a rejont d’an daoulin, hag e savjont war-zu an neñv o moueziou glan leun a anken. Doue ne helle ket ober skouarn vouzar ouz pedennou daou êlig ker fur !

Setu-i o kleved an *Angelus* er pellder.

Savetaet e oant !

III

Marharid a grogas e dorn Yann : « Deom bremañ, emezi, Doue en-deus selaouet ahanom hag en-deus bet truez ouzom. Kloh Gwenah eo heb mar an hini on-deus klevet. »

« Ya, eme Yann, eñ eo sur a-walh. Deom ». Hag e lamme gand al levenez.

Taoliou diweza an *Angelus* o-doa ehanet da skei hag a oa eet da ober hekleo da benn pella lannaeier Ploumeur. Yann ha Marharid a yeas war-zu al leh ma seblante dezo o-doa klevet ar hloh. Ankounac’haet o-doa oll boaniou an devez kriz-se. Soñjal a reent bremañ en degemer laouen a raje tonton Loiz dezo, el lêz teo ha bara du a vije roet dezo, er gwele raden ha yeot seh ez ajent da hourvez warnañ.

Mond a reent dre eun hent don, kleuziou leun a vrug ruz dezañ. En eur horn-tro e weljont eur groaz vên savet uhel. Ar vugale a reas sin ar groaz en enor d’ar Hrist a blege dezo e benn kurunet a spern, hag en hent adarre.

« Pa lavaren dit, eme Varharid, an Aotrou Doue eo a zo oh hentcha ahanom... Sell, na kaerra foenneg ! »

Yann a oa o vond da lavared eun dra bennag war-lerh e hoar pa glevjont eun den o komz gand eur vouez hroz. Eur Breizad, eun tammig war an oad, a oa dirazo o houlenn outo :

« Paour-kêz bugale, da beleh ez it d’ar poent-mañ euz an deiz ? »

« Ni a zo o vond da di eun tonton deom o chom e Gwenah », a lavaras Marharid.

« Eun tonton o chom e Gwenah ? »

« Ya, eme Yann, ni a zo o klask on tonton Loiz, breur or mamm vad nevez galvet gand Doue d’e varadoz. »

Ar houëriad a reas eur skrijadenn hag e teuas eur berad daelou da lugerni e korn e lagad.

Kregi a reas e dorn ar vugale hag e kasas anezo dre gichenn ar groaz, en eur lavared dezo :

« Deuit ganen, bugale, arabad eo deom chom dre amañ. »

« Perag, eme Yann, ne deom ket dre ar prad-se ? M’em-bije dastumet bokedou koant da gas d’am zonton Loiz ! »

« Aze ez eus toullou don. Ez eeh da goll o vond dre ar prad-se. »

« Va Doue ! Itron Varia ! », a lavaras an emzivaded spontet.

Erru ‘oa an noz. Ar houëriad hag ar vugale a yeas buannoh. Eur wenojenn a gasas anezo beteg eur foenneg a oa enni eur vuoh lard hag eun toullad deñved o peuri. Pelloh, dindan ar gwez-avalou, e weljont eun ti-soul.

« Aze eo », eme ar houëriad o tiskouez an ti d’ar vugale.

Chom a rejont goude eur pennadig heb lavared ger, ha Gaid a houlennas a vouez uhel :

« C’whi a anavez eta on tonton Loiz ? »

« Bugale gêz, me eo ho tonton... an tonton Loiz emaoh o klask. Hiviziken, c’hwi ‘vezo bugale din-me. »

Hag o weled daou bennad bleo melen e-touez an ed en eur park a-dost e lavaras :

« Ha setu aze ho tiou hoar ; kalon vad o-deus, kared a raint ahanoh ! »

« Pebez eürusted ! », a lavaras Yannig. « Ni a bedo oll an Aotrou Doue da zegemered on tad hag or mamm en e varadoz, evid ma’z aim di ni ivez d’e gared ha d’e veuli pa vezo deuet ar poent. »

(Troet diwar *Almanach de l’Œuvre Exipatoire, La Chapelle Montlijeon, Orne*).

Nik ha Seven

En amzer ma teue aliez Jezuz hag e Vamm zantel da ober troiou bale er vro-mañ, e veze daou zijentil yaouank, Nik ha Seven.

Nik a oa krog en e hwezeg vloaz ; ha Seven ne oa c'hoaz nemed pevarzeg.

Seven a gare an Aotrou Doue hag ar beorien a zo bugale muia karet an Aotrou. Ne jome ket pell e wenneien en e hodell. Nik avad ne roe da bep hini nemed ar pez a ranke, ha marhamata a ree c'hoaz zoken.

O zad a oa eet diganto, hag o mamm a zoñjas kas anezo da fleh da di o eontr a oa o chom e pell bro. Eun devez eta, e roas beb a vantell vouk, beb a yalhadig vad, ha beb a loan kezeg dezo, hag an daou vugel da vond laouen o halon da weled broiou nevez.

Hogen en eur hroazhent, eur vintinvez, e weljont en he hoazez e-tal eur groaz, eur vaouez kêz kuzet he fenn ganti en he zavañjer. Seven a reas d'e varh chom a-zao, hag eñ goulenn digand ar baourez petra a ree dezi beza o leñva. Hi a lavaras oh hirvoudi :

« Maro eo va mab diganen ! Ha bremañ eo red din mond da glask va zammig bara ! »

Seven a oe mantret ; mez Nik, eet eun tammig larkoh, a hopas goap warnañ :

« Ha kredi a ri ar pez a glevi gand kement klufan a gavi ? Huanadou ar wrah-se a zo eur griped da gaoud da yalh diganez. »

« Va breur, ro peoh, en an' Doue ! Da gomzou c'hwero a ra dezi gouela muioh-mui. »

Hag eñ o rei e yalh d'ar wreg paour :

« Dalit ; ne hellan rei nemed an dra-mañ deoh, mez pedi a rin Doue ma plijo gantañ skuill eur beradig gliz bennag war ho kalon. »

Ar baourez a gemeras ar yalh o lavaroud :

« Peogwir hoh-eus bet ar vadelez da rei din ar pez ho-poa, kemerit ar gra zo enni eur wespedenn greet he flemm gand dir. »

Seven a gemeras ar graoñenn, hag e vreur hag eñ a yeas gand o hent adarre.

Degouezoud a rejont a-benn eur pennadig e-kichenn eur hoad. Er hoad-se, eur bugelig noaz-pill a glaske eun dra bennag, mel marteze, e toullou ar gwez, ha kana a ree war eun ton ken klemmuz ha gousperou an Anaon :

« Riou am-beus ! »

Seven a lavaras d'e vreur :

« Jezuz ! Nik, ar paour-kêz bihan-ze a houzañv gand an avel yen ! »

« Rividig eo eta ! Me ne gavan ket an avel tamm yen ebed. »

« N'eo ket diêz dit. Te a zo gwisket mad, e-leh eñ, n'eus nemed an êr en-dro dezañ. »

Hag eñ ha chom a-zav, gervel ar paotrig, ha goulenn outañ petra 'ree.

« Me 'zo o klask an nadoziou-êr a zo kuzet er gwez », eme ar bugel.

« Ha petra 'ri ganto ? »

« Pa'm-bezo kavet kalz, me a yelo da werza anezo, ha me a breno dillad a roio tomm din. »

« Ha kavet e-teus ? »

« Unan hepken. Er gaoued broenn-mañ ema. Sellit, Aotrou. »

« Ma ! eme Zeven, kemer a ran kaoued hag all. Dal va mantell vouk, paour-kêzig, da gaoud tomm d'az izili. »

Hag an daou vreur gand o hent adarre. Seven en-doa riou da genta ; mez tremenet ar hoad ganto, an avel a davas, ar hoummou a zispakas, hag eur wazienn heol a baras.

E oant neuze tostig ouz eur prad glaz. Er prad-se ez oa eur feunteun hag, azezet e-tal ar feunteun, e oa eun den koz. Eur val a oa gantañ war e skoaz ha seblant skuiz a oa war e zremm. Pa welas an daou zen yaouank, e halvas anezo gand eur vouez truezuz. Ha Seven da dostaad outañ.

« Petra 'peus c'hoant, tad-koz ? », emezañ.

« Allaz ! Aotrouien, gweled a rit peger gwenn eo va bleo ha peger roufennet eo va zal ! Kabah on deuet da veza, ha va divesker o-deus beh o tougen ahanon. Red e vezo din mervel amañ, nemed gwerza a rafe unan ahanoh e varh din. »

« Gwerza eul loan dit, klasker bara ! », eme Nik gand dismegañs. Ha paeet e vezo ? »

« Gweled a rit ar wezenn-mañ. Enni ez eus gevnidenn hag a oar ober gwiad kreñvoh eged an dir. Evid eul loan ho-pezo anezi. »

Ha Nik o tirolla da hoarzin. Seven avad a lavaras gand douster :

« Me a ro va loan deoh, va den mad ; n'eo ket abalamour d'ar gevnidenn, mez abalamour ho-peus poan. »

« Bennoz Doue deoh, Aotrou. »

Hag an den koz a zav war ar marh hag a gerz seder.

Nik ne oa ket evid miroud da lavared traou d'e vreur :

« Genaoueg ! emezañ. Mez a dlefes da gaoud ! Te a vezo reuzeudig da stad bremañ ! Soñjal a rez marteze am-bije daouhanteret va zraou ganez ? O tra ! ne vezo ket ar stal e-giz-se !... Skiant-prena, skiant wella ! Te a zesko diwar da goust beza furroh hiviziken. »

« Ne oa ket bet morse em zoñj, eme Zeven, kaoud lod euz ar pez a zo dit, Nik. Kê eta. Me a yelo ivez. »

Nik a dehas, lorh ennañ, war gein e varh. E vreur a gerze war e droad war e lerh heb rebech seurt dezañ.

Degouezont a rejont e-giz-se war eur strêd striz, gwasket e pep tu gand eur menez. Ar strêd-se a oa he ano ar strêd villiget, rag en he hichenn e veve eur roñfl hag a bake atao an dud pa gleve anezo o tremen. Dall e oa, seizet ivez, med ken tano e oa e ziouskouarn ma ouie pe da vare e teue eur vuzugenn euz an douar. Da vevelien gantañ e oa daou erer don a nije war e gomz da dapoud neb piou bennag a yee gand ar strêd.

Nik ne ouie seurt, hag eñ gand e varh dre ar strêd.

« Va chas mad, eme ar roñfl, it da gerhad an tremeniad-ze d'am lein din. »

Hag an daou lapous da vond gand herr e-giz eur boled. Hag int kemer Nik ha kas anezañ d'ar roñfl.

Seven a zegoueze d'an ampoent e penn an hent striz. Gweled a eure e vreur o vond gand an daou erer. Hag eñ koueza war bennou e zaoulin :

« Aotrou Doue ollhalloudeg, emezañ, saveteit Nik va breur ! »

« N'ez ket da zirenka Doue gand eun dra ken dister », eme eur vouezig flour en e gichenn.

Ha Seven trei e benn, ne welas gour.

« Piou eta a zo o kaozeal ?, emezañ. Peleh emaoh ? »

« E godell da chupenn », eme an teir mouez.

Hag an den yaouank klask en e hodell, ha tenna er-mêz ar graoñenn, ar gaoued hag ar wezenn. E pep hini anezo, c'hwi a oar, e oa eul loenig bihan.

Ha Seven dezo :

« C'hwi eta eo 'fell deoh sevetei Nik ? »

« Ya », emezint.

« Ha penaoz, va netraigou ? »

« Digor warnom, hag e weli. »

Hag ar gevnidenn steui eur wiad kaled evel an dir ; hag hi sevel war gein an nadoz-êr a zougas anezi en êr : eur skeul a wias ; Seven a bignas gand ar skeul vurzuduz, ar wespedenn o nijal dirazañ, ken e tegouezjont e ti ar roñfl.

Ar roñfl dall ha seizet a oa en e goazez war al leurzi. Bralla a ree e gorv o kana :

Me a gar kig al Leonad
Maget druz-druz gand farz ha lard ;
Re Dreger a zo mad o blaz,
Blaz krampouez fritet ha lêz glaz ;
Mez re Wened ha re Gemper,
Foei !.....

Hag o lavaroud ar zon-ze, e reñke pastellou kig moh da boaza Nik. Hemañ a oa e-harz e dreid, ereet e zivesker hag e zivreh e-giz eur penn-yer da lakaad ouz ar ber. An daou erer a oa eno ivez : unan o tresa ar ber hag egile o c'hweza tan.

Trouz ar roñfl o kana a viras outañ da gleved Seven hag e deir mignonez ; an daou erer, avad, a oa o vond da blanta o skilfou e Seven, mez dallet e oant gand flemm dir ar wespedenn. Homañ a nijas etrezeg ar roñfl a oa bet dihunet euz e huñvre gand skrijadennou e zaou vevel, hag hi a skei warnañ. Ar gevnidenn a zeuas hag a dapas anezañ en he gwiad dir. Gervel e zaou vevel

a reas ar roñfl ; ar re-mañ a zeredas, n'eo ket d'e zivenn mez d'e zispenn. Debri a rejont ar roñfl a-dreuz d'ar wiad dir, hag e krevjont : kig roñfl a laz.

Ha Seven da zilama e vreur ha da bokad dezañ. Greet e labour gantañ, ez ejont er-mêz. An nadoz-êr hag ar wespedenn a oa eno, sterniet ouz ar gaoued, a oa bremañ eur wetur gand ar graoñenn hag ar wezenn da rojou. Hag int lavared d'an daou vreur mond er wetur. Ar gevnidenn a grogas er sugellou. Ha yao ! ker buan hag avel. Ar wetur a dapas douar e-kichenn ti eontr ar baotred yaouank. An daou vreur a gavas eno o loaned a zeblante beza ouz o gortoz. Ouz dibr marh Seven e oa yalh hemañ hag e vantell, mez ar yalh a oa teurenneg hag ar vantell goloet gand perlez aour.

Sebezet, na petra ‘ta ! Seven a droas war-zu ar wetur da houlenn digand e loenedigou petra ‘oa an dra-ze. Ar wetur ne oa ken eno, hag e-leh ar wespedenn, an nadoz-êr hag ar gevnidenn, ez oa tri êl lugernuz.

Hag an daou vreur koueza war bennou o daoulin.

Neuze, eun êl, an hini kaerra ha gwisket ar splanna, a lavaras da Zeven :

« N’az-pez aon ebed, te hag a zo mad da galon ; rag ar vaouez, ar bugel, an den koz e-teus greet vad dezo a oa ar Werhez Vari, ar Mabig Jezuz ha sant Jozef. Ni a zo bet roet dit da gas da veaj da benn. Bremañ pa’z out degouezet, ni a ya en-dro d’ar Baradoz. Kenavezo ! »

Hag eñ da Nik :

« Bez soñj euz ar pez az-peus gwelet ! Gra vad d’ar paour. »

Hag an tri êl digeri o diouaskell ha nijal kuit o kana an Alleluia.

Foar ar godellou toull

Ar gontadenn dudiuz-mañ a zo tennet ganen euz Levr Buhez Sant Teodod, savet gand an Aotrou Guillou, maro person e Penmarh, an hini en-deus greet traou ker brao e Brezoneg. Goulenn a ran, evdi brasa plijadur ar Vretoned, ma vezo advoullet e oberou. (Klaoda 'r Prad).

*

Dioh an abardaez, setu Fañch koz o tond d'am haoud :

« Gouzoud a rit, Aotrou, emezañ, em-beus divizet tri devez foar ; warhoaz, ma n'ho-peus ket ezomm ahanon, em-beus soñj da vond da Landi. »

« Mad, mad, yao ; euz goulou-deiz beteg nav eur ema ho kabestr war ho moue... Setu amañ gwerz eur banne hag eun tamm butun... »

Hag e rojon[14] dezañ eur pez deg kwenneg. Fañch koz a dennas e voned segovi[15] hag a bokas d'e zorn. En nozvez-se ar zaout, ar marh, o-devoe askoan, kel laouen 'oa ar mevel.

Antronoz, mintin mad, edo Fañch koz oh en em frota, oh en em spura, oh en em larda (da lavared eo o larda e voutou) ; e varo a oa raklet, e vleo griz difuillet, diboultrennet... M'en-dije gellet ivez o diloueda ! ! !... Mez, siwaz ! ouzom-ni, braerrien goz e wallstag ar hanastr !

War-dro seiz eur ez eas d'e yalhig, e kemeras eur pez ugent real ; e sellas piz outañ, rag marteze e wele evid ar wech diweza.. Unan koant 'oa, kochet tro-war-dro. Eur pez eiz real digoch a deuas war-lerh, ha da echui, eur gwenneg bennag. Evel just, va fez deg kwenneg a oa ivez euz an abadenn.

Goude-ze Fañch a zoubennas, hag e jiletenn vañcheg dindan e gazell, e gorn en e veg, en em lakaas da dreuzi ar bourk ken drant ha paotr yaouank ebed.

« Ata, Fañch », a lavaras an dud, « mond a rez 'ta ? »

« Ya, ya ! » eme Fañch.

« Arsa, Fañch, eme ar re all, n'oar ket korbezenn hizio ? »

« Tra, tra ! », eme Fañch.

« Petra, Fañch », eme eur miliner a oa o karga daou pe dri leue, ne vezo ket eur banne... eun tammig sao ? »

Fañch a zellas a-dreuz ouz va frenest, rag gouzoud a ree ne garan ket kalz ar saoiou. Kloz 'oa pep tra. Setu Fañch en ostaleri hag ahano e karr ar miliner. Ma savas marvaillou, n'eus ket ezomm d'hel lavared, ar vilinerien a zo touchennet mad o zeod, ha farouell, Fañch goude eul liupadenn, a yee ivez kepenn en-dro.

O c'hoarvezoud e Landi e tiskennas ar miliner hag e amezeg ; an daou leue ivez a deuas er-mêz war bouez o divesker. Ar miliner a ranke paea ar gwir evid an daou leue, ha Fañch, paotr brao, na petra 'ta, a baeas adarre ar gwin d'ar miliner.

Setu Fañch e kêr. Evid gouzoud an eur e sellas ouz orolaj an iliz, hogen ne ouie ket kalz dioh an traou-ze ; an nadoz hirra a oa war bemp, ar verra eun tammig en tu all da nao.

« Satordallig ! eme Fañch, setu aze diou nadozenn ha n'int ket evid en em gleved ! Ma vijen-me orolajer, ne vije nemed eun nadozenn war ar ront gwenn-ze, ha neuze an oll a welje sklêr an eur. An heol, setu eno eun orolaj !... Nadozenn ebed warnañ ! Setu eun dra greet diouz ar beizanted !... Ba ! ba ! eme Fañch o vond larkoh, nav eur eo, "*en gros*", perag chipotal ! »

Petra 'reer en eur foar pa ne vez netra da ober ? Evidon-me n'her gouzon ket, Fañch avad her gouie.

Da genta ez eas da dachenn ar moh hag e varnas pep unan herve e *galité*, hervez e vent hag e gig. Goude-ze da dachenn ar zaout..., goude-ze da dachenn ar hezeg. Edo eno pa zonas an *Angelus*. Fañch a oa kristen mad, a dennas e zegovi hag a ziskouezas e vleo griz adarre eun nebeud poultrennet.

« Eun tamm boued bremañ ! », eme Fañch. Hag ez eas war-zu eun ostaleri. Edo o kompren ennañ e-unan an dispign a dlee da ober... daou wennegad bara, daou wennegad soubenn, tri gwennegad kig, pevar gwennegad gwin, hag...

Fañch a lakae e zorn en e hodell zehou ; eno e kavas dezañ beza lakaet hag ar pez kochet hag an hini digoch, hag ar re all... Siwaz ! Siwaz ! netra ebed er hodell !... Goude-ze ez eas d'an hini gleiz. Siwaz ! Siwaz ! Kant gwech siwaz ! goullo 'oa ! toull 'oa ! daou viz Fañch a deue er-mêz... E arhant paour a oa eet kuit koch-digoch dre ar memez hent.

---

[14] rojon : rois.

[15] segovi : ? (ezu ar Segovi e bro-Spagn ?)

C'hwi, kredabl, a vije fallgalonet gand eun heveleb taol ; peadra a oa. Fañch avad ne reas nemed leuskel tri satordallig ! c'hwek hag a-greiz kalon, ha skrabad e benn evel m'en-divije kollet e grib abaoe eur miz[16].

Mond a reas war-eeun da dachenn ar moh, hag e selle, ha, respet deoh ! e turie gand e zaouarn.

« O c'hwennad petra emaoh aze, va den mad ? », a lavaras unan bennag dezañ.

« Satordallig ! eme Fañch, n'eo ket o c'hwennad, oh hada eo on bet, siwaz ! evidon. Eur pez ugent real kochet, unan a eiz real digoch... M'ho-peus o havet, m'ho ped, en an' Doue, roit anezo din !... »

Ne reed nemed c'hoarzin.

« Ba ! ba ! paotr koz, eme an dud, tremp nevez a zo aze, diwana 'raint a-benn bloaz !... »

Mond a reas da dachenn ar zaout, hag e kollas e boan ; da dachenn ar hezeg, hag e oe respontet dezañ :

« Ba ! bezit dizoursi, ne jomint ket er-mêz dindan an amzer, kaoud a raint lojeiz ! »

« Koulskoude satordalle ! eme Fañch, eun den a guzul mad bennag a dle beza er gêr-mañ ! Mond a ran da gaoud an aotrou person. »

Diohtu e oe degemeret.

« Aotrou, eme Fañch, me a zo toull va godell ; kollet em-eus eur pez ugent real kochet hag unan a eiz real digoch !... Petra 'rin-me bremañ evid o haoud ? »

« It, eme an aotrou person, da gaoud an tabouliner, hag it buan, rag er hêriou an arhant a gouez a zo askellet. »

Setu 'ta an daboulin en-dro diwar-benn arhant Fañch, ha Fañch e-kichenn o tiskouez tri biz dre doull e hodell, rag dre lakaad aliez e vizied eno en-doa frankaet an digor. O kleved an trouz, ar zaout a heje o fenn, ar hezeg lard a zave er vann, ar re dreud a jome sioul, ker sioul hag an hini en-doa greet ar gavadenn.

Fañch a reas war-hed tost tro kêr da heul an daboulin, hag evel m'en-doa klevet lavared 'oa anad diouz an dremm anaoud eul laer, e sell piz ouz an oll, e kave dezañ zoken edo liou ar groug war meur a hini, mez ne grede ket mond larkoh.

« Alo », eme Fañch, pa wele e poanie en aner, « satordalle ! paouezom !... Kenavezo, pez kochet !... Kenavezo, digoch !... Mond a ran war yun da weled peseurt labour a ra an dud all !... »

Edod en e gichenn o klask gwerza eur vuoh ; gevier a zizahed euz an eil kostezenn hag eben. Unan a houlenne kalz re, egile a ginnige kalz re nebeud.

« Sator ! » eme Fañch, « c'hwi ivez 'zo toull ho kodell, pa glaskit noazoud d'ho nesa ! »

Eur pennadig larkoh edo merhed an amann, eur chaok spontuz ganto, hag o klask lakaad da lentaad ar re n'oa ket evelto dir war o fas...

« Sator ! eme Fañch, c'hwi ivez 'zo toull ho kodell ! »

Larkoh edo ar varhadourien gezeg ; ar geriou braz a fuhe, a groze... lavared a rajeh e vijed o prena eur jao d'an diaoul da jarread tud daonet...

« Satordalle ! eme Fañch, c'hwi a zo ivez toull ho kodell !... War ugent skoed a hounezit e kollit kant gwech hoh ene ! ! !... »

Erfin Fañch a skuizas hag a-raog mond d'ar gêr e c'hoantaas mond d'an iliz da zaludi ar Werhez, da lavared eur *Bater* hag eun *Ave*. E-kichenn ar hef ez eas war bennou e zaoulin. Eur paour-kêz a oa en tu all gand e japeled. Fañch a zelle outañ... Dioh kostez Gwiniventer e tu bennag e ranke beza diouz e wiskamant, ma heller da vihanna eñvel gwiskamant eun dornad truillou a oa war e dro, rag edo war gorv e roched, ha c'hoaz peseurt roched !...

Ar paour pa oe echu e bedenn a deuas war-zu ar hef. Tenna 'reas euz e vruched eur yalh ler stag ouz e houzoug evel eur skapular ; hag eur pez a eiz real a lugernas en e zorn hag a gouezas en eur zoni e-barz ar hef.

Fañch a oa mantret.

« Va den mad, emezañ, penaoz e hellit-hu diouered eur pez arhant e-giz-se ? »

« Ne zioueran netra, eme ar paour, ar pez-se em-eus kavet hizio, ha re all gantañ. Evel n'ouzon ket anaoud ar perhenn, e roan eul lodenn d'ar Werhez en e ano, hag ar rest a zalhan evdion. »

« Me, just, eme Fañch, eo em-eus greet ar holl : eur pez ugent real ho-peus c'hoaz, eur pez kochet... »

---

[16] eur miz : eur mizvez.

Ar paour a ziskouezas e bez, kochet ‘oa. Ouspenn an dra-mañ a dremene en iliz, el leh n’eo ket brao lavared gevier. Kinnig a reas ‘ta da Fañch e bez kochet, e bez deg gwenneg hag ar moneiz.

« Nann, satordalle ! eme Fañch, a zaou-hanter, mar plij ! »

Hag ez ejont o-daou d’an ostaleri da zebri ha da ranna an arhant.

Fañch a zegouezas er gêr abred.

Pa houlennjod digantañ peseurt foar a oa bet.

« Foar ar godellou goullo ! eme Fañch. Me ‘oa toull va godell ; ar varhadourien zaout, kezeg, moh, amann..., a oa toull o godell ; eur paour hepken am-eus kavet en iliz ha na hoantae na pehi, hag en em vezvi, na laerez ; hennez n’oa ket toull e hodell, rag n’en-doa hini ebed. »

Ar Guillou. Beleg

zek. Edo eno pa zonas an *Angelus*. Fanch a yoa kristen mat, a dennas e zegovi hag a ziskouezas e vleo gris adarre eun nebeut poultrennet.

— Eun tamm boued brema ! eme Fanch. Hag ez eas warzu eun ostaleri. Edo o kompren ennan e-unan an dispign a dlie da ober... daou wennegad bara, daou wennegad souben, tri gwennegad kig, pevar gwennegad gwin, hag...

Fanch a lakea e zourn en e c'hodel zeou ; eno e kave d'ezan beza lakêt hag ar pez kochet hag an hini digoch, hag ar re-all... Siouaz ! Siouaz ! netra ebet er c'hodel !... Goude-ze ez eas d'an hini gleiz.

Iliz Lanndi

An daou vartolod breton

Bremañ ez eus eun nebeud bloaveziou (er bloaz 1827), eul lestr (eur brik) a oa lohet euz kêr Alexandri evid mond da Smyrm. Al lestr-se n'oa ket heñvel oh listri Frañs ; eul lestr grek 'oa, kemeret gand ar Frañsizien diwar goust al laeron-vor a zo bandennou anezo er hosteziou-ze. Pemzeg martolod hag eun ofiser a oa lakaet e penn al lestr-se kemeret war forbaned ar Hres. Mez al lestr-se n'oa netra a zoare war e dro, hag evel-se n'hellas ket heulia eul lestr all brasoh a oa lohet er memez amzer gantañ, hag a en em gavas hebdale dilezet e-kreiz ar mor braz. Dond a reas an noz du ha teñval ; glao hag avel a ree, hag ar mor a oa spontuz gweled e wagou.

Etre ar c'hwezeg den lakaet da ren al lestr-se, an daou genta, ar habiten hag ar mestr-sturier, a oa Bretoned Ar habiten a oa Bisson[17] e ano, hag ano ar sturier a oa Tremintin[18].

Euz an daou zen-ze eo e fell din komz, daou vartolod kaloneg ha penneg evel gwir Vretoned ma'z oant.

Edont o-daou war ar pont, unan krog er stur, hag egile o klask gweled a be du e c'hweze an avel evid gelloud lakaad mad ar gwerniou hag ar goueliou.

Ar habiten a lavaras d'ar sturier :

« Eur wall nozvez, Tremintin ! »

« N'eo ket brao, sur, kabiten, ha ma ne deu ket Itron Varia Porzig d'or zikour eun nebeud, em-eus aon na ve greet frigasenn gand on lestr. »

---

[17] Bisson : Notenn gand an oberour : Ganet e Gemene (Morbihan) er bloaz 1796, maro war vor, e bloaz 1827.

[18] Tremintin : Notenn gand an oberour : Ganet en Enez-Vaz, ha marvet eno ivez d'an 3 a viz Even 1862, d'an oad a 84 bloaz. An Tremintin-ze a oa eun tonton-koz da Ber Tremintin a zo bremañ mêr Plouesk ad ha kuzulier jeneral.

« Iron Varia Porzig ne zilez morse ar Vretoned, Tremintin. »

« Setu ar pez a ro fiziañs din ivez !... Ay !... »

Ar wern vraz a oa torret hag he-doa lakaet ar sturier da glemm. An tarziou mor a zilammas war ar pont hag a oa tost dezo skuba ar habiten hag ar sturier. Red ‘oa dezo kregi mad evid na vijent ket strinket er mor. Prestig goude Bisson en em roas adarre da gomz :

« Sell, Tremintin, n’em-eus aon na rag an tarziou, na rag an avel, na rag ar reier ; mez daou euz al laeron a oa e goueled al lestr o-deus gellet tehed kuit hag en em deuler er mor. Mar gell ar re-ze mond d’an douar e tastumint an oll laeron a zo war-dro ar harter-mañ hag e teuint oll warnom. »

C’hweh euz al laeron-vor a oa liammet e goueled al lestr, ha daou o-doa gellet terri o liammou ha tehed.

« Mar deuom warnom, eme Tremintin, e vezint degemeret. Muioh a aon em-eus da weled al lestr-mañ o tigeri eged da veza trehet gand ar re-ze. »

« Mez soñj ‘ta, n’om nemed c’hwezeg ! »

« Eun den war evez a dalv deg, a leverer. Eur martolod a Frañs a dalv kant laer-mor euz ar Hres. Me garfe o gweled o tond !... »

« N’eus forz, Tremintin, me ‘m-eus aon, me. Me ‘zant al laeron-ze evel ma sant ar chas al logod. Greet em-eus pep pourchas evid, ma rankom stourm, ma vezo stard ar c’hoari. Eun dra am-eus da lavared dit : Ma vezont treh deom, me ne vezin ket prizonier, me ‘lakaio an tan er poultr. »

« Mad a reot, Kabiten ! »

« Dalh soñj mad. »

« O ! n’ankounac’hain ket ! »

Ar pez en-doa lavaret ar habiten Bisson a hoarvezas. Pegen teñval bennag ma’z oa, e weljont hebdale o tond warno daou lestr e oa tri-ugent den pe deg den ha tri-ugent e pep hini anezo.

« Alo, Tremintin, eme ‘r habiten, bremaig e tigoro an abadenn. »

« A gav deoh, kabiten ? »

« N’eus doued ebed ! »

« Mad, boued ar groug int, evelkent ! »

Ar habiten a laoskas eur zutadenn, hag a youhas a-bouez-penn :

« Oll war ar pont !... Ar goueliou hag ar herdin d’an traoñ !... Pep hini e armou !... Hag evez mad !... »

Pep hin en em laka el leh ma tle beza. Tremintin en em erbed ouz an Itron Varia Porzig ; Bisson a ya gand ar mous, eul letern gantañ en e zorn da oueled al lestr. Pevar euz al laeron-vor a oa eno c’hoaz chadennet. O distaga ‘ra, hag e lavar dezo :

« Alo ! D’al laez (d’an neh), labaskenned !... d’al laez !... d’al laez !... Ho kamaraded ‘zo eet da gerhad eur vandenn vuntrerien d’on distruja-ni. C’hwi a zo mad da ober garz[19] etre va martoloded ha birou pe bouliji ho mignoned ! »

Ar brezel a ya da zigeri. An daou lestr laeron a dosta. Youhal a reer outo ha ne respontont nemed evel an tigr o vond d’en em stleja war e breiz.

Bisson a dosta oh Tremintin, a denn e vontr bet roet dezañ digand e vamm, hag a lavar :

« Tremintin, kemer ar montr-mañ ; me a zo o vond da vervel, eun dra bennag hen lavar din. Hen lavaret am-eus dit, ne jomin ket etre daouarn ar re-ze. Te, gra da halloud evid tehed ; me ‘fell din kement-se ! »

« Mad, kabiten ! », eme Tremintin gand eur vouez holoet ; hag e talhe mad atao d’ar stur.

Pa’z oa deuet an daou lestr forban war hed tenn, Bisson a hopas adarre, hag o veza ne respontent ken nemed yudal evel loened gouez, e tigoras an tan o tiskarga warno e fuzul a zaou denn. Eno neuze e oe eur stourmadenn griz, tennou, taoliou bouhal, taoliou gand pep seurt benviachou, youhadennou, malloziou, skrijadennou, gwad o reded, tud lazet, gouliet, izili torret, flastret, bruzunet. C’hwezeg den oh seiz-ugent pe kant hanter-kant !...

Hebdale al laeron-vor a oe ar vistri, hag o-doa gellet kalz aneze sevel e lestr o enebourien. Tremintin en-doa dalhet mad d’ar stur. Bisson a oa gwall lakaet. En em stleja a ra beteg ar sturier :

« Alo ! Tremintin, red-mad eo echui ! Lavar d’ar re a zo c’hoaz beo euz or martoloded en em deuler er mor, ha te, en em daol ivez evelto. Marteze e hellot mond d’an douar war-neun... Me ‘ya da lakaad an tan... »

« Kabiten, lavaret em-eus d’an oll vartoloded. N’em-eus mui neemd an dra-mañ da ober. »

---

[19] da ober garz : notenn, e galleg, gand an oberoru : haie.

Hag o kas e zaouarn d'e henou e reas eur horn-boud gand e voz, hag e laoskas eur voudadenn.

« Alo ! kabiten, n'eus ken da ober ! »

Hag e krog adarre er stur.

« Mez, ha te ? »

« Me jomo amañ. »

« Tremintin, gourhemenn a ran dit en em deuler er mor !... »

« Ha me, kabiten, n'ouzon petra 'vir ouzin na grogan ennoh ha n'ho taolan e-barz hoh-unan. »

« Tremintin ! Tremintin ! »

« Sellit, n'hoh-eus ket a amzer da goll. Me ne dalvezan ket kalz, ha ne din morse a-bell. C'hwi a zo yaouank, eun den a vor euz ar re wella ; c'hwi hoh-eus eur hoar... »

« O ! ro peoh ! ro peoh ! ranna 'rez va halon ! »

« C'hwi 'zo gouest da zivenn or bro. En an' Doue, en em daolit er mor ; ha va list da lakaad an tan er poultr. Bezit dienkrez, ar re-mañ n'o-devo ket al lestr ! »

« Din-me eo da lakaad an tan ; va dever eo, hag e fell din hen ober. »

« Mad, kabiten, neuze e vezim strinket en êr on-daou ! »

E-keit ha ma komze ar sturier, unan euz ar forbaned a oa tostaet ouz ar habiten hag a yee da ziskenn eun taol bouhal war e benn. N'en-devoa ket a amzer avad. Tremintin hen diskaras gand eun tenn pistolenn, heb diskregi euz e stur.

« Gweled a rez n'eus ket mui da varhata ! », eme ar habiten.

« Roit din ar hef tan, me ho ped ! »

« Nann, ne hellan ket !... Kenavo, Tremintin ! »

« Kenavo, kabiten ! En em vriatom ! Itron Varia Porzig or zikouro !... Mall eo hasta !... »

An noz a oa teñval sah ; al laeron, savet eun niver braz anezo war al lestr, en em laze an eil egile e-kreiz an deñvalijenn. Eun tammig sklêrijenn a weler koulskoude ; Bisson eo ha gantañ en e zorn eur pennad kordenn lakaet an tan en he fenn ; Bisson eo, n'en-deus mui na tad na mamm, n'en-deus nemed eur hoar, eur hoar karet-kenañ, hag en-deus aon na varvfe ar re all e-pad ma'z a da vervel e-unan :

« Tremintin ! Tremintin ! emezañ, en an' Doue en em daol er mor ! »

Ar sturier ne lavar ger, ne fiñv ket, mez pedi a ra Doue kaloneg. Bisson, pa oa diskennet en heveleb doare n'oa mui nemed e benn a-zioh ar pont, a reas c'hoaz eur griadenn oh Tremintin oh e bedi d'en em zavetei. Neuze e tiskennas tre.

« O ! Itron Varia Porzig ! », eme Tremintin.

Ar habiten Bisson a oa draillet, an oll forbaned a oe flastret ivez, dispennet ha lonket oll gand ar mor. Tremintin a oe savet en êr, en-devoa eun troad divarhet, e gorv devet, mez n'oa ket maro-tre pa gouezas er mor. Dres e kavas eur gordenn dindan e zaouarn, hag evitañ da veza dare da goll e anaoudegez, e talhas krog mad enni. Ar gordenn-ze a oa stag oh unan euz ar bagou bihan deuet da heul listri ar forbaned, ha prestig goude Tremintin a oe semplet eno eur pennad mad, ha pa zizemplas ez oa unan euz al laeron-vor o lamad digantañ e zillad ha kement a oa war e dro. Tremintin a reas eur fiñvadenn bennag, ha kerkent e oe lakaet beg eur gontelladenn war e galon, oh e hroudrouz hen laza diohtu war graje an disterra van da zivenn ar pez a oa en-dro dezañ. Ar pez a ree ar muia poan dezañ 'oa gweled o vond gand ar forbaned montr ar habiten kêz, ha ne hellje ket hen renta d'e hoar.

War-dro deg eur dioh ar mintiun e oe kavet, en noaz ha dare da vervel, gand tud eun tammig gwelloh. Gouarner an enezenn (en enezenn Stanlbali edo) a reas e zougen d'e di el leh ma oe prederiet gantañ, ha pa oe pare tost da vad e lakaas e zougen da Frañs.

Tremintin e-unan eo en-deus kontet kement-mañ. Eñ e-unan eo a asur mar deo chomet beo eo ar Werhez he-doa saveteet dezañ e vuhez. Tremintin 'zo bet goude-ze letanant war eul lestr brezel. Bet en-deus ivez ar groaz a enor.

N'em-eus ket ezomm da lavared en-deus miret beteg e varo eun devosion vraz d'an Itron Varia.

G.M.

Fezi ha Breiz koz, d'an 10 a viz Gouere 1875.

Bragou kenta Paolig

E meur a garter euz a Vreiz, ha zoken e karteriou all, e weler a-wechou paotred seiz, eiz vloaz ha beteg nao, deg vloaz, ha n'o-deus ket c'hoaz ar pez dillad-se anez an hini[20] eur paotr n'eo ket c'hoaz eur paotr tre, a zo c'hoaz e reñk ar merhedigou, me 'fell din lavared eur bragou. A-wechou marteze kement-se a zegouez dre an diegi he-deus ar vamm o lakaad he hrouadur e reñk ar baotred ; a-wechou all ivez n'he-deus ket a beadra da brena an danvez a ve red evid lakaad ar pez dillad prisiuz-se en-dro d'he mab. Setu petra 'hoarvezas gand mamm Paolig ez eom da gomz dioutañ. Ker paour 'oa, ma'z oa deuet he mab d'e zeg vloaz, heb m'he-divije gallet c'hoaz e vragoua. War-bouez gwriad, takonad, staga an eil oh egile, koz tammou lien ha koz tammou mezer, he-devoa greet dezañ eur pez dillad ha ne oa ket tre eur zae lostenn, ne oa ket tre eur zah, ne oa ket tre eur bragou, en eur ger, ne oa ket tre heñvel oh nikun euz an tammou dillad bet greet ha krouet beteg neuze gand kemenerien ha gand kemenrezed, pegement bennag a spered hag a ijin o-deus da zevel giziou nevez.

Paolig, a hellit kredi, e veze greet goap anezañ abalamour d'e zae. Eur paotr ker braz heb bragou ! Red e ve beza bet e leh ar paotr kêz evid gouzoud mad pegement e houzañve. Evel-se ivez, bemdez Paolig a hope war e vamm o houlenn eur bragou hag ar pez a ree ar muia poan dezañ 'oa gweled bugale an amezegez, Perig, Laouig, Yannig, o-zri bragaouet hag i koilskoude o-zri yaouankoh evitañ. Paolig eta a bede e vamm ker braz ha tra. Ne ree ket a forz peseurt bragou da gaoud, pe lein pe vezer, pe ruz pe hlaz, pe goz pe nevez, gand m'en-divije eur bragou, eur gwir vragou, ne houlenne ken.

[20] anez an hini : anez pehini, er skrid orin.

« Ma, a lavaras e vamm dezañ, eun devez, bez paotr mad ha sentuz, lavar kaloneg da *Bater*, noz ha mintin, hag em-bezo eur bragou dit a-benn gouel Yann. »

N'em-beus ket ezomm da lavared deoh pegement e tridas kalon Paolig o kleved ar helou-ze. Azaleg neuze beteg gouel Yann, e kontas hag eh adkontas ken aliez an deveziou, hag e kave keid an amzer, ma oe darbet dezañ kredi ne deuje biken ar gouel kaer-ze, an devez-se en-doa kement a vall da weled.

Gouel Yann a deuas koulskoude d'e vare. Ar vamm gêz, dre boan a-walh, hag ivez bennoz Doue d'an dud vad, he-devoa gallet sevel eur bragou da Baolig ; ha pa zihunas dioh ar mintin, ar paotr, kenta 'welas, 'oe an tamm lien prisiuz, eur bragou, eur bragou nevez-flamm. Ne oe ket ezomm, kredit ahanon, da zacha warnañ evdi ober dezañ sevel. Ar bragou a oe poket dezañ, lakaet buan, hag eur pennadig goude, mil gwech eürusoh evid eur roue pe eun impalaer. Ne bade ket gand e fouge.

E vamm a vousc'hoarze oh e weled gwech sonn e benn gantañ, gwech e zaoulagad pleget da zelled oh e vragou nevez. A-barz eun eur[21] goude, 'oa bet ar hanfard oh en em ziskouez e tiez an oll amezeien. N'en-doa ket, zoken, tizet debri eun tamm, ken ne oa bet gwelet ar bragou gand Perig, Yannig ha Laouig, hag evel n'oa ket c'hoaz a-walh, o veza en em gavet gand Alanig, eur paotr eun tammig brasoh evitañ, hag a oa o vond d'ar vourh, ez eas ivez d'ar vourh gand e vignon. Siwaz ! amañ eo ar chañs o vond da drei. Gwelloh en-divije greet kalz Paolig chom er gêr. Mez eur paotr bragaouet evid ar wech kenta a gred e hell hiviziken mond e peb leh. Paolig a gave dezañ e oa diohtu eur gwaz.

Setu ! eta war hent ar vourh, Alanig hag eñ. Bez' o-doa da dremen e-biou d'eun tammig glazenn pe flourenn a oa e kostez an hent ; eur wazennig dour a rede 'hed ar hlazenn-ze, hag a-zioh ez oa eun dorgennig. Diwar gern an dorgenn pe an duchennig-se, ez oa eun doare gwenojenn zonn, war ziribin, hag eno ar baotred a oa boaz da gemered o ebat. Sevel a reent war an dorgenn, ha neuze e tiskennent a-ruz war ar hlazenn. En em lezel a reent da vond a-ruz, n'eo ket war o zreid, n'eo ket war o daouarn, n'eo ket war o hein tre kennebeud, mez war an tachad-se e leh ma'z oa ledanna ar bragou. N'ouzon ket, lenner, ha c'hwi hoh-eus greet ar c'hoari-ze morse, pa oah nevez-bragaouet, mez, a-dra-zur, eh ouozn ez eus hag o-deus hen greet.

Alanig eta n'hellas ket tremen dre eno heb mond da ober eun dro war an dorgenn. Paolig ha n'en-doa ket gallet beteg neuze kemered perz en ebat-se, abalamour d'e zae-lostenn, n'halle ket bremañ kennebeud mankoud da vond da heul e gamalad. An dro genta ne deuas ket kaer gantañ, mez a-benn m'en-doa greet diou pe deir zro, e ruze ivez brao ha kempenn beteg an traoñ. Ar c'hoari a blije da Baolig ; mez, siwaz ! pep plijadur a zo berr war an douar. P'edo oh ober ar bemped pe ar hwehved tro e oe klevet eur strakadenn. N'eo ket eur rog, n'eo ket eun diframm hepken a oa diskolpet ha distaget tre, ha chomet e hanter an dorgenn. Hag evel pa erru eun dichañs, eh erru peurliesa meur a hini, ar paotr a oa a-diz warnañ, hag a risklas tre beteg ar wazig dour e leh ma oe glebiet, kaillaret ha goloet a bri ar pez a jome gantañ euz e vragou.

[21] eun eur : eun eurvez.

Me ho lez da zoñjal pebez glahar, pebez anken evid ar paour-kêz Paolig ! Penaoz mond d'ar gêr er stumm-ze ? Penaoz mond dirag e vamm ? Ha kaoud c'hoaz, douetuz, fest ar vaz ! Paolig a skuillas o vond ahano d'e di daelou a-walh evid gwalhi e vragou, ma vijent bet distummet.

E vamm a oa eur gristenez vad hag hag a ouie diorren mad he bugale. Gouzoud a ree ne dleer ket kastiza eur hrouadur pa fazi dre skañvadurez hag hep soñjal, evel pa fazi dre benn fall ha gand anaoudegez euz ar pez a ra. Evel-se, petra bennag ma'z oa keuz ganti gweled kollet an oll boan he-doa kemeret evid sevel ar pez dillad-se d'he mab, ne skoas ket gantañ, n'her gourdrouzas ket zoken. Ne reas nemed e alia da ziwall.

Mez Paolig a oe kastizet a-walh, koulskoude ; rag, siwaz ! ar zae-lostenn a oe red da lakaad adarre, ha da zerhel, zoken, meur a zevez, ken n'he-devoe gellet ar vamm baour dond a-benn da lakaad ar bragou freuzet e stad da veza gwisket a-nevez. Hogen, mar greed goap diaraog euz ar paotr kêz gand e zae-lostenn, e reed c'hoaz muioh bremañ, ha Paolig a ranke plega e benn gand mez, meur a wech.

Bremañ, marteze, ho-pefe c'hoant da houzoud petra 'deuas Paolig da veza diwezatoh ? Setu amañ e berr-gomzou.

Er hatekiz, person ar barrez a welas ez oa Paolig eur bugel fur ha sentuz, en-doa kalz a spered hag a skiant-vad, hag ez oa devod evel eun êl. E gemered a reas en e di, hag e reas dezañ

studia. Goude-ze, her hasas d'ar skolaj e-leh ma oe atao unan euz ar re genta e-touez e gamaladed. Diwezatoh, ez eas d'ar hloerdi braz, hag eno e oe evid ar gloer yaouank eur skwer a bep seurt vertuziou. O veza beleg e labouras e-pad meur a vloavez evid silvidigez an eneou en eur barrez. A-benn eur pennad, e eskob her galvas evid beza vikel-vraz, hag erfin, Paolig a oe e-unan lakaet da eskob.

O veza eskob, e konte e-unan gand plijadur ar pez am-eus merket amañ, hag e lavare : « Mar on deuet da veza eun dra bennag, e tlean oll d'am mamm vad, d'an deskadurez kristen he-deus roet din. »

(Tennet euz *Feiz ha Breiz* koz).

Lodenn Doue

Eur gouel ar Rouaned e mare an Dispah

Pep tra a oa sioul ha dienkrez en nozvez-se e Kêrdafred. Kerne, ar merour, a oa azezet war skabell an oaled o tevi eur hornad butun da hedal koan. Tri pe bevar bugel a ree cholori en-dro dezañ : lod a zache war e zillad, lod all a bigne war e zaoulin, ha kement-se evid kaoud ar blijadur da lavared dezañ ez oa gouel braz.

« Tad ! tad ! ankounac'haet hoh-eus... Hizio ez eus gouel ! », a lavare Janedig.

« Ya », eme Louis ivez, eur paotrig a bemp bloaz, « hizio ema gouel ar Rouaned ! Mamm he-deus greet eur gouign gand bleud gwiniz ; lakaet he-deus enni mel, hag eun dra bennag all c'hoaz, eur... »

« Arabad lavared, Louis, pe on tad a ouezo eveldom ! », a lavaras Gaid, ar baotredig dous.

« Plijadur a vo ! Plijadur a vo !... », a lavaras ar vugale o strakal o daouarn hag o tilammad d'an douar.

Penn Kerdern a deuas da veza teñval.

Ar pez a lavare dezañ a ree dezañ soñjal e traou a-bouez.

Edod nezue e mare gwasa an dispah, p'edo ar spont braz o ren war ar vro. Ne vije ket bet brao Kêrdafred beza tapet oh ober an disterra tra a helle degas soñj euz gouel koz ar Rouaned ; ouspenn peadra a oa eno da veza barnet ha dibennet. An dispaherien a oa kriz ha n'helled kuzad netra outo. Piou 'oar ha n'edont ket zoken d'an ampoent oh ober o zro, hag o spia ar pez a reed en tiez ? E abardaez an deiz-se, end-eeun, o tond euz foar Poujer, Kerdern an-doa klevet tennou fuzul a-bell.

E galon a deuas da veza ankeniet pa zoñjas e kement-se. Sacha 'reas ar vugale davetañ hag e lavaras dezo a vouez izel :

« Roit peoh, bugale ! Ma klevfed ahanoh ! »

Ar vugale a oe spontet d'o zro hag a yeas d'en em starda ouz o zad.

Gweled a reent ez oa eur riskl bennag 'uz d'o fennou.

Gaid hepken a gredas lavared goustadig :

« Perag kaoud aon pa'z eo prennet ker mad an nor ? »

« Aon am-eus evidoh, bugale ! »

« Peogwir emaom ganeoh ? »

« N'eo ket a-walh », emezañ.

« O tad ! an dud fall ne gredint ket dond ; ha neuze, Doue a gar ahanom ; eñ on diwallo dioh pep droug. Mamm he-deus greet deom lavared or pedennou evid goulenn e skoazell. »

Kedern a roas eur pok d'e verh :

« Doue ra viro ahanout », emezañ. « Poent eo deom debri koan. Ouz taol, bugale ! »

Ar wreg he-doa lakaet eun doubier wenn war an daol, ha war an doubier-ze eur podad chistr hag eur bara gwiniz da zegas c'hoant debri d'an dud.

Ha setu, p'edod o hedal an nebeuta, unan bennag o skei taoliou munud war an nor, hag e oe klevet eur vouez o lavared :

« Digorit buan, en an' Doue ! »

An ozah a hastas mond da zigeri, hag e kavas dirazañ eun den koz, gwenn e vleo, sonn c'hoaz evelato war e zivesker, dezañ eun dremm leun a vadelez hag a zouster.

« Aotrou person ker ! », a lavaras Kedern mantret.

« Deuit tre, aotrou person », a lavaras ivez Madalen, ar wreg. « Deuit en ti, hag ho-pezo ho lod euz kouign ar Rouaned. »

Ar beleg a vousc'hoarzas.

« Siwaz ! va mignoned, n'eo ket brao degemered eun den eveldon-me. Pardonit din koulskoude mar dan en ho ti : kemend a riou hag a naon am-eus ! Skuiz-maro on ivez o haloupad ar hoajou. »

An aotrou person a azezas war eur skabell. Dare 'oa koan. Goude beza lavaret ar pedennou, ha goulennet bennoz Doue war ar boued ez eed da gemered, an aotrou person a oa o kas eun tamm bara d'e henou, pa oe klevet trouz tud o vale dirag an ti ha prestig goude e koueze taoliou pounner war ar baour-kêz dor.

« An enebourien ! », eme an aotrou person. « Lezit ahanon da vond daveto. Ne fell ket din ho-pefe da baea ho karantez evidon. Digorit an nor ! »

« Biken, aotrou person ! »

« Red-mad eo koulskoude ! »

« Aotrou person, gellet e vezo marteze sevetei ahanoh. Deuit ! Deuit ! »

Ar houëriad a zachas ar beleg kêz war-zu eun arhig a oa en eur horn euz an ti hag a reas dezañ mond e-barz.

« Dresit-oll, eme an aotrou person, n'it ket da lavared gevier ! Ne fell ket din, kleved a rit ? Ne fell ket din prena va buhez gand eur gaou ! »

Edo ar chas gall o tivarha an nor pa'z eas an ozah da zigeri.

« Eur beleg a zo kuzet amañ », a lavaras ar bleizi o yudal. « E peleh emañ ? Lavar buan ! Ha diwall na lavarfes gevier deom ! »

Ar houëriad a reas eun heja d'e skoaz hag a lavaras :

« Grit hervez ho micher ! »

« Arsa ! lavar : E peleh eh-eus kuzet anezañ ? Da respont, mar deo gaouiad, a gaso ahanout d'ar maro ha da dud ivez ».

Kedern a zavas aon gantañ ; dond a reas da veza drouglivet, hag edo o vond da zempla. Kemered a reas kalon evelato o soñjal n'edo ket ar mare da goll ar penn.

Ar gourdrouz a vije sevenet, her gouzoud a ree ; an armou a lugerne en o daouarn a oa c'hoaz ruz gand ar gwad, da vihanna meur a hini anezo. Dond a reas soñj dezañ euz komzou ar beleg : Ne fell ket din prena va buhez gand eur gaou !

Kedern a ziskouezas an arh d'an dispaherien hag a lavaras dezo :

« Aze emañ ! »

An enebourien a daolas eur zell war an tamm koufr. Ar Breizad a lamme direiz e galon en e greiz ; e dud a varve gand ar spont ; den avad ne roas da anaoud a-ziavêz ar pez a dremene en e ziabarz.

An hini a oa e penn ar strollad muntrerien a yeas eur zahad kounnar ennañ :

« Petra ? daoust hag oh ober goap emaout ? Ni n'emaom ket o klask eun toull gedon. Eun all a dle beza en da di, en eur hogn bennag. »

« Klaskit anezañ », a lavaras Kedern.

« Ne fell ket dit hen diskouez ? »

« Petar 'livirin-me deoh ouspenn ? »

« A-walh eo, eme ar habiten ; mez malloz d'ar person mar degouez deom lakaad or hrabanou warnañ ! »

Ar zoudarded a glaskas dre an ti ; mez kaer o-doe klask, ne gavjont netra. Mond a rejont kuit o kounnari hag o sakreal war goust ar paour-kêz aotrou person.

« Tehed a ra eur wech muioh euz 'tre on daouarn ; souezuz eo, rag kredi mad a reem edom war e roudou. Mez ne gollo netra evid gedal. »

Eet eo kuit eta pelloh ar vandennad chas gall. Ar beleg koz a deuas er-mêz e doull kuz.

« Meuleudi da Zoue ! emezañ laouen-braz ; saveteet on bet gand ar wirionez hoh-eus lavaret. Oll avad e vijem bet kollet mar ho-pije lavaret eur gaou. »

« C'hwi a zo eur zant, aotrou person ! »

« Me a zo eur paour-kêz peher dare da vervel gand an naon », eme ar beleg oh azeza ouz taol. « Mall-braz eo deom kregi e pred ar Rouaned. »

« Setu amañ lodenn Doue, aotrou person ; deoh eo ! Ra vezim mioh en on êz er bloaz a zeu evid debri ar goan-mañ ! Ni da vihanna n'ankounac'haim biken an nozvez trubuillet-mañ. »

« Diskouezet en-deus deom penaoz ema dorn Doue o tivenn ahanom », a lavaras ar beleg. « Meulom da viken e ano santel ! Greom atao on dever, ha da houde, ra vezim etre daouarn an Aotrou Doue, ma ray ahanom ar pez a blijo gantañ. »

Ar marheg milliget

E Breiz –Izel, en eur hornig a venez Arre ez eus eur chapel dindan ano Sant-Herbod, hag ar chapel-ze ‘zo anavezet ha darempredet gand kalz a dud. E-kichenn ar chapel-ze ez eus ar pez a halver eur c’hwez-dour hag a deu tud a-bell da zelled outañ. Ar ster Ellez, goude dond euz an douar e Gun-Elle, e troad Menez-Mikêl, a dreuz Brenniliz ha Lokefred o vond war-zu Sant Herbod. Ar ster a zo eno war eur blênenn uhel, mez a-raog degouezoud e Sant-Herbod e tiskenn en eun taol, diwar ar menez, en eun draonienn pe stankenn don-don. An dour en em daol a-gas, a lamm da lamm, a rohell da rohell, ‘hed war-dro eur hard-eur bale, azaleg ar beg beteg ar goueled. Dreist-oll pa vez kreñv an doureier, ne weler nemed eonenn evel eul liñser wenn ledan stignet o plega hag o tisplega azaleg gorre ar menez d’an traoñ hag e klever eun trouz a laka da dregerni ar harter oll. En daou du d’ar ster ez eus koad, ha gweled a reer ivez stank a-walh, oh diribin an dorgenn zonn-ze, peziou rohell ha ne greded ket mond tost dezo, rag dalhmad e soñjfed e vent o vond da riskla euz al leh m’emaint ha da ruilla da oueled an draonienn.

Dindan unan euz ar rehell-ze ez eus eun toull, evel eur hao, hag e goueled ar hao-ze, donkenañ, ez eus eun eienenn a red an dour anezi en eur feunteunig eur pennad ahano. Honnez ‘oa gwechall feunteun Sant Herbod. Hogen, abaoe ma’z eo degouezet ar pez eom da verka amañ, an eienenn-ze n’he-deus mui a ano ; he dour a zo milliget ; ar mesaer a deh diouti, ha ne fell ket dezañ zoken lezel e loened da eva euz an dour-ze.

E-kichenn dor ar hao-ze ez eus eur mênhir astennet e-touez ar hinvi ; dindan eur penn euz ar mên ez eus eur mên all bihannoh. A-bell e kemerfed ar mên-ze evid eur mênhir, evel ez eus e-leiz e Breiz-Izel, mez a-dost e ve lavaret e ve eno war e hourvez eur marheg gand eur mên dindan e benn oh ober pennwele. Henez eo skeudenn pe mên ar marheg milliget, a zav ahano a-wechou, a leverer, hag a glever oh hirvoudi. Setu amañ penaoz eo bet savet an istor-ze.

Eun amzer ‘zo bet, hag an oll o-deus klevet ano euz an amzer-ze, ma’z ee, euz a Vro-Hall hag euz an oll vroiou kristen, tud a-vandennou d’an douar santel, da vrezellekaad evid divenn bez or Zalver hag al lehiou all bet ruziet gand gwad Jezuz-Krist, pe bet santellaet gantañ o vale dreizo. An dudjentil dreist-oll a yee en hent, ar re da vihanna anezo a oa kristenien vad, ha pep hini a gase gantañ muia ma helle euz e wazien, euz ar re ma en-doa gwir warnezo. Setu petra ‘halved ar brezel santel pe brezel evid ar groaz, hag ar re a yee d’ar brezel-ze a halved kroazourien, ha dougen a reent eur groaz e mezer war o dillad. Ar Vretoned ne oent nag ar re ziweza o vond d’ar brezel santel-ze, nag ar re a ziskouezas ennañ nebeuta nerz-kalon na nebeuta feiz, hag ar Zarazined, an dud divadez euz ar vro-ze, o-deus dalhet soñj pell amzer euz an taoliou-kaer greet eno gand tud a Vreiz-Izel. En amzer-ze ez oa a-dost da Zant Herbod daou gastell hag a oa o chom enno daou zijentil, daou varheg, ar marheg Ruskeg hag ar marheg Ruzdal, hag an daou gastell a zouge pep hini anezo ano e berhenn.

Ar marheg Ruskeg a oa eun dijentil a lignez uhel, eun den euz ar re wella, eur hristen kaloneg, karet gand e wazien ha gand an oll. Ne vije ket bet brao er mare-ze mond da glask stourm ouz kastell Ruskeg. Gwelet e vije bet hebdale labourerien-douar, mesaerien, pillaouerien, o kemered, e defot gwell, pep hini e bennbaz evid mond da zivenn an Aotrou. Ar vugale zoken, o tiwall an deñved er menez, a vije eet d’an emgann gand o fenn-baz dotu, kentoh eged lezel ober droug d’an hini a garent oll, braz ha bihan. Kerkent ha ma oe ano da vond da zivenn bez or Zalver, marheg Ruskeg, evel eur hristen mad ma’z oa, a oe unan euz ar re genta oh en em lakaad en hent, hag o tastum eur vandenn euz e wazien hag euz e vignoned da vond d’e heul.

Marheg Ruzdal ne oa tammm heñvel oh an dijentil mad on-deus komzet anezañ. Ruzdal a oa eun den kriz ha diboell. Kredabl ‘oa bet badezet ; hogen, hag e vije bet divadez, n’en-dije ket renet eur vuhez dizursoh, direolloh na gwasoh evid a ree. E wazien hag ar re a oa dindannañ ne dostaent morse outañ nemed en eur grena. Beva a ree en e gastell gand eun toullad mevellou pe lakizien ken direol ; ker kriz ha ken divadez hag eñ. Ne deent er-mêz euz ar hastell-ze nemed evid skrabad ar pez a blije dezo : laerez ha laza a oa evito eun ebat. Tehed a reed dioh ar hastell evel dioh eun toull laeron. Abaoe ma oa eet an dijentil Ruskeg d’an douar santel, Ruzdal en-doa kresket c’hoaz e dorfejou, ha kresket ‘oa ivez dre ar vro ar strafuill hag an enkrez a oa razañ. Rag, e hellit kredi, Ruzdal n’eo ket eet da zivenn bez or Zalver ; eun den eveltañ n’oa ket greet evid dougen ar groaz, na bale dindan banniel Jezuz.

E-kreiz e zizursiou, e-kreiz an ebatou euzuz en em blije enno, Ruzdal a oa bepred eun dra o krignad e galon ; ar youl d’en em veñji, ar gasoni en-doa oh an dijentil Ruskeg. Kounnari a ree o soñjal ez oa an dijentil-ze karet gand an oll, endra ma’z oa eñ kasaet gand oll dud ar vro. Roet en-divije e ene, ha meur a hini, mar en-divije bet da rei, evid galloud en em zizober, evid galloud en em veñji euz e enebour. Ar gounnar, ar warizi-ze her hrigne noz-deiz. Dalhmad her hleved o lavared : « Piou a roy din-me tro da ziskar warnezañ va hounnar ha va malloz ? »

Evel a welit, an ivern a oa e kalon ar marheg hag an ivern a respontas ivez a-benn eur pennad oh ar youl-ze euz e galon galedet. An droug-spered a gavas da gas d'e zikour unan hag en-doa eur galon ker kriz hag eñ. Eun nozvez ma edo Ruzdal en eun dourell euz e gastell e ree eun amzer skrijuz ; an avel a yude, ar gurun a groze, al luhed a zidarze heb ehan, hag ar marheg direol a doue hag a lavare beb eun amzer :

« Piou a zistrujo va enebour ? »

« Me ! », eme eur vouez o respont euz ar mêz.

Ha kerkent e tigor dor an dourell, hag eun den en em gav en e zav dirag Ruzdal ; ober a reas eur skrijadenn hag e lavaras :

« Te ? Piou out-te ? »

« Sorser Lannedern, Korrig, ho prasa mignon. »

« Sorser Lannedern ? Mad, daoust pe te a zo den, pe te 'zo an diaoul, mar grez va labour, bez deuet mad ! »

« Hen ober a rin. »

« Ha petra 'zo red d'ober ? »

« Dond d'am heul. »

« Da beleh ? »

« Da feunteun sant Herbod. »

Ruzdal ne blije nemeur dezañ kleved ano euz ar zent na mond war-dro o chapeliou.

« Petra, emezañ, ha ne vefe ket koulz mond e leh all ? »

« Aon eh-eus, Ruzdal ? Mar eh-eus aon, chom aze, mez me lavaro ez out eur marheg digalon. »

« Me... aon ? Bale e leh ma kiri, n'eo ket Ruzdal a jomo war-lerh... »

« Ni 'welo. »

« Pe zeiz eo red mond ? Da bed eur ? »

« Henoz, bremañ diohtu. Selaou ! »

Ha kerkent e klevjont orolaj ar hastell o seni hanternoz. Ar sorser a gontas an daouzeg taol hini da hini, a vouez uhel, ha pa en-devoa kontet an daouzegved taol, e lavaras :

« Alo, setu ar mare ; mar deus gwad en da wazied, deus war va lerh ! »

Evel daou lapous noz, pe daou ziaoul o klask tud da zamma, ez ejont ahano, buanna ma hellent, a-dreuz al lann hag ar brug, etrezeg feunteun Sant-Herbod.

A-raog mond larkoh, lavarom petra 'oa an hini a oa deut da gerhad Marheg Ruzdal, hag a lavare 'oa e ano Korrig pe sorser Lannedern.

Korrig, evid gwir, a oa ganet e Lannedern. E vamm a oa eur gristenez vad, hag he-divije e ziorroet evel m'eo dleet ma vije bet chomet gantañ. Siwaz ! dond a reas ar maro dezi pa oa c'hoaz bihan he mab. Korrig a oa neuze dilezet, rag e dad, hag a gare re ar picheradou, en em lakaas neuze da rener saout ha loened all, evid kaoud tro evel-se da vond dalhmad euz an eil kêr-varhad d'eben, ha da derri e zehed aliesoh, hag e lezas e vab d'en em denna evel ma karje. Korrig en-doa spered, mez evel n'en-doa den na da gemered soursi anezañ na d'e gelenn, en em roas d'an droug. Evel eur parkad ed doareet brao da genta, ma ne vez ket c'hwennet, ma ne vez kemeret soursi ebed anezañ, e teu al louzeier fall da zevel ennañ ha da hounid war an ed mad ; Evel-se e c'hoarvezas gand ar paotrig-mañ.

N'en-devoa den evid hen difazia pa vanke, hag evel-se an droug a deuas e berr-amzer da hounid en e galon war ar mad. E dad ne roe dezañ nemed gwall skwer. Pa deue d'e di goude beza bet diou pe deir zizun o vale, pa gleve tamall eun droug bennag d'e vab, en em lakae d'e vazata, hag eun devez e skoas gantañ gand kemend a grizder, ma tehas Korrig ahano en eur doui ne deuje mui biken war-dro e dad na d'an ti e leh ma'z oa ganet. Neuze ez eas da veva er hoajou, gwech amañ, gwech a-hont, en toullou dindan ar reier, hag ahano ez ee da houlenn an aluzenn, pe da laerez, dioh ma kave tro. Pa oa deuet da veza den a-walh, en em lakaas da ober simillerez, ha tud ar harter o-doa aon razañ her galve sorser Lannedern.

Korrig a ouie pebez kasoni en-doa Marheg Ruzdal oh Marheg Ruskeg. Gouzoud a ree e tlee an dijentil degouezoud er gêr, distro euz an douar santel, goude beza brezelekaet eno gand kalon evid bez or Zalver. Ha setu perag 'oa deuet da gerhad Ruzdal evid taga an dijentil Ruskeg a-raog ma tegouezje en e gastell.

Korrig ha Ruzdal a yee eta a-bres, evel m'on-eus lavaret. An noz a oa teñval-zah ; lammed a reent er poullou dour ; steki a reent oh ar reier ; ar skourrou gwez a fouete dezo o dremm ; o dillad a oa treuzet gand an dour-bil a ree. Ruzdal a oa eet ker skuiz ma ne halle mond ken.

« Ehanom eun nebeud », emezañ.

« Ehana ? », eme ar sorser o laosker eru hoarzadenn ouez.

« C’hoarzin a rez, den fall ‘zo ahanout, oh va gweled skuiz-maro ! »

« C’hoarzin pe vervel », eme ar sorser ; « bete vremañ, Ruzdal, n’eh-eus bet nemed ebat ; ma n’hellez mui c’hoarzin n’eh-eus ken nemed mervel. »

« Den fallagr, te da vihanna ne hoarzi mui ! »

Hag ar marheg a yee da dreuzi Korrig gand e gleze. Mez hemañ a yeas en eul lamm pell dioh Ruzdal, hag a lavaras adarre en eur hoarzin :

« Klask a rez va laza, Ruzdal ; mez neuze, ha da veñjañs ? Neuze e fell dit lezel Ruskeg didrouz ? »

« Biken ! ha pa rankjen... »

Ne gredan ket merka blasfem[22] ar reuzeudig.

« Ma ! neuze dalh mad da zond d'am heul. »

Etre daou 'oant degouezet e-kichenn feunteun Sant Herbod, er hao dindan ar rohell.

« Ehan bremañ eur pennad, eme ar sorser, rag bremaig az-pezo ezomm euz da nerz. Ha neuze n'eh-eus ket lavaret c'hoaz pegement a aour eh-eus soñj da rei din. Me ne garan ket labourad evid netra, hag ar zervij a rentan dit ne deo ket dister. »

« Henhont eo ar marheg Ruskeg ? », eme Ruzdal.

« Eñ e-unan, eme ar sorser ; ema war varh ha daou vevel en e raog, eul letern ganto. »

Marheg Ruzdal ne hortoz ket hirroh. Ar warizi, ar gasoni, ar gounnar, an egar o vervi en e galon, en em daol a-benn-herr d'an traoñ evid en em strinka war e enebour. Hogen, pelloh edo dioh goueled an draonienn evid na zoñje dezañ, hag evel daoulagad e gorv ne welent ket muioh evid daoulagad e ene, ez a da steki oh eur rohell, ha diwar ar roh-se e ruill a roh da roh beteg an traoñ, hag e kouez flastret etre treid marh an dijentil Ruskeg.

An dijentil mad a lavaras d'e zaou vevel sevel an den-ze, hag eñ e-unan a ziskennas diwar e varh evid sikour an hini a wele astennet eno maro war an hent. Hogen, pebez souez ha pebez spont o-devoe pa weljont n'hallent ket e zevel hag e oa troet ar horv maro e mên ! Neuze e weljont ivez eun all o tond da gregi e korv ar marheg maro ; sorser Lannedern 'oa ; ha pa welas petra 'oa deut e vignon da veza, e laoskas eur youhadenn skrijuz, hag e tehas ahano evel eun den diskiant. Hag e gwirionez, troet 'oa e spered, ha mervel a reas hebdale, skoet heb mar gand dorn Doue.

An dijentil Ruskeg a drugarekaas neuze Doue c'hwek da veza e zivennet oh an daou zen fallagr-se.

Korv ar marheg eet e mên eo a zo eno dirag ar hao ma on-eus komzet anezañ, hag hen envel a reer Ar Marheg Millliget.

G.M.

(Tennet diwar *Feiz ha Breiz*, d'an 23 a viz Mae 1868).

[22] blasfem : galleg. ledouet.

Dizoursi
pe
Ar Marichal hag ar Maro

Eur wech ez oa eur zoudard breizad anvet Dizoursi abalamour ma veze atao laouen, hag ivez abalamour ma kare lavared farserez evid lakaad an dud da hoarzin. Edo o tizrei d'ar gêr euz an arme, echu e goñje gantañ, a lavar lod ; re all a lavar 'oa deuet dreist ar voger ; mez an dra-ze ne zell ket ouzom.

Goude beza baleet e-pad eun devez hir eh en em gavas war-dro mare kuz-heol dirag mogeriou uhel eur hastell-kreñv. Skuiz 'oa ; naon en-doa ivez, ha n'en-doa gwenneg ebed war e ano. Ma'z eas da houlenn lojeiz d'ar hastell.

Skei a reas war an nor. An norig vihan a oa en hini vraz a zigoras, hag ar porzier a houlennas :

« Petra 'glaskit ? »

« C'hoant am-befe da gaoud eun tamm lojeiz, evid an noz-mañ hepken, rag skuiz on gand va deveziad bale. »

« Chomit aze da hedal eur pennadig ; mond a ran da houlenn ali an Aotrou. »

Ar porzier a yeas da gaoud an Aotrou, hag a lavaras dezañ ez oa e-tal an nor eur zoudard skuiz-maro o houlenn loja. »

« Grit dezañ dond d'am haoud », a respontas an Aotrou.

Ar porzier a zigoras an nor d'ar zoudard hag a gasas anezañ da gaoud an Aotrou a oa o tomma e-kichenn eun tan brao e sal vraz ar hastell.

« Noz vad, Aotrou ! », a lavaras Dizoursi oh erruoud er zal.

« Noz vad, va faotr », a respontas an dijentil. « Petra 'fell dit ? »

« C'hoant am-befe da gaoud lojeiz, rag skuiz-maro on, naon em-eus ha gwenneg ebed n'em-eus. »

« Loja 'rin ahanout a-walh, ha zoken bez' az-pezo kement a gari da zebri ha da eva, ma n'out ket aonig, ha ma karez tremen an noz en unan euz kambrchou ar hastell e vez gwelet bemnoz enni, teuzed, diaoulou, pe n'ouzon ket petra. Ar pez a ouzon eo e ve enni eun trouz, eur savar bemnoz ma ne hell den chom a-dost ; red mad eo bet deom dilezel krenn ar gambr-se. Ma teuez a-benn da gas kuit an drougsperejou, ma hellfom distrei adarre da jom enni, kleo, n'ez-pezo ket kollet da boan, paeet mad e vezi. »

Dizoursi a respontas :

« C'hoant am-eus da ober eun taol-esa, daoust petra 'hoarvezo. N'on bet morse eur hrener, ha ne zisplijfe ket din gweled eun tammig an diaoul a-dost ; aliez a-walh em-eus klevet ober e gaoz heb ma'h anavezfen anezañ e-giz all. Goude toud, n'eo ket marteze ken droug ha ma lavarer. »

« An dra-ze avad, eme an Aotrou, a zo kaozeal ; te a zo eur paotr dibikouz. Mond a ran da gas ahanout beteg eno. Kaoud a ri er zal ar pez a goad az-pezo ezomm evid ober tan, ha bremaig me a roio urz da gas dit bara, kig, chistr ha gwin, kement ha ma kari. Ober a ri goude da geusteurenn evel ma plijo ganez. »

Dizoursi a yeas er zal vraz, hag hebdale e teuas mevelien da zegas dezañ eur feskennad dañvad kriz, eur vouchenn vara gwenn ha c'hweh boutaillad gwin koz. Da genta e reas eun tantad braz a dan hag e lakaas ar hig ouz ar ber. Goude eh azezas en eur gador vourret e-kichenn an tan, e tanas e gorn-butun hag eh evas eur werennad. Hag e sachas war e gorn-butun endra ma selle ouz ar hig o rosta.

« Petra eo ar spont ?, emezañ. An dud-se a gav dezo ez eus amañ teuzed, korred, diaoulou, ha me 'oar !

... Ha gwelit pegen sioul eo pep tra amañ ! peger brao emaon-me amañ !... Ne vijen ket fall ganti amañ, dreist-oll ma vije greet ker brao atao din... »

Hag eñ ha diskarga eun eil gwerennad gwin ; edo o vond da staga ganti pa glevas eun trouz braz er siminal ; hebdale e kouezas en tan eur spez dihiz, eun diaoul, kredabl, hag a grogas ennañ hag hen stlapas heb diêzamant ebed beteg ar penn pella euz ar gambr, koulz ha pa vije bet eur fagodenn, hag eñ da azeza en e leh war ar gador vourret.

« A ! a zoñjas Dizoursi, setu ar zabat o vond da zigeri ! O ! n'eus forz, gweled a raim peseirt fiñvez a vezo. »

Sevel a reas en e zav, hag eñ o vond da azeza dispont e-keñver an hini nevez-deuet, en eur gador all, en tu eneb d'eben. Hogen, prestig e klevas adarre trouz er siminal, hag eun eil Aotrou

heñvel-mik ouz ar henta a gouezas adarre en tan, a zavas prim en e zav, hag ober ivez evel egile, kregi er paotr hag hen stlepel e penn pella ar gambr, ha da azeza en e leh.

« Setu amañ mignoned difeson ! » a zoñjas Dizoursi o sevel en e zav ; « va rost a dle beza poaz ; mond a ran d'hen tenna euz an tan, n'eo ket dond a rafe c'hoant d'ar re-mañ da zailla gantañ. »

Dizoursi a eure d'an oaled ; edo o vond da gregi er rost pa gouezas eun diaoul all en tan, hag eñ heñvel e pep tra ouz ar re a oa deuet en e raog. Hemañ ivez a grogas e Dizoursi hag hen taolas rost hag all e penn pella ar zal.

« A ! eme ar hanfard, dond a ran da skuiza gand ar c'hoari-mañ. Me a zo o vond d'o lezel da domma, rag doare a zo e karont an tan ; e-keit-se me a yelo er gwele-kloz a welan aze. Kas a ran ganen ar hig hag eur voutaillad win ; marteze am lezint da goania e peoh. »

Mond a reas e gwirionez d'ar gwele a oa e traoñ ar gambr vraz. Mez n'edo ket ennañ astennet mad pa deuas an tri diaoul (ya, diaoulou e oant, red eo hen anzav), beteg ennañ ha da gomz outañ evel-henn :

« A ! Dizoursi, an den dispont, te 'gav dit eta emaom o vond d'az lezel e peoh da frikota aze evel-se, en on zra, evel pa vijes en da di da-unan ! Fazia 'rez, va mignon, ni a zo o vond da ober da stal dit. »

« Evelato, Aotrounez, 'michañs n'am lazot ket er gwele-mañ, evel trigalon, hag am lezot da zevel evid gelloud en em zivenn ? Emaoh tri ouz unan. »

« Ya, emezo, sevel a hellez. »

Ha Dizoursi da lammad euz e wele. En noz a-raog en-doa kousket en eun iliz, ha dioh ar mintin en eur vond er-mêz en-doa kemeret er piñsin braz eur voutaillad dour benniget a oa bet chistr enni. Kerkent ha ma oe war e zeuliou e tistoufas e voutaill, ha dao ! dao ! dour benniget a-dreuz hag a-hed war an diaoulou. Ar re-mañ a wike, a fiche, a lamme, a filbouche[23] o klask eun toull bennag da guzad pe eur riboul evid tehed. Mantruz 'oa kleved anezo o vlejal.

« A-walh ! a-walh ! emezo ; lez ahanom da dehed, Dizoursi ! Truez ! a-walh ! a-walh ! »

« Ya, ma roit din ho ker na zistroot mui d'ar hastell-mañ. »

« Ya, ya, rei a reom ; birviken mui ne zistroim ! »

« Sinit neuze, lakait hoh ano amañ war ar paper-mañ gand ho kwad. »

« Ya, ya, sina 'raim gand or gwad. »

Sina 'rejont war baper parch a oe kavet dre eno. Dizoursi kerkent a lezas anezo da vond e peoh dre al leh ma'z oant deuet, da lavared eo dre ar siminal. Hag e hellas koania en e êz. Kousked a reas c'hoaz goude beteg an deiz.

Mestr ar hastell kerkent ha savet a oe mall gantañ mond da weled Dizoursi. Souezet-meurbed e oe oh e gaoud beo.

« Penaoz, emezañ, n'out ket maro eta ? »

« Ya da, Aotrou, beo on evel a welit, ha n'em-eus ket bet an disterra glaz zoken. »

« Hag eh-eus tremenet amañ an noz penn-da-benn ? »

« O ya da, Aotrou. »

« Ha n'eh-eus gwelet netra direiz ebed ? »

« Aze avad, Aotrou, n'hellan ket lavared nann. Bet em-eus da ober gand kanfarded euz ar seurt ne garfen ket gweled aliez ; mez bezit dineh, kaset em-eus anezo da vale evid biken diwar ho tro. »

« Poan em-eus o kredi ahanout ; peseurt merk ah-eus da rei din evid ma kredin ? »

« Kemerit ar paper parch-mañ, ha gwelit petra 'zo warnañ. »

Hga e tiskouezas d'an aotrou ar paper el leh m'o-doa sinet an diaoulou gand o gwad.

An aotrou a reas eur zell warnañ, hag e lavaras laouen-braz :

« O ! pebez labour talvouduz ah-eus greet evidon ! Goulenn diganen bremañ kement ha gari evid da baeamant, ha me hen roio dit. C'hoant ah-eus e rofen dit va merh ? »

« Ne dalvezan ket kement-se a enor , ha n'em-beus tamm c'hoant ebed da zevel ken uhel. Me a zo goveller dre vicher, evel 'oa va zad, ha mar fell deoh ober plijadur din, grit sevel din eur hovel e-kichennig an hent braz, lakait enni houarn ha glaou, rag n'em-eus gwenneg ebed. Me a houarno deoh ho kezeg ha re ho merourien hag ivez re ar veajourien a dremeno, hag e vevin evel-se dioh va labour, evel ma tle peb den onest. »

An aotrou a reas sevel ar hovel e-kichennig an hent braz. Dizoursi a oa mall gantañ mond da jom enni. Penn-da-benn an deiz hag an noz aliez e kleved ar morzol o skei war an annev ;

[23] filbouche : ?

Dizoursi a gare al labour. Ar pratikou ne vankent ket, ar pez a ree plijadur dezañ hag hen lakae laouen hag eüruz.

Eun devez m'edo o labourad evel kustum, war gorv e roched, du e zremm gand ar glaou hag ar moged, pa deuas daou ziavêziad da dremen, unan anezo koz hag egile yaouank. Hag i da jom a-zav dirag ar hovel.

« Labourad a rez a galon vad, Dizoursi ! », a lavaras ar yaouanka.

« Red mad eo da bep unan labourad, Aotrounez, evid gounid e voued », a respontas Dizoursi.

Hag e tenne an houarn euz an tan, e skoe warnañ gand ar morzol, hag hen lakae adarre en tan.

Ar hwezenn, berad war-lerh berad, a zivere stank war e dal. An daou dremener a jome bamet da zelled outañ.

« Eveldout, Dizoursi, me a gar al laboureriien, hag evid hen diskouez dit, gra ouzin tri goulenn, ar re a giri, hag az-pezo hervez da hoant. »

Dizoursi a reas eur zell-korn ouz an daou zen, a vousc'hoarzas evel eun den ha n'eo ket braz e fiziañs.

« Da genta», eme ar hosa euz ar veajourien, « goulenn ar baradoz. »

« Ar baradoz, va den mad, a zo d'an neb hen gounez, ha ne vez ket roet evel-se n'eus forz da biou, 'michañs. »

« Komzet mad eh-eus », eme ar yaouanka ; « gra ouzin da dri goulenn, ha me a roio hervez ma fello dit, daoust petra 'houlenni. »

« Mad, aliez e teu sehed din o skei war an houarn, hag ar feunteun a zo gwall-bell. Bez' em-eus aze eur wezenn-ber er porz, a-dreñv ar hovel ; goulenn a ran ma tougo frouez kaer ha dare e peb mare euz ar bloaz, zoken er goañv. »

« Da houlenn az-pezo », eme ar beajour.

Kerkent gwezenn-ber Dizoursi a oe goloet a vleun gwenn hag eur pennadig goude n'oa mui kreñv a-walh ar skourrou evid dougen ar zamm per alaouret a oa outo. Edod koulskoude e miz Genver.

« Gra da eil goulenn, Dizoursi », a lavaras adarre ar beajour.

« Goulenn ar baradoz en-dro mañ da vihanna ! », a lavaras a-nevez an hini koz.

« Roit peoh din-me gand ho paradoz, tad-koz », a respontas Dizoursi ; « ar baradoz a zo d'an neb a oar e hounid, her gouzoud mad a rit, ha fiziañs am-eus ne vezo ket serret ouzin goude va maro, ma em-eus e hounezet. »

« Ar wirionez eo », a lavaras an den yaouank. « Gra da eil goulenn, Dizoursi. »

« Ma ! me 'garfe kaoud eur gador vourret aze e korn va govel ; ha me 'garfe ne hellfe sevel ar re a yelo da azeza warni nemed pa o-devezo bet va aotre.»

« A zo roet dit. »

Kerkent e oe eur gador vourret e korn ar hovel.

« Gra bremañ da drived goulenn. »

« Arabad eo dit mankoud da houlenn ar baradoz en dro-mañ, da vihanna ! », a lavaras an hini koz.

« Ravoder koz, lavaret em-eus dit roi peoh din gand da varadoz. Goulenn a ran bremañ eur re gartou e hounezin ganto bep taol, n'eus forz piou a deufe da houren ouzin. »

« Hag az-pezo ! Del, setu aze ar hartou. »

Hag e oe gwelet eur re gartou nevez-flamm war an annev.

War gement-se, an daou veajour a lavaras kenavo d'ar goveller. An daou zen-ze, n'em-eus ket ezomm d'hen lavared deoh, 'oa Sant Per, an hini koz, hag or Zalver Jezuz-Krist, an hini yaouank, oh ober o zro dre Vreiz-Izel, evel ma reent en amzer-ze.

*

Meur a vloavez a oa abaoe m'oa bet Or Zalver ha sant Per o weled Dizoursi. Hemañ a rene buhez eüruz o labourad en e hovel, daoust dezañ da veza deuet eun tammig war an oad, pa deuas unan all d'e weled. Ar weladenn-mañ avad ne reas ket a blijadur dezañ. An *Ankou* e-unan n'ankounac'haas ket Dizoursi. Dioh e forh hag e eskern noz, Dizoursi a anavezas an Ankou diohtu. Ne gollas ket e benn evid an dra-ze ; kenderhel a reas da labourad ha da skei an houarn war an annev, evel pa vije dirazañ an disterra euz e bratikou.

An Ankou a gemeras an dra-ze evid eun dismegañs. Sevel a reas e falh gand buanegez.

« A ! Dizoursi, emezañ, hast afo lakaad urz en da stal evid dond ganen ; da dro a zo deuet. »

« Va zro petra ? », a respontas Dizoursi, oh ober neuz evel pa n'en-divije ket komprenet.

« Petra ? n'am anavezez-te ket ? Me eo an Ankou, va mignon ! »

« A ! c'hwi eo ar mestr Falher ? Mad ! mad ! Aliez em-eus klevet ober ho kont ; n'hoh anavezen ket, petra 'fell deoh ? Digarezi 'reot ahanon. »

« N'eus droug ebed ; alo, deus buan, n'em-eus ket amzer da goll. »

« Ya, ya, sklêr eo, peogwir evel ma livirit eo deut va zro, ne garfen mond kuit evel-se heb beza houarnet ar hezeg a zo aze o hedal e toull va dor. Azezit aze eur pennad war ar gador-ze : eur pennadig bihan hepken, hag ez in d'hoh heul d'al leh ma karot. »

« Mall eo din mond,ha n'em-eus ket amzer da hedal. Mond a ran da rei deoh taol ar maro. »

Sevel a reas e falh evid skei.

« Arsa, kemerit hoh amzer, pa lavaran deoh ; petra a ra an dra-ze deoh ? O ! ne viot ket pell evid gounid an amzer gollet. Lezit ahanon da vihanna da houarna kazeg on aotrou person. Tri houarn a zo lakaet, ne jom nemed unan, hag evid va brud-vad, ne garfen ket abalamour da n'eus forz petra, lezel en doare-ze ar marh diweza em-bezo houarnet, dreist-oll hini on aotrou person. Petra lavarfe sant Alar p'en em gavin dirazañ du-ze d'an neh ? Azezit eta eur vunutenn, pa lavaran deoh ; o ! ne vezin ket pell ! »

An Ankou a azezas er gador vourret. Dizoursi en em gavas dienkrez. Hag eñ da labourad en eur gana hag o sutal. Lakaad a ree an houarn en tan, c'hweza 'ree avel er vegin, hag e tenne an houarn euz an tan da skei warnañ war an annev ; kemered a ree e amzer. Echui eure da houarna kazeg ar person, ha meur a hini all zoken war-lerh honnez. An Ankou a lavaras adarre :

« Alo ! red eo mond, kalz hent a jom ganen c'hoaz da ober hirio ; n'hellan ket gedal pelloh. »

« Terri a rit va fenn din, e gwirionez ! Roit peoh din hag am lezit didrouz ha didrabas da ober va labour ! », a lavaras Dizoursi. Gouzoud a ree re vad n'helle ket an Ankou fiñval dioh ar gador.

Kenderhel a reas da labourad e-pad an nemorant euz an deiz, e-pad miziou[24] ha bloaveziou, hag ar Maro a jome atao stag oh ar gador. Pa veze ano gantañ da vond kuit, Dizoursi ne ree nemed c'hoarzin ha sutal goap dezañ beteg dindan e fri. Kement-se a badas pell.

Setu ez oa kant vloaz abaoe m'edo an Ankou tachet e ti Dizoursi, ha den n'en-doa gwelet ar Falher e-pad an oll amzer-ze ; hag edod nehet o klask gouzoud petra 'oa deuet da veza. Kaerroh c'hoaz, keuz a oa dezañ, inouet 'oad oh e hedal, koulz ha kement ha ma'z oa kasoni outañ diagent. Ne varved mui ; deuet 'oad da gemered ar vuhez evid ar gwasa euz an oll drougou.

Dond a reas Doue evelato da gaoud truez ouz an dud kêz, hag e kasas êl an Ankou da lavared da Zizoursi rei frankiz d'ar Falher braz.

Pa zegouezas an êl er hovel, e kavas Dizoursi o houarna kezeg evel kustum.

« Penaoz, Dizoursi, emezañ, e hellez-te derhel keid-all an Ankou en da hovel evel en eur prizon ? Kant vloaz a zo n'eus maro den ; ema an oll o klemm en ivern, er purkator, er baradoz ha dreist-oll war an douar ! An oll dud a fell dezo mervel bremañ. Gervel a reer ar Maro evel an hini hepken a hell parea ar poaniou, evel eun êl a deu da derri ar chadennou. Degaset on gand Doue da gemenn dit rei frankiz d'an Ankou war an eur. »

« Ar wirionez eo, eme Dizoursi ; pell a-walh ema aze azezet war ar gador-ze. O veza n'eus trouz ebed gantañ peogwir ne ra nemed kousked, e feiz on deuet d'hen ankounac'haad a-grenn. Mond a ran d'hen lezel da vond ganeoh. Hogen, pres labour a zo, dres. Gwelit, nag a gezeg a zo aze e toull an nor o hedal o zro ! Amzer hepken da lakaad eun tach bennag d'ar marh gwenn-mañ hag a zo da Aotrou ar maner ; diohtu goude me a vezo ganeoh. Azezit 'ta da hedal... n'eus forz e peleh... aze, mar kirit, e-kichenn an Ankou, frank a-walh eo evidoh ho-taou. »

Hag an êl a yeas da azeza e-kichenn Mestr ar Falherien. Dizoursi a zerras dor ar hovel war an Ankou hag an êl, a lakaas an alhwez en e hodell hag a yeas en hent gand ar hartou en-doa roet Doue dezañ ; n'en-doa greet ganto c'hoaz. N'oa ket eet a-bell pa gavas eun Aotrou o veaji, eun Aotrou ha n'en-doa ket eur penn da blijoud. O weled eur re gartou gand Dizoursi en e zorn, an Aotrou-ze a deuas d'e gaoud.

« Me 'garfe, emezañ, ober eun abadenn hoari ganez, va mignon. »`

« O feiz !, eme Dizoursi, me ne houlennan ket gwelloh. »

Hag ez ejont da azeza war eur mên braz, e-kreiz eul lanneg, evid ober o abadenn c'hoari kartou. Rannet e oe ar hartou, ha Dizoursi a houlennas :

« Petra 'zo da hounid ? »

« Ahanta ! c'hoariom ene oh ene, da hini oh va hini », a respontas an diaoul.

Dizoursi a oe mantret o kleved kemend-all. Hag eñ da zispenn an Aotrou dianavez azaleg bleñch e vleo beteg seuliou e voutou. E voutou a lavaran ?...n'en-doa boutez ebed ; e dreid a oa forheg. Dizoursi a welas neuze en-doa kavet Laou goz. Hogen, fiziañs en-doa en e gartou, ha seru perag e lavaras :

« Er memez tra !... N'ouzout ket petra 'zo oh da hedal, te hag a dremen koulskoude evid eul louarn koz. »

---

[24] miziou : mizveziou.

Hag int da hoari. Dizoursi a hounezas ar barti genta hep oan ebed.

« Deom atao, eme Laou (Gwillou goz, an diaoul), daou ene all oh an daou ah-eus bremañ. »

« Ya, eme Dizoursi, mar kerez : Ro ar hartou. »

Ar hartou a oe rannet evid an eil gwdech, ha Dizoursi a hounezas adarre.

« Pevar ene oh ar pevar ! », a lavaras egile, eun tammig losteg.

« Dao dezi !... Pevar ene oh pevar ene am-eus gounezet », a respontas Dizoursi.

Hag e hounezas evel pep tro, na petra 'ta !

Hag evid troha berr e livirin e chomjont evel-se da hoari e-pad kant vloaz, o toubla bep tro ar pez a veze en taol a-raog ; ha Dizoursi a houneze bep taol. Nag a eneou gounezet gantañ ! Gounid a reas kement a eneou ma oe skarzet an ivern ! An eneou dre ma vezent lezet e frankiz a yee euz an ivern d'ar purkator ; mez kement a oa anezo, ma oe red kas d'ar baradoz an eneou a oa er purkator pa oant en em roet da hoari kartou.

Ar c'hoarier reuzeudig a laoskas neuze eur youhadenn spontuz ; skei a reas eun taol troad war ar roh, hag hizio c'hoaz e heller gweled ar roudou. Goude-ze an douar a zigoras da lonka an Diaoul.

E-keit-se, an Ankou hag an êl a oa alhwezet er hovel, hag o veza ne varved mui, an dud a deue da veza reuzeudig evel ar vein. Kaoud a reed anezo e peb leh, o sevel o divreh war-zu an neñv, o hopal :

« Mervel ! Mervel !... O Maro !, bezet truez ouzom ! »

Dizoursi a oa skoet e galon gand ar hlemmou-ze.

« Pell a-walh a zo emaon war an douar ! emezañ. Ne welan netra nevez ebed e-touez an dud ; re vad ha re fall, re baour ha re binvidig, kalz poaniou, anken e peb leh ; ne welan den a gement a ve laouen e galon gand ar pez en-deus. Mond a ran, bremañ, da weled petra 'zo en tu all. Mond a ran da lezel an Ankou da vale. »

Hag eñ d'e hovel. An daou brizonier a oa eno. Dihuna 'reas anezo, rag kousket kaled e oant ; hag e lavaras dezo :

« Pell a-walh 'zo emaoh aze oh ober ho tud lezireg ; it bremañ gand hoh hent, ha grit labour vad ; dre-oll e klevan tamall deoh ho leziregez, war an douar hag en neñv. »

Ne oe ezomm d'o fedi diou wech da zevel, hag an Ankou, kenta tra a reas, a oe sevel e falh da skei Dizoursi. Mond a reas goude da ober e dro dre ar bed, ha me 'lavar deoh, ne jomas ket da

zelled ; c'hoant en-doa da hounid an amzer gollet. Skei a ree herra ma helle a-gleiz hag a-zehou, evel eur penn-follet, hag an dud kêz a goueze an eil war egile, a-verniou, evel ma kouez ar yeot er prajeier e miz Even dindan taoliou ar falher.

*

Setu ene Dizoursi savet d'an neñv, o vond war-eeun da zor ar baradoz : tok ! tok !

« Piou a zo aze ? », a houlennas sant Per a oa a-dreñv an nor.

« Dizoursi eo ! Digorit, mar plij. »

« Dizoursi ?... Kerz pelloh, n'ema ket amañ da leh. »

« Perag 'ta, Aotrou sant Per benniget ? »

« Soñj az-peus-te euz an deiz-se, pa oam Jezuz ha me o veaji dre Vreiz-Izel, e kavjom ahanout o skei war an houarn en da hovel, tostig d'an hent ? An Aotrou a lavaras dit ober tri goulenn, hag e vije roet dit hervez da vennoz, daoust petra 'houlennjes ! »

« O eo ! soñj mad ! »

« Teir gwech e rojom ali dit da houlenn ar baradoz. Te avad a oa fae ganez selaou ahanon. Mond a rejout zoken beteg lavared din ez oan eur ravoder koz. N'eo ket gwir ? »

« Eo, gwir eo, aotrou sant Per benniget ; ankounac'hait an traou-ze, me ho ped, ha digorit an nor din. N'eo ket plasou a vank aze, moarvad ? »

« Tra, tra, Dizoursi, ne deui ket amañ. »

« Ha da beleh eta e fell deoh ez afen ? »

« D'al leh ma kari, ha pa ve da di an diaoul. »

« Da di an diaoul ? O ! e anaoud a ran ! Bet em-eus da ober gantañ. E peleh ema o chom ? »

« An eil dor, en dorn kleiz. »

« Mad eo ; mond a ran d'e weled, rag n'em-eus aon ebed razañ. »

Ha Dizoursi a yeas da skei war dor an ivern : Dao ! dao ! dao !

« Piou a zo aze ? », a hopas eur vouez en diabarz.

« Me, Dizoursi », emezañ.

« Dizoursi ! Hag a zo mad, fidamdoustig ! Mez ne dalv ket dit gedal dond amañ ! N'on-deus ankounac'haet petra az-peus greet deom gwechall er hastell. Pebez merzerenti !... Goude-ze az-peus skarzet on rouantelez ha miret oh kalz re all da zond amañ, o terhel ar Maro chadennet en da di e-pad daou-hant vloaz[25]. Kerz, kerz buan alese ! »

Hag e oe serret an nor ouz e fri.

« Setu amañ eun abadenn avad ! », a lavaras Dizoursi ; « n'ez eus ezomm ahanon nag en ivern nag er baradoz. Red-mad eo din mond da skei war an nor a zo aze e kreiz ; marteze e vezin degemeret ganto ! »

Hag ez eas. Ar purkator eo a oa eno : Dao ! dao ! dao !

« Piou a zo aze ? », eme eur vouez euz an diabarz.

« Me eo, Dizoursi. »

« Dizoursi ? Kerz, kerz buan alese, reuzeudig ! Te 'peus diskarget an ivern warnom-ni ! Kerz buan ! Kerz pell braz ahalen. »

« Evel-se 'ta, den ne fell dezañ degemered ahanon ! », a lavare Dizoursi outañ e-unan, nehet o klask gouzoud petra 'deuje da veza. « N'hellan ket chom amañ va-unan koulskoude, er-mêz. N'eus ket da lavared, red e vezo din kaoud lojeiz en eun tu bennag. Mond a ran adarre da skei war dor sant Per ; doare vad en-deus, evel an dud koz peurliesa, hag evid tra pe dra, me 'zo sur e kavin an tu d'hen lakaad da zigeri an nor. »

Hag ez eas a-nevez da skei war dor ar baradoz.

« Piou a zo aze ? » a hopas sant Per.

« Me, aotrou sant Per benniget ! », a lavaras Dizoursi.

« Me ? an dra-ze n'eo ket eun ano. Pe ano ? »

« Dizoursi ! aotrou sant Per benniget. »

« Adarre !... Lavaret em-eus dit mond da glask lojeiz e leh all, evid amañ ne vezo ket digoret dit. »

« E neb leh, aotrou sant Per, n'em-eus kavet dor zigor : lezit ahanon da vond aze, mar plij ! »

« Biken ! biken ! ne dalv ket dit dale aze ! Kerz, terri a rez va fenn din. »

« Me ho ped hag hoh asped, aotrou sant Per, kornzigorit an nor din, ken nebeud ha ma kerot, ma hellin kaoud eun tañva dister euz eürusted ar baradoz. »

[25] daou-hant vloaz : daou-hant bloavez.

An Aotrou Doue en em gave d'an ampoent e toullig ar porzier e-kichenn an nor ; deuet 'oa da weled e vignon koz, hag evel ma ree aliez, chomet 'oa da ober eun abadenn kaozeal gantañ. Truez en-devoe ouz Dizoursi, kaset kuit a beb leh, hag e lavaras da zant Per :

« Kornzigor da zor eun tammig, Per, ha lez anezañ da ober eur zell war ar baradoz. »

Sant Per a zentas.

Kerkent Dizoursi a stlapas e galabousenn pella ma hellas er baradoz, hag e lavaras da zant Per :

« Lezit ahanon, mar plij, Aotrou sant Per, da vond er baradoz. »

« N'ez i ket, sell, mar kerez, keit ha ma vo digor an nor. »

« Ma ! ne virot ket ouizn evelato da vond da gerhad va halabousenn ! »

« Nann, re louz eo evid ma krogfen enni ; hast buan neuze. »

Dizoursi a yeas eta er baradoz heb ma vije ezomm d'e bedi diou wech. Kerkent ha m'en-doa lakaet e dreid en tu all d'an nor en em lakaas da redeg.

Sant Per a hope :

« Harzit anezañ ! Krogit ennañ ! »

Tri pe bevar êl a yeas war e lerh evid kregi ennañ. Hogen Dizoursi a azezas war e galabousenn hag a lavaras d'an êlez ha da zant Per a oa o tond gand eur penn-baz :

« Na skoit ket ganen ! N'hoh-eus gwir ebed d'hen ober ! Me a zo amañ em feadra. »

Mez sant Per a venne skei taoliou baz gantañ. Dizoursi a droas ouz Or Zalver a oa chomet da zelled heb lavared ger ; ne ree nemed mousc'hoarzin.

Lavared a reas Dizoursi :

« O c'hwi ! Aotrou Doue, hag a zo al lealded he-unan, hag a anavez gwiriou pep hini, anzavit emaon em zra ha n'en-deus den, nag êl na sant Per ar gwir d'am has ahalenn ! »

Hag an Aotrou Doue a respontas :

« Ar wirionez a zo ganez, Dizoursi. Lezit anezañ e peoh, peogwir ne ra gaou ouz den ! »

« Klevet hoh-eus, c'hwi oll dre aze ! An Aotrou Doue a lavar rei peoh din, p'emaon em gwir ; c'hwi a dle senti outañ. »

Ha setu aze penaoz ez eas Dizoursi er baradoz. Ra hellim kaoud eun deiz an eurvad da vond da weled ha gwir eo !

« Amen ! », a respontas oll zellaouerien Lanmodez.

Dastumet ha skrivet e galleg gand Luzel, ha lakaet e brezoneg gand Klaoda 'r Prat.

E-pad an Dispah

A-hont ez eus bet gwechall e Daoulaz eur person koz a veze greet an Aotrou Pab anezañ. Setu aze unan c'hoaz hag en-deus bet da ober e-pad an Dispah. Kement eured a zo bet greet e-doug ar bloaveziou kriz-se, etre Plougastell-Daoulaz ha Plounevez-ar-Faou, a zo bet greet koulz lavared oll gantañ. Ouspenn eun dornad kaierou skrivet ha sinet gantañ a zo c'hoaz e Lopereg evid testeni a gement-mañ.

Evid doare ne oa ket aonig an den, nag euz penn diweza ar zizun ne dlee beza kennebeud. Rag war am-eus klevet ar re goz o konta, ral a wech iliz Lopereg e zo bet heb overenn da zul, e-pad an dispah. Ha beleg estren ebed n'en-deus biskoaz he stlabezet. An aotrou Pab peurliesa a lavare eno e overenn.

Eur zulvez edo gand e overenn p'en em gavas ar re Hlaz. An iliz a oa leun-chouk, hag an doriou, a hellit kredi, serret ha prennet kloz. Ar zoudarded, daoust ma oa eun dornadig brao anezo, ne gredjont ket mond re rust d'an dud fidel. D'ar mare-ze, gand pep hini e veze eul leor overenn rust eun tammig : eur foultrenn penn-baz, darn zoken eur fuzuill a zougent. Klask trouz ouz kemend-all a dud kriz a-walh marteze da rei eur mestr taol n'oa ket yahuz, hag ouspenn ne glaske ar zoudarded en dro-mañ nemed ar beleg. Hemañ koulskoude a echuas e overenn ken dineh ha tra. Diwisket gantañ e aournamantchou, ez a e-mesk ar bobl : eur houër brao anezañ, hir e vleo, eur jupenn hloan rouz gantañ evel gand ar re all.

Ar zoudarded a zakre, a jarnee ; den ne flache... Eun eur[26], div eur, teir eur.. Ar re a oa en iliz a jome en iliz, didrouz o pedi. Ar zoudarded a zaone e-kichenn an doriou.

Petra 'ta da ober ? Naon ha sehed a groge er zoudarded keiz. Ar vourhadenn n'eo ket braz. D'ar mare-ze 'oa bihannoh c'hoaz ; ne oa ket enni pemp na c'hweh ostaleri evel bremañ ; n'oa nemed unan, hag an ostiz dres, a oa breur an aotrou Pab.

An naon hag ar zehed, tudou, a zo gwall baotred.

« Arsa, eme ar habiten, ne dalv ket deoh. Degasit amañ ho person hag e teuoh er-mêz toud. »

Ger ebed en iliz.

« Mad ! chomit aze da vervel gand ar zehed, mar kirit !... An ostiz hepken. »

An ostiz n'oa ket eun den kriz a galon.

« Ya da ! emezañ, daoust ha n'oh nemed eun toullad lamponed ne vo ket mad lezel ahanoh da vervel gand an naon. Bremaig me 'zo o vond. Ar re-ze a ve gouest da vrevi pep tra du-mañ, ma n'ez an ket. »

Hag an ostiz er-mêz.

Daou zoudard a oe lezet da ziwall peb dor. Ar re all a yeas da heul ar Yann (evel-se eh anved an ostiz).

P'en-doa torret o zehed dezo da vad hag eun draig ouspenn, Yann a yeas d'e hodell da glask alhwez an armel.

« Arsa, paotred, aze ez eus bara e gorre an daol. Mez mar ho-peus soñj da gaoud eun tamm amann pe eun tamm kig da lakaad warnañ, e rankan mond da glask an alhwez a zo gand an hini goz en iliz. »

« N'eo ket chas om-ni, emichañs, da zebri bara zeh... It da glask hoh hini goz buan.. A ! e ! eur banne c'hoaz a-raog. »

« Daou, mar kirit. »

Hag ar baotred da drinka. Unan anezo a zavas da vond gand Yann beteg an iliz.

« Mari, deus d'an ti 'ta gand an alhweziou. »

Digoret an nor da Vari, ha Mari er-mêz, he mantell dastumet-mad en-dro dezi. Ne grede ket lavared eur grig, ar baourez kêz ! Dirag soudarded !...

Digeri a reas an armel, ha goude e savas d'ar zolier da jeñch he dillad, hag hi o tiskenn, mez e-kreiz an diri ez eus eun nor da vond el liorz a-dreñv an ti... Ha Mari el liorz.

Bet eun hanter eur bennag o tebri hag oh eva, e teuas soñj d'ar zoudarded da vond da ziwall an doriou, e-keid ma vije o hamaraded o leina d'o zro.

P'en em gavjont en iliz e oa skuiz a-walh an dud evid doare. Goulenn a reent, da vihanna, dond er-mêz.

« Ahanta, eme ar habiten, me 'ouie e vijen deuet a-benn euz ar beleg-se. »

« Peseurt beleg ? » eme unan bennag. « Amañ n'eus beleg ebed. »

« Farser a zo ahanoh ! N'emaoh ket, moarvad, o vond da baska lus din-me... Deuit er-mêz dre an nor vihan amañ, pep hini d'e dro, ha me a ziskouezo deoh bremaig peseurt beleg a zo aze. »

---

[26] eur : eurvez.

Hag an dud er-mêz, an eil goude egile. Sellet piz e oe outo. Den trist ebed, daoust d'ar skuizder ha d'an naon. Dond a reas koulskoude an diweza er-mêz.

Hag ar beleg ?... Beleg ebed !

« Krebie ? eme ar habiten. Klaskit aze, paotred, e kement korn a zo en iliz, en toullou koves, er hambrou, en tour, e peb leh. Ma n'om let sorset, ema deom en dro-mañ, pa lavaran. »

Klasket e oe, furchet e oe e kement toull a zo dre an iliz. Aotrou person ebed !... Ar sorser ! An diaoul ! E peleh an dampred[27] eo eet hennez ?...

... Ar zoudarded n'o-deus gouezet biskoaz, moarvad, da beleh e oa eet an aotrou Pab, en devez-se, na penaoz e oa bet greet an taol. Maretze c'hwi a garfe gouzoud. Deoh e livitin avad :

Pa zeuas an ostiz da glask e hini goz, an aotrou person a yeas er-mêz e-leh Mari, kuzet mad dindan eur vanteled, sioulig e tigoras an armel, ha p'en-doa stlapet ar vanteled er zolier... flip ! hag er-mêz... hag en hent, mar gouie, a-dreuz ar parkeier, ar gwaremmou, ha d'ar Hrevel da guzad en eur bern kolo. Setu aze !

Lambaol-Gwimilio. – Klevet hoh-eus ano euz Lambaol ar Herniel ? Lod a lavar Lambaol ar givijerien. Eno eo toud ! E Lambaol eta e oa, en amzer an dispah, eun den anvet Fañch Abgrall. Pell braz goude eo bet beo, ha yah hag istimet gand an oll.

D'ar mare-ze, Fañch Abgrall a oa yaouank a-walh ; eun ugent vloaz bennag pe war-dro e helle da gaoud. Kivijer e oa, evel just, pe mar kirit, o teski e vicher e ti e donton Fañch Pab, er Perennou. E ti eur hristen mad ha stard edo, hag eñ e-unan a oa eur hristenig groz a-walh en e gredenn. Hen diskouez en-deus greet. Paotr abred gand an dra-ze : Arsa, eul Lamboaliad !

Nag a droiou en-deus greet hennez d'ar re *Hlaz* ha d'an diaoul, o mestr ! Nag a dud klañv, tro-war-dro, n'o-deus ket bet da drugarekaad anezañ, evid beza degaset ar beleg dezo, e-pad an dispah !

[27] dampred : ? "en amzer-ze".

« Fañch », e teued da lavared dezañ, « e peleh, en an' Doue, e kavim-ni eur beleg ?... Dumañ, eme unan, ez eus eur hlañvour o vond da vervel... Va zad, va mamm, eme re all, a zo tohor... Eur beleg en an' Doue ! »

« Alo, eme Fañch, it d'ar gêr, hag emberr da noz degasit amañ daou benn kezeg, ha me a gavo eur beleg deoh. »

Da noz e teue daou loan-kezeg, ha Fañch gand ar beleg a lavare : yao !

E peleh e kave Fañch Abgrall ar beleg ? N'eo ket d'an oll e oa da houzoud an dra-ze. Kavet e veze eur beleg mad, ha laouen an dud, ha peoh goude.

An aournamantchou overenn a oa ivez e karg Fañch Abgrall, er Perennou.

Eun droiad, setu pevarzeg archer war varh oh en em gaoud d'ober ar furch. Santet e oa eun dra bennag, feson a zo, war hemañ er Perennou. Fañch a oa, ken eeun ha tra, o plega ler pa zegouezjont.

« Labour o-deus kavet, emezañ. N'o-deus ket roet avel c'hoaz d'ar guziadenn. »

Eun nebeudig mad a ler a oa da blega, ha Fañch n'en-doa ket amzer da jom re hir da zelled ouz an archerien. N'eo ket eun didalvez 'oa Fañch. Nann ! mond ha dond a ree gantañ briajou ler en eur gana, en eur zutal, ken drant hag eul laouenanig oh ober e neiz.

An archerien a yeas d'an ti, a glaskas e pep korn ha netra ne gavjont. Pehi 'reent, sakreal spontuz.

« Koulskoude amañ ez eus beleien », a lavarent.

« Mad, gweled a rit hoh-unan n'eus ket a veleien dre amañ. »

« Gwelom an armeliou, emezo. An aournamantchou overenn a gavim. »

Ha klask adarre ! An dillajou en tu-mañ, en tu-hont. Peb armel a oe dispahet an traou enni. Boud ! paz eur spillenn en oll !...

Fañch Abgrall en-doa pleget, etretant, eur bernig brao a ler.

« Er harrdi a-hont », a lavare unan euz an archerien, « e hellfe beza kuzet an aournamantchou. »

« Klev 'ta, paotr yaouank, deus amañ ! E peleh emañ kuzet ar zitoaianed veleien ? »

« Beleien ! » a lavar Fañch, en eur hoarzin leiz e henou, « e peleh ? E feiz lavarit din ha me a lavaro deoh. »

« Diaoul, paotr yaouank amañ war a leverez ez eus, dindan guz, beleien gand aournamantchou overenn. »

« Beleien !... aournamantchou !... Va Doue, aotrounez, me 'zikouro ahanoh d'o hlask, mar kirit. Mez a-raog e rankan lakaad ar baill-mañ war ar bern ler a zo a-hont gand aon na deufe glao. Roit an dorn din, mar plij, unan ahanoh ! »

Stag an archer da zikour Fañch.

« Mad ! bremañ klaskom ! »

Kaer e oe klask e kement toull a oa dre gêr, ne rejont nemed koll amzer.

Ma karfent, ar henaoueien, beza furchet ar bern ler, e-leh sikour Fañch d'e holo, o-dije kavet eno an aournamantchou a glaskent.

Fañch Abgrall, p'en-doa gwelet anezo o tond, en-doa buan-ha-buan paket ar re-ze e-touez eur hrohen, ha ken dizevez ha tra a daole ler all war horre, hag ar baill ouspenn gand sikour an archer !

Eun istor euz amzer an Dispah

E-pad amzer trubuilluz an dispah braz, en or bro gaer Breiz-Izel n'eo ket bet manket an dud a feiz en despet d'al lezennou yud a zouged neuze. An oll a oar ez oa eul lezenn dreist ar re all hag a gondaone d'a gwillotin kement penn-tieg a vije dizoloet beleien en e di. En despet da ze,

c’hoaz eur wech, en despet da fallagriez an dud digoustiañs a ree neuze o mistri e Bro-Hall gandpeadra ar re a lazent hep truez, e kaved c’hoaz tud kaloneg da rei degemer d’ar veleien taolet ermêzeuz o fresbitaliou ha d’al leanezed harluet euz o houentchou.

Hervez am-eus klevet va mamm-goz o konta, e reñk an dud kaloneg ha dispont-se edoFañch Madeg hag e bried Mari Pab, o-daou o chom e Kergoad-bihan e parrez Pleiber-Krist.

E ti an daou zen trugarezuz-se ez eus bet asamblez dindan guz beteg seiz, etre beleien haleanezed. N’em-eus dalhet soñj nemed euz ano daou anezo, abalamour, me ‘gred, e vezent enoaliesoh eged ar re all. Unan euz an daou-ze ‘oa an aotrou Kostiou, maro vikel-vraz e Kemper ; egile ‘oa an aotrou Abgrall, maro person e Sizun.

Ar henta a oa bet kerhet e-kreiz an noz evid rei ar vadiziant d'am mamm-goz pa deuas war an douar.

Al leanezed a oa Urzulinezed. Eur pennad int bet oh ober skol d'ar merhedigou e bourk Pleiber-Krist a-raog mond da Vontroulez d'ar gouent a halver hirio c'hoaz "ar gouent nevez" renet gand leanezed ar memez urz.

Eun ijin dispar a ranke da gaoud Fañch Madeg hag e bried evid mired na vije dizoloet ar re en em gave dre guz en o zi ; rag en noz evel en deiz e tegoueze tud a-berz ar Republikaned ruz da furchal kement kogn a oa el lojamant.

Aliez ne houlent ano nemed kleved dao-dao war an nor. Petra 'ree neuze Mari Pab ? Hi a zave prim da zihuna ar vugale hag ar plahed hag ober dezo mond d'ar zolierou e gweleou ar veleien hag al leanezed a gerze e-pad an amzer-ze en eur huz. Paotred ar Republik ruz, pa ne gavent nemed tud an ti er gweleou, petra rafent nemed mond en o zro ?

An dra-ze ne vire ket n'he-dije Mari Pab saveteet o buhez da veur a hini.

An overenn a lavared er harrdi, aliesa ma halled. Atao avad e ranke beza tud oh evesaad, en aon na zibouchfe ar furcherien euz eun tu pe du. Meur a wech ez eus bet ranket hasta buan kuzad an aournamantchou heb amzer d'o flega.

Deiz yaou an treud[28], eur bloavez, en eur ober ar furch, ar Republikaned a gavas en eun armel eur stol hag eun nebeud ludu war eur plad, ankounac'haet eno abaoe an derhent.

«Ahanta, Mari Pab», eme unan euz ar baotred-se, «c'hoaz e leverot n'eus ket beleien kuzet en ho ti ? »

« Kav anezo 'ta, mar deus », a respontas Mari ken dispont ha tra ; « me 'zo prest va gouzoug da droha. »

Ar Republikabed ruz, dallet gand respont ar vaouez, a yeas kuit.

Eun devez evelkent, paneve unan euz ar vugale, e vije bet lakaet gwall-nehet. Deredeg a reas ar hrennad d'an ti en eur lavared : « Ema erru ar bregeier ruz adarre ! »

An aotrou Abgrall en em gave en ti d'ar mare-ze. N'en-doa nemed just an amzer rekiz da nijal evel eul luhedenn euz an ti heb beza gwelet gand paotred ar houarnamant a oa dija o zreid war dreuzou dor ar porz, herr ha droug braz enno.

« Amzer, paotred ! eme Vari, « ho paperou, mar plij ? »

E hellit kredi, Mari a jomas ar pella ma hellas da zelled ouz ar paperou-ze.

E-pad an amzer-ze, an aotrou Abgrall en-doa reuget[29] hent ha kavet plas d'en em guzad.

Pedom Doue, kenvroiz, ma plijo gantañ dizrei diwar or bro garet eun amzer ken skrijuz, leun a goumoul hag a zaelou.

An aotrou Pab, eun devez all, a oa bet koulz lavared etre daouarn an archerien. Evel dre wask o bizied e tehas diganto e-giz eur zilienn.

Peurliesa er Hrevel, (ahano 'oa ginidig), e veze kuzet, gwech er berniou kolo, gwech en ti, gwech er hrevier. Eno e veze gantañ an Aotrou Doue en eur plasig distro bennag. Ahano e kase e zakramantchou d'an dud klañv heb letern na klohig. An Aotrou Doue a zouge en e vruched.

Eun devez 'ta edo o vond da gas e zakramantchou d'eun den tohor e parrez Kimerh, en eur gêriadenn tostig a-walh d'an iliz nevez, eun hanter-eur vad a vale diouz an iliz koz. Tremenet gantañ bourkig Kimerh e tegouezas e-kichenn eun orator bihan a gaver war an hent euz Kimerh d'ar Faou. Ti sant Leger a vez greet euz an tiig-se. Ahano e welas o tond, a-benn kas dezañ, daou archer war varh.

C'hwi, marteze, pe me, a vije lammet en eur park bennag evid redeg a-dreuz karter ? Mad, an aotrou Pab ne reas ket evel-se. Mond a reas atao gand e hent, ken dizoursi ha tra, rag, a lavare goude, n'eus ket par da lakaad ar chas da gounnari ha da zailla warnoh evel redeg en o raog.

Setu an archerien : « *He ! he ! savez-vous où le citoyen Pape, le prêtre ?* (Goud a rit e peleh ema ar sitoaian Pab, ar beleg ?)

« Hañ ! me n'on dare petra livirit ! »

« Aotrou Pab *du Crével* ? »

« A ! an aotrou Pab ! Feiz bremaig edo er Hrevel. Me, n'eus c'hoaz ouspenn eun hanter-eur, a zo tremenet dre eno, ha d'ar mare-ze e oa en ti o kaozeal gand unan deut d'e glask da weled eun den klañv. N'on ket evid lavared deoh larkoh. »

« *Brute de paysan !* », emezo.

Ha yao mar gouient d'an daoulamm ruz war-zu ar Hrevel. Dre ma'z eent, pa gavent unan bennag, e houlennent kelou. Den n'en-doa gwelet an aotrou Pab, war o meno.

---

[28] Deiz yaou an treud : ar yaou a-raog Pask.

[29] reuget : ? "greet".

Unan, koulskoude, hag a oa a-du ganto, a lavaras dezo :

« Petra ? n'hoh-eus ket gwelet unan o vond aze bremaig ? Evid pell araozon-me n'ema ket, dastumet e vleo gantañ dindan e dok, hag eñ war mañchou e roched ! Hennez eo ! mar hoh-eus c'hoant da gaoud anezañ, it buan d'ar G... Da vond di 'oar deut d'e glask. »

Hag an archerien da zispenn e roudou. N'eo ket d'ar paz ez eent !

An aotrou Pab, pa welas 'oa eet an archerien a-guz, a zachas ivez eun tammig war e zivesker, n'eo ket an neuz d'ober e oa.

"Ma kav ar re-ze eur henseurt bennag, a zoñje-eñ, ema greet ganen bremaig". Buan-ha-buan, p'en em gavas, e roas e zakramantchou d'an hini klañv, hag er-mêz prest da guzad.

Eet war e zouch, 'treuz daou pe dri bark, e savas e benn dreist ar hleuz ha ken eeun ha tra an archerien a oa o vond en ti... An neiz a oa goullo. E peleh e oa eet al lapous ? Den n'en-doa gwelet ar beleg.

Setu eta an archerien baour kondaonet da guitaad heb an hini a glaskent. Tro wenn adarre !

« An haillont-hont, a lavarent etrezo, en eur vond kuit a oa oh ober goap ahanom-ni, o tegas ahanom d'ar G... Ar Pab a dle beza er Hrevel. »

Ar beleg, o weled anezo o vond war o zro, a stouas d'an daoulin da drugerakaad an Doue a zouge d'ar re glañv hag en-doa hen diwallet dija ken aliez a wech beteg neuze, en dro-mañ dreist-oll, ha ken aliez a dro all diwezatoh e-pad oll amzer an dispah.

Gouest e ve c'hoaz an Aotrou Doue, a gav deoh, da ober kemend-all evid e veleien, ma tizrofe ar memez amzer war or bro ? N'eo ket deom-ni eo klask an tu da weled ar seurt amzeriou-ze evid aprou furnez ha galloud ar Mestr. Doue, her hredi a reom, a gar e veleien hizio evel gwechall, hag a houfe o diwall hervez e volontez, bremañ evel neuze. Mez ar pez a gredom ivez eo ne vankfe ket a drubarded d'o diskuill a amzer da amzer.

Moustrerig

An dra-mañ a oa er goañv, en deiziou war-lerh Nedeleg pa oa teo an erh war an douar, eur pardaezvez hag edo dre-oll ar "gwenn war horre", zoken er falla parreziou euz or bro.

Inouet-maro du-mañ, goude va hoan, e soñjis mond d'ober eun tomm da di tonton Yann ar Halvez, er gêriadenn nesa. Kalz tud a veze atao neuze ; kozidi ha yaouankizou, goude o hoan, evid selaou Yann, an aotrou Yann, evel m'oa galvet gand an oll, o tanevellad dirag eur hef o tevi en tan.

Pa oan o tigeri an nor, eur vouez a zavas en diabarz :

« Gwechall ha gwechall all, an neb n'en-doa ket... »

O kleved trouz e toull an nor, tonton Yann a davas mik gand e varvaill hag e savas e fri da zelled ha piou a helle beza ken diwezad o tond da zirenka an traou ha da vired outañ da vond pelloh gand e gontadenn.

« Doue d'ho pennigo ! » emeve o vond tre 'barz an ti.

« A ! sell 'ta, te 'zo aze, kamarad ! deus amañ da gemered renk en-dro d'an tan. »

An dud raktal d'en em starda evid ober eun toullig bihan din, rag anavezet e oan evid beza unan euz gwella ostizien an ti.

« Te 'anavez Moustrerig ? », a houlennas ouzin Yann pa oa sioullaet an traou.

« Moustrerig ? », emeve souezet. « Nann, sur, tonton Yannig, biskoaz n'em-eus klevet ano anezañ. »

« Edon o vond da gonta Moustrerig d'ar re-mañ pa'z out erruet. Bremañ e hellan kendelher... »

Ha goude beza tanet eur horn-butun du, koz ha mil-goz, da vogedi toullou e fri, Yann a gomañsas dre ar memez geriou hag a ranke lavared atao a-raog deraoui gand peb marvaill :

« Gwechall ha gwechall all, an neb n'en-doa ket a lagad a oa dall, ha bremañ, bepred an neb n'en-deus hini ne wel ket. Gwechall eta ez oa o chom eur miliner en milin ar Beler hag a oa anvet Fañch ar Berr. War studi ar velegiaj e oa bet, ha rag-se 'oa desket-braz, hag an dud vad euz ar harter a grede gwir-bater ez oa sorser.

« Me da genta, ne ran nemed goap ouz ar re a deue da lavared se din :

Miliner ar Beler, sorser ! Alo 'ta ! C'hwi 'zo kollet ho penn, va den mad !, a responten da gement hini a errue ganen hag a gomze din euz an dra-ze. »

« Ya, Yann ar Halvez, ya, sorser... ya brao, rag teurel a ra sorserez war an dud. »

« Ravoderez gwrahed koz evel honnez euz ar Roh ! »

Koulskoude eun devez, diwar va houst va-unan, e teskis e oa sorser Fañch ar Berr, ha setu amañ penaoz e oa darbet din lezel va hrohen en e di :

Kalvez-milin on bet atao dre vicher. Eun devez, ar beleg manket am galvas da vond d'e di da renka eur rod-vilin bennag ha ne yee ket mad en-dro. Mond a ris heb marhata, rag Fañch 'oa unan euz va gwella ostizien, ma n'oa ket zoken ar gwella. Evel m'ema milin ar Beler eur c'hwistellad mad ahalen, e chomen atao da loja er vilin ; rag d'ober petra ez ajen da goll amzer o tond d'ar gêr pa oa frankiz a-walh d'am loja eno !

Goude beza debret va hoan : eun tamm patatez gand lêz ribot d'o zouba, ez is d'am gwele e traoñ an ti... Kousked a ris buan a-walh, rag eur gwall-deveziad em-oa bet, ha da 'oa din diskuiza a-benn an devez war-lerh a yije ken gwaz all bemdez...

War-dro hanternoz ez on dihunet en eun taol !

Santoud a ran eun dra bennag o voustra war va garr, hag a vale a-nebeudouigou bihan 'hed va garr ha goude-ze 'hed va horv.

Arsa, daonet, a zoñjis, petra 'n diaoul a deu d'am direnka evel-henn ?

Teurel a ris va dorn buanna ma hellen war al leh ma santen an dra dianav-ze o vale...

Poan gollet ! Ne gavis netra, mez avad an aneval direnker a oa nijet kuit heb mar, rag ne zanten mui seurt.

Ha me kerkent d'en em rei d'ar housked hep teurel muioh a bled ouz an dra-ze !...

Goude beza moredet eun hanter-eur bennag, ar memez aneval – pe me 'oar petra ? – a deuas d'am egazi[30] adarre. E lezel a ris tre da zond beteg va feultrin. Neuze, ploup ! ha va dorn war al leh-se ; mez poan gollet adarre, netra ne dapis.. nemed eun tamm poan em stomok rag kreñv diod em-oa skoet.

N'eo ket a-walh an dra-ze, a liviris ; red eo din gweled petra 'zo war va zro... eur raz pe eur haz, moarvad...

Furchal ha difurchal, trei ha dizrei liñseriou, pallennou, golhejou... a ris, mez en aner ; raz na kaz ne oe kavet. Beteg e-touez ar holo e klaskis, mez ne oan ket avañsetoh.

Soñjal a ris neuze gervel tud, mez marteze ne rafent nemed c'hoarzin din ha va goapaad e-leh va zikour... Hag ouspenn, pa deuis da zoñjal mad, daoust ha n'eo ket ar miliner marteze e-unan a oa oh ober an taol farserez-se din, o klask va mouga dre e zorserez ? Gand ar zoñj-ze em penn e teuis da grena evel eur bern deliou... hag e teuas da zoñj din euz ar pez a gonted war-benn ar miliner, rag gouzoud a reen mad n'oa aneval beo ebed er gwele-kloz, ken piz em-oa furchet hag azfurchet kement leh 'oa ennañ.

Petra d'ober ? En em lakaad da gousked adarre, na petra 'ta ! Mez evelkent n'oan ket dizoursi na dineh, kalz a vanke din zoken...

Alo ! mad ! setu-eñ azdeut, kerkent ha m'am-eus serret va daoulaagd.

En dro-mañ 'vad, emeve, e lezin anezañ da zond tre beteg va gouzoug, forz ha pa ouifen beza mouget !

Ploup ! ema tapet, a zoñjis. Tapet a-walh a lavaran-me sur ! ar hounif[31] doñv a oa nijet kuit adarre evel eul luhedenn, ha ne gaven roud ebed anezañ.

Ma krenen a-raog, bremañ e ris gwasoh c'hoaz ! Nann, mar ebed mui ! ar miliner eo a hoarie an troiou-se din gand ar zorserez, rag arsa, daonet, ne oa na raz na kaz, na seurt ebed er gwele-kloz, ken furchet ha difurchet am-oa anezañ.

Em brasa kaouad aon eh en em erbedis nezue ouz Doue, ar Werhez, an oll Zent ha Santezed euz ar Baradoz... hag e liviris nousped *De profundis* - ar pez n'em-oa ket greet pell amzer a oa – evid kement ene maro a helle beza er boan, evid ma teujent d'am zikour da denna diwarnon sorserez ar miliner. Hag a-raog kousked e ris eur "sin ar groaz" gand kalz feiz, ar pez em-oa ankounac'haet ober a-barz dond d'am gwele.

---

[30] egazi : galleg "hegi"
[31] ar hounif : ? "ar honifl" ?

Ar peurrest euz an noz, netra ne deuas d'am egazi. Mez avad kerkent ha goulou-deiz e hastis gwiska va dillad, ha mond er-mêz euz an ti, rag santoud a reen atao e oa ar zorserez o poueza war va diouskoaz.

« Da beleh ez it, Yann ! » a hopas Fañch ar Berr p'edon o tivorailli an nor.

Kreñv diaoul daonet, a zoñjis, 'm-eus aon out souezet abalamour m'emaon c'hoaz e buhez, hag az-peus c'hoant va zapoud a-nevez...

« Arsa, Fañch, eme ar wreg, serr da henou. Anad dit, Fañch a zo savet gantañ c'hoant mond war-vêz. »

Ne jomis ket da hedal hirroh, ha me en hent war-zu ar Roh-Toull.

*

Er Roh ez oa o chom eur vaouez koz, Mona, eur zorserez euz ar penn, eur zorserez dreist ha ne oa ket droug tamm ebed. Er hontrol gand an oll e oa lakaet eur vaouez euz ar wella.

Hervez ar brud e tenne an dichañs diwar an tieg-mañ-tieg hag a varve e oll leoned gand a bep seurt kleñvejou, hag e tenne c'hoaz ar zorserez diwar eun all hag a oa abaoe an dizeur ouz e zeuliou.

He gouiziegez vraz a oa anad d'an oll, ha den n'en-dije karet beza fall ganti, rag gouest e vije ivez d'ober droug ma karfe, daoust n'he-doa greet nemed vad beteg neuze.

Etrezeg Mona eo em-oa soñjet mond evid gouzoud ha petra eo 'oa bet war va zro 'hed an noz. Aliez a-walh em-oa bet mallozet kent Mona ar Zorserez, abalamour m'he-doa bet lavaret din ez oa Miliner ar Beler eur sorser fall, euz ar falla a helled kaoud. Mez bremañ e kaven kas[32] mond da houlenn kuzul outi p'edon en dizeur.

Nevez-savet e oa c'hoaz diwar he golhed pa zegouezis en ti, hag edo o tibikouza he daoulagad.

« Doue d'ho pennigo, tintin Mona », a zraillis oh antreal en ti.

« Doue ra vo ganez, va mabig », a respontas ar wrah, « ha ra daolo evez war gement kammed a ri. »

« Da houlenn kuzul ganeoh on deuet », emeve eun tammig frankaad warnon, rag – hen anzav a rankan – eun tamm lent e oan o tegouezoud en ti, pe el lochenn da vihanna, pa livirin gwir, rag eun tamm toull dindan soul n'oa ken en faout ar Roh-Toull.

« Dijunom da genta, ha goude 'vo gwelet. »

Va delher a reas ganti da zebri va dijuni : ha dre ma kemmeske ar yod silet er chaoudouron war an tan, me a zanevelle dezi ar pez a oa degouezet ganen en-pad an noz heb ankounac'haad eun disterra.

Dijuni a oe debret gand lêz bourbouill ha gwedenneg toueziet. Mad a-walh e kavis keusteurenn an hini goz, rag eur flipad hent am-oa greet da zond beteg enni, ha se en-doa lemmet va dent din.

An hini goz a zistalias goude euz dijuni. Kemered a ree kement ha kement he amzer ma teuen da inoui. A-barz ar fin evelato e welis anezi o vond da beurwiska he dillad evid lidou ar zorserez – rag dillad ispisial he-doa evid se – War he fenn eur boned gwenn-kann a holoe he zal ha staget dindan he elgez gand eul lasig tano. Eur mouchouer a zaou pe dri liou war he diouskoaz, gwenn a-raog ha du a-dreñv. Eun davañjer beñseliet, gand eur brennidenn vraz a zave demdost beteg he groñch. Eul lunedou kraset war beg he fri. Hag evid echui, eur re breched hag eur vaz "majik" etre he daouarn. Setu aze he gwiskamant lid, gwiskamant na veze ganti e neb leh, pas zoken en overenn – ha koulskoude Doue 'oar pegen aketuz e oa Mona da overenn-bred ar barrez.

Truillennet evel-se eh azezas war he zrebez.

« Tostait amañ bremañ, va mab, ha dizoloit din ho peultrin ma welin... »

Ar pez a ris war ar ger ! Hag e komañsas neuze, gand he breched en eun dorn hag he baz prisiuz en egile, ar zorserez da evesaad ouz va feultrin :

« Ya, va mab, eun aneval a zo bet war ho tro en noz-mañ... e roudou a weler war ho krohenn..., hag eun tammig muioh en-dije ho mouget, rag tost beteg ho kouzoug eo bet... »

D'ar geriou-ze n'hellis ket mired d'ober eur skrijadenn, ha leh e oa, a gav din.

« Ya, hag an aneval-ze, eme ar zorserez o kendalh gand he oremus, eo Moustrerig, degaset d'ho moustra gand Fañch ar Berr, sorser milin ar Beler... »

« Douestañs vraz am-oa ! », a liviris neuze.

---

[32] e kaven kas : ?

« Ya, Fañch a zo eur sorser euz ar falla, ne dalv ket ar gordenn d'e grouga. Klasket en-deus ober noaz ouzon-me ivez aliez a-walh, mez va zorserez-me a vez atao treh d'e hini... »

Neuze e houlennis ouz Mona ha n'em-oa mui ezomm da gaoud aon rag Moustrerig.

« Eo, ha mouget e viot gantañ zoken, ma ne lakait evez, rag ar miliner a zo droug ennañ o veza manket warnoh e daol kenta, hag ema o pourchas gwasoh deoh a-benn emberr... mez me a ouezo mired outañ da noazoud ouzoh. »

« Ha petra d'ober neuze ? », a sklokis, liou ar maro war va dremm.

« Setu amañ », eme Vona, hag ez eas d'ar pres e traoñ an ti.

Eun tamm poell du gand eur zahig outañ a deuas ganti d'am haoud.

« Lakait ar skapular-mañ – rag hemañ a zo skapular bet benniget gand an Aotrou 'n Eskob – en-dro d'ho kouzoug, gand ar zahig a zo stag outañ, ha neuze e hellot beza dizoursi. Keit ha ma tougot ar zahig-se war ho kerhenn, al louzeier a bep seurt a zo kuzet ennañ – ha gwriet mad warno ganen-me va-unan – a bellaio an diaoul diouzoh – rag Moustrerig a zo diaoul, ententit mad, va bugel. »

Dirag ar zorserez koz e lakais dioustu ar zahig en-dro d'am herhenn, ha goude beza he zrugarekaet stard, e kemeris penn an hent da vond da vilin ar Beler, abalamour da gerhad di va binviou, mez ne jomis ket avad daoust d'ar c'hoant en-doa ar miliner, da echui va labour. Abaoe n'eo ket bet tost din lakaad va zreid e ti ar sorser diaouleg-se hag a glaskas va laza gand e Voustrerig.

Yann ar Halvez en-doa echuet da gomz hag a horennas e gorn-butun en e hodell.

Goude eur pennad peoh, eur mousig bihan a zavas e vouez skiltr :

« Ha sahig ar zorserez koz, petar hoh-eus greet anezañ, tonton Yannig ? »

« A ! va fillor, gand kalz a respet hag a zevosion e tougan anezañ bepred. »

Ha war ze, Yann ar Halvez a zigoras war e vruched evid diskouez deom gand kalz evez eur skapular koz ha stag outañ eur zahig lien karget a billou, a wiad kevnid hag a laou-dar !...

Marvailler Kerneleon.

Kousk, Babig !

Yaouank-flamm, Fañch ar Menn a deuas e kêr da vicherour. Evel kalz all e oa bet trellet e spered gand ar hoñchennou kaer a gonted dezañ diwar-benn ar hêriou.

En oad e oa deut da glask e roud er bed-mañ, ha komzou kaer fazierien ar bobl a chalmas e galon aour prest d'en em rei evid e genvreudeur. Dianaoudeg c'hoaz deuz ar vuhez, e oa prim touellet gand o zerhennou.

Prest e oe unan euz starta ebestel ar voutinerez (*socialisme*) ha brasa enebour an dud kristen a glask mad al labourerien heb o fazia gand promesaou sod.

Dimezi a reas, nebeud goude beza deut da gêr, 'n eur genvroadez, eur goueriadez euz e barrez, eur plahig fur euz an dibab.

Eñ, lezet gantañ, pell 'zo, pep kredenn, a gare kalz e Vari-Janig, ha pep frankiz a roe dezi d'ober he deveriou kristen.

Eur bugelig, frouez o harantez, a deuas c'hoaz da startaad al liamm a stage an daou bried. Koant e oa evel an heol : bez' e oa esperañs ar vamm ha plijadur an tad.

... Er mintin-ze, seiz eur sonet en orolach, Fañch a bourchasas pep tra evid mond d'e labour, hag a-raog loha, hervez e gustum pemdezieg, e teuas da lakaad eur pokig war dal an êl bihan a gouske sioulig en e gavell, eur pokig tener ha karantezuz, eur pokig flour gand aon d'e zihuna pe da hloaza e gigenn fresk.

Goude-ze, gand muioh a nerz-kalon e laboure, o soñjal e roe e hwezenn evid e vugel dous.

Er gêr, gand karantez Mari-Janig ha c'hoarz e vabig, ar micherour a deue d'ankounac'haad, evid eur pennad, ar gasoni en-doa gouestlet d'an dud en em lard diwar c'hwezenn ar bobl. Mez er stal-labour, ar gasoni a adkroge ennañ, hag eno n'en-doa ket sell trist e zousig hag a zisplije dezi seurt koñchou, na c'hoarz tener e vugel da vired outañ da wallgomz euz ar re a ren eur vuhez re zibreder.

En devez-se, d'an eur ma tigore ar stal, gand souez, ar vicherourien a welas e oa kresket a-galz al labour o-doa d'ober ; eur marhad en-doa greet ar mestr-labour, en ano ar "patron" eet euz ar gêr, hag ar varhadourez a ranke beza prest d'an deiz merket.

D'al labourerien eta da boania muioh.

Mez se ne blijas ket da veur a hini hag en em glemm a rejont.

Ar mestr-labour, da genta, ne fellas ket dezañ o zelaou. Penaoz ! micherourien a grede lavared eun dra bennag 'eneb dezañ ?

Ar pennou bervet a zavas neuze o mouez kalz uhelloh.

« Paeamant vrasoh pe ni ne labourim ket ! »

« Krogit da labourad atao, ha ni 'welo goude », eme ar mestr-labour, « hag eun dra bennag a vo da rei deoh ouspenn ho pae ordinal... »

Ar re zioulla euz ar vandenn a oa prest da zenti. Mez ar pennou braz a nahas krenn !

« Ta ! ta !... n'eo ket gand kaoziou emaom amañ ! Ni, ne labourim ket, la !... »

Ar mestr-labour a nehe. Petra d'ober ? Mar kizfe, al labourerien a lavarfe e oa plegig... ha peb galloud a gollfe warno ; hag eñ, nevez-erruet c'hoaz, a felle dezañ en em ziskouez kaled ha striz evid e dud.

Keit ha ma chome ar paotr da nehi, gwad al labourerien a verve !

« A ! ar pabor ne fell ket dezañ plega !... Ni welo beteg pegeid ez ay dezañ !... »

« Arnev 'zo erru, eme eur vouez, ne ray ket brao beza er-mêz dindan an amzer fall a deu ! »

Ne felle ket dezo beza lezet da dorta e-kichenn an nor ! War zin unan euz ar pennou brasa, an hini a gomze aliez en ano ar vandenn, an oll vicherourien a yeas er stal. O dremmou a verke ar gounnar, hag ar mestr-labour en-doa aon ne fellfe dezo ober eun droug bennag ; êsa o has er-mêz a reas.

Se 'oa a-walh evid kreski an droug e korv an dud-se hag en em lakaad a rejont da vrevi pep tra er stal, e-pad am kerze kuit, ar primma ma helle, ar mestr-labour.

Er-mêz, bremañ, ar pil-hlao a goueze, al luhed a sklerijenne an êr hag ar gurun a strake.

En diabarz, ar vruzunerien a gendalhe bepred gand o labour a zistruj. Seurt ne veze espernet. Bresa 'reent pep tra evdi ar blijadur d'en em "veñji" ha da ziskouez d'o mestr e oant ar hreñva.

« Sell ! petra hennez, an tamm traou-ze a zo ouz ar voger ? » a hopas eur vouez e-kreiz an trouz bouzaruz.

Eur Hrist an hini ‘oa, hag a ziskoueze e oa kristen perhenn ar stal. Ma vije bet er gêr, sur a-walh, en-dije roet o goulenn just d’ar vicherourien. Ne vije ket bet ken piz-moh hag ar mestr-labour.

Eul labourer – Fañch ar Menn, e-unan – eur pennad baz-houarn en e zorn, a blantas eun taol pounner gand kroaz or Zalver, hag he distagas krenn.

« Sellit ! ema deut d’an traoñ !... », emezañ.

Lod a hoarze ; lod all a zelle, mud, ouz ar Hrist kouezet.

Eun tarz kurun a hroze, just d’ar mare-ze...

... D’ar mare-ze ivez, Mari-Janig, en he zi, a grene. Babig, e-pad pell amzer, en-doa gouelet, gand an aon en-doa rag ar gurun o strakal. Ar vamm, pleget a-zioh-hañ, a hoarze outañ evid e zisponta, e starde war he fleutrin, ha nebeud da nebeud, kustumet euz an trouz, ar bugelig a gouskas en e gavellig, e-touez an dillad tomm ha flour.

« Santez Anna !... on diwallit a beb droug !... » a lavar ar vamm e-kreiz he spont pa glev eun tarz skrijuz, iskiz... He daoulagad a zerr. Kredi ‘ra dezi eo pulluhet e-kreiz an tan !...

O ! Gwerhez !... ar vamm a zo souezet oh en em gaoud beo goude eur seurt spontadenn.

He daoulagad a gouez war ar havell. Petra ‘wel ?... Babig a zo difiñv !... Ar gurun n’he-deus ket manket he zaol...

Ar vamm a ouel ! He halon a zo re skoet, dinerz, e kouez...

« O ! perag, va Doue ! skei eur bugelig dibeh !... »

*

An tad, o tegouzoud er gêr, a gav Babig en e gavell gwenn. Babig, digaillar evel eul lilienn, ser e zaoulagadou, o tañva kousk kuñv ha peurbaduz an Êlez !

Dirlemm[33]

[33] Dirlemm : Joseph Pierre Marie Le Bras (An Dre-nevez, 1889 – Bar-le-Duc 1915). Iskiz-kenañ ar skrid-se. Diskouez a ra mad ar pez a zoñje kristenien ‘zo a-eneb al labourerien a felle dezo gwellaaad o stad.

Merh ar bunision

E-pad an dispah braz, eun tiegeziad tud a yeas da jom d'ar Faoued (Morbihan). Eno, brasa ebat ar wreg 'oa mond beb mintin war dachenn Bouffay, el leh ma beze dibennet beleien, noblañs ha kristenien vad.

Na pebez plijadur eviti gweled sevel ar hillotin !

Ha pa goueze ar gontell vraz war benn ar reuzeudig kondonet e save war begou he zreid, he daoulagad a lugerne, a strinke tan gand ar blijadur, e-giz daoulagad al loen gouez a 'z a da

zailla war e breiz ha da eva e wad. Strakal a ree he daouarn gand levenez ha yudal a-bouez-penn : « Gwad ! Gwad an aristokrated ! »

Koulskoude ar vaouez-se a oa brazez. Lakaad a reas war an douar eur plahig, pe kentoh eur grouadurez spontuz da weled.

Ar plahig-se a zo euzuz evel kalon he mamm. Bez' ez eo krouadur ar "bunision". Diodez adaleg he bugaleaj, n'he-deus gellet deski netra, ne oar nemed yudal evel ma ree he mamm. N'edo ket c'hoaz anezi war an douar hage kleve ar hri-ze a laoske he mamm.

Ha bremañ, da beb mare euz an deiz, e vez klevet o youhal. C'hoant o-deus he herent d'ankounac'haad an amzer dremenet o tastum en-dro dezo tud heñvel outo, krouadur ar "bunision" a zo aze, ha ker buan, pa zoñjer an nebeuta, e vez klevet ar youh spontuz-se a laka ar joa da dehel kuit hag an distridigez da bara war benn kement hini a zo war al leh.

Diouz taol, en deiz, en noz, eo red-mad dezo he hleved. Kaer o-deus klask mired outi da leuskel youhadennou, ne heller netra. Mar bez skoet, bazatet, n'ez aio ke er-mêz evid se, rag gouzoud a ra ar spont a skign a bep tu ar gwel anezi. Neuze e tremeno an nemorant euz an deiz en eur horn bennag euz an ti ; dioh an noz hepken ez a da ober eun dro er-mêz.

Goude beza troet da distroet e-pad eur pennad, ez a war eur groaz bet diskaret d'an douar e-pad an dispah. Neuze e teu euz he genou eur youhadenn spontuz ; he mouez skiltruz a vez klevet a-bell en despet d'an avel ha d'ar gwall amzer. Ar beajour sabatuet (*souezet-braz*) a zelaou, hag e klev ar homzou divalo-mañ : « Gwad ! gwad a zo red evid renevezi ar Republik ! », kanaouenn a gare kement he mamm p'edo brazez ha pa 'z ee da weled dibenna ar gristenien vad.

Merh ar "bunision" he-doa eur breur ganet a-raog an dispah (*Revolusion*). Deuet en oad da veza soudard e houlennas digand e dad ma vije prenet evid chom er gêr[34]. An tad a oa e tro d'hen ober, rag pinvidig 'oa, heb ma divije e zanvez koustet gwall ger dezañ. Mez ne glaskas ket mired ouz e vab da vond da zoudard. Gwelloh e kavas mired e arhant eged mired e vab.

Goude beza tremenet eun nebeud miziou en arme e tistroas d'ar gêr, poan dezañ chom en e zav, kement 'oa dinerzet gand ar skuizder hag an dizurziou. Dond a reas, eme an hini a skriv an dra-mañ[35], dond a reas evel bleinet gand Doue evid kastiza c'hoaz muioh-mui eun tad hag eur vamm ken dinatur.

Eun abardaez edo e dad war dreuzou e zor ; gweled a reas eun den o tond war-eeun dezañ, beh gantañ en em stleja.

« It e-biou, diavêziad, it e-biou ; amañ ne roer ket ! »

« Her gouzoud a ran ! », a lavaras ar beajour.

Ha koulskoude e tostae atao.

Ar wreg a deuas ivez.

« Petra c'hoaz ?... » emezi, droug-mort enni, « petra 'hoari gand ar paour-mañ ? »

Ar "paour" a yee atao, en eur lavared :

« N'anavezit ket ahanon ? Me eo ho mab koulskoude... »

« Ni 'grede e oas maro », eme an tad ker yen ha ker sklaset hag ar mên a oa dindan e dreid.

« Sell », a lavaras ar vamm, « bet eh-eus eta da goñje ? Hag evid pegeid ? »

« Evid atao ! », eme ar zoudard.

« N'eo ket posubl ! », a lavaras an tad ; « ni 'zo eet da baour, ha ne hellim ket derhel ahanout. »

« O ! bezit dichal a gement-se ; n'ho-pezo ket d'am derhel pell-braz, rag dizale am hasot d'ar vered... Ne deuan ket da jom d'ho ti, da vervel eo ! », eme an den yaouank. « Va mamm, sehed am-eus !... »

Ar vamm a halvas ar verh ; ar verh, kennebeud, n'anavezas ket he breur.

Eun devez bennag a-houdevez e fallaas ar paotr. O houzoud[36] ervad e teue ar maro d'an daoulamm e reas gervel e dud, hage lavaras dezo :

« C'hoant em-boa e vijeh testou euz va maro. C'hwi eo ho-peus va lazet ! Gwelloh ho-peus kaved eun tammig aour eged ho mab, hag ho-peus hen lezet da vond kuit ; ha peseurt kelennadurez ho-peus roet din evid va mired dioh an droug ? Biskoaz em buhez n'ho-peus komzet din a Zoue... Bountet hoh-eus ahanon er-mêz ho ti, o soñjal kaoud eur hrouadur nebeutoh da vaga... Ha ma teu ar hrouadur-ze d'ar gêr n'eo ket evid mervel etre ho tivreh, mez evid ma vezo e varo eur boan muioh evidoh. Va mamm, c'hwi a gemere ho plijadur o weled ar gwad o reded, ha va hoar a zo aze eur groaz pounner evidoh... Va zad, c'hoant am-beus bet ho-pije ivez

[34] prenet evid chom er gêr : tu a oa da baea unan all evid mond da zoudard en e leh.
[35] an hini a skriv an dra-mañ : notenn gand an oberour : Paul Féval, kredi a ran. (Klaoda).
[36] O houzoud : fazi a-viskoaz : Pa ouie...

hoh-hini, ho kroaz. Va bez a vezo deoh, e bered ar gêr-mañ, m'ho-pezo soñj hoh-eus bet muioh a garantez evid an aour eged evid ho mab... »

Keit ha ma prezege ar mab evel-se, an tad hag ar vamm, kabluz, a jome eno e-kichenn ar gwele, teñval o fenn, heb lavared ger.

Ar hlañvour a droe hag a zistroe.

« Hag-eñ ez eus eun Doue ? Hag-eñ ez eus eun Doue ? », a youhe hemañ beb eur mare. Ar gerent avad a jome dilavar.

« Eur beleg !... Buan, eur beleg !... Degasit din eur beleg ! », eme an den yaouank gand eur vouez holoet.

An tad neuze a lavaras d'ar vamm :

« Deom ahalen !... Alteri a ra ! ! ! »

Mond a rejont er-mêz, ha pa zistrojont edo ar verh war gwele he breur, o kana ! ! !

Ar paotr a oa maro !

Feiz ha Breiz, (d'ar 5 a viz Even 1875)[37]

[37] *Feiz ha Breiz*, (d'ar 5 a viz Even 1875) : Diskouez a ra mad pere e ao mennoziou ar gristenien en amzer-ze.

Boutouigou ar Werhez

Bez' ez eus, en eun tu bennag e Breiz-Izel, war lez eur hoad braz, eur chapelig koz, savet en enor d'an Itron Varia. An doenn goz mein glaz hag ar mogeriou hanter freuzet, a zo paket gand an ilio, a ra dezo evel eur vantell hlaz ha dantelezet. Dister eo ar chapel, daou brenest hag a zo beget e penn-kreh anezo evel eur vi yar, a ro sklerijenn enni ; ha dindan eun tourig beg moan, el leh ma'z eus eur hloh bihan e pign, e tigor an nor vraz koad dero, kizellet ha dantelezet, mez hanter-vrein. Ar hlohig en-deus eur vouez voan ha skiltr a zav evel kan an evnig a-uz d'ar hoad, hag a vez klevet a-bell.

N'eo ket greet gwall-gaer ar baour-kêz chapel ; n'eus netra enni brao da weled, netra nemed ar Werhez, eur Werhez koz ha koant bepred. Piou en-deus greet anezi ken koant, ken brao ? Eun den ha ne ouezer doare dezañ, ha n'en-deus ket skrivet e ano war ar zichenn ; eun den dornet mad koulskoude, hag eur hristen evel m'eo dleet. Diouz gweled anezi, pa sko warni eur bann

heol, dre ar prenest, ha pa hij warni skeud an deliou ilio, e lavarfe eun den eo beo ar Werhez, gand he bleo melen-aour, he dioujod ruz, he genou hanter-zigor o vousc'hoarzin ken dous, hag he daoulagad glaz-glizenn o selled gand madelez ouz ar re a ya da bedi anezi. War he zal gwenn evel eur fleurdelizenn ez eus eur gurunenn steredenneg, eur ouel wenn-kann a guz he bleo hir hag eur zae wenn, gand rozennou aour, a wisk anezi, hag a zo dalhet gand eur gouriz glaz evel bolz an neñv. He daouarn gwenn en em stard war he mabig Jezuz hag a zo e zivreh en-dro da houzoug e Vamm hag e benn melen war he skoaz.

E treid an Itron Varia, o ! tra vurzuduz ! en he zreid ez eus eur boutou, ya ! eur boutou-koad, bihan ha koant, evel he zreidigou gwenn, boutou-koad melen, liou kistin, kizellet evel koad dantelezet. Boutou-koad ? d'eur Werhez ? Biskoaz kemend-all n'ho-peus klevet, me 'gred. Ahanta, selaouit, ha me 'ya da lavared deoh pebez burzud a hoarvezas diwar-benn ar boutouigou-ze.

E-barz ar hoad-se, e-kichenn ar chapel, e oa bet kavet, bremañ 'zo tost pemp-kant vloaz, en amzer brezel braz Breiz-Izel, eur hrouadur demdost noaz a ouele hag a hirvoude, kollet gantañ e vamm. Ar boutaouer-mañ, Gwill e ano, a zoñjas penaoz e kavje tad ar bugel hag en-divije digantañ eur gaer a aluzenn dre drugarez.

N'hallas ket kaoud doare ebed euz tud ar bugelig, ha dre ma kreske hemañ en oad, e rustae outañ. Herve – an ano-ze a oe roet d'ar bugel – a oa eta savet evel eur paour-kêz emzivad ; aliesoh en-deveze skouarnadou eged bara.

Biskoaz ne hoarze ar bugel paour. Chom a ree a-wechou e-barz ar hoad gwall-bell da zelaou kana an evniged koant ha skañv, ha neuze e soñje : « Al laboused tener o-deus eun neizig klouar, emezañ, hag eur vamm vad da holo anezo gand he askell domm, ha da zegas dezo da zebri. Ha me, piou eta en-deus koun diouzin ? »

Koulskoude 'veze eüruz a-wechou, pa halle mond d'ar chapel. Eno en-doa kavet eur Vamm ! Ar Werhez trugarezuz, a zeblante dezañ e selle outañ en eur hoarzin outañ ken seder. Hag aliez e teue eno da ouela ouz treid e Vamm en Neñv.

Kreski a ree 'ta, en despet d'an taoliou ha d'ar yuniou, karet gand ar Werhez koant hag e lavare dezi, gand fiziañs, e oll drubuillou. Erru 'oa en oad d'ober e Bask kenta, ha daoust da Will ar boutaouer da veza droug, n'halle ket hen harz da vond d'ar hatekiz. Eno Herve a oa ken fur, ken aketuz da zeski ma oa roet evid skwer d'ar re all gand an aotrou Person. Pa dostaas miz Mae, miz ar bleuniou, miz an neiziou, miz ar Paskou kenta, ar Person a lavaras d'ar vugale e vije mad dezo rei eur prof d'an Itron Varia, deiz o Fask. An daelou en e zaoulagad, Herve, stouet ouz treid ar Werhez, a lavaras dezi : « Ha me, paour-kêz, petra 'roin-me deoh ? Allaz ! Mammig ker, n'em-eus netra, rag va halon a oa deoh a-bell 'zo ! » An heol, o para war dreid noaz ar Werhez, a zegasas dezañ eur zoñj brao. Mond a reas d'ar gêr, ha gand eur gontell lemm hag eun tamm koad fao en em lakaas, e kuz, da labourad gand pres. Ar hoad a gemeras, tamm-ha-tamm, stumm diou votezig skañv ha koant ; neuze o brodas, o zoullas gand beg e gontell hag e reas war o choukou evel deliou ha bokedou fin-meurbed. Goude-ze e vogedas anezo, ken e oant alaouret, melenet, ha koant e oant evel diou vagig gand o beg moan ha troñset war greh, hag eur rozennig e-kreiz. Lavaret e vije eur boked bleun ha deliou koad. Luha 'reent zoken evel kistin dare.

Setu erru deiz kaer Pask ar vugale. Herve en-doa bet, digand Itron ar hastell, eur wiskamant nevez 'giz an amzer-ze : bragou berr ha porpant glaz-mor. E vleo hir melen ha flour, frizet evel gloan eun oad bihan, a goueze war e ziouskoaz, en eur lugerni d'an heol, dindan e dok ledan, hag e zaoulagad a steredenne gand laouenedigez e galon.

Dindan e vreh e oa gantañ, paket en eul lien gwenn, an diou votez dantelezet. Da betra lavared deoh e eürusted pa zeuas en e galon hlan ar Mabig Jezuz, e Vreur ken karet ? C'hwi hen goar, an deiz-se eo ar haerra euz ar vuhez, hag Herve n'en-doa bet eürusted ebed c'hoaz...

Goude an overenn ez eas ar vugale, hervez ar hustum, da leina d'ar presbital ha goude ez ejont da hoari eur pennad e-barz ar prad braz. Neuze pep hini a ziskouezas e brof. « Herve, eme ar re all, diskouez ar pez a roi-te d'ar Werhez. » Herve a zisplegas al lien gwenn. A-boan 'oa digoret ar pakad m'en em lakaas ar re all da hoarzin a-bouez o fenn ha d'ober goap diouz ar paour-kêz boutaouer bihan. « Boutaouer koad !... d'ar Werhez ! e ! e ! red eo dit beza leue ! Ha penaoz e laki-te anezo dezi ! » Sell, eme mab ar miliner, sell ar chadenn aour a roin-me d'ar Werhez ! ». « Ha me, eme eun all, me a roio dezi eur ouel lien fin ha flour, nezet gand preder, gand va mamm. » Neuze mab ar markiz, Raoul Kerbrug, a zigoras eur hef bihan, hag a ziskouezas d'ar vugale souezet eur gurunenn aour, perlezet, a lugerne war eur foñs voulouz glaz. Herve, glaharet ha mezeg, a blegas e benn, daelou en e zaoulagad. Tehet 'oa e joa gand goaperez ar vugale-ze, kriz a galon ; n'en-doa ken c'hoant ebed nemed da vruzuni dindan e dreid ar boutouigou en-doa kleuzet ha brodet gand kemend a garantez. Mez ar person a dostaas hag a

frealzas e galon baour en eur lavared : « Ar Werhez a zello muioh ouz ar halonou eged ouz ar profou a vo greet dezi. Deuit, bugale, d'ar brosesion evid kas ho prof d'an Itron Varia. » Mond a rejont 'ta, laouen, en eur gana kantikou.

Goude ar gousperou – lavaret "war ton ar hrampouez gwiniz", galloud a rit am hredi ! – pep hini a dostaas da rei d'ar Werhez e brof. Ar markiz bihan, Raoul, da genta, gand lorh, a bignas war eur skeul vihan da lakaad war benn ar Werhez e gurunenn steredennet. Ar re all a zeuas ivez an eil goude egile, hag Herve an diweza, an dour en e zaoulagad glaz, a zelle piz ouz ar Werhez.

« O ! Mammig ! emezañ, na rit ket fae war va labour, gantañ eh adroan deoh va halon. »

Koulskoude, pa oa erru tost, e chomas abof, mez ar Werhez a hoarze ken tener, ken ma tostaas krenn. O ! va zud vad ! pebez burzud a oa gwelet neuze !...

Ar Werhez koad a zavas, an eil goude egile, he daou zroad gwenn, hag Herve a hallas, en eur grena, gwiska enno ar boutou dantelezet !... Ha neuze ar Werhez a astennas he breh, en eur blega he fenn kurunet, da gaoud an emzivad disprizet, hag a lakaas he dorn benniget war e benn hag eur pok karantezuz war e dal gwenn ha glan !

Ar bugel paour, dindan douster ar pok dudiuz-se, beuzet e galon a levenez, a gollas anaoudegez hag a ruzas dousig hag a gouezas war an douar. An aotrou person, souezet-braz ha spontet, hen adsavas ; an daoulagad glaz a oa digor ha leun a eürusted, ar genou ruz a vousc'hoarze c'hoaz mez ar galon, re vihan evid kemend a levenez, a oa paouezet da skei. Seblantoud a ree beza maro ! Ne oa ket koulskoude, ne oa ket maro dre laouenedigez. Eur pennad goude, Herve, stouet d'an daoulin dirag e Vamm, a ree dezi ar gouestl euz e vuhez oll...

Ar Werhez a oa adsavet evel diagent, eun heveleb c'hoarz dous war he genou koant, mez gand ar gurunenn lugernuz war he fenn, ar ouel war he bleo, ar chadenn aour en he herhenn... hag ar boutou dantelezet en he zreid...

Hag Herve ?... Herve ne houlennas ket adkemer ar galon en-doa roet d'e Vestrez, ha biskoaz den ken n'en-deus poket d'an tal-ze a oa bet gouestlet gand genou glan ar Werhez. Mond a reas raktal d'eur manati, hag eno e varvas evel eur sant, goude eur vuhez a bedenn hag a binijenn.

Gras a houlennan digand Doue, evidoh evel din va-unan, d'echui eveltañ.

Evel-se bezet greet.

Herminik.

Yann Jertrud

En amzer ma rene ar roue Charlez VII[38], ar Zaozon a oa en em stlejet war ar Frañs hag o-doa soñj mad d'he lonka a-bez. Pariz, ar gêr vraz, a oa dezo. Ar hont Sant-Pol, o chom en eur hastell anvet Kartelier, a falvezas dezañ, eur zadornvez vintin, mond beteg Kompiegn evid lakaad ar gêr-ze e stad d'en em zivenn outo.

Ar hont Sant-Pol a oa eun dijentil kaled, eun den a vrezel greet mad evid dougen kleze ha dillad houarn. Netra ne ree aon dezañ, ha paneve m'en-doa c'hoant da espern gwad e zoudarded hag e wizien, en-dije brezelekaet dalhmad hag en-divije lakaet ar Zaozon d'hen laza kentoh eged lezel ganto eur meutad douar.

Ar hont en-doa eur mevel, eur skwer a fealded hag a lealded, eun denig dister, anvet Yann Jertrud. Yann a gare e vestr evel ma kare ar Werhez hag an Aotrou Doue, ar pez n'eo ket lavared nebeud, rag eur hristen mad 'oa.

En devez-se, pa glevas ez eed da gemered an armou, e savas da horre ar hreñv, da zelled ouz ar harter tro-war-dro. Kaoud a reas dezañ a-bell gweled ar boultrenn o sevel war an hent tost da Gompiegn. Kement-se a ziskoueze e tlee beza ar Zaozon dre eno, hag e kasas tri den a-raog da weled. Ne oa ket armet c'hoaz ar hont pa deuas an tri den-mañ en-dro, hag a lavaras o-doa gwelet a-leiz a Zaozn war an hentchou, hag e tistrujent oll dre ma tremenent.

« Ma ! eme ar hont, mond a reom da gas eun tammig labour dezo. Yann, degas din va zok houarn ! »

« Mez, Aotrou kont, a-veh ma on-deus pemp-kant den dindan an armou ; ha mar deo al lakizien-ze an hanter muiooh ! »

« Ahanta, on-devezo kerh da rei da beb a zaou ! »

« Ha mar dint tri oh unan deom-ni ? »

[38] Charlez VII : roue Frañs (1422-14661).

« Me laka, Doue ra ’z pardono ! eh-eus c’hoant d’am lakaad da gemered aon ! An dra-ze a oa mad, paotr Yann, p’edon en oad a bevar bloaz ; bremañ avad pa’z on deuet da veza den, alo, gwazed, war varh buan, ha beh d’ar Zaoz ! »

« Mestr, ma rankit mond, am lezot da vihanna da vond ganeoh ? »

« Heb arm ebed ? »

« N’em-eus ezomm a armou, me ! »

« Neuze n’eh-eus nemed dond, hag e weli penaoz e taouhanterim hag e tispennim-ni ar baotred-ze. »

Yann Jertrud a gare e vestr, mez ne gare nemeur ar brezel. En eur zevel war ar marh a oe degaset dezañ e reas sin ar groaz o lavared : Intron Gwerhez Vari, on divennit, hag ho-pezet truez ouzom ! »

Yann a zalhe troad-ha-troad gand e vestr e penn ar vandenn, a-raog ar re all ; rag ar hont en-doa pres hag a oa en em lakaet en hent a-raog m'o-doa bet e dud amzer da glask o armou ha d'en em voda. En eur loha en-doa lavaret d'ar re a oa e porz ar hastell, ar homzou-mañ hepken :

« Neb am har hag en-deus feiz, dond war va lerh ! »

Ha neuze 'oa lohet d'ar haloup.

« Mestr, eme Yann, gortoz e tlefem ar re all ! »

« Ro peoh, Yann, ha kee en-dro, mar eh-eus aon, mez na glask ket va derhel em zav ! »

A-veh e oa deuet pevar-ugent marheg a-dost da helloud sikour ar hont, ma weljont o tispaka euz a douez eur hoad ouspenn pemzeg-kant soudard.

« Gweled a rit ! Gweeld a rit ! », eme Jertrud.

« Dao warno ! Dao warno ! » eme ar hont. Hag heb gortoz ken e red d'an daoulamm war-zu e enebourien. Mez kaer en-doa mond, Yann Jertrud a oa kerkent hag eñ ha zoken en e raog, rag ar servicher mad ma'z oa, c'hoant en-doa da lakaad, mar gellje, e gorv a-dreuz, da zegemered ar birou a vije tennet war e vestr.

Ne oe ket hir an abadenn.

Yann a oe treuzet e vreh gand diou zêzenn, hag e-pad ma klaske lakaad e vestr d'en em denna, e oe tizet en e houzoug gand eur zêzenn all. Ne oa ket lazet koulskoude ; mez ar hont, pa welas mad neuze n'edont ket niveruz a-walh evid derhel penn d'ar Zaozon, a droas en-dro gand e vandennadig marherien, hag hebdale ne weled mui nemed ar boultrenn savet en êr dre al leh m'oant tremenet.

Yann Jetrud a oa eur marheg mad ; mez gand teir zêzenn 'oa bet tizet, hag e varh gand diou. Ar marh a golle gwad, hag eñ e-unan a golle muioh c'hoaz. Hebdale ar marh a gouezas hanter-varo, hag eñ a ruillas en e gichenn hep kaoud an nerz da zevel en e zav.

Ar Zaozon a oa en em dennet adarre er hoad, mez en o zouez e oa c'hwilierien, laeron, a ree micher da vond da hwiliad ar re a veze chomet war an dachenn pa veze bet eur stourmad bennag.

Tri anezo a gouez war ar paour-kêz Jertrud. Selled a reont da genta oh e varh da weled hag eñ eo mad dezo ; hogen, pa welont e houliou, hen lazont a-daoliou sabrenn.

Jertrud a lavar neuze outañ e-unan : « A ! pa lazont va marh, am lazint ivez sur a-walh ! Intron Varia, ho-pezet truez ouzin ! »

Hag e gwirionez, setu al laeron o tond beteg ennañ.

« Alo, loen fall, da yalh ! »

« Me n'em-beus ket a arhant ; me ne don nemed eur mevel paour ! »

« Mad, da zillad neuze, ha buan ! »

« Kasit ganeoh ! Mez taolit evez, en an' Doue, me 'zo gloazet va garr gleiz ha va breh dehou. »

« Petra 'ra an dra-ze deom-ni ? »

« O va Doue ! poan a rit din ! »

« Hañ, poan ? Gortoz ! »

Hag unan anezo ha darhoi eun taol sabrenn war benn ar paour-kêz Yann. Eter daou ivez, ar re all o-doa tennet e oll zillad digantañ.

« Va Doue ! va Doue ! », eme Jertrud.

« Petra 'vank dit c'hoaz ? « eme unan anezo evid e hoapaad.

« Eur beleg !... Lezel eur hristen da vervel evel eur hi ! Va lazit evel a garot, mez a-raog, en an' Doue ! eur beleg ! »

Ha neuze Yann a lavare c'hoaz :

« Intron Varia, ho-pezet truez ouzin ! »

Evel respont, al laeron a ziskarge eur gaouad taoliou war ar paour-kêz Yann, a grie atao : « Va lazit, va draillit evel ma karot, mez eur beleg da genta. »

« Ha da beleh ez aim-ni da glask eur beleg dit ? »

War gement-se e klevjont eur vouez en o hichenn o lavared :

« Unan bennag a zo dre amañ o houlenn eur beleg ? »

Eur beleg a oa eno dirazo, evel dre vurzud, evel pa vije savet euz an douar. An tri laer a oe ker souezet ma'h ehanjont da skei. Goude debat e rojont deg munutenn d'ar beleg evid koves ar paour-kêz Jertrud ; mez n'hen lezjent ket e buhez, emezo, da vond en-dro d'ar hreñv e-touez e genseurted.

A-veh en-doa bet ar beleg amzer da goves Yann, ma teuas al laeron en-dro. Goude beza gwallgomzet ouz ar beleg en em lakjont da skei war ar paour-kêz den evid peurgas, ha pa her hredjont maro, ez ejont kuit.

Ar beleg n'oa ket eet a-bell. Kerkent ha ma oa eet al laeron kuit e teuas da gaoud an hini agredent maro, hag e kavas c'hoaz eun tammig buhez ennañ. E zougen a reas da garrdi an tiegez aoa eur pennad ahano. Eno e hourvezas anezañ war eun nebeud plouz, hag eh en em roas da

zoursial euz e houliou. Al laeron avad o-doa e welet o tougen e glañvour hag a deuas ivez war e lerh. En em lakaad a rejont adarre gand o zabrinier da skei gand Yann Jertrud, hag unan anezo a lavare :

« Red eo e ve ibiliet e ene en e gorv pa n'eo ket maro c'hoaz ! »

« Bremañ ne vezo ket ! » eme unan all ; hag o lavared kement-se e krogjont daou ennañ, unan e peb garr, hag her stlejont a-ruz hag a-drein[39] a-dreuz ar vein hag ar girzier beteg eur ster a oa e-kichenn, el leh ma hen taoljont evid na vije mui klevet ano anezañ.

An tri bourreo a yeas ahano neuze. Ar beleg, hag en-doa ranket tehed, a oa chomet war e api, hag a deuas adarre kenta ma hellas. Dioh ar gwad, e kavas e hent. Pegen mahagnet bennag 'oa Yann Jertrud ez oa e anaoudegez gantañ pa oe taolet en dour, hag e hellas lavared c'hoaz eur wech da vihanna a-galon :

« Intron Varia, ho-pezet truez ouzin ! »

Ne ouie ket neui, an den kêz ; mez ar Werhez, pedet gantañ ken aliez hag he-devoa e zalhet e buhez beteg neuze, a deuas war e zikour. Chom a reas war horre an dour, hag heb ma ouie penaoz, en em gavas hebdale en tu all d'ar ster, war ar seh. Pa zegouezas ar beleg, e treuzas buan ar ster evid dougen sikour dezañ, ha Yann en-devoa nerz a-walh evid sevel e zaouarn etrezeg an neñv da lavared :

« Va zad, saveteet on ! »

Ar beleg a gavas prestig goude eur harr evid dougen Yann Jertrud d'ar hreñv e-leh edo dioh ar mintin. Ar hont Sant Pol a gemeras kemend a zoursi euz e zervicher feal, a lakaas louzaoui ker mad e houliou, ma pareas hebdale, hag e oe gwelet yah ha laouen o vond da bardona da japel ar Werhez, evid he zrugarekaad ha da rei da anaoud d'an oll he zrugarez hag ar burzud he-doa greet en e geñver.

[39] a-drein : ?

Eun dro e Bro-Wened

(Pennad kenta)

N'ouzon dare penaoz e tegouezas din dond da dremen dre eur horn a Vreiz el leh 'oan bet o klask rimadellou meur a vloavez a oa, hag el leh em-oa lezet mignoned. Euz Karnak eo e fell din komz. Tost d'ar gêrig-se edo o chom Judikael, an hini en-doa greet degemer ker brao din eun toulladig bloaveziou diaraog. N'em-bije lavaret grig euz ar pez a hoarvezas ganen a-barz mond en e di, paneve ma oen test eun devez euz eun darvoud hag a skoas va spered kenañ. Nevez eet 'oan da Blenion da houlenn eur begad hag eur gwele da dremen an noz ; degemeret e oen a galon vad, evel ma tegemerer an oll veajourien e Breiz-Izel ; hogen dizale e teuis da gompren e tremene eun darvoud braz bennag er verouri : mistri, servicherien ha plahed, n'o-doa repoz ebed. Ha ne greden mui goulenn perag, pa glevis unan euz ar plahed o lavared :

« Nann, nann, ar mestr ne bareo ket ! An taol a zo re bounner !... Hag abaoe an noz eo poan e anaoud kemend a jeñchamant a zo ennañ. Lavared a rafed eo deut da veza gwrah ! » (Er horn-ze a Vreiz eh anver e-giz-se ar re a zo bet skoet o spered gand eun dra bennag euz ar bed all).

Ha setu-me deuet da gemered eun tammig hardiziegez. Ober a ris outi eur goulenn bennag.

« Ya, siwaz ! Ar mestr ne zavo ken ; gwelet en-deus en noz tremenet skeud Jorj Kadoudal, ha Kadoudal hag a oa e jeneral a zo bet lakaet d'ar maro gand ar Re Hlaz. Soñjit 'ta, aotrou, emezi, or mestr astennet difiñv war e wele, a zav eur wech an amzer hag en em ro da hopal gand nerz :

« War a-raog, paotred ! Daoust ha lezel a refom anezañ da vervel ? Goude e kouez a-nevez war e holhed, beh warnañ ha gleb dour-teil gand ar hwezenn. »

« N'ouzon ket petra 'fell deoh lavared », emeve dezi.

« Ya, emezi, or mestr euz Bodegad a oa letanant gand Jorj Kadoudal e-pad emzav ar Vendée. Ker skoet eo bet p'en-deus klevet kelou euz maro e vestr, ma lavar ar medisin eo deuet da veza gwrah. »

« Neuze, a laviris, ho mestr a zo klañv ha gwrah war eun dro ? »

« Ya sur, aotrou ; ar vestrez hag ar vugale n'ehanont da ouela en-dro d'e wele. »

« Perag ne halvit ket an aotrou Person ? »

« An aotrou Person ! Emeder oh interri anezañ hirio. »

« Mad, neuze êsoh a ze n'eo ken deoh... Eun toullad beleien a vezo aze, ha n'ho-pezo nemed dibab ! »

« Ya, brao eo deoh lavared ! Ar mestr n'en-doa fiziañs e den nemed er person maro ; o-daou 'oa bet degouezet dezo beza er memez amzer war-dro Jorj Kadaoudal. »

« Ha n'hellfoh-hu ket roi din eun tammig sklêrijenn diwar-benn ar weledigez he-deus skoet kement ho mestr ? »

« Sklêrijenn ? emezi, an disterra paotr-saout a hellfe roi deoh sklêrijenn war an dra-ze ! »

« Ganeoh eo e houlennan », emeve dezi gand dosuter.

« Eun tammig e vezo hir, emezi ; hogen, mond a ran da êsa kontanti ahanoh. Ne glevan mui trouz ebed e kambr ar mestr : kousket eo moarvad. »

Hag hi diazeza, hag e kasas he dorn d'he zal evel evid freskaad he memor, hag e lavaras :

« Setu aze, aotrou ! Deh da noz, da boent koan, ar mestr a zistroe euz ar chase, tapet eur bern brao a draou gantañ. Mond a reas oh taol ; teñval 'oa e benn eun tammig, ha setu ar wreg da houlenn outañ petra a oa oh ober diêz dezañ. »

« Sed aze, Annaig, seblantoud a ree din beza c'hoaz o vrezeli el lanneier, hag e kleven Jorj o lavared din :

"Ne welez-te ket ar Re Hlaz e penn pella al lanneg, en tu-mañ da Vodegad ?"

Va spered a oa skoet, rag gouzoud a ran eo bet lazet ar paour-kêz Jorj dre urz Bonapart. Setu e-keit ha m'edo ar zoñjou-ze em penn, eur had o tifourcha eur pennadig diouzin. Tenna 'ris warni, hag ez eas da ruilla en eur vodenn vrug. Eur penn gad all bennag a oa kent em zah ; ha setu pa'z een da gregi en houmañ, ha me gweled dezi eur penn den. Spontet e oen, e hellit kredi, ha me dond war va hiz, o lezel va gad eno. P'edon o tistrei d'ar gêr, pegen souezet e oen-me o weled va hi Medok gand va gad etre e zent. Mez n'he-doa mui he fenn avad ; heñvel 'oa bremañ ouz ar gedon all. »

« Arsa, paour-kêz Bernadig, eme ar wreg, atao eta e chomo Jorj Kadoudal war da spered ; daoust ha ped gwech n'en-deus ket ar medisin lavaret dit ne dleez ket chom da zoñjal en traou-ze ? »

Ar mestr ne lavaras grig d'ar goulennou-ze. Alkodi a reas daou hlin e zivreh war an daol hag e kuzas e benn en e zaouarn.

« Bernadig, eme ar wreg ankeniet, ev da jistr, ha kas ar zoñjou-ze diwar da dro. »

Mez Bernadig a jomas dilavar.

« Gwrah eo, a liviris ennon va-unan, hag ar vevelien all a lavaras eveldon. »

Dond a reas ar mare da vond da gousked. Ar vestrez a gasas he gwaz d'e gambr. Horjella 'ree war e dreid. E-kreiz an noz e oem dihunet oll gand eur youhadenn skiltruz.

« Sikour ! sikour ! » a hope ar vestrez ; « Bernadig en-deus kavet e zabrenn, hag a lavar bep seurt traou n'o-deus na penn na lost. »

« Mond a rejom prim evel eun tenn : an ozah a oa en e roched e-kreiz ar gambr, eur zabrenn gantañ en e zorn ; hag e save anezi en eur lavared da beb mare : "Me 'zo amañ, Jorj ; war va horv ez aint a-raog tizoud beteg ennout".

« Hag abaoe, eme ar plah gand tristidigez, ar mestr a zo ken dinerzet m'emaom dalhmad war hed d'her gweled o tremen. »

Peogwir n'hellen ober vad ebed d'an dud kêz-se, me a zastumas va fakadou da vond adarre gand va hent. Karga 'ris ar plah da gas va gourhemennou d'ar vestrez, hag en hent war-zu Karnak, o soñjal e pe stad vantruz e hell koueza spered an den pa vez re skoet gand eun darvoud bennag.

Lavared ne gavjen ket war va hent degemer mad ha kalon digor heb avad an ardou nevez deuet gand an araokaad, a vije tamall e gaou ar vro Vreton. Ne ziskennen ket, gwir eo, e tiez ar vicherourien a reñk izel, daoust ma vije servichet din eno ivez ar pez a oa a wella en ti, en eur baea brao evelato. Rag, e Breiz, evel e leh all, ne reer ket evid netra d'ar henta deuet ar pez en-deus koustet ken ker. Eun droiad hepken eh en em gavis nehet : eun abardaez, goude beza greet kalz hent, edon e-kreiz eul lanneg, ha war va meno, pell a-walh euz ti ebed. Kustumet 'oan da vale, ha dre ze n'oan mui ker kizidig oh ar skuizder. Mez, avad, red eo din hen anzav, n'edon ket em flijadur o soñjal e vije red din marteze tremen an noz e kambr ar stered, o kaoud evid gwele eun dornad raden hag evid toenn eur volz leun a goumoul du ha na lavarent tra vad ebed din. Endra ma reen evel-se sellou nehet en-dro din, setu-me ha gweled e penn all al lanneg eun neudenn voged o sevel en êr. El leh ma'z eus moged ez eus tan, hag el leh ma'z eus tan ez eus tud, hag an dud-se o-deus eun doenn evid o goudori pa deu ar glao. Setu-me eta o kerzed etrezeg an dachenn el leh ma'z oa moged ; pegen souezet e oen o weled ne gaven na ti na toenn ebed eno, ha me kredi 'oan faziet. Ar moged koulskoude a zave, a zave atao ; heb mar, tud a ranke beza eno. Chaseourien marteze chomet da droidella, emeve, pe glaouerien marteze ivez ; ha koulskoude, petra 'vije deut glaouerien da ober dre amañ, pa n'eus gwezenn ebed nag amañ na tro-war-dro ! Mond a reen atao, savet beh warnon, pa welis eun toullad gwazed, merhed ha bugale oh ober kelh en-dro d'eun tantad tan raden ha brug. Daou bez ki a deuas da ambrougi ahanon, hag e reent eur savar eun torrpenn ; mond a ris evelato, oh o lakaad da vond diwar va hent gand va fennbaz. Ar wazed am-oa gwelet en-dro d'an tan a zavas en o zav. Che ! peseurt doareou tud ! gwazed goloet a druillou, gwragez gwisket evel n'hellfe ket ar spered ijinusa ober anezo. Sevel a rejont oll da ober degemer din. Ar chas a harze, an dud a dave. Me a yee daveto nehet evel ma hellit kredi ! n'oan ket bet morse en eur seurt kompagnunez. Eur gwaz eun tamm war an oad a deuas davedon.

« Petra 'glaskit ? », emezañ dichek, « ha piou oh ? »

« Eur beajer diwezad, emeve dezañ ; dianket e rankan beza e gwenojennou al lanneg. Teñval eo an noz, ha karoud a rafen kaoud eul lojezi da ziskuiza. »

« Ma n'eo ken, emezañ din adarre ; it en deltenn vihan-mañ ; aze e kavot eur gwele brug soupl a-walh. »

E lagad du a zispennas ahanon euz an traoñ d'an neh, hag evid doare, ar gwel ahanon ne zisplijas ket re dezañ. Setu perag e lavaras din kerkent gand madelez :

« Ma n'hoh-eus netra ganeoh da zebri, deuit da goania ganeom. »

Greet em-boa va hont d'en em gaoud a-benn an noz en eur gêriadenn el leh ma kavjen peadra, ha setu perag n'em-boa tamm ganen da zebri. Pedi ahanon da goania a oa ober plijadur din. Gand skourrou brug o-doa greet eur voger dioh kostez ar huz-heol ; diou pe deir deltenn vihan a-veh m'o-doa daou droatad a-zioh an douar a oa goudoret gand ar hleuz dihiz-se. Eur podad soubenn a oa o vervi goustadig war ar glaou : gwragez ha bugale a veze dalhmad o teuler brug seh warno. Edon e-touez ar rumm dud-se, mez o gweled a ya hag a deu dre ar bed heb beza euz neb leh, chomet a-zav eur pennadig. Lakaad a ris da ziskenn penn traoñ va forpant evid kuzad an diou bistolenn hag ar gontellazenn a oa ganen em gouriz. N'eo ket ma'm-bije re a aon, gouzoud a reen ez a hag e teu "Paotred ar Homedi" dre Vreiz-Izel, heb ober ken brezel nemed d'ar yer. Hogen, soñjal a reen e komzou ar fablenner braz La Fontaine : "Beza diou wech asur, nemed gwelloh n'eo ken, hag ar re, e kement-se, na oe morse kollet".

Evidon da veza en em gavet evel eul laer en o zouez, ar rederien vro n'o-doa ket doare da veza diêsoh : merhed goloet a druillou, bugale koulz lavared en noaz, a yee hag a deue en-dro din, oh eva dre o fri ar c'hwez vad a zave euz ar pod-houarn.

« Lez da gas, emezon-me, mar gellan en em denna kempenn ahalen, m'am-bezo traou da gonta diwezatoh ! » Setu savet ar pod-houarn diwar an tan : an dud a zo tro-war-dro o hedal ar genaouad. N'ez eus nag asied na fourchetez, netra nemed kontilli hir gand eur beg moan. Ar hosa en-doa kemeret eur forhetez heñvel ouz eur forhig vihan, hag e tennas an tammou euz ar zoubenn evid o ranna goude etre an oll gand lealded. Tammou petara 'oa an dra-ze ? Tammou gedon, yer pe zeñved ?

« Double ! emeve, mar o-deus ar re-mañ friko evel-se bemdez, n'o-deus ket da glemm ! Mez e peleh 'ta ema ar bara hag ar hrampouez ? » N'em-boa ket echu c'hoaz ganen va-unan pa deuas diou wreg gand eur baner leun a grampouez hag a vara du.

« Mad eo !, emeve adarre din va-unan, gand an dra-ze e ranker kaoud eun dra bennag da eva. » A-boan ez oa deut ar zoñj-ze em spered ma welis daou baotr kreñv o tegas eur varrikennig hag oh he lakaad da hourvez e-kreiz ar vodadeg. Leun e oa a jistr, nann a n'eus forz peseurt jistr, mez eur jistr euz ar gwella. Pep hini neuze a dennas eur werenn euz e hodell hag e oe karget dezañ a jistr. Me n'oan ket ankounac'haet. Roet e oe din eur grampouezenn deo o holo eun hanter yar, hag o veza n'em-oa plad ebed, ar mestr pe da vihanna an hini a gemeren evid beza ar mestr a roas din e hini.

Va daoulagad a yee hag a deue war an dud-se ; c'hoaz eur wech, sabatuet 'oan oh en em weled en eur seurt kompagnunez : petra int ? petra reont ? daoust hag o veva emaint diwar-goust an oll heb na rafent netra o-unan ? Ne zaleis ket da houzoud : an dud-se a yee hag a deue dre ar mêziou, lod o krafad ar podezou, podou-pri faoutet pe dorret zoken, lod all o stêna listri a gegin ; re all o louzaoui al loened klañv, hag ar merhed a lavare o "bonne aventure", o flanedenn d'ar gouëriaded kredig, a denne ar "hartou". Gweled a ris dioustu gand peseurt tud em-oa da ober, ha me kerkent da studia o doareou. Ar wazed a oa etre daou, na braz na bihan, liou brun dezo, gand eun dremm a-feson a-walh ; o bleo du a goueze war o diskoaz. Lenn a reed al louarn, ar finesa en o daoulagad du eun tammig braz a vent. Bleo du ar merhed a goueze evel lost eun "oh" war o hein ; o daoulagad ledan a oa a-resed ar penn hag a verve en eun doare souezuz. Daouarn ha treid bihan dezo, dremm ar gwragez n'oa ket divalo, nemed o zell nehet ha gouez a ree din soñjal e loened ar hoajou. N'em-boe ket da glemm en o hompagnunez, ha kousked a ris dindan o zeltenn leun a doullou.

Peurvuia pa vezer skuiz e kousker c'hwek ; setu perag, a-veh kouezet war va zorchenn vrug en em rois da gousked kaled. N'ouzon ket pe ez eas va zud da gousked ken abred ha me pe mond a rejont da ober eun dro dre ar hêriou tosta, ar pez a ouzon ez eo e oen da genta savet dioh ar mintin, hag e welis va zud astennet war an douar, heb urz ebed, evel loened en eur park, kousket kaled oll.

« Ar re-mañ, evid doare, emezon-me, n'o-deus ket an disterra anaoudegez euz ar pez a anver eur gwele mad ! » Ha me da furchal va godellou ha va zeier, ne vanke netra enno. « Alo ! emezon-me adarre, gweled a ran e talv an dud-mañ muioh eged o brud ! » An hini koz, mestr ar gêriadenn, kredabl, a zavas da genta. Diohtu en em lakaas da lamed ar gliz a oa war e vleo hag e varo, hag o weled ez oan dihun e teuas davedon, hag e houlennas diganen hag em-boa kousket mad. Va respont a reas plijadur dezañ evid doare.

« Ni a zo o vond pelloh, emezañ ; ha c'hwi, pe hent a gemerit-hu, pe kentoh, da beleh ez it-hu ? »

Goude beza sellet ouz va faperou e tiskouezis dezañ war va hartenn eur gêriadenn ha ne dlee ket beza pell ahano.

« Mad, emezañ, hogen, meur a leoiad lann a zo ahann di, ha galloud a rafeh c'hoaz en em goll meur a wech ; mond a ran da rei deoh eur sturier. »

E-keit-se, ar re all a oa dihunet ivez, hag a deue en-dro deom.

« Ne fell ket din ho kuitaad hep ho trugarekaad evid an degemer kaloneg hoh-eus roet din ». Hag e lakais eur pez aour a zeg lur en e zorn. Gwelloh avad em-bije greet o chom heb hen ober, evel ma vezo gwelet pelloh. An dud-mañ n'edont ket war-hed euz an dra-ze ; dioh va dillad komun o-doa barnet n'oan ket pinvidig : ar gwel euz ar bern gwenneien-ze a lakaas an tan en o daoulagad hag en o halonou. Deg lur evid eur goan hag eur holhed da dremen an noz, traou ha n'o-doa koustet tamm poan ebed dezo ! Setu peadra da roi dezo da gredi ez oan eun Aotrou braz ha pinvidig hag e vije êz ober va stal din en eul leh ken distro. Mond a ris en hent gand va hentcher, eur hrennard a zaouzeg pe bevarzeg vloaz, hogen n'oan ket re ampart : ar zellou a-dreuz a reed ouzin, ar homzou izel a zrailled en-dro din, n'oant ket peadra d'am lakaad em êz. Gouzoud mad a reen ne ra ar halouperien droug ebed d'an diavêzidi keit ha m'emaint ganto el leh int chomet a-zav, goude avad...

Pa oen eet eur pennad euz al leh em-oa tremenet an noz e kasis va dorn d'am gouriz da houzoud hag-eñ edo eno atao va fistolennou ha va hontell : va fennbaz oh ezomm a hellje eñ ivez roi harp din. Va bleiner a oa dirazon, ha beb eun amzer e ree sellou iskiz en-dro dezañ. Kas a reas ahanon war-zu eur zaonenn, el leh ez oa kalz drez hag eur wezenn gistin bennag. Bez e oen eur pennad an arvar : daoust ha mond a rajen d'e heul ? Lavared a ris dezañ n'ez a ket peurvuia an hentchou braz dre ar saonennou. Ober a eure warnon eur zell fall hag e lavaras hepken :

« An hent berra eo ! »

Kredabl e vijen eet d'e heul, paneve ma welis, o selled a-gleiz, tri gwaz a deue war-zu ennom oh ober eun tamm tro. Lavared a ris eta d'am faotr krak-ha-berr e feiz n'ez ajen ket d'e heul.

« Mad, emezañ gand keuz, it eta hoh-unan, peogwir eh anavezit an hentchou gwelloh egedon ». Ha kerkent e tennas eur c'hwitell euz e hodell hag e sutas gantañ meur a wech, mez en eun doare disheñvel bep tro. Taoliou sut a glevis kerkent ivez euz tu an tri ganfard all. Edon tapet en eul las ; astenn a ris va dorn evid kregi em faotr, hogen, tehed a reas ker prim hag eur gaerell a dreuz al lann o c'hwitellad bepred.

Ne lavarin ket deoh ez on eun den dispont e peb darvoud : anzav a ran e savas c'hwenn em loerou ha me skara ahano an dilloa ma hellis ; ha n'ez een ket, a hellit kredi, dioh an tu em-oa gwelet ar baotred.

Prestig goude e kavis eun hent-karr ha me eüruz kenañ, rag, a zoñjen, peogwir eo darempredet al leh, an dud n'emaint ket pell hag e gwirionez, ne zaleis ket d'en em gaoud gand daou gouër a oa o kas o zaout d'eun tu bennag. Ha me d'o haoud ha da gaozeal outo e galleg. Hogen, va zud n'ouient ket ar galleg, ha me da vond dezo e brezoneg. Lavared a ris da beleh edon o vond.

Dizale e welis sklêrroh c'hoaz dre beseurt riskl 'oan tremenet ha pegen mad 'oa bet din kaoud an daou waz-mañ, war an hent. An tri den a oa o klask va holl a zifourchas prestig dreist ar harz. Hogen, o weled edon gand kompagnunez e chomjont a-zav. Neuze eh en em rois da gonta d'am hamaraded nevez petra 'oa c'hoarvezet ganen.

« A ! eme unan euz an daou gouëriad, klaoustre eo al lamponed-se eo a zo o peilla yer ha legumach der ar harter. »

Goude e kontas e-unan din penaoz 'oa bet rastellet ar hludou hag al liorzou, nann en noz diweza avad, mez en hini a-raog.

« E feiz, emeve din va-unan, debret em-eus evel-se 'ta euz yer an dud vad-mañ, rag gwall-leun 'oa podhouarn an dud-se a zeblante kaoud ken nebeud a dra war o ano. Oh ober hent evel-se, an daou vêziad a zisplegas din eur maerad laeroñsiou, hag e seblantent beza lakaet don en o fenn mond gand o amezeien da ober an hu warno dre ar harter.

Gweled a ris hebdale nadoz eun tour dreist ar gwez, ha prestig goude toennou glaz a lavare din ez oa eno eur vourhadenn braz a-walh. Ar pez a zo mui iskiz[40] eo ne gavis eno ostaliri ebed da zegemer ar veajourien ; d'ar pardoniou hepken e teue di bourhizien da werza peadra da zebri ha da eva, dindan teltennou. Pe ne felle ket dezo degemered ahanon en o zi, pe marteze ivez abalamour m'oa gwir, va amezeien a lavaras din o-doa da vond larkoh. Hag e rojont ali din da vond da houlenn digor d'ar presbital digand eur person madelezuz-meurbed hag em-bije eno eun degemer a-zoare. Mond a ris, ha keuz n'em-boe ket.

« Aotrou Person, emezon-me dezañ, me a zo eur reder-bro o klask marvaillou koz Breiz-Izel evid o skriva hag o mired evel-se da vond tre da doull du an ankounac'h.

---

[40] mui iskiz iskisoh.

An aotrou Person n'en-doa ket c'hoaz sellet ouzin, pa 'm-oe echu avad e troas war-zu ennon hag e welis warnañ eun dremm vadelezuz.

« N'hoh-eus ket kavet lojeiz er vourh, emezañ, hag ez oh deuet d'am zi ; mad hoh-eus greet, mad sur, hogen, a-raog ober anaoudegez ganeoh, me ho ped da azeza ouz va zaol ; goude e komzim. N'eus ket a friko amañ, hogen, a galon vad eo ! »

Nann, n'oa ket a friko : viou fresk, amann ha jistr, n'oa ken. An aotrou Person a zelle ouzin, me avad a zelle kemend-all outañ. Ne oen ket pell, evid santoud e karen anezañ eun tamm bennag.

« Arabad din, mar plij, kemered an hardisegez da houlenn diganeoh peseurt marvaillou hoh-eus pennaouet beteg-henn. »

« Gand plijadur, aotrou Person, emeve. N'hoh-eus ket klevet ano marteze euz va dastumadennou Marvaillou ? »

« Nann », a respontas an aotrou Person, « m'am-bije anavezet ahanoh kentoh em-bije gellet marteze kinnig deoh va drammou nevez. »

« Roit anezo, aotrou Person ; a-greiz-kalon ho trugarekaan a-raog », emeve dezañ. « Ar pez am-eus kontet em Rimadellou diwar-benn Lan ar Meur a zo bet kontet din e ti Judikael. »

« Judiakel ! », eme an aotrou Person ; an dud-se a zo kerent din eun tamm bennag. Ha n'anavezit-hu ket ivez an tad-koz Tanhouarn ? »

« O anaoud a ran oll, aotrou Person. Bet em-eus ar blijadur da dremen dre di Joë Judikael ha komzet em-eus zoken gand ho tad-koz. »

« A ! » eme an aotrou Person din adarre, « n'oh mui eun diavêziad evidon, eur mignon eo ez oh. Eun nebeud deiziou a zo eo bet ouz va gweled. Gwan eo atao, yah-pesk, hag ever dour. »

« Mar ho-pefe eun dra bennag da eeuna em Marvaillou, aotrou Person... »

« Kalz gwelloh em-eus, emezañ ; klasket em-eus e-touez traou kosa Breiz-Izel baour, hag ez on bet evurusoh eged ar re n'o-deus kavet ken da gonta nemed an tabutou etre Bleaz ha Monfort. Eet on larkoh, a lavaran deoh, e Istor or bro. »

« Daoust ha gouzoud a rit, emezañ din c'hoaz, o-doa lezet an drouized en Arvor eun had hag a helle lakaad kared on relijion zantel ; prezeg a reent eo divarvel an ene, ez eus goude ar maro eun digoll evid ar re a vale eeun er bed-mañ hag eul leh a gastiz evid ar re a ra an droug, hag ar pez ho-pezo poan o kredi marteze, troet o-doa ar vro-mañ da zegemered sklêrder an Aviel. Lavared deoh e kave mad ar gristenien genta sakrifisou an drouized a vije mond 'eneb ar wirionez : setu perag e oe greet brezel d'an drouized, kaset e oent d'an harlu ha gwall-gaset meurbed ; mez hadet o-doa eun darn euz kredennou ar feiz kristen.

« Er seizved hag en eizved kantved, e oe kredet 'oa maro an drouized, hogen, n'o-doa greet nemed troka o dillad, ha tud ar vro-mañ, dizesk ha difoutre, ne weljont ket larkoh. An drouized o-doa cheñchet ano, ha netra ken. Or pardoniou a zo bet savet gand unan euz an ebestel genta a brezegas ar feiz en Arvor, evid teuler d'an traoñ an asambleou a veze beteg neuze er hoajou don ha lakaad en o leh eur relijion a garantez.

« Pell, pell braz om bet, emezañ, o kredi diskianterezou diwar-benn Merlin, mestr an drouized. Klasket em-eus en oll levriou am-eus gellet kaoud hag-eñ ez eus bet morse eun drouiz anvet Merlin, karet, doujet hag enoret evel eun den meurbed tost da Zoue. Anzav a rankan e kredan, abalamour m'am-eus gwelet, e kredan stard ez oa Merlin, an drouiz Merlin, nann eur sorser, mez eun abostol euz ar relijion gristen, marvet ne oar den na peleh na penaoz, eun tamm bennag a-raog donedigez Sant Erwan en Arvor.

Mond a ran da ziskouez deoh eur pennad-skrid el leh em-eus skrivet va zoñjezonou hag ar pez am-eus gellet kaoud war an amzer goz. Ha da hedal, emezañ, c'hwi a raio din ar blijadur da jom amañ meur a zevez ganen, hag e hellim komz en on êz.

Deveziou eur person dre amañ a zo gwall-heñvel an eil ouz egile, inouuz eo beva e-unan en eur presbital. Mond er-mêz ? Da brezeg ? An dud dre amañ a zo leun a feiz hag a relijion. Da roi sklêrijenn diwar-benn gwellaad labouriou an douar ? Re stard e talhont d'o giziou, ar pez a zo bet greet heb cheñchamant ebed. Lavared a raint deoh gand nerz : Ni a ra ar pez a ree on tadou. Gwelet hoh-eus, aotrou, peogwir e veajit dre Vreiz-Izel, e hellfe roi deg gwech muioh. Gwir eo on-deus êzenn ar mor a sko war or parkeier hag a rost an trevajou. Ha perag e rost kement an avel-mor ma n'eo ket abalamour n'eus netra da harz anezañ. Prenet em-eus lanneier tostig-tost d'ar mor ; greet em-eus lamad al lann ha lakaad gwez pin en o leh hag a-benn bremañ eo kalz goudouraet or bourkig. Re all o-deus mennoz da ober eveldon. Ra blijo gand Doue e teufent niveruz !

Setu aze eur person speredeg hag a ouie soursial euz buhez e barrezioniz !

Ne skuizen ket o komz gantañ ; seul-vui ez een d'e zelaou, seul-vui e plije din.

Goude koan e tegasis da zoñj dezañ euz ar bromesa en-doa greet din diwar-benn an drouized. Sevel a reas dioh taol hag ez eas d'eur gambrig el leh ma'h en em denne da studia. Dizrei a reas hebdale gand eur paper koz, skritur dorn warnañ, mez ken koz, ma'z oa debret gand ar preñved.

« Setu aze, emezañ, va respont : gouzoud a ran brezoneg ma bro, hogen, kaer am-eus bet, n'on ket deuet c'hoaz a-benn da entent mad a-walh kement a zo el levr-se. Eun dra hepken a ray plijadur deoh : ar skeudennou greet gand an dorn. »

Leda 'reas neuze eur follenn baper melen war an daol. War ar paper-ze e tiskouezed meur a dra euz buhez ar Varzed ; ar skeudennou n'oant ket euz ar haerra, hogen, dreizo e komprenen meur a dra hag a oa chomet teñval em spered. En daolenn genta ez oa eur maread gwazed dastumet en eur hoad, gwisket gand dillad dihiz. Meur a seurt rummou tud a oa eno ; en eun tu e weled eun drouiz o kelenn an dud, dioh e wiskamant 'oa êz e anaoud ; ar zelaouerien a oa o daoulagad troet oll war-zu ennañ. Eur gentel a roe an drouiz d'ar Gelted, on tadou (gouzoud a reer n'oa ket kustum an Drouized da skriva o helennadurez ; red 'oa eta d'an dud mired o helennadurez dindan eñvor). E-kichenn ez oa eur maread diskibled. Nehet e vijen bet m'am-bije ranket laavred petra 'reent. An Aotrou Person a zisplegas din :

« Aze ema ar gelennadurez war allezenn ; setu perag n'int ket gwsiket heñvel. N'eus skrivet netra : d'ar spered eo miret ar gelennadurez. »

Nebeud goude e lavaras adarre :

« En taolennou all am-eus da lakaad dirag ho taoulagad, ne welot koulz lavared netra : bokedou uhelvarr ha netra ken. »

« Hag ar helh-mañ, emezon-me, petra eo ? Gweled a ran ennañ tud ; telennou a deir gordenn en o daouarn. »

« Ar re-ze a zo barzed, emezañ ; deski a reont ar muzik hag ar han d'o diskibled, hag e welit telennou ganto oll. »

Dremm ar mestr kelenner a zeblante din beza greet gwellohig eged ar re all ; lenn a reed evel pa lavarfen ar ouiziegez en e zaoulagad. Chom a ris pelloh da zelled ouz hemañ eged ouz ar re all. An Aotrou Person a lavaras :

« Deom d'ar bederved enebenn. N'em-eus gellet dond a-benn da houzoud petra 'lavar, nemed lakaad eo an dud-se bourrevien an Drouized[41]. Sellit ouz an divreh noaz-se, kontellazennou braz en o daouarn, an daoulagad lugernuz-se o-deus doare da veza ker gouez ha ker kriz. Ne gredfen disklêria deoh an daolenn-ze, kaer am-eus bet klask, n'em-eus kavet netra war gement-se. »

C'hoaz eur wech, ar skeudennou-ze a oa koz-braz, ha n'oant ket koant, pell ahano : n'oa ket enno nemeur a ouiziegez, hogen, ar pez a ziskouezent a oa hervez ar wirionez. An dervennou a oa deuet brao a-walh, an disheol avad n'oa ket kaer.

Ar skeudennou-ze o-doa skoet va halon, daoust peger fall bennag 'oant greet ; koz, koz-braz e tleent beza ; ar paper a zeblante din beza heñvel ouz paper krohen ar Ejipt degaset da vro ar Gelted gand ar "Phenisianed".

An neb en-deus traou ker koz-se dirag e zaoulagad n'hell ket mired da ober soñjezonou.

« Setu, emezon-me din va-unan, taolennou hag a gomz din euz eun amzer hag a zo koulz lavared ankounac'haet. Mez, petra 'oe an amzer-ze ? Piou hen lavaro din ? »

« Emaoh oh huñvreal, a lavaras din an aotrou Jegu. Me va-unan em-eus greet kalz huñvreou o selled ouz ar skeudennou-ze. Soñjet am-eus aliez : Penaoz e hellfem-ni gouzoud eun dra bennag euz eur mare ha ne skrived netra ? Peseurt oad e hellfed roi d'an taolennou-ze ? N'hellont bet greet nemed er seizved pe en eizved kantved, pa oa gwallgaset ar muia an drouized. Ouspenn a zo, emezañ din, eun daolenn ziweza am-eus da lakaad dindan ho taoulagad. Houmañ marteze a roio deoh eun tammig muioh a sklêrijenn war doare-beva an drouized. »

Leda 'reas eur paper ledan war an daol, hag e welis traou souezuz. En eur horn euz an daolenn e oa drouized war skourrou eun dervenn vraz, eur falz aour en o dorn, o troha an uhelvarr. Dindan ar wezenn ez oa paotred yaouank, bleo hir dezo, o tegemered ar blantenn zakr ; en tu all, merhed yaouank ivez gwisket e gwenn, eur ouel fin war o zal, a zegemere digand ar baotred an uhelvarr kempennet a beb loustoni.

« An dra-mañ, kredabl, emezañ, eo lid an Eginane. Mez, emezañ din o kas e zorn d'eur horn all, setu amañ hag a roio deoh eun tañva euz buhez an drouiz en e di. An ti a zo uhel ha ledan, goudoret gand skourrou teo an dero. Gwragez, êz da anaoud gand o goueliou hir ha gwenn, a ra al labour en diabarz. An toullad bugale-mañ o-deus doare da veza sioul ; savet mad int. Ar gegin a zo ledan ; podou-houarn ledan a zo krouget 'uz d'an tan, setu eun daol penn-da-benn ar gegin. Gwelit an den-ze,

---

[41] an Drouized : notenn gand an oberour : Gouzoud a reer hizio ez oa karget an Drouized da varn ha da gastiza an dorfetourien. Kredi a reer ne lakaent ket o-unan d'ar maro ; mez bez' o-doa bourrevien karget da ober al labour-ze.

baro hir dezañ, gwisket evel eur beleg, savet eo war eur skaon uhel ; lavared a rafed e fell dezañ gweled kement a dremen dre an ti. Daoust peger fall bennag eo an daolenn, ar penn den-ze a zoug d'an doujañs ha marteze zoken d'an aon. Grit eur zell war ar horn all euz an daolenn. Amañ ez eus eur vodadeg wazed. An hini a zo e-kreiz a rank beza eur prezeger : taolet en-deus eur skourr uhelvarr koulz lavared dindan e dreid. An dispriz-se evid al louzaouenn zakr a zo eur fae. Lavared a rafed emaint o tisklêria brezel. Ha gweled a rit-hu an divreh-se astennet d'he dastum hag ar bouhilli-ze hag a zo kouevr, hervez al liou a zo roet dezo amañ. Brezel a vezo heb mar. E-kichenn, sellit bremañ ouz ar wazed-se stard o gouriz en-dro dezo, troñset o brageier gand lasou krehen ! Ar re-mañ, kredabl, a zo rederien karget da gas kelou ar peoh pe ar brezel. Ouz ar hosteziou, ha ne welit-hu ket ar bouhilli-ze ken nêt, ken lugernuz, ar gwaregeier-ze a-ispill e-kichenn seier leun a virou ; kompren a rit eveldon ema an dud-ze o vond d'an heveleb leh. »

Gand e viz, an aotrou Person a ziskoueze din eur wreg, eun toullad bugale en-dro dezi ; astenn a ree he daouarn evel evid o divenn. Marteze e fazian ; mez me 'gred beza desket hirroh gand an taolennou-mañ eged gand kement am-eus lennet el levriou.

Eil pennad

An aotrou Person a reas din selled piz ouz ar skeudennou-ze hag o displegas din gwella ma hellas.

« Setu aze hag a zo mad, emeve dezañ, hogen, kement-mañ ne zesk netra din evid ar pez a zell ouz Marvaillou an amzer goz. »

« Nann, emezañ, eur faout a zo ha n'on ket evid dond a-benn d'her stanka : mar fell deoh kaoud Marvaillou, e vezo red deom mond da amzeriou kenta ar grsiteniaj. »

« O klask Marvaillou emaon, ha ne ran forz euz o oad. Livirit din ho re. »

« Bez' e oa, emezañ, d'ar poent ma'z oa eun duk e Breiz, ha ma'z oa Breiz distag dioh Bro-Hall, eun tiegeziad tudjentil ; an istor ne gomz ket anezo : tiegez Laenneg 'oa. An tad en-doa kalz tud en e di, oll Arvoriz penn-kil-ha-troad. Eur brezel a zavas etre tujentiled amezeien, hag o veza ne felle ket dezo lakaad o fri en tabut, ar Vretoned-mañ a halvas o amezeien d'en em voda hag e rojont da gleved dezo

n'o-doa ken nebeud hag i netra da weled er brezel-ze. Famill Laenneg a oe greet an hu warni ha barnet da jom heb darempred ebed mui hiviziken gand an dujentiled all. N'he-divije harp digand den. Ar penn-tiegez a oa eun den a galon ; boda 'reas e gerent hag e vignoned, ha setu ma'z oant eun toulladig brao a dud evid stourm. An aotrouien a oa trouz etrezo a reas ar peoh hag a deuas da vresa maner Plouedig, leh-kreñv ar stourmerien. Gwazed, gwragez ha bugale a oe lazet, ne oe espernet den ; an douar a deuas da veza dilezet, den da labourad. Hag e kave dezo beza kaset an enebiez da netra, hogen lavared a reer o-doe da ober neuze gand ar re varo. Maner Plouedig a oa bet lakaet etre daouarn soudarded an dujentiled o-doa gounezet. Hogen, kemend a drouz a ree ar sperejou dre eno e-pad an noz ma teuas an dud-mañ da lavared groñs ne felle mui dezo chom pelloh eno. Kaset e oe re all, hag ar re-mañ a lavaras memez tra. Kleved a reent, emezint-i, e-kreiz an noz, youhadennou ha klemmou mantruz an emgannou, ha n'hellent kousked berad. »

Kaset e oe eur strollad all. N'en em gavjont ket êsoh ; ma lavarjont d'o zro n'helled ket chom eno. En tourellou, war ar mogeriou, e sal an armou, e kleved en noz youhadennou ha trouz klezeier oh en em stoki. Aotrou Vaucourt, perhenn ar maner, a gasas di soudarded euz a beb leh, rederien-vro, laeron, muntrerien. An devez m'en em gavjont a dremenas o tebri, oh eva, o farsal. Mez avad pa deuas an noz e oe eun abadenn all. Greet o-doa goap euz ar sperejou ; ar sperejou avad o-doe o zro. N'helljont kousked berad : an trouz spontuz 'oe gwasoh eged diagent. Mestr ar vandenn zoudarded a reas enklaskou piz dre ar maner hogen, kaer a oe, netra ne oe kavet. An nozveziou war-lerh e kreskas c'hoaz an trouz, hag ar zoudarded dispont koulskoude pa oant deut di da lavared, e feiz, e lammjent dresit ar mogeriou ma ne gared o has dillo d'eur gêr all.

O kleved kement-se, aotrou Vaucourt a gasas eur habiten "laeron war an hentchou braz" gand eun toullad tud euz an heveleb gobari. An dud-se, oll dizoue, dispont peurvuia, a yeas eta d'ar maner. Eur pred euz ar haerra a oe greet evito, debri hag eva a rejont, beteg re zoken, ha pa gavas dezo 'oant leun a-walh ez ejont pep hini d'e glud, o hoapaad,o farsal ar zoudarded aonig a oa bet eno en o raog. N'ouzon, eme ar person, nemetken ar pez a zo bet lavaret din. Mez, evid doare e tremenas traou ken estlammuz er maner en nozvez-se ma tisklêrias ar re-mañ ivez antronoz vintin zoken ne hellent ket chom eno. Kaset e oe kannaded da rei kelou d'an aotrou Vaucourt euz ar pez o-doa divizet. Ar re-mañ a zistroas gand urz da jom er maner. Red eo deom mond a spered war an a-dreñv beteg an amzeriou-ze evid gweled pegen nebeud a stad a reed neuze ouz urziou ar vistri. Ar zoudarded gand ar habiten en o fenn a yeas da jom en unan euz porziou ar maner. Mez, tra estlammuz, tud ha kezeg a oe ken strillet e-pad an noz, ma toujont oll war an eur ne jomjent ket eun devez muioh er maner milliget.

O veza klevet ar pez a dremene, an Aotrou Vaucourt a gemeras warnañ mond e-unan war al leh ha da weled petra 'oa e gwirionez oh enebi ouz an dud.

En em gaoud a reure gand kant marheg, ha gand pep hini anezo eur skoeder : mond a reas e-unan er gambr vrasa, hag e lakaas gwardou e pep korn evel ma tleje an enebour dond da daga ar maner. Peadra 'vije da zebri, er hoajou braz tro-war-dro ez oa moh-gouez, gedon, ha loened all êz da dapa, el lenn ez oa pesked.

Pep tra a oa eta evid ar gwella, hag an Aotrou Vaucourt a reas d'e zoudarded ker brao ha pa vijent bet tujentiled. Erru 'oa an noz teñval ; arne braz a oa. Nadoziou an avel war beg an tourellou a yee hag a deue war o ahel o wigourad gand eun trouz iskiz. Aotrou Vaucourt avad a oa oh taol o frikota ha ne gleve netra.

Setu an noz teñval hag ankrenuz. Aotrou Vaucourt a zav dioh taol ar banvez hag a houlenn uhel evaj ar vro. Astenn a ree e werenn d'eur mevel pa lavaras hemañ :

« Ar spont a zo kroget en ho tud, Aotrou, hag int eet da guzad dindan ar mogeriou. Ar glao hag ar hazarh a gouez evel steriou dihlannet. »

« Daoust hag ar glao hag ar hazarh n'int ket anavezet en or Breiz-Izel ? », a respontas Vaucourt. Daoust ha tud hag a zo bet dindanno kel liez a wech a hell sponta razo hizio ? Alo, alo, it da lakaad son dezo d'en em voda, ma welim ped den dispont on-eus. »

A-veh en-doa lavaret ar homzou-ze ha setu diou luhedenn da zalla o skei stank an eil war-lerh eben. Eun tarz kurun spontuz a grozas kerkent ha kement e lakaas an douar da vralla ma kouezas taoliou ha kadoriou ar zal a-verniou d'an douar gand kement a oa warno. Aotrou Vaucourt a deuas da veza drouglivet evel ar maro ; hogen, dizale e savas war e zeuliou hag e halvas e dud. Oll 'oant direstet ahano, ha ne gavas nemetañ e-unan e sal ar banvez. Vaucourt a oa eun den dispont : e blijadur en-doa kavet beteg neuze er brezeliou ; hogen anzav a reas neuze evelato en-doa da ober gand kreñvoh egetañ, hag ouz an nerz dispar-ze netra n'helle beza treh. Diskenn a eure er porz, el leh ma krede e kavje e dud vodet. N'oa den ennañ ; kaer en-doa gervel, den ne responte, hag e welas neuze n'en-doa mui netra da ober. An amzer fall koulskoude ne ehane ket : glao ha kazarh teo a ruille hag a ziruille diwar e armou. Edo eta e-unan, heb skoazell ebed.

Lakaet en eun heveleb stad, Aotrou Vaucourt a gemeras e galon gand e zaou zorn, evel ma leverer e galleg, hag a yeas da ober eur bale dre an ti. Gweled a reas oll grampeier ar maner : goullo 'oant oll.

« Petra eo kement-mañ ? », emezañ ; « va zud ne zentont mui ouzin ? » Hag e kemeras eur horn a-ispill ouz e houzoug, hag e halvas meur a wech. Respont ne deuas : e-unan en eur maner dilezet. An hini a ro urziou a zo kreñv, abalamour d'ar fiziañs en-deus er re a zent outañ ; hogen, p'en em gav e-unan, gand e dammig nerz hepken, neuze eo e wel pegen dister eo ha pegen nebeud e hell. En dizesper edo ez eas d'ar marchosi, eno e kavje kezeg e dud. Ya da ! eur marh a oa, e hini.

« Setu eta, emezañ, ma'z int eet oll en hent ; ar pez a ziskouez din o-deus hen greet a-zevri eo m'o-deus kaset ganto o hezeg ha kement o-doa. Ma vijent bet o klask gwerza ahanon, n'o-divije ket tehet, greet o-divije o zreitouraj oh ober kelh en-dro din. Mez tehet int ! A ! tud digalon ! Petra 'rin-me bremañ ?... » Hag ez eas war-dro e varh da ober e-unan labour e zaou varchosier. Pegen souezet e oe o weled al loen o krena war e zivesker[42] ha pa glevas anezañ o klemm truezuz.

Ar hazarh a goueze gwasoh-gwaz, an avel a zourre ker kreñv ma kredas edo touriou ha maner o vond da veza diskaret. Ne ouie petra da ober, ha setu-eñ da hourvez e-kichenn e varh evid êsa kousked. Kleved a ree an trouz spontuz a oa er-mêz ; hag eñ da zoñjal e kement en-doa gwelet ha klevet en deiz trubuillet-se. Ha ker strafuillet 'oa ma kredas e ranke beza an dioaul oh ober brezel dezañ.

Hag e klaske eun doare bennag d'en em denna ahano. Ar marh avad n'helle ket fiñval, hag an avel a ree eun trouz da vouzara. Prestig goude e welas evel sklêrijenn eur hlaouenn dan o lugerni en eur horn euz ar marchosi. Aotrou Vaucourt a zavas prim en e zav. Kement-se a lavare dezañ ez oa unan bennag c'hoaz dre eno. Mond a reas war-zu ar sklêrijenn, ha petra 'gavas ? Eun nor serret kloz. Dre an nor-mañ, kredabl, ez eed e porz-kreiz ar maner. Kaer en-doa ne deuas ket a-benn d'he digeri ; dizrei a eure da gichenn e varh, tristoh e zoare eged biskoaz. Al loen a skrije hag e vleo a oa gleb-dour gand ar hwezenn. Ar paour-kêz baron a venne koll e skiant-vad. Kredi a reas 'oa deuet da veza preiz oll diaoulou an ivern ; en e yaouankiz en-doa klevet ano euz heveleb marvaillou. Pa vezer diskaret evel-se eo e troer ouz Doue da houlenn sikour digantañ.

Baron Vaucourt a bedas, eñ ha n'anaveze evid mestr beteg neuze nemed an nerz, hag en-doa gwelet pep tra o plega dirazañ.

Eun tamm sklêrder bennag a deuas da zila er hraou ; ar glao hag ar hazarh a oa ehanet da goueza, an avel a dave : eun tamm nerz nevez a deue adarre d'ar baron. Kas a reas e zorn war e loen astennet en e gichenn : ne grene mui. Echu e oa gand ar gwall-amzer. Sevel a eure hag e reas d'e varh sevel ivez : mond a reas gantañ er-mêz. Kredi a re e kavje eno unan bennag euz e zaoudarded, mez n'oa den. Treuzi a reas ar porz, mond a reas dreist ar pont da zevel. Pegen souezet e oe o weled a-gleiz hag a-zehou kezeg stag ouz ar gwez ha soudarded astennet war an douar leiz. Mond a reas da unan evid e zihuna, e zaoulagad evel trellet. Ar spont en-doa lezet e roudou war e zremm. N'hellas ket diohtu roi respont da houlennou e vestr.

« Dihun da vignoned », a lavaras Aotrou Vaucourt dezañ, « dastum anezo rag me 'fell din gouzoud perag o-deus dizentet ouzin. »

« Aotrou Baron », a lavaras ar zoudard evel o tiabafi, « va hamaraded ha me a zo bet red deom mond er-mêz euz ar maner. A ! », emezañ o sevel e zivreh d'an neh, « ar brezeliou komun n'int netra e-skoaz ar pez on-deus gwelet. »

« Dihun da gamaraded », a lavaras an Aotrou e kounnar ; « va zud-me n'eo ket gwrahed koz int... »

Ne oe ket êz dihuna anezo ; kousket kaled 'oant. Pa oant en o zav, Aotrou Vaucourt, sonn hag uhel war e varh, a lavaras dezo dichek :

« Fiziet em-oa ar maner ennoh, perag n'oh ket chomet d'hen diwall ? Petra eo an nerz en-deus greet deoh dizenti ouzin, mond dreist va urziou ? Piou eo ar mestr en-deus greet deoh dond en tu-mañ d'ar mogeriou ? Gwazed ez oh, c'hwi hag ho-peus manket d'ho tever ? Daoust ha servijerien feal oh-c'hwi hag ho-peus dilezet ho mestr, pa gave deoh ez oa riskl evid ho krohenn ? Respontit, respontit din 'ta, mevelien digalon ; n'em-eus kavet hini ahanoh war-dro ar maner. Perag oh tehet oll ? »

Ar zoudarded a blege o fenn gand ar vez, hag hini ebed anezo ne grede respont d'ar mestr. Kemend a zroug a oa e Aotrou Vaucourt, ma kemeras e gleze da zanka e kalon an hini a oa da dosta dezañ ; hogen ar re all a dostaas kerkent da ober kelh en-dro d'an Aotrou, da zistrei ar hleze, ha da ziskouez dezañ en-doa da ziwall...

« Aotrou Kont, eme unan, c'hwi a ro urziou deom abalamour m'emaoh uhelloh egedom ; gwir hoh-eus da roi urziou deom ; sentet on-deus ouzoh beteg-henn ; hogen, mar deu eur galloud all uhelloh eged hoh hini da hourhemenn deom, ni a zent outañ, evel on-deus sentet ouzoh. »

---

[42] war e zivesker : !

« Petra ‘fell deoh lavared ? », eme kont Vaucourt, « komzit frankoh. Petra eo ar galloud all-ze uhelloh eged va hini a zo bet o roi urziou deoh ? »

An hveleb den a zavas da respont adarre :

« Pa roit urziou deom, ni ho kwel hag a zent ouzoh war an eur ; hogen, eur galloud brasoh ha n’hellom ket gweled a hourhemenn ennom hag a zoug ahanom da zenti : n’oam ket evid chom hep senti. »

Ar homzou-mañ a skoas kalon ar priñs ; chom a reas eur pennadig da zoñjal, hag e houlennas outo petra o-doa gwelet, petra o-doa santet.

« N’on-deus klevet nemed an avel o yudal », eme adarre an hini en-doa komzet beteg neuze, « ha n’on-deus gwelet netra. Heb beza en em glevet, d’an heveleb poent, ez om eet oll prim-ha-prim d’on armou ha d’or hezeg, ha buan er-mêz euz ar maner milliget-se. »

Aotrou Vaucourt a oa mantret o kleved kemend-all, hag e roas urz da bellaad dioh ar maner.

Setu dilezet ar maner. An Aotrou ne reas ket d’e zoudarded tremen dreizañ a-raog mond kuit da vad ; aon en-doa ivez marteze na vije ket sentet outañ. Mond a rejont d’eur maner all demdost di hag a oa da unan euz kerent Aotrou Vaucourt.

« Lezom anezañ », a lavaras an Aotrou Person ; « setu amañ traou nevez ; euz eur strollad marvaillou souezuz ez aim en eur strollad marvaillou ker souezuz all. »

War-dro pe da vare e c’hoarvezas an darvoudou-ze ? N’oufen ket hen lavared : ar pez am-eus gellet gouzoud tost da vad eo e c’hoarvezjont en amzeriou kenta ma teuas ar feiz kristen an Arvor.

Piou eo a deuas da brezeg d’an Iwerzon ? pe eur sant evel sant Erwan, pe unan da gompeza an hent dezañ, pe sant Patrig ? N’hellan lavared nag e ano nag e pe vare her greas. Ar pez a ouezer eo e teuas eun diavêziad da zouara war on aochou, e prezegas d’on tud koz eur relijion dianav beteg neuze, hag e teuas e berr-amzer da zastum eun toulladig tud dindan e vanniel. Gwallgaset e oe avad gand an drouized hag ez eas da jom donnoh en douar. En em gaoud a reas evel-se gand eur maner dilezet abalamour ne grede den chom ennañ. Hag o veza ne gavas den war e dro, ez eas da jom di gand e ziskibien. Ar helou a yeas buan dre ar harter, ha meur a hini a lavare uhel, e feiz ne jomjont ket pell eno, e teuje ar sperejou d’o stlapa er-mêz, evel o-doa greet da zoudarded Aotrou Vaucourt ha d’ar re a oa bet hardiz a-walh da vond ennañ a-houdevez.

An hini a oa deuet da jom er maner dilezet a oa eun abostol kristen. Gouzoud mad a ree ar pez a oa tremenet el leh-se, kement-se avad ne viras ket outañ da vond e-barz, n’en-doa aon ebed rag ar sperejou.

Goude beza tremenet eno meur a zevez, heb beza bet an diêsterra gand sperejou, an den santel a fellas dezañ gweled doareou ar maner. Ouspenn hanter-kant vloaz a oa eet dreist an darvoudou on-eus komzet anezo, setu perag edo en eur stad vantruz. Ar yeot, an ilio, an drez, ar spern, a zave stank e peb leh e gwask ar vein. Er hambreier, an treustou a goueze e poultrenn. An abostol a welas meur a hini euz ar hambreier-ze : ker fall ‘oa lod anezo ma n’eas ket enno. Ar mogeriou da gloza war ar maner a oa en o zav ; en o zav ivez an tourellou, nemed ‘oa kouezet an toennou en o foull.

Tro-war-dro d’ar maner, douar bet labouret gwechall evid al legumachou a oa bremañ goloet gand pep seurt louzou fall.

O tizrei d’ar gambr vraz, a oa hini an Aotrou, a zoñje d’an Abostol, hemañ a azezas war eur mên hag en em roas da zoñjal. Sevel a reas evel pa vije bet rezorchou[43] dindannañ, poulzet ‘oa kredabl gand spered Doue, hag ez eas d’eun toullig kambr. Skei a reas e meur a leh war ar mogeriou teo gand ar vaz a veze gantañ dalhmad. Da genta, an trouz a ree o skei ne lavaras netra ebed dezañ ; hogen, e-kreiz, dioh an trouz, ‘oa anad ez oa kleuz ar voger. Klask a reas da weled ha ne gavje ket linennou eun nor : kaoud a reas. Hag eñ da hervel unan bennag euz e ziskibien hag e hourhemennas dezo digeri ar voger. Ar vein e-leh koueza en diabarz a gouezas en diavêz. Kaoud a reas evel-se eun derez hag a ziskenne en douar evid gelloud tehed euz ar maner pa zavje beh.

« D’ar mareou-ze, evid doare », a lavaras an Aotrou Person din, « galloud an drouized a oa disterraet kalz ; an dud a ouenn vraz koulz hag an dud pinvidig a zave maneriou braz gand tourellou el leh ma helljent en em denna hag en em zivenn pa deujed d’o zaga ; dre ma teue ar pennou braz da greski o finvidigez, e kreskas ivez o gwarizi, hag e ranked en em zivenn. Ar maneriou-ze ker stank war douar Breiz a zeblant beza greet en heveleb stumm : mogeriou ledan-meurbed, gand eun hent en o halon da gas dindan an douar hag ahano d’ar hoajou, pell a-wechou. Dre an hent-se eo e helle an dudjentil hag ar zoudarded tehed pa welent e vijent trehet o kenderhel da stourm a-wel. Distrei a reent neuze hag e saillent war gein an enebourien a oa o taga ar maner. »

Lezet on-deus an abostol eun tammig, dizroom d’e gaoud. Speredet-kaer ‘oa ivez evid doare. Gweled a reas diohtu petra ‘hellje beza da ober euz ar hoz maner dilezet ha dirapar. Hag e halvas e oll

[43] rezorchou : galleg. gwinterellou.

ziskibien d'e gaoud da roi dezo urz da gempenn eun toullad kambreier da helloud loja enno, hag e reas dezo labourad an douar.

An drouized a ranke beza peurgollet o galloud d'an ampoent, rag den ne deuas war-dro ar gristenien da ober trouz dezo : ar re-mañ a greskas buan an niver anezo.

« Amañ avad », eme an Aotrou Person, « e rankan lavared deoh ez a va hontadenn da vro ar marvaillou, evel ma karer anezo e Breiz-Izel. Da bep kammed azaleg bremañ e kavim darvoudou souezuz, dorn Doue o roi harp d'e zervijerien. Mond a ran da genderhel gand va haoz. »

Abaoe meur a viz a oa, ar maner a zeblante kaerraad bemdez, an douar a oa bet turiet, trempet ha distrempet gand c'hwezenn servijerien an Aotrou Doue. Ar re-mañ en em gave brao eno, a veve e peoh ha didrabas, tra rouez en amzer-ze. Aotrou Vaucourt a deuas eun devez da weled an Abostol, Andre e ano. Goloet 'oa a armou, rag abaoe m'o-doa tiegeziou an dujentil laeret douarou dukaj Breiz hag o rannet etrezo, ar re-mañ n'en em glevent mui hag a veze dalhmad e brezel, maner oh maner, kastell oh kastell.

N'eo ket koulskoude evel enebour eo e teue Aotrou Vaucourt di, nann.

Klevet en-doa lavared ez oa deuet da jom eno eun den euz pell bro, hag e veve e peoh, pa'z oa bet red dezañ e-unan, perhenn ar maner koulskoude, tehed evel bountet gand eun nerz burzuduz. An abostol Andre a reas degemer laouen d'an Aotrou, hag e houlennas outañ petra 'ree dezañ dond d'e weled.

« Ar pez a glaskan », eme ar hont gand eun êr faeüz, « eo gouzoud mar deo posubl petra 'reas d'am zad ker ha d'e dud mond euz ar maner-mañ, evid hen lezel digor d'ar henta deuet. Livirit din ar wirionez krak-ha-berr », emezañ c'hoaz. « Ha gellet hoh-eus-hu kousked er maner-mañ, c'hwi hag ho tud, heb beza diêzet gand netra direiz ebed ? »

« Aotrou, n'on-deus klevet ken trouz dre amañ nemed hini ar fraoed hag ar haouenned a ree o neiziou e gwask ar vein hag a zo bet red dezo diloja da lezel al leh-mañ ganeom. »

Aotrou Vaucourt a zelle outañ nehet-braz hag e lavaras e karje tremen an noz en eur gambr en-doa klevet ano anezi gand e dad.

« Ne viot ket lojet kaer ; n'eus tamm arrebeuri ebed enni hag a vije dioh ho toare ; n'em-eus nemed va gwele, ha me 'zo sur ne garfeh ket kousked ennañ ; mez peogwir e fell deoh, deom da weled al leh-se a-raog ma vezo eet an heol da guzad abalamour deom da gaoud eun tamm sklêrijenn. Pa ho-pezo gwelet, ma fell deoh atao chom amañ da dremen an noz, me 'lezo ar gambr ganeoh ha c'hwi a raio enni ar pez a gerot. Ouspenn-ze, kement am-eus a roin deoh evid dousaad ho toare, evid ne viot ket re fall enni. »

Mond a reas da gas Aotrou Vaucourt d'ar gambr a houlenne. Hemañ a zellas a bep tu en-dro dezañ, hag a zisklêrias e c'hoantae tremen an noz enni. Degouezoud a reas dezañ ober eru zell dre ar prenest hag e welas eur renkenand tud o vond sioulig en eun tiig dister, eun tamm tour warnañ.

« Petra eo an dud-se », a houlennas-eñ, « a zo aze er porz hag a ya ker sioul-ze en tamm lochenn savet en eur hogn ? »

« Va breudeur int », a respontas an abostol Andre ; « da lavared o fedennou ez eont d'ar chapel. »

« Entent a ran », a lavaras Aotrou Vaucourt ; « c'hwi a zo euz ar relijion nevez a zesk d'an dud ez int oll breudeur ? »

« Ar wirionez eo », eme Andre, « ha mar fell deoh dond ganeom, c'hwi a welo dreizoh hoh-unan penaoz e vevom. »

« A-greiz-kalon ha gand plijadur », eme ar hont ; « ken nebeud a blijadur on-deus 'hed or buhez ma vezo ebat evidon gweled lidou eur relijion ha na vezont ket greet e donder ar hoajou.

Evelato ma rit eur vijel heb distag, evel am-eus klevet, me a gaso unan euz va zud da glask eun tamm kig ha traou all d'ar hêriou tosta. »

Andre a stouas e benn evid lavared ya, hag a yeas a-dreuz ar porz evid mond d'ar japel el leh edo ar re all eur pennad a oa. Aotrou Vaucourt o veza m'oa kustum da gaoud eur maread mevelien war e dro da ober ardou dezañ, a oe darbet dezañ kaoud da lavared abalamour n'oa savet hini euz ar gouëriaded en e zav pa'z ee er japel. Eur skabell goad a oa goullo dres dirag an aoter. Pa lavaran aoter, arabad deoh mond da gredi ez oa eun aoter evel ar re a gavom hizio en on ilizou. N'oa eno nemed eun daol goloet gand eun dousier lin gwenn-kann gand eun tabernakl koad livet groz hag eur groaz war e horre. Aotrou Vaucourt, azezet war e skabell goad, eul lodenn hepken euz e dok-houarn savet, a zelle gand souez en-dro dezañ dre ar japel zister. An toulladig kristenien a oa eno daoulinet war ar vein yen ha kaled, pleget o fenn, sioulig, o pedi ; ha kement-se a lakae nehet an Aotrou Kont : en eru bed nevez e kave dezañ beza. An abostol a oa eet a-dreñv an aoter hag a deuas gand e zoupiliz hag e stol. Mond a reas d'an daoulin war bazennou an aoter hag e krogas gand ar pedennou dioh an noz. An tad a yee da genta, hag an dud fidel a lavare war e lerh, hag evel-se keit ha ma padas ar pedennou. Neuze ar beleg a droas ouz an dud hag a reas dezo an tammig prezegenn verr-mañ :

« Va breudeur ger,

Labouret hoh-eus ‘hed an deiz da hounid ar bara pemdezieg a houlennom digand Doue. Deuet oh d’e drugarekaad d’e veza roet deoh ; ra zeuio e vennoz d’en em astenn warnoh oll ha ra ziskuizo hoh izili dre eur housk c’hwek ha reiz-mad. It e peoh ! »

Hag eh astennas e zaouarn da roi dezo e vennoz.

Mond a rejont oll er-mêz, sioul ha pep hini d’e dro.

« Peseurt relijion eo hounnez », a houlennas an Aotrou Kont. « An durierien douar-ze a zent ouzoh evel oaned ; kredit ahanon, ho relijion ne daolo kel a hriziou en on touez ; ni on-deus ar galloud, an nerz, ha ni a fell deom e ve sentet ouzom e pep tra. »

« Ar pez a blijo gand Doue a hoarvezo », eme an Abostol, « ha ni ivez ebestel or mestr, ni a zo sentuz hag a ya d’al leh ma fell dezañ ez afem. Lavaret en-deus deom : it ha kelennit an oll boblou. Eet om heb aon ebed. »

Trede pennad

Red eo deom beva a spered gand an dud a gomzom anezo, er c’hwehved pe er seizved kantved, abaoe donedigez Or Zalver : d’ar poent-se, hel lavaret am-eus, an drouized o-doa kollet eun tamm brao euz o galloud hag e oa red dezo en em denna da guzad e donder ar hoajou pe er reier kleuz. Paganed Rom a oa diruillet war ar vro, hogen, ne rejont nemed tremen ha ne daoljont gwrizienn ebed e douar an Arvor. Eur boblad tud penn-kaled evel ar Vretoned n’hellent ket degemered a galon vad eur relijion degaset gand o gwaskerien gasaet. A-raog ar mare-ze eta e oe greet eun dukaj euz an Arvor, a lavar lod, re all a lavar eo eur rouanetlez e oe.

Daoust pegen dizesk bennag eo eur bobl, atao e kaver er vro eun tiegez bennag el leh eo savet gwelloh an dud, el leh ez int muioh brudet, muioh enoret, abalamour d’an taoliou kaer greet hini pe hini. Ahano da zevel eur memez gouarnamant evid an oll, eur gouarnamant hag a vije gwir vestr war ar vro a-bez, ez eus pell, kredit ahanon, perhennerien vraz an douar, oll koulz lavared euz an tiegeziou kosa, a grede beza mistri vraz war-hed o douarou, gand gwir da varn ha da ober brezel. Lavared d’ar just da bevare e c’hoarvezas kement-se ne ve ket eun dra êz war va meno.

Kredi ‘reen ‘oa red din roi deoh an disklêriaduriou-ze evid ma oufeh penaoz ha perag ‘oa ken dizeblant ar varoned uhel ouz ar relijion hag ouz gwiriou paduz an oll boblou.

Evel-se ‘ta, Aotrou Vaucourt ne gomprenas ket nemeur a dra er pez en-doa gwelet er japel. Eñ ha ne gomprene nemed eun dra : galloud ar hreñva war e nesa, a gredas ‘oa al labourerien-douar-ze en em dennet a-zindan galloud baroned ar harter evid n’o-divije mui da zenti outo. Setu-eñ da ober e baotr faro, ha goude beza koaniet euz ar pez o-doa degaset dezañ e vevelien, ez eas d’e gambr da dremen an noz, daou euz e dud a dlee chom gantañ er memez kambr. Ne gave ket dezañ ‘oa a-walh a sklêrijenn evid beza dispont, ha setu perag e tilasas hepken e lerennou, e lamas e voned-houarn hag e lakaas eur galabousenn hloan en e leh. Goude-ze eh astennas e gorv war ar holhed a zervije da Andre ; n’edo tamm ebed e poan avad pe e kavje ar beleg eun dra bennag da hourvez e-unan pe ne raje ket. Bolz an neñv a oa goloet a goumoul, avel a oa kenañ, hag ar hazarh a goueze puill war an toennou ha war gwer ar maner koz. O veza m’oa yen a-walh an amzer, an Abostol Andre en-doa lakaet kas hordennadou brug, lann ha balan, d’ar gambr vraz, hag en-doa e-unan greet tan enni.

« Aymar, eme Aotrou Vaucourt, kerz da deuler eur zell war oll gognou ar gambr-mañ ; ma ne gavez netra fall ebed e teui da hourvez war ar brug-mañ, endra ma taolo evez da gamarad e-kichenn an tan. »

An den a zentas, hogen, a-veh en-doa kaset e zorn da unan euz mogeriou ar gambr ma laoskas eur glemmadenn zister hag e kouezas a-stok korv d’an douar. Ar zoudard a oa astennet hep tamm anaoudegez ; dioh gweled e zaoulagad digor frank ‘oa anad ‘oa bet skoet gand eur spont braz souezuz.

« D’Elbec », eme Aotrou Vaucourt d’ar zoudard all, « dilas e lerenn d’az kenvreur ha taol dour war e zremm evid e zivorfila. »

D’Elbec a dostaas en eur grena. Stleja ‘reas e gamarad tre dirag an oaled, hag e taolas dour war e zremm. Aotrou Vaucourt en-doa kroget en eur houlaouenn rousin, pe eun dra bennag all evel-se, hag e save anezi ‘hed-a-hed ar voger. Ar voger a oa leun, da vihanna ne weled digor ebed enni. En eun taol-kont, setu eñ o santoud eur hwezadenn nerzuz evel eun taol avel : ar goulou a oe mouget. Mond a reas war e giz, spontet, war ar voger e krede beza gwelet o tremen evel eul luhedenn.

N’edo ket e penn e zouez : tostaet ‘oa ouz an oaled, hag eno e-leh kaoud unan astennet e kavas daou astennet evel pa vijent maro. Selled a reas er siminal ; ha petra ‘welas eno ? eur horrigan du-pod oh atisa an tan gand e zaouarn. Aotrou Vaucourt ne vanke ket a nerz-kalon dezañ pa veze war dachenn an emgannou, evel dired ‘oa ‘eneb ar spont. Chom a ree eno en e zav, kroaziet e zivreh gantañ, evel

sklaset gand ar spont ; evel eun hed-gwenan e oa e ziskouarn, ha dirag e zaoulagad ez oa evel koumoul teo. Mil boan en-devoa o voned beteg e holhed. En em deurel a reas warni hag e kuzas e zaoulagad gand e zaou zorn evid na welje ket an oaled. Selaou a ree avad, beh warnañ : trouz ebed n'ez oa, nemed e kave dezañ, e zaou zen oh alani...

Hardisaad a reas a-nebeudou, beteg tenna e zaouarn diwar e zaoulagad hag ober eur zell dre laer ouz kostez an oaled. Tan a oa, kalz tan zoken, ma'z oa sklêrijennet meurbed ar gambr N'oa korrigan ebed ken eno. An daou zoudard a frote o daoulagad evel tud hag a zo o tihuna goude eur housk hir. Aotrou Vaucourt a zavas en e hoazez hag a halvas e zaou zen. Sevel a rejont goustadig en o zav, ha ker goustadig all oh horjella evel daou zen mezo, e teujont da gaoud an Aotrou. Hemañ a oa re fougeüz evid lavared dezo petra en-doa gwelet. Kredet o-divije en-doa bet aon.

« Deuit amañ dirag va gwele », emezañ dezo, « gourvezit aze, ha bezit war-zav d'ar wech kenta ma tegouezfe din gervel ahanoh. »

Senti a rejont. An noz a dremenas heb darvoud nevez ebed.

« Lavaret am-oa deoh ez eeh da gleved traou souezuz ; or marvaillou brezoneg a zo leun anezo. Deom bremañ da weled traou all hag a ziskouezo deoh peseurt kredennou diboell a oa neuze e-touez an dud. » O soñjal e kement en-doa gwelet abaoe m'edo er maner, Aotrou Vaucourt a daolas evez dreist-oll ouz ar pez en-doa gwelet er japel ; skeudenn eur gwaz staget en noaz ouz ar groaz, lakaet 'uz d'an tabernakl, a reas dezañ kredi 'oa tud ar maner euz eur vreuriez sorserien bennag savet gand Marzin, barz, diviner ha sorser brudet meurbed en Arvor a-bez. Ar zoñj-ze a skoas anezañ kenañ, ha setu-eñ da gaoud e dud, dare da lammad er japel ha da deuler d'an traoñ kement a oa enni.

Sklêrijennet gand spered Doue, an Abostol en-doa gwisket e zillad overenna hag a hede war dreujou an nor.

Aotrou Vaucourt a oa skoet o weled doare santel ar beleg, ar peoh hag ar veurded (majeste) a oa war e zremm ; hogen, ken kustum 'oa da skei ha da ziskar hep ken abeg nemed e youl direiz, ar baron a zihouinas ar hleze na helled e vanea nemed gand an daou zorn, hag a hopas d'e zaou zoudard :

« A-raog, ha beh d'ar sorser ! »

Hogen, kerkent e krogas ar hren en e oll izili hag ar hleze a gouezas euz e zaouarn. Eur spont ha na deue ket euz ar bed-mañ a grogas en e zervijerien hag e oe mall ganto tehed da glask o hezeg, hag ahano, fidamdoulle ! d'an daoulamm ruz heb goulenn peleh mond. Aotrou Vaucourt a jome diflach dirag an Abostol dispont.

« Aotrou Baron, emezañ, an den gwisket a houarn a zo zoken nebeud a dra dirag galloud Doue ; dond a reez da ziskar ar pez a zo degaset da ober ahanout eun den nevez : gwel eun tammig dre da spered ar pez ah-eus gwelet en diavêz ahanout ha klevet ennout da-unan : kemer da gleze ha kee da glask da zoudarded. »

Piou en-divije kredet ? Ar baron lorhuz a oa deuet da veza sentuz evel eur bugel : dastum a reas e gleze hag eñ ahano losteg. N'oa mui ar memez den ; ne livirin ket ne grede mui er zorserien, kredi a ree avad ez oa bet en deiz-se keñver-oh-keñver gand eur galloud eun tamm brao uhelloh eged e hini.

Meur a zevez a zo tremernet abaoe. An Abostol hag e zeskibien a ra didrouz pep hini e labour ordinal. Eur burzud all a oa da hoarvezoud ; skuiz-kenañ gand labouriou e zevez, an abostol Andre, debret gantañ e goan, ha lavaret grasou, a yeas da hourvez war e holhed vrug hag a reas eun huñvre souezuz. Gweled a reas dre e gousk an abostol sant Paol oh ober teltennou evid beva euz frouez e labour. Greom al labour a zo fiziet ennom, a lavaras dezañ sant Paol, an oll a zo sebeliet en deñvalijenn hag a enor falz-doueou : dit-te eo skigna ar helou mad (an Aviel) er vro-mañ gand al laboureriien a zegas dit ar Mestr. Gand c'hweh euz da dud ez i d'an aod, disul kenta, kemered a ri heb aon ebed ar bagou a gavi stag eno, hag ez i da zikour ar paour-kêz bag war-nez pensea : savetei a ri evel-se o buhez da bevar misioner, rag ar veajourien all a vezo lazet gand tud gouez ar harteriou-mañ evid paea o gwall vuhez.

Ar zoñj euz ar pez en-devoa gwelet ha klevet ne deas ket e-pad an deiz diwar spered an abostol. Koulskoude, o teuler muioh a evez, e teuas da lavared ennañ e-unan ne dalveze ket ar boan terri ar penn gand huñvreou, hag e teuas da ankounac'haad an hini en-doa gwelet en noz a-raog evid en em roi korv hag ene d'e labour pemdezieg. Edod er zadorn, derhent devez an Aotrou ; dond a reas da zoñj dezañ a gement-se p'edo o vond da gousked.

« Va Doue ! » emezañ o koueza d'an daoulin dirag e holhed, mar deo eun urz eo ho-peus roet din dre henou Hoh Abostol, grit din gweled sklêr ar pez am-eus da ober. »

Pell e padas e bedenn, hag ez eas d'ober eur housk ; kousked kaled a reas end-eeun. Brumachenn a oa ; eun avel arne a hweze evel ma ra ken aliez e bro-Vreiz, ha setu ar weledigez o tond a-nevez dirazañ. Sant Paol en dro-mañ a oa eun tammig teñval e benn, hag evel o hourdrouz eun tamm bennag e lavaras gand eur vouez nerzuz : « Sav, arabad eo dit koll da amzer ; ema erru ar gwall-amzer. Ar mor a zo fall ; a-raog ma vezi degouezet en aod, ar vag am-eus komzet dit anezi a vezo bet meur a wech

war-nez goueledi. N'az-pez neb aon na rag an avel na rag an tarziou ; an dorn a zizav leurenn gompez ar mor braz a gaso ahanout d'al leh ma fell din ez afes. »

An abostol Andre ne jomas ket pelloh da dorta ; sevel a eure evel eun tenn, hag ez eas da zihuna c'hweh den all euz e gompagnunez. Mond a rejont o-zeiz en hent, daoust d'an avel dirollet ha d'ar glao bil a ree, hag e berr-amzer e tegouezjont war devenn uhel eun aber ez oa enni diou vagig o vrañsellad. Mond a ree Andre, nann dre e volontez e-unan, mez kaset gand eun nerz hag eur sklêrijenn vurzuduz. Dre nerz ar memez galloud-se e tiskennas en aod hag e kemennas d'e ziskibien sevel ar bagou ; tri diksibl a roeñve ; ar vag kenta a yeas er-mêz euz an aber, an eil a yeas war he lerh. Ar mor a oa fall-fall ; n'eo ket c'hwitellad, blejal a ree an avel, hag ar bagou koulskoude a ree hent ha ne deent tamm da steki ouz ar herreg ken stank dre al lehiou-ze koulskoude.

En eun taol, a-dreuz an tarziou braz divent, setu-i o weled eur sklêrijenn skeduz ; ar sklêrijenn-ze a oa pell ahano ; hogen, an diou vag a yee evel douget gand an avel, koulz ha pa vije bet kompez ar mor. Degouezoud a rejont evel-se dizale e-kichennig eur vag vrasoh a oa gwallgaset meurbed gand an amzer fall : gwech e save war gerniou an tarziou gwenn evid koueza prestig goude e beziou don el leh ma vije lavaret sur e vijent goloet ha konfontet prim a-walh. En eun taol, setu kristenien Vreiz-Izel o kleved eur youhadenn e yez bro ar Jude. Respont a rejont kerkent, hag ez ejont beteg ar vag. An abostol Andre a anavezas an dud en-doa klevet ano anezo en e huñvre. Degemeret e oent e bagou Breiz dres d'an ampoent ma ouelede eben. Diou vag an abostol a droas o begou war-zu an douar heb ma vije bet ezomm da veza e poan gand ar stur.

Dizrei a rejont ker buan hag ez oant eet, hag heb muioh a ziêzamant.

Tud ar vro a oa atao war gern ar reier, koulz ha d'an deiziou braz, da lavared eo d'ar gwall-amzer, o hedal ar poent da zailla da gaoud o lod. An Abostol hag ar re en-doa saveteet a oa diskennet d'an douar. Ar bagou a oa pennasket evel diaraog. O tizrei d'ar gêr e kavas o tond d'an aod eur bern tud, pres braz warno. Abalamour marteze d'an deñvalijenn, pe c'hoaz abalamour ma ne zisplije ket d'ar beillerien gweled nebeutoh a dud war-dro ar bagou o klask o lod, ar re-mañ a lezas ar gristenien da vond e peoh gand o hent, heb lavared ger dezo.

« Va Doue ! », eme an Abostol, « setu lapoused ar gernez o vond da blava war baour-kêz tud eet da beñsea ! Daoust ha n'hellfem ober netra evid rei sikour dezo ? »

« Mestr ker », a respontas unan euz an diskibien, « n'oh ket euz ar vro-mañ ; ni a gred eveldoh, ha ma vefem gwelet war an aod, heb douetañs, e vefem trohet dre dammou. »

An Abostol ne reas nemed huanadi. Dond a reas soñj dezañ komzou sant Paol er weledigez en-doa bet : tud ar vag a dlee mervel abalamour d'o buhez fall. Goude-ze e houlennas digand unan euz ar re en-doa saveteet a be vro e oa. Hemañ a respontas 'oa euz Rom, ez oa bet harluet gand sened Rom. « Ar re a oa o sturia or bag a grede 'oam pennabeg deuz ar gwall amzer a ree hag evid kaoud peoh o-deus diskarget ahanom en eur hanod da vond en avañtur Doue. Setu perag 'om salvet. »

« Siwaz ! » eme an Abostol, « Doue a gastiz kaled a-wechou, hogen ar pez en-deus gourhemennet a hoarvezo, ne hellom netra 'eneb an dra-ze. »

Erru 'oa goulou deiz. An avel a goueze hag an Arvoriz kavet ganto ar vag peñseer a youhe evel eur maread chas war-lerh eur pemoh-gouez Ar pez a zisplijas muioh d'an Abostol a oa gweled mevelien dujentil, re Aotrou Vaucourt en o zouez, o redeg d'an aod da glask o zamm.

« Peseurt tud eo ar re-mañ ? » eme an Abostol outañ e-unan. « N'hellim biken ober dezo dond d'en em gared evel breudeur hep skoazell an Ollhalloudeg. Ar skoazell-ze avad ne vanko ket deom, fiziañs on-deus enni, rag or Mestr eo en-deus lavaret deom : It, ha kelennit an oll boblou. »

Degouezet oant e lojeiz an Abostol. Hemañ a zegemeras an diavêzidi hag a reas dezo kaerra ma hellas.

Echui a ran.

Ar guchennad kristinien-mañ a brezegas ar feiz gand kement a nerz hag a galon ma teujont a-benn e berr-amzer da hounid an Arvoriz. Ne gredan ket lavared ne oant mui peillerien, laeron ar peñseou, a-houdevez, rag pell amzer c'hoaz goude-ze e welom duked Vreiz o tivenn ober ar seurt traou euzuz-se.

*

Tremenet em-boa daou zevez hanter er presbital. Trugarekaad a ris an Aotrou Person evid e vadelez em heñver, ha me da vond larkoh...

Doue d'ho paeo !

1. Kement-mañ a dremene er bloavez 1870, e-pad seiz Pariz. An amzer a oa ker kriz hag ar brezel : skorni a ree ; erh a ree ivez. Eur vaouez paour he-devoa ledet eun tamm pallenn koz hag e oa warnañ manegou bourret gand gloan ; hag e klaske o gwerza ; hogen, ne deue den d'o marhata. Daou "vobil" breton degouezet en derhent a deuas da dremen, hag a gavas ar manegou euz o daore. Gwisket truilleg 'oant hag e krenent gand ar riou. C'hoant o-doa da gaoud ar manegou, pa hwezent en o daouarn o selled a-gorn ouz ar varhadourez. « Ar manegou-ze a rafe vad deom », a lavarent etrezo !
2. Eun ofiser a deuas da dremen dre eno hag a welas diohtu nehamant an daou Vreton. Ya, divinoud a reas o hoant hag o faourentez. « Va bugale, emezañ, kemerit daou re manegou evid pep hini ahanoh, me eo a baeo. » Ar Vretoned a zo lentig ; an daou zoudard n'oa ket mall ganto senti, hag an ofiser da lavared evid an eil gwech : « Kemerit 'ta, paotred, eur mignon eo a ro anezo deoh ! » N'helled mui argila. Kemeroud a rejont ar manegou en eur lavared : « Doue r'ho paeo ! va ofiser. »

3. Eur pennad goude e oe eur hrogad e Chmpigny, hag an daou "vobil" a oa eno. E-touez ar vistri eh anavezjont o mignon, ofiser ar manegou, evel m'hen anvent. Hogen, pa oe echu an emgann, kaer o-doa klask ha selled, ne deuent ket a-benn da gaoud anezañ. N'edo ket war al leh kennebeud pa oe greet ar galv. Gloazet e ranke beza eta, pe lazet, unan a zaou.
4. Daoust ma'z oant hanter-varo gand ar skuizder, ar yenienn hag an naon ; daoust ma hellent beza lazet gand tennou ar Brusianed, an daou Vreizad ne jomjont ket da varhata. Dizrei a rejont war dachenn ar brezel : unan anezo a oe tizet en e harr gand eun tenn fuzul. Lakaad a eure eur mouchouar da holo ar gouli, hag en hent adarre. Kaoud a rejont an ofiser astennet en erh evel maro.

5. Diohtu e krogjont d'e frota gand ar manegou bourret, da zoursial ker brao outañ, ma teuas a-benn eur pennad brao a amzer da alani ha da zigeri e zaoulagad : n'oa ket maro ! o ! pebez eurvad evid on daou Vreton !
6. Samma 'rejont anezañ war o diskoaz d'e gas d'ar hlañvdi, el leh ma teuas da gaoud adarre ar yehed... Ar vad en-devoa greet en-doa talvezet dezañ : selaouet 'oa bet pedenn an daou Vreton.

Doue r'ho paeo !

Huñvre eur bugel[44].

Greet en-doa e bask kenta.

D'ar hloulz-se an deskadurez n'oa ket, en or bro, stank evel hizio, hag ar paotrig Seven n'en-doa darempredet ken skol nemed hini e vamm-goz.

Goude beza, 'hed an deiz, diwallet chatal e gerent e gwaremmeier ha prajeier Pont-ar-Zal, e kare kalz dond d'an ti, e leh daouhanteri e hoariou gand ar vousedigou all ezuz ar gêriadenn.

Kaoud a ree, en eur gador, ar stamm etre he daouarn, pe azezet ditag eur harr-neza, e vamm-goz Fañchon.

Fañchon a oa mad ouz ar bugelig. Evid na zireñke ket ar vamm en he labour, hi a zalhe Seven en he hichenn. Da laouennaad e benn, tra ma stamme pe ma yee ar yee ar harr-neza en-dro, e konte dezañ eur marvaill bennag hag e kane eur werz euz an amzer dremenet.

Difiñv evel eur skeudenn, Seven a zelaoue. Echu ar zon e houlenne : « Eun all, mamm-goz ! ».

Hag e zaoulagad a oa ken dous, e vizaj ken karantezuz, e zaouarnigou astennet ken peduz, ma ne helle ket ar vamm-goz vad lavared nann.

« Hizio e kanin dit gwerz *Lez-Breiz* », a lavaras eun deiz Fañchon d'he mab-bihan.

« Lez-Breiz ? Piou eo hennez, mamm-goz ? »

« Lez-Breiz a zivennas or bro 'eneb ar Hallaoued. E vuhez a zo hini eun den kaloneg... Setu-hi amañ ! »

Ar vaouez koz he-doa komañset. He mouez, raouliet gand ar bloaveziou, a zeblante beza adkavet he oll nerz gwechall evid kana buhez hag oberou broadel an hini a oa bet lesanvet mad gand or henvroiz Lez-Breiz. Ouz he selaou, Seven a denerrae e galon, hag a-raog ar fin, o tremen e zorn war e zaoulagad e santas anezo gleb.

Eun devez war-lerh, a-greiz diwall e loened, ar bugel – tra souezuz – en em roas da huñvreal. Gwerz Lez-Breiz, hag he-doa ken skoet anezañ, en derhent, a oa atao en e benn. Estlammet e chome dirag kalonder vurzuduz ar marheg breizad, ha kared a ree ivez ar flohig yaouank a respontas d'e Vestr, pa ne felle ket da hemañ e lezel da vond d'an emgann :

« N'am-eus ket aon rag ar Hallaoued.

Kriz eo va halon, va dir lemmet ! »

Setu aze eta, a zoñje Seven, beteg pegeid ez ee karantez ar Vretoned koz evid o bro, beteg rei o gwad eviti, evid he divenn 'eneb he gwallerien.

Petra, a houlenne ar bugel outañ e-unan, ne zavje ket c'hoaz eul Lez-Breiz bennag war an douar en-deus gwelet o henel kemend a dud kaloneg ! Daoust ha sklaset eo e gwazied ar Vretoned gwad ruz ha nerzuz o hendadou !

E zaout a beure. Chom a reent reiz, hizio, en o fark.

Karget e spered gand huñvreou dreist e oad, ar mesaer yaouank a zerras e zaoulagad... ha prest en em lezas da gousked.

E-kreiz e gousk, eur zoñj iskiz a deuas d'e drubuilla.

War eun dachenn a vrezel eh en em gave. En-dro dezañ eh en em ganned evel leoned. A bep tu e skoed dizamant, didrugar. An tennou fuzuill a zute o tremen a-zioh d'e benn.

Eñ – o ! gweladenn iskiz ! – a oa unan euz ar wasa lazerien. Bep taol e tiskare e zen !... Mez eur vouled a deuas d'e dizoud d'e dro ivez, hag heb eur griadenn e kouezas d'an douar, kontant da skuill e wad evid divenn ar Justis !

En eun taol e tihunas. N'oa nemed eun huñvre ! Mervel youank-flamm evid Breiz !...

*

Deg vloaz diwezatoh, ar pez en-doa gwelet Seven dre e huñvre a dlee degouezoud.

Edod en amzer an Dispah braz. Dre Vreiz a-bez, an dud vad, rukunet gand torfejou ar Hallaoued, a oa en em zavet evid lakaad ar Re Hlaz d'echui o falloniou hag o argas er-mêz ar vro.

O tegas d'o heul an dijentiled, ar Vretoned o-doa kemeret o armou, hag eet d'an emgann. Gand ar re genta edo paotred Pont-ar-Zal, hag en o zouez Seven, den yaouank ampart a-benn neuze.

En eur barrezig vihan, Re Hlaz ha Re Wenn en em gavas penn-ouz-penn. Ar Re Hlaz a oa kalz niverusoh eged or henvroiz.

Mez evid divenn ar Justis, ar Breizad a zo ken nerzuz ha tri.

---

[44] "nasionalist » e oa Prat. Krouet e oa bet an nasionalisterez-se gand gouennelouriez yez gouarnamantou ar Trede Republik a zivenne kelenn kelenn ar brezoneg er skoliou.

An tan a grogas prim. Evel deliou an dud a goueze a bep tu, ha diêz ‘oa gouzoud gand piou e chomfe ar gounid.

Pa venne d’eur rummad fallgaloni, mouez ar mestr a zave :

« Beh warno, paotred Vreiz, beh warno, ha gwelom !

Mar ‘ma ‘n Diaoul a-du ganto, ema Doue ganeom ! »

Ar halonou a greñvae, hag eur youahadenn a zave !

« A-raog !... tan ! ! »

Er penn kenta, Seven a gerze hag a skoe evel eun dall... En despet d’o halonder, ar Vreiziz a oa war var da rankoud plega.

« En em roit ! », eme ar jeneral gall.

« En em rei ?... Alo ‘ta !... », a respontas Seven er penn kenta, heb gedal ger e vistri, hag o skei gwasoh-gwaz...

D’ar mare-ze, en e vrasa kounnar ‘eneb enebourien e vro, ar Breizad a oa skoet e-kreiz e galon, gand eur vouled. Heb eur glemmadenn, Seven a gouezas o youhal d’e gamaladed : « Evid Breiz !... A-raog bepred !... »

E houli a oa marvel ; mez mesaer koz Pont-ar-Zal, o vervel, en em ziskoueze laouen : « O ! va huñvre !... va huñvre kaer a vugel ! », emezañ.

Paner ar marvaillou munud

Ar morian hag ar zoudard[45]

Eur morian a houlenne eun deiz digand eur zoudard ha kredi a reed c'hoaz e Doue en e vro-Frañs.

« Setu aze eun huñvre ! », eme ar zoudarded hall. « Piou a hell kaoud douetañs ez eus eun Doue ? »

« E feiz, lavared a rafed », eme ar morian ; « ne roit morse testeni ebed euz ho feiz ! »

Daoust ha ne hellfed goulenn ar memez tra digand ar bern tud a bep stad a vev hirio evel pa n'o-defe mui tamm feiz ebed ? Daoust ha ne hellfed ket ober dezo ar rebech c'hwero a ree Doue gwechall d'e bobl dre henou ar profed Izaias : « Krouet am-eus bugale, maget ha savet am-eus anezo ; ind-i avad o-deus greet fae warnon. Eul loen diskiant a anavez e vestr ; an den avad n'anavez mui an Iliz. »

Roudou Doue

Goulenn a reed eun devez digand eur morian o chom er goueleh, da lavared eo en eur vro ha n'eus ket nemeur a dud enni, devet ma'z eo gand an heol hag an trêz bero : « Penaoz oh-hu deuet da houzoud ez euz eun Doue ? »

Hag ar morian da respont gand kalz a furnez :

« Evel ma ouzon dre ar roudou chomet war an trêz pe ez eus tremenet eun den pe eul leon... »

Hag e gwirionez, pa welom da bep kammed a reom kemend a roudou leun a furnez hag a halloud lezet gand an Hini en-deus greet ar bed, penaoz mired da lavared :=

« Eun Doue a zo bet dre amañ ! Kemend-all a draou kaer n'hellont beza greet nemed gand eun Doue ! »

Hag an Doue-ze eo an hini a anavezom, ni, kristenien !

Doue a zo e peb leh

Sant Bernardin a oa doujet meurbed gand kamaraded e oad pa oa bugel c'hoaz. Mar degoueze dezo komz etrezo a draou divennet e tavent kerkent ha ma her gwelent, o lavared :

« Peoh gand an traou-ze ! Setu erru Bernardin ! »

Mar doa a-walh d'ar re-mañ gweled Bernardin evid beza fur, taolit evez, bugale, ez eus dalhmad tostig-tost deoh eun Doue hag eun êl a glev ho komzou, a wel hoh oberou ha kement zoken a dremen e goueled ho kalon. Bezit fur eta koulz pa n'eus nemedoh evel pa emaoh gand re all ; pa'z oh douget d'an droug, livirit evel ar plah chast Suzanna a zo ano anezi er Skritur Zakr : « Penaoz e hellfen-me pehi dirag va Doue am gwel hag am barno ! »

Osti hlan

Kement-mañ a dremene e Lourd n'eus ket pell c'hoaz, e-kichennig al leh ma'z eas Bernadette da skrabad an douar gand he bizied ha ma teuas da ziwana eun eienenn he-deus pareet kemend a dud abaoe.

An dud klañv, ar re vahagnet, kabah, seizet, bouzar, dall ha mud, an oll gleñvejou, an oll boaniou a oa bodet en-dro d'ar piñsinou hag a hede beza soubet en dour burzuduz.

Eur beleg a bede hag a alie an dud yah da bedi, o divreh e kroaz. Lavared a ree :

« Eüruz ar re o-deus poan da ziwaska ! Eüruz ar re a ouel ! »

Hag ar glañvourien a unanas o mouez gand ar re yah evid lavared :

« Eüruz ar glañvourien ! Doue o har ! »

« Mez neuze, mamm, », a lavaras eur bugel klañv pell a oa, « mar kar an Aotrou Doue ar re glañv, me 'zo gwelloh ganen chom klañv ! »

*

Degaset e oe en eur gador eur plahig daouzeg vloaz sonnet outi he oll izili, droug-livet evel ar maro ha ken treud ma n'oa mui nemed ar skeud euz an den. Degaset 'oa bet da Lourd gand eur frañmason difeiz ha direlijion. Eñ a oa chomet kuzet e-touez an egroez tud, hogen klevet 'oa bet o lavared :

---

[45] Ar morian hag ar zoudard : kristen penn-da-benn e oa Prad.

« Ar pez a zo sur eo mar deu houmañ da gaoud ar pare en dour-ze, me a gredo hag a govesao. »

Hag ar beleg da hopal :

« Plijet gand an Intron Varia Lourd parea ar bugel-mañ ! »

Ar bobl kristen a youhas war e lerh gand eur feiz virvidig.

« Plijet gand an Intron Varia Lourd parea ar bugel-mañ ! »

Ar beelg a lavaras adarre :

« Goulenn a ran eur sakrifis digand unan euz ar glañvourien a zo amañ. Ra zeuy unan anezo da ginnig da Zoue chom klañv beteg e varo, e pinijenn, evdi ma pareo ar gêz-mañ ha ma kredo an difeiz-ze. »

Eun den etre tregont ha daou-ugent vloaz a dostaas d'ar poent-se oh en em stleja gwella ma helle war bouez e flahou. Lavared a reas gand eur vouez hag a dreuzas an oll galonou :

« Me ! »

E-kichennig ez oa eur vamm o ouela, ganti war he barlenn eur hrouadurig seiz vloaz ganet bouzar ha mud : hag e lavare enni he-unan :

« Mond a ran da ginnig va merh ! »

Karantez ar vamm a oe treh eur pennad war he harantez evid an dianavezet. Ne badas ket pell ar hrogad, ha dizale e tilammas da gaoud ar beleg gand he merh.

« Dalit ! », emezi.

Ar beleg a gemeras ar baotrez etre e zivreh, a zavas anezi etrezeg an neñv evel m'eo kustum d'hen ober bemdez da Osti zantel an overenn.

« Setu, emezañ, an Osti hlan a ginniger evid paea distro ar peher ! »

Ar feiz a verve e kalonou an dud fidel hag an daelou a zerede euz an oll daoulagad.

Ar bugel daouzeg vloaz a oe soubet en dour hag a gavas ennañ ar pare. Ar peher a zalhas d'e her hag a deuas da veza kristen mad.

An daou vreur

Jeruzalem n'oa c'hoaz d'ar poent-se nemed eur park a laboured evel ar re all. Al lodenn eo bet savet warni an templ brudet a oa neuze boutin etre daou vreur, unan anezo dimezet ha tad da veur a vugel ; egile a veve e-unan.

Pa deuas poent an eost, an daou vreur a vedas, a hordennas o drammou hag a reas ganto daou vern heñvel.

Mez, e-kreiz an noz, ar paotr dizimez en-doe eur mennoz mad. Lavared a reas ennañ e-unan : « Va breur en-deus gwreg ha bugale da vaga, pa n'em-beus-me den nemedon va-unan. Ne vije ket brao din kaoud ker braz lodenn hag eñ. Mond a ran da denna euz va bern eun dramm bennag da greski e hini. Ne ouezo netra evel-se : ma'h oufe ne asantfe ket. »

Hag e reas evel en-doa divizet.

En nozvez-se ivez ar breur all a zihunas hag a lavaras d'e wreg : « Va breur a zo yaouank, hag e-unan ; n'en-deus den war e dro da zerhel kompagnunez dezañ pa'z eo yah ha da brederia gand e ezommou pa'z eo klañv ; ne vije ket leal deom kemered keit hag eñ euz gounidegez ar park : savom, ha deom da greski e vern ; ne ouezo netra ha rag-se ne hello ket kaoud digarez da jom hep kemered. »

Hag e reas evel en-doa divizet.

Antronoz an daou vreur a yeas d'ar park, hag e oent estlammet o kaoud ar berniou ker braz. Hini ebed avad ne lavaras grig d'egile euz ar pez en-devoa greet.

Ar memez tra a hoarvezas meur a nozvez diohtu. Eun droiad koulskoude eh en em gavjont an eil gand egile, sammet. En em deuler a rejont an eil e divreh egile.

An dachenn-ze, benniget gand karantez an daou vreur, a blijas da Zoue. An dud a zavas eno eun iliz, ha Krouer an neñv hag an douar a gavas mad ober anezi e di.

Azen ar Bardonerez

En eur hombod hent-houarn, eun Aotrou kov braz a zo azezet en eur hogn. Dirazañ ez eus eur gouëriadez, eur vaouez diwar ar mêz gwisket e-giz Landi. Eur chapeled braz a zo en he herhenn ; bet eo o pardona e Lourd.

An Aotrou (gand eun êr goapaad) : « E Lourd oh bet, gweled a ran ! »

Ar gouëriadez : « Ya, da, Aotrou. »

Eñ : « Hag ez eus greet deoh gweled traou a bep seurt liou ?

Hi : « Ya, Aotrou, gwelet em-eus e Lourd traou kaer-kenañ. »

Eñ : « Gwelet hoh-eus an eienenn ? »

Hi : « Gwelet em-eus an eienenn, Aotrou, evet em-eus he dour ha gwalhet ganti va daoulagad . »

Eñ : « Gwelet hoh-eus ivez eur bern pareañsou ? »

Hi : « Kaerroh, Aotrou ; bet em-eus eur weledigez, eun "aparision". »

Eñ : « Brao ! brao ! O ! kontit an dra-ze din 'ta, Itron vad. (An aotrou a frote e zaouarn gand plijadur).

Hi : « Ya, gwelet em-eus an Tiegez santel e Betleem ; ar Werhez Vari, sant Jozef, ar Mabig Jezuz, ar vesaerien, an tri Roue... Ne vanke netra nemed eun dra. »

Eñ : « A !... Petra 'vanke ? »

Hi : « An azen !... Eun êl en-deus lavaret din her gweljen dizale. Laouen on bremañ... Ouz ho kweled ez esus deut soñj din euz komzou an êl ! »

An Aotrou a droas oh ar werenn hag a reas meur a zell-korn ouz ar hoabr a oa deuet da holo an heol.

An Iliz reformet

Ar gontadenn-mañ a zo bet kutuillet gand an *Echo de Noël* e kannadig eur barrez.

Eur ministr protestant a oa

Oh ober e dro

Dre ar vro,

o prezeg e relijion, oh ingala levriou e-touez an dud.

En em gaoud a reas eun devez gand eur serjant, hag eñ diohtu da ginnig e levriou.

« Petra eo an dra-ze ? », eme ar zoudard... »Almanegou nevez ? »

« Gwelloh c'hoaz », eme ar ministr.

« Petra int eta ? »

« El levriouigou-mañ e tesker anaoud ar relijion, ar wir relijion, on-hini-ni. »

« Ha pehini eo ho relijion ? »

« Ar relijion reformet[46]. »

« Mad, Aotrou, ho relijion neuze ne dalv netra ! »

« Penaoz 'ta ? »

« Abalamour, ganeom-ni, soudarded, pa vez "reformet" unan bennag, e vez lavaret dezañ mond d'ar gêr, n'eo mui mad evid ar zervij. Evel-se 'ta, dalhit ganeoh ho levriou ; ne gavfen saour ebed gand eur relijion "reformet" gand Koñseill ar Revu. »

[46] reformet : notenn gand an oberour :Ar relijion protestant, savet gand Luther.

Paour-kêz emzivad

Bez' ez eus kalz tud hizio a gav o brasa plijadur o hoapaad ar veleien hag ar relijion ; ne vankont tro ebed d'hen ober. A-wechou koulskoude e kouez o meud en o dorn. Selaouit kentoh an darvoud-mañ c'hoarvezet n'eus ket pell.

Eur person diwar ar mêz a zavas en eur hombod da veaji war an hent-houarn. Keñver-ha-keñver eh en em gavas gand eun Aotrou o veaji evid eun ti a genwerz.

« Aotrou Person », eme ar bourhiz war eun ton trubard evel an hini a gemeras Judaz pa lavare da Jezuz e teue d'e zaludi, « klevet hoh-eus ar helou braz ? »

Hag e ree ardou gand e vouez, hag e selle a-gorn ouz e amezeien.

« N'em-eus ket, Aotrou ; gwall abred on deuet euz ar gêr er mintin-mañ, ha n'em-beus ket bet amzer c'hoaz da zelled ouz ar hazetennou. »

« Penaoz ! penaoz ! n'hoh-eus ket klevet ? Med n'eus ken ano koulskoude nemed euz an dra-ze ! »

« Ne welan ket, Aotrou, euz petra e fell deoh komz. »

« Mad, Aotrou Person, eur blijadur eo evidon beza da genta o tegas deoh ar helou : an diaoul a zo maro ! ! ! »

« Mantruz eo ! », eme an Aotrou Person, evel tenerraet e galon. « Mad, Aotrou, atao em-eus bet truez ouz an emzivaded kêz : kemerit an daou wenneg-mañ, me ho ped !... »

Gweled a rit, 'michañs, ar penn a reas ar bourhiz o kleved kement-se... An oll a zirollas da hoarzin.

An Dragon hag ar Beleg

« Penaoz ‘rit-hu da wener ha yun e-doug ar horaiz, » a houlenne eun devez eun dragon ouz eur beleg.

« Ha c’hwi », eme ar beleg, « perag e stlejit-hu eur zabrenn ouz ho kostez ? »

« Abalamour m’eo gourhemennet. »

« Mad, ni ivez a ra vijil da wener hag a yun e-doug ar horaiz abalamour m’eo gourhemennet an dra-ze deom gand an Iliz. »

« Koulskoude ar hig a zo koulz da wener ‘vel da zadorn. »

« Heb mar ebed ; mez pa vez lakaet ar zoudarded da veva diwar bara ha dour er zal-bolis, evel ma c’hoarvez a-wechou, daoust hag e reer an dra-ze abalamour m’eo falloh ar gristenien er hazarn en deiz-se eged d’an deizou all. »

« Nann, ober a reer an dra-ze evid lakaad Yann zoudard e pinijenn. »

« Mad, evid lakaad ahanom-ni ivez kristenien, e pinijenn, abalamour d’or pehejou eo e tivenn an Iliz ouzom debri kig, deveziennou a vez. »

« Ar vijil c’hoaz ne gavan ket re iskiz, mez ar yun avad a gavan re galed. »

« Perag e tougit-hu war ho penn eun tok-houarn ker pounner hag a rit ? »

« Evid on diwall diouz an taoliou a skofe an enebourien ganeom. »

« Mad ! ni ivez kristenien, on-deus eun enebour touet hag eo an diaoul ; n’eus netra gwell evid en em zivenn outañ eged yun, ha setu aze perag an Iliz, or mamm, a hourhemenn deom hen ober beb an amzer. »

J. M. P.

Alumenn-viou ar homis beajour.

An Tad Lacordaire a oa eun devez o leina en eun otel e n'ouzon mui peseurt kêr.

Ar gwener a oa, deiz vijil eta. Eun dro vrao d'ar gomisien e-giz-mañ da ziskouez d'an oll o-deus re a spered evid kredi e galloud an Iliz hag e madelez ar relijion, traou koz, setu ganto pell a zo !... oh o hleved, da vihanna.

Goude beza dizahet eur bern sorhennou diskiant 'eneb ar vijil, an dud devod, ar veleien..., ar paotr faro a droas war-zu ar prezeger braz, da ginnig dezañ ar pez a jome en e zilerh euz an alumenn viou.

« Me, aotrou », emezañ oh ober goap, « *me ne gredan nemed ar pez a gomprenan*. »

An Tad Lacordaire a lakaas en e asied an tammig a viou en-doa lezet an aotrou difeiz.

« Aotrou », emezañ d'ar homis, ha kompren a rit-hu ha penaoz e teu an tan da deuzi an amann ha da galedi ar viou ? »

« E feiz, ne ran ket da ! », a respontas ar paotr nehet-braz.

« Na me kennebeud », eme ar manah gand fouge...

Gweled a ran koulskoude e kredit en alumenn viou, hag e kavit mad anezi, n'eo ket gwir ? »

En dizro euz Lourd

Eul labourer-douar diwar-dro Skaer e Bro-Gerne, a oa o tizrei euz Lourd ; laouen ‘oa evel kement hini a zizro ahano... Hag e tisplege gand plijadur d’ar re a oa en e gombod hent-houarn, an traou dudiuz en-doa gwelet en kêr dispar ar Werhez.

Eur medisin yaouank a oa o selaou en eur hogn. Mousc’hoarzin faeüz a ree o kleved ar “paour a spered“, re zouget da gredi, war e veno. Hag eñ o lavared a-greiz-youd :

« Neuze ‘ta, va den mad, hoh-eus gwelet pareañsou ? »

« Ya da, Aotrou, gwelet em-eus pareañsou. »

« Ha ped, mar plij ? »

« Diou, Aotrou ! »

« Diou ?... Ha ped kleñvour a oa ‘ta ? »

« Ouspenn daou-hant, Aotrou... »

« Ouspenn daou-hant !...Mad, red eo lavared neuze n’eo ket ho Kwerhez gwall hallouduz pa ne hell ket parea kement hini a ya ker pell all d’he fedi ! »

« O ! eo, Aotrou, gelloud a-walh a rafe... Hogen, ar Werhez a zo gwelloh, madelezusoh eged an dud ! Klask a ra mad an oll.. Ma teufe da barea an oll glañvourien, ar vedisined ne zalefent ket da vervel gand an naon... Hag an dra-ze, kredabl, ne vije ket dioh ho toare !... »

Ar penn-azen

Klevet em-eus ober ano euz eur houëriad hag a hoantae gweled Pariz, eur wech en e vuhez ivez.

Mond a reas, ha peadra a gavas eno da zigeri e henou, me ‘lavar deoh. Felloud a ree dezañ gweled pep tra, an embannou war an tiez-kenwerz, ar varhadourez a oa e pep stal.

Kaoud a reas eun den azezet e-unan oh eun daol-skriva.

« Aotrou », emezañ evel eur glapezenn, « livirit din, mar plij, petra a werzit ? »

Ar skrivagner a lavaras outañ e-unan edo o vond da gaoud tro da ober eur hovad c’hoarzin diwar-goust Yann Gouër.

« Gwerza ‘ran », emezañ, « pennou azened ! »

« E feiz, neuze, » eme Yann Gouër, « ho-peus gwerzet eun toullad brao hizio, rag ne welan mui nemed unan en ho stal ! ! ! »

Hag eñ er-mêz heb goulenn an eur.

El leh ez eus ano euz kostou Adam

En hentchou-houarn e weler hag e klever kalz marvaillou. En deiz all ez oa eun nebeud beajourien en eur vagon, kaoz kreñv ganto. Pa ne vez netra da ober e ra vad trabellad da dremen an amzer.

E-touez ar veajourien ez oa unan, bet gwechall war dachenn ar brezel, el leh en-doa lezet eur harr. Goude-ze 'oa deut d'e garter, ar groaz a enor war e vruched, ez oa dimezet, hag e veve evel eun den a-zoare, mez ivez evel eun den heb relijion. Evel ne laboure nemeur, e komze kalz pa gave tro, hag e blijadur 'oa ober goap euz al lezenn gristen hag euz ar re he heuill. Rag eñ a ree fouge da veza eun den seven heb moumounerez ebed.

Amañ 'ta 'oa en em lakaet, evid dizenoui e genbeajourien, da zistaga peziou kaer 'eneb al lezenn gristen ha gwirioneziou ar feiz, hag e komze a-dreuz hag a-hed, evel ma ra peurvuia an doktored a gomz euz ar pez na anavezont ket.

E-touez kalz a zotoniou all distaget a-eneb ar Skritur Zakr, a-eneb lezennou ha lidou an Iliz, setu-eñ o kaoud houmañ :

« Lennet em-eus, emezañ, er Skritur Zakr, pa falvezas da Zoue rei eur pried d'on tad kenta Adam, e tegasas ar housked dezañ, hag e-pad e kouske e tennas unan euz e gostou, ha gand ar gostenn-ze e savas ar vaouez kenta. Hogen, Adam a dlee neuze mankoud eur gostenn dezañ, ne dlee kaoud mui nemed teir-warn-ugent, hag e oar penaoz eo greet korv an den, a lavar oll, on-deus-ni peder gostenn warn-ugent. Mad, me 'garfe kaoud unan bennag da ziskouez din penaoz e hellom, ni oll bugale Adam, ni oll diskennet anezañ, kaoud peder gostenn warn-ugent pa n'en-doa on tad nemed teir-warn-ugent. »

War gement-se ar veajourien a oa o selaou an doktor a zirollas oll da hoarzin, nemed unan. Hemañ a zistroas oh an doktor hag a lavaras dezañ :

« Dioh ma livirit, c'hwi 'zo bet soudard ? »

« Ya, aotrou. »

« Evid doare hoh-eus kollet eur harr ? »

« Ya, chomet eo bet war an dachenn a vrezel, ha setu perag e welit ar groaz kaer-mañ war va bruched. »

« Goude m'oah distroet euz ar brezel eo oh bet dimezet ? »

« Ya, Aotrou. »

« Ha roet en-deus Doue bugale deoh ? »

« Ya, bugale am-eus, hag esper am-eus e teuio eun deiz unan bennag anezo da zivenn e vro evel m'en-deus greet o zad. »

« Ha divahagn eo ar vugale-ze ? Ha bez' o-deus-i diou harr pep hini anezo ? »

« Ya, Aotrou, ken divahagn ha pep den. »

« C'hwi koulskoude, dioh ma welan, n'oh-eus nemed eur harr ? »

« Nann zur, mez petra 'fell deoh da lavared war gement-se ? »

« Me 'garfe e hellfeh lavared din penaoz e hell ho pugale kaoud diou harr pep hini anezo, peogwir c'hwi, o zad, n'hoh-eus nemed unan ; ha mar en-deus gallet Doue rei deoh-hu bugale hag o-deus peb a ziou harr, petra bennag n'en-deus o zad nemed unan. Livirit din ha diêsoh e oa dezañ rei peder hostenn warn-ugent da bep hini ahanom-ni ha pa n'en-divije on tad kenta nemed teir-warn-ugent ? »

Amañ ar veajourien o-doa c'hoarzet o kleved peziou kaer an doktor, a droas c'hoarz a-eneb an doktor e-unan ; hag hemañ neuze a zerras e veg hag a oe mud e-pad ar penn diweza euz ar veaj.

E gwirionez, eur gentel gwall c'hwero en devoa bet.

G.M.[47]

[47] : G.M. : ?

Providañs Doue

Eun deiz Doue a gemennas da zant Mikael arhêl mond da gutuill ene eun intañvez a oa dare evid an neñvou.

An arhêl a ziskennas a-denn-askell war an douar, ha pa oe degouezet e kambr an intañvez, e welas daou grouadurig e-harz he zreid. Soñjal a reas e chomje ar vugaligou-ze emzivaded hag er vrasa dienez, ma kemerje ene ar vamm, hag e tizroas d'an neñv goullo e zaouarn.

« Perag », a lavaras Doue, « n'az-peus ket degaset din ene an intañvez ? »

« Aotrou, gwelet em-eus he-devez ar vaouez-se daou grouadur, hag em-eus lavaret ouzin va-unan : Piou a gemero soursi anezo pa vezo eet kuit ? Gand truez outo em-eus em-eus lezet an ene da veva c'hoaz korv an intañvez. »

Ha Doue a lavaras d'an arhêl : « Diskenn e goueled ar mor : eno e kavi eur vilienn hag he degasi amañ. »

An arhêl a zegasas ar vilienn.`

Ha Doue a lavaras dezañ :

« Bremañ, torr ar mên ! »

An arhêl a dorras ar mên hag a jomas sebezet : e-kreis ar vilienn, eviti da veza difaout hag en he fez, daou breñv a fiñve, leun a vuhez.

« Piou a vag ar re-ze ? », a houlennas Doue.

An arhêl a hejas a ziskoaz hag a jomas sioul.

« Na gemer ket neh gand an emzivaded », a lavaras Doue ; « an dra-ze a zell ouzin : te, gra ar pez am-eus gourhemennet. »

Pep hini e studi !

Eur bourhiz en-doa eur merour. Ar merour-mañ n'oa ket gand ar re war-lerh o paea e feurm ; e di a oa urzet mad. Ar vugale, ar mitizien, a oa boazet da heulia gourhemennou ar mestr. D'eun devez sadorn en em gav ar merour-mañ gand e aotrou.

Setu amañ ar gaoz a zavas ganto :

An aotrou : « Da beleh ez it warhoaz ? »

Ar merour : « D'an overenn. »

An aotrou : « Gwelloh e ve deoh labouard. »

Ar merour : « Aotrou, d'ar zul ne labouran morse. »

An aotrou : « Eun diod oh. »

Ar merour : « Ken diod evel a gerot : me a gar ar relijion, hag e fell din he heulia. »

An aotrou : « Ar veleien eo a ra deoh beza diod evel-se. Lakaet o-deus ahanoh da gredi ez eus tri ferson e Doue. »

Ar merour : « Gwir eo, kredi a ran kement-se. »

An aotrou : « Ma vez lavaret deoh ez eus eun Doue ne lavaran ket e ve diod eun den o kredi kement-se. Mez pa lavaront ez eus tri ferson e Doue, penaoz o hredi ? Ha bet int beteg ar baradoz o weled ? »

Ar merour : « Pa deu eun den da glemm gand ar boan-benn, e vez lavaret dezañ e teu ar boan euz ar bruched ; piou a zo bet eno ? »

An aotrou : « Eur studi a vez greet war gement-se. »

Ar merour : « An aotrou Person en-deus greet studi ivez. »

An aotrou : « Ar vedisined a oar parea ar hleñvejou, ha mad a ra an dud selaou anezo. »

Ar merour : « Gwir eo ; mez me 'gar mad ivez heulia aliou an aotraou Person. Peoh hag urz vad a zo em zi ; va bugale ne reont ket a zisplijadur din, c'hwi her goar. Aliou an aotrou Person eo a zo penn-kaoz a gement-se. Ne weler ket ar memez tra e tiez an dud na heuliont ket ar relijion. »

War gement-se an aotrou a droas kein en eur hrozmolad. Eur hrouadur en-doa hag oa bet desket dezañ pep tra nemed ar gwirioneziou kristen ; ha bremañ e lakae an dristidigez e kalon e dad.

Ar Vamm-goz Mizer o klask lojeiz

Mar fell deoh diroufenna ho tal, mar ho-peus c'hoant da dañva brezoneg c'hwek, lennit ar werz-mañ. Kavet em-eus anezi er *Feiz ha Breiz* koz, d'an 11 a viz Meurz 1965. Koz eo eun tammig, e-giz ma welit, mez lennit anezi, hag e lavarot din goude n'h-deus kollet tamm euz he c'whez-vad.

Kalz barzoniezou a zaver en on amzer, hogen, ar wir varzed a zo tano... Eur gwir dudi, eur banvez dreist eo evid ar spered hag ar galon koud bommou brezoneg da zaouri evel a zo[48] er pennad-mañ.

N'eo ket dibaot kaoud euz an trou dudiuz-ze er *Feiz ha Breiz* a oa renet gwechall gand an Aotrou Morvan. Hag evel ez eun nebeud ahanom o kaoud en o zi follennou melenet ar gelaouenn goz-se, em-eus soñjet e rajen plijadur o servicha pennadou euz ar pez a reas kemend a vad d'on tadou.

*

Gwechall e tremenas en eur bourkig a Vreiz,
Ar Vammig-koz Mizer, o vond da glask lojeiz.
He daoulagad skoelfet, diskabell, diarhen ;
Treud evel eun ankou ha ridet he hrohenn,
Ne daol troad d'an douar, nemed a biklammou :
Koulskoude, war he hein, gand he zammig truillou,
C'hweh mil bloaz gwall-bounner da zougen,
A dle roi d'he diouharr ouspenn eur vorzadenn.
D'ar strinkell-ze, siwaz !uhel hel lavaran
Ne vank ne tiegez, na lojezi er bed-mañ.
Abaoe m'en-deus Adam e zor dezi digoret
War-goust e vugale bemdez he-deus bevet ;
Rag neb a vez gwasket dindan he hrabanou,
A ya skañv e hodell ha kleuz e vouzellou.
An dreitourez eta d'an tiez a gerze,
Da houd peleh kluja he hovad paourete' :
He daoulagad paret war eur goz lochennig,
E lavar o kaskalad : « Evid eun nozvezig,
Amañ, war a gredan, me 'gavo lojeiz prest.`
Mez a-raog antreal, sellom dre ar presnest. »
Kerkent he daoualagd a furch mad el lochenn :`
Eur wreg, hag he mabig ganti war he barlenn,
Gand eur vouez dudiuz, heñvel ouz eun eostig ,
A gane d'he bugel : « Kousk, kousk, va halonig ! »
He fried, kemener, o wriad war e dorchenn,
Diwar-benn e hlin a zache prim e neudenn.
Ne weled, evid gwir, en ti-ze o lugerni
Na moged paperet, aour nag arhantiri ;
Mez ne weled ket ivez treid hir ar gevnidenn,
En-dro d'ar mogeriou o steui gwiadenn.
Eun tiegez kempenn, joaüsted ha labour,
A zalh plas d'an arhant hag ivez d'an aour.
- « Kerz pelloh da glask fred, rag amañ, va homer,
Daoust m'eo treud ar hig-sall, n'eus tamm plas d'ar vizer. »
Evel-se, dre he dent, e hrozmol ar wrah koz,
Ha kerkent e tro kein heb lavared bemnoz.
Kerzed a ra neuze d'an tiegez tosta,
Da houd ha hi 'gavo gwelloh evid loja.
An ozah mezo-mik, war leurenn ar gegin,
En daou bleg dastumet evel eun urusin,
A laosk en eur gousked ken pounner rohadenn,
Ma weler eo stouvet beteg e gornaillenn,
Euz e henou digor, hag ivez euz e fri,
E ruill, 'hed e varo, eur waz hlaour ha mehi.

---

[48] a zo : ma'z eus

Piou ‘gredfe koulskoude ? Daoust ma’z eo badaouet,
Ar werenn hanter-leun en e zorn ‘zo chomet !
Daou vugel diskempenn en eru horn a ruille :
Daou all er chaodourenn ar yod a gabouille,
Hag a-bouez e zivreh, unan gand ar sklinsin[49],
A skoe war ar billig da hoari taboulin.
Ar vamm euz he hostez, ar vamm, heb liboudenn
E kuz, gand eur gomer, a lipe he gwerenn.
O weled kement-mañ, ar wrah – n’eo ket eston –
A lugern he lagad hag a drid he halon :
« Setu, krak ! », emezi, « al lojeiz a glaskan ;
Peleh e vin mestrez mar ne deo ket amañ ? »
Kerkent e poulz an nor, hag evel eur vleizez,
En eur skrignal he dent, e lamm gand bleo Jakez :
« Poent eo divorfila, sao », emezi, « dihun,
Korv laosk ha didalvez, mezvier, lonk-e-zizun ;
Mar ne zentez ket raktal, diwar-bouez da gribenn,
Me ‘raio dit skuba ‘l leurzi gand da chupenn ! »
Ouz he hleved, Jakez, hanter divadaouet :
« Piou hoh-hu ? », emezañ gand eur vouez truezuz.
« Rouanez ar vizer, eur vaouez hallouduz ;
Al labour ‘zo treh din, hag ar vertuz ivez ;
Mez evid eur mezvier hag eun den didalvez,
A steljan dilloüz er-mêz o ziegez,
Ha war o zammig meubl e ran gwerzidigez ;
Evel-se, va homper, kerz el leh ma kari ;
Evid amañ pelloh eun nozvez ne gouski. »
Kerkent e taol he dorn war ar vugaligou,
Hag e trok o dillad oh tammou koz truillou.
O roi neuze taol troad d’an eil goude egile,
E poulz war an treujou tad, mamm ha bugale.

*

Mar bezit visiuz, mezvier pe didalvez
Ho-pezo d’ar vizer leh da deuler evez,
Mez bezit labourer, reizet ha vertuzuz,
Ha c’hwi ‘vezo laouen, divorhet hag eüruz.

Debrit ho koan ; ar wazed a oa o tana o horn hag ar merhed a glaske o hegeliou evid ober eur pennad neza.

Ar vugale a dostaas ouz ar vamm-goz eet da azeza e kogn an oaled :

« Mamm-goz, a lavaras Annaig, ar gosa euz ar vugale, kontit deom eur rimadell ! »

« Mamm-goz, eme Laouig ivez, eur gontadenn !... Eur marvaill ! »

« Va bugaligou, eme ar vamm-goz, me ne ouzon mui netra pell ‘zo... Gouezet em-eus bet sur eur bern traou gwechall... mez deuet eo va memor da vergli... Me n’on mui yaouank, va bugale ! »

« Mamm-goz, mamm-goz, gouzoud a rit c’hoaz kalz traou... »

« Istor Salaun ar Foll ! », a lavaras neuze Perig, eur hanfard nevez greet gantañ e bask kenta.

« Deom eta da Zalaun ar Foll ! Gwaz a ze evidoh ma’h ankounac’haan meur a dra. »

Hag ar vamm-goz a voulhas heh istor.

Er bloavez 1315 e veve e Breiz-Izel, e-kichenn Lezneven, eur paour-kêz inosant, e ano Salaun. E dud a oa paour-glez ; setu kement a zesk deom ar skridou koz diwar o fenn.

Pe ez eas Salaun d’ar skol, pe ne deas ket abalamour m’oa re baour e dud, biskoaz ar paotr kêz n’hellas deski ken pedenn nemed : *Ave Maria !* ‘oa ken kantik nened *O Maria !*

[49] sklinsin : slisenn.

Dre ma kreske ar bugel en oad e kreske ivez e garantez evid ar peoh hag ar sioulder, ha pa varvas e dud e oe mall gantañ mond da jom en eur hoad. Eno e tibabas eul leh gouez ha distro e-kichennig eur feunteun goiudoret gand eun dervenn goz.

Evel al laboused war skourrou ar gwez, Salaun a dremene eun darn euz e amzer o kana meuleudiou an Itron Varia, e vestrez ; dezi goude Doue 'oa e oll galon, e oll garantez ; en noz, zoken, evel eun eostik, e kane mil gwech *Ave Maria ! Ave Maria !*

Gwisket truilleg 'oa, ha kerzed a ree diarhen ; n'en-doa evid gwele nemed an douar yen ; hag evid plueg, nemed eur mên ; evid toenn, nemed deliou stank an dervenn gamm e-kichenn ar feunteun.

Mond a ree bemdez er stuz-se da Lezneven pe d'ar hêridaennou all a-ziwar-dro da glask an aluzenn. Ne ree ket a bedennou hir e toull an doriou ha ne dorre ket pennou an dud gand e glemmou mantruz ; lavared a ree :

« Ave Maria ! Salaun a zebrfe bara. »

Degemered e a ree kement a veze kinniget dezañ, hag e tizroe didrouz ha war e bouezig da-gichenn ar feunteun. Eno e soube e vara en dour hag hen debre, o lavared a-greiz-kalon : *Ave Maria !*

ÔÔÔ MARIA

Pa veze ar goañv en e wasa, pe veze yud an avel, skornet an dour, e taole e druillou, hag e tiskenne er feunteun beteg e chink (pe e elgez), evel eur pesk en dour, hag e kane mil gwech : *Ave Maria ! Ave Maria ! O Maria ! O Maria !...*

Gwechou all, evid en em domma, e save d'en em lakaad a-ispill ouz skourrou an dervenn, hag en eur vrañsellad e kane e ganaouenn : *O Maria ! O Maria !*

Abalamour d'an traou-ze oll ken disheñvel diouz kustumou an dud, ar paour a dremene evid eun diskiant, ha ne reed anezañ nemed *Salaun ar Foll*.

Eun droiad eh en em gavas gand eun toullad soudarded a yee hag a deue dre ar mêziou.

« Piou out ? », emezo.

Salaun, evitañ da veza dizesk, a ouie evelkent ez oa neuze brezel etre Blez ha Montfort, an eil hag egile o klask sevel da ren war Vreiz-Izel.

Ha Salaun da respont dezo, nann evel eun diskiant, mez evel eun den fur-meurbed :

« N'emaon nag a-du Blez nag a-du Montfort ; me eo servicher an Itron Varia !... *Ave Maria !*

Ar zoudarded a zirollas da hoarzin hag hen lezas da vale.

Salaun a dremenas evel-se nao bloaz ha tregont pe zaou-ugent o ren buhez kaled, disprizet ha dilezet gand an dud, mez avad kaer ha glan dirag Doue ha karet-meurbed gand an Itron Varia. Morse n'en-doa greet an disterra droug da zen.

Koueza eure klañv. Meur a hini euz a Lezneven a ginnigas e gas da ospital kêr ; morse ne fellas dezañ mond euz e ermitach.

Lod a gred e teuas Mari meur a wech da weled he servicher, d'hen kennerzi hag eh en em ziskoueze dezañ skeduz evel an heol, eur maread êlez en-dro dezi.

Ar paour-kêz koulskoude a fallae hag a gleve ar maro o tostaad. Neuze, evel an durzunell en nevez-amzer, eh en em roas da gana e veuleudiou da Vari gwasoh eged biskoaz. Bet pa'z oa tohor e tiskane gand karantez ano dous Mari, hag e rentas e ene gwerh da Zoue, gand e ano war e vuzellou.

E zremm distronket e-pad e vuhez gand ar pinijennou kaled a deuas neuze da veza ker kaer, ker glan hag al lili ha fresk evel ar rozenn hlizennet da vintin.

E gorv a oe kavet astennet e-kichenn ar feunteun, dindan an dervenn a oa bet e di.

An amezeien a deuas d'e zebelia he pep unan a roas ali d'hen douara el leh m'en-doa bevet hag a oa marvet. Ar pez a oe greet kerkent heb lid ebed.

Diskennet ar paour-kêz foll en douar, en eur hoad, den mui ne zoñje ennañ pa deuas Doue hag ar Werhez da zizolei santelez o servicher eun doare estlammuz.

Eul lilienn hag a daole eur c'hwez dudiuz a zavas war bez Salaun, hag ar pez a oa c'hoaz souezetoh eo ez oa skrivet war an deliou e lizerennou aour daou her pedenn Salaun : *Ave Maria !*

Ar burzud a badas c'hweh sizun[50].

Ar brud a gement-mañ a yeas buan dre Vreiz a-bez. Dereded a reas eur bern tud da weled : noblañs, tudjentil, beleien ha tud a reñk izel.

Toullet e oe ar bez. Ha petra 'oe gwelet ? Ar boked en-doa e wriziou e kalon Salaun...

Ar vamm-goz a reas eun ehan.

Ar vugale a zavas o fennou da lavared :

« Ha goude ? Mamm-goz... »

« Goude ?... Goude ?... echu eo... Goude e oe savet eun iliz euz ar re gaerra war bez ar paour-kêz Salaun. An iliz-se a zo gouestlet d'an Itron Varia.

Diwezatoh, pe viot brasoh, va bugaligou, c'hwi a yelo da bardona d'ar Follgoad, hag a evo euz dour feunteun Salaun, servicher Mari. Kaoud a reot anezi e penn uhella an iliz, a-ziavêz, dindan an aoter vraz. »

« O ya ! mamm-goz, ni a yelo d'ar Follgoad... Mez kontit deom eun istor all. »

« Bugale, a-walh evid hirio... Perig ha Saig a zo kousket, ne welit ket ? It da glask ho kwele... Warhoaz, mar karit, e komzin deoh euz Kêr-Iz... »

« Ya, ya, mamm-goz !... »

---

[50] Ar burzud a badas c'hweh sizun : sizunvez.

Penaoz e oe kollet Iz

« Petra ‘gontin-me deoh hirio, bugale ? »
Hag ar vugale da respont war eun dro :
« Kêr-Iz, mamm-goz ! Kêr-Iz ! »
« Mond a ran eta da zisplega dirazoh istor Kêr-Iz, Ahez hag ar roue Grallon, evel em-eus he hlevet pa oan yaouank. »

Er pardaez-se, Annaig, ar glaskerez, pe ar baourez ma kavit gwelloh, a yee goustadig, daoubleget war he fenn-baz kelenn, he chapeled ganti en he dorn, gand an hent a ya euz Kêr-Ahez da Boull-Dahud.
Ha dre ma oa penn-da-benn an devenn e Beg-ar-Haor, ar glaskerez, eur wech an amzer, a ree eur zell nehet war blegvor Morgad, hag he hleved o lavared gand ranngalon :
« Aotrou Doue, ho-pezet truez ouz an hini a zo kousket aze ! »
« Mamm-goz Annaig, evid piou eta e pedit-hu evel-e o selled ouz ar mor ? »
« Laouig droug, emezi, pedi a ran evid an hini a zo bet sebeliet er mor, peogwir n’he-deus ket pedet a-walh pa oa beo. »
Hag an hini goz da ober sin ar groaz ha da bokad c’hwek da groaz he chapeled. Kared a ree kenañ ar groaz-se abalamour m’oa bet stoket ouz aoter Santez Anna Wened hag ouz arched relegou sant Gwenole, mignon ar Vretoned.
Ar mesaer bihan a oa deuet tre beteg ar baourez, e zaouarn a-dreñv e gein hag uhel e fri gantañ. En em harpas ‘reas dirag Annaig, hag e houlennas krak-ha-berr :
« Pe ano he-deus an hini n’he-deus ket pedet a-walh ? »
« Ar briñsez Ahez, merh ar roue Grallon. »
« Eur briñsez ! O truez !... Anavezet hoh-eus anezi, mamm-goz ? »
« Aotrou Doue !... Anavezet... me ? O ! n’em-eus ket. Ahez a zo marvet eun toullad mad a gantvejou a zo, en deiz ma c’hoarvezas an darvoud skrijuz a gasas da netra Kêr-Iz, kêrbenn rouantelez Grallon, he zad. »
« Va Doue ! », emezañ.
Annaig a oa deuet he fenn da veza teñval ; he daoulagad a lugerne evel diou steredenn. Setu-hi oh astenn he dorn war-zu ar mor direiz a ree eun trouz da vouzara o steki ouz ar herreg.
« An tarziou-mor-ze, emezi, eo o-deus servichet da veñji kounnar an Aotrou Doue. »
« Penaoz, Annaig, eo bet c’hoarvezet kement-se ? »
« Arsa, Laouig, va mab, daoust ha n’eh-eus morse klevet kana gwerz Kêr-Iz hag ar roue Grallon ? »
« Eo, marteze, hogen ankjounac’haet am-eus anezi. C’hwi, mamm-goz, a oar eur bern traou. Livirit din, mar plij, istor ar briñsez Ahez hag ar roue Grallon. »
« Ya, va mab, hen ober a rafen a-walh. Mez, soñj ‘ta ez eus pevar-ugent vloaz hag ouspenn abaoe m’he hlevis kana evid ar wech kenta gand ar barz Erwan Karadeg, euz Ploumanah, e Bro-Dreger... Pell a zo abaoe... »
« Livirit atao, Annaig, soñj ho-pezo. »
« Karoud a rafen, rag va istor a ziskouezo dit beteg peleh e hell mond fallagriez an den hag ar garantez direiz evid ar blijadur ; lavared a ray dit dreist-oll penaoz e teu Doue madelezuz, mez just, da gastiza zoken er bed-mañ an dismegañs a ra ra pehed d’e ano teir gwech santel. »

*

Annaig a azezas war eur roh goloet a raden, a vrug hag a yeot. Hag hi da genderhel gand he haoz.

« Selaouit, c’hwi ivez, bugale », a lavaras mamm-goz Lanmodez, « ha lakait da dalvezoud an istor-mañ euz amzeriou koz or bro garet Breiz-Izel. »

*

« Aze, eme Annaig, e-harz on treid, er pleg-mor-ze el leh ma’h eonenn ar mor, el leh ma teu ar pesketaer da deuler e rouejou en eur gana, aze ez oa gwechall tiez kaer, paleziou, maneriou, ilizou ; aze edo Kêr-Iz, he-doa deg dor hag a oa kêrbenn rouantelez Breiz-Izel.
Pa deue eur beachour da dremen dre amañ, dfibaot e vije dezañ chom heb goulenn ouz ar re a gave war e hent :

Petra ‘zo nevez e Kêr-Iz
Mar deo ker foll ar yaouankiz,
Ma klevan-me ar biniou,
Ar vombard hag an telennou ?

Ha tud ar vro da respont dezañ raktal :

N’eus e Kêr-Iz netra nevez ;
An ebatou-mañ ‘vez bemdez...
N’eus e Kêr-Iz nemed traou koz ;
An ebatou-mañ ‘vez bemnoz...

« Aotrou Jezuz !... Truez ! truez », a lavaras Laouig.

Bodennou drez ‘zo diwanet
Ha dor an ilizou prennet,
Ha war ar beorien o ouela
E hiser ar chas d’o drailla.

Ahez, merh ar roue Grallon,
Tan an ivern en he halon,
Er penn kenta euz an diroll
A gas d’he heul ar gêr da goll !

Sant Gwenole, beuzet e galon en eur mor a hlahar, a zo deuet meur a wech da gaoud an tad.

« Grallon, Grallon, emezañ, diwall ! rag diwezad e vezo kaoud keuz pe deuio Doue da skuilla e vuanegez war ar gêr gabluz. El leh ez eus c’hoarzadeg e vezo skrignadeg dent ha gouelvan... El leh ez eus kanaouennou laouen e vezo youhadennou spontuz. »

« Truez, va Doue !... », a lavaras Laouig.

Ha petra ‘respontas ar roue d’ar zant ?

« Spontet on », hag an daelou a zivere druz war e zioujod. Mond a ree da gaoud e verh da ober dezi rebechou c’hwero. Hogen, koz ‘oa, hag ar plah fall ne ree mui kalz a van ouz e gleved. Skuiza ‘reas zoken o selaou he zad. Ha petra ‘reas evid beza muioh en he frankiz ? Sevel eur maner kaer e-kichenn ar skluziou a vir ouz ar mor da ziruill war gêr.

Eno eo ema ar gouel en noz-mañ : eno eo ema Ahez ar verh divezet o skedi en he dillad pinvidig ; eno eo e kinniger ezañs da fillorez Satan.

Setu en eun taol eur priñs o tond e-touez an dujentilou.

« Plijadur deoh-oll, dañserien dispar », emezañ.

Gwisket ‘oa gand voulouz ruz ; e varo hepken a oa du, hag e zaoulagad a lugerne en e benn evel diou hlaouenn-dan.

« Ra viot deuet mad, aotrou diavêziad », a respontas Ahez o vousc’hoarzin ; « ya, bezit ar gwella deuet mar doh ar gouizieka ahanom e skiant an droug. »

Ha kerkent Ahez da bedi an aotrou ruz da ober eun abadenn dañs, en-dra ma wallgomze an oll ‘eneb Doue.

« O ! Annaig, spontuz eo ! », a lavare ar paotr bihan ; daoust ha ne deuio ket Doue da gastiza tud ker fall-ze ? »

« Eo, a-dra-zur, kastizet e vezint, Laouig. Selaou ahanon beteg penn. »

Doue a yeas e kounnar hag a astennas e zorn war-zu Kêr-Iz.

Kerkent lez an trêz (palez Ahez) a skrijas hag al luhed a skoas da zalla.

Ar priñs daoulagad ruz tan-ivern a vousc’hoarze. Stoui a reas d’an douar dirag Ahez, hag e lavaras gand eur vouez leun a vel :

« Merh Grallon Meur, dous ha tener, rouanez va halon, daoust ha n’hellfen ket en eun doare bennag gweled alhweziou ar skluziou ? »

« Alhweziou aour ar skluziou a zo oh eur jadenn a jom dalhmad ouz gouzoug va zad, ha va zad, re zur eo, a zo kousket pell ‘zo. »

Eñ koulskoude a stoue atao muioh-mui hag a boke d’he daouarn flour. E lagad lemm a flemme re ar paour-kêz Ahez.

« Mez, petra ‘fell deoh ? », emezi dezañ.

« Ho tad a zo kousket, a livirit ; mad, êsoh a ze e vezo deoh lemel digantañ an alhweziou ! »

Ahez a skrijas.

« O ! piou ‘ta, nemedoh-hu, priñsez. »

« Ha peur ? »

« Bremaig ! It heb aon ebed. Mad eo deom kaoud an deñvalijenn d'on harpa. War va ano e touan ne hoarvezo droug ebed ganeoh. »

Ahez kerkent a yeas euz al lez war-zu ti he zad, da êsa kaoud an alhwez aour ; evel eun naer-wiber e ruz e kambr he zad, ha didrouz e lamm digantañ an alhwez burzuduz a ziwalle kêr.

*

Annaig a reas eur pennad ehana. Ar paotr-saout a skrijas gand ar spont hag a houlennas :

« Ha penaoz e lezas Doue ober an dra-ze ? »

« Doue a ra mad kement a ra, Laouig. Kastiza a ra ar re fall, hogen, aliez e ro amzer dezo d'ober o zoñj ha da houlenn trugarez.

Selaou penn diweza an istor. Setu amañ petra a gane ar barz en e werz :

« Piou eo hennez a deu du-ze savet war eur marh du a ra eun trouz da vouzara o stoki kern e dreid ouz mein ar strêd ? »

« Hennez eo kannad an Aotrou Doue, kaset daved roue Breiz ; hennez eo abostol ar feiz, sant Gwenole, karet e Breiz. »

« Gweled a ran anezañ o tostaad, e varr abad en e zorn kleiz, eur steredenn aour war e zae wenn, hag eur helh skeduz en-dro d'e benn. »

« Setu ema war dreujou al lez el leh ma kousk ar roue, tad Ahez, hag eñ da hopal en noz du heb diskenn diwar e varh :

« Grallon ! Grallon ! sav buan ! Ema digor ar skluziou !... »

Ar roue spontet a ra eul lamm er-mêz euz e wele.

« War-zao ! war zao !, emezañ , va marh buanna ! Siwaz ! ema echu gand ar gêr-mañ !... »

Laouig a houlennas :

« Hag an dañserien ? Hag an diavêziad en-doa daoulagad ruz-tan ivern ? Hag ar briñsez Ahez ? »

« Oll ez ejont da goll, va mab, beuzet e oent er mor pennfollet. »

Ahez a lammas dirag he zad. Ar roue ha Gwenole a yee ahano difrea ma hellent.

« Va zad ! va zad !, emezi, mar am harit, kasit ahanon ganeoh war ho marh skañv ! »

An tad, heb lavared ger, a zammas e verh en e gichenn.

Neuze e oe gwelet an tarziou o tereded gwasoh-gwaz war o lerh.

Gwenole a hopas en eur skrijal :

« Grallon ! Grallon ! hast afo taoler an naer-ze er mor. »

An tad koulskoude... a oa tad, hag a starde ar beherez war boull e galon ; mez ar zant a reas sin ar groaz hag a stokas e vaz ouz ar plah.

Kerkent Ahez a gouezas er mor, ar hezeg a ehanas da zaoulammad, hag an tarziou a reisaas.

E-pad kantvejou ha kantvejou, Ahez, deut da veza Mari Morgan, a zo bet gwelet e doare eun teuz hanter vaouez hag hanter besk. Gwelet e veze war an aod o kriba he bleo-bezin oh sklêrijenn al loar.

Laouig a reas sin ar groaz hag a lavaras :

« Peuh Doue da anaon tud Kêr-Iz ! Mez livirit din, Annaig, echu eo an istor ? Petra 'deuas ar roue Grallon da veza ? »

« Pa zavas an heol antronoz, ar zant ha Grallon a bigne war lein Menez-Hom. Ahano, roue Breiz a daolas eur zell war al leh edo Kêr-Iz en derhent ; ne welas nemed mor. »

« Eur gêr euz ar re gaerra am-boa, emezañ, ha setu-hi eet da netra ! »

E galon a rannas hag euz e zaoulagad e teuas eur mor a zaelou.

Ar paotr-saout, skoet e galon ivez, n'hellas ket mired da lavared :

« Paour-kêz roue ! »

« Ya, eme Annaig, paour-kêz roue !... Ar boan, ar glahar, an anken, n'emaint ket hepken e lod an dud a reñk izel... Mez kendalhom gand on istor.

Pa zavas Grallon e benn da zelled en-dro dezañ e welas o lugerni Ruz-mên-goulou, hag e lavaras gand eur vouez nerzuz :

« War ar mên-ze on tadou a skuille gwad da eun Doue didruez... Du-ze, me a zavo eun iliz d'ar wir feiz evid derhel soñj a Gêr-Iz, hag evid ma vezo gouezet he istor, me he anvo Rumengoll. Mamm dous or Zalver Jezuz a vezo enoret e-leh Teutatez hag Hezuz, ha bep bloaz, en enor d'ar groaz, me a raio lida eno eur *pardon* braz.

Pa vezo mao an doueou... »

Laouig a drohas he homz da Annaig :

« An doueou !, a livirit, Annaig ? »

« Ya, an doueou... Ar roue Grallon a gomze euz falsdoueou ar bayaned, adoret neuze c'hoaz gand on tadou-koz. Mar doa d'an ampoent kristenien evel ar roue Grallon, ez oa muioh c'hoaz a bayaned. Evel-se 'ta, ar roue kristen en e zav war Menez-Hom a lavaras :

« Pa vezo maro an doueou, pa vezo diskaret eun darn euz dervennou or hoajou, eun devez bennag, pobl Vreiz-Izel a zeredo du-ze euz ar pevar avel. Neuze, ma n'eo ket c'hoaz maro ar zoñj euz ar roue Grallon e vezo lavaret : nag a vurzudou a zo bet c'haorvezet amañ en amzeriou koz !...

*

Annaig a davas war gement-se. Sevel a reas da gregi en he baz kelenn, en eur lavared :

« Ema an heol o vond da guzad e mougidell[51] an dremmwel. Ankounac'haad a reen em-eus eur pennad brao a hent da ober a-raog an noz. Kenavo, mesaer yaouank. »

« Hag ez it kuit, mamm-goz ? », eme ar paotr.

« Ha ne glevez-te ket kloh an *Angelus* o son e tour Poull-Dahud ? ... Lavaret em-eus dit kement a ouien diwar-benn ar briñsez Ahez, ar roue Grallon ha Kêr-Iz. »

« Eur gerig c'hoaz, mamm-goz. »

« Lavar buan 'ta neuze. »

« Piou 'oa hennez ar priñs-se a deuas en eun taol e sal maner ar briñsez Ahez da zañsal ha da houlenn alhweziou ar skluziou ? »

« An droug-spered, va faotrig. »

« Doueti 'reen. Felloud a ree dezañ kaoud an alhweziou evid beuzi kêr ha kas dioustu gantañ d'an ivern eneou an dud keiz-se. Daoust ha ne jom mui netra euz Kêr-Iz ? »

« Pesketaerien 'zo hag a lavar o-deus gwelet dismantrou mogeriou pa vez ar mor izel-izel... Nann, n'eo ket êz gweled netra bremañ : al lehid hag an trêz o-deus goloet kement a jome euz ar gêr villiget. Ar gêr-ze, distrujet gand kounnar an Aotrou Doue, ne zavo ken euz strad ar mor don.

Er memez doare eo bet kaset da netra Sodom, Gomor ha Babilon, abalamour d'o fehejou braz. »

Annaig a yeas en hent en eur lavared he chapeled.

*

« Ahanta, bugale », a lavaras mamm-goz Lanmaodez, « kavet hoh-eus brao va istor ? »

« O ! ya avad, mamm-goz », eme Berig. « Me 'garfe kleved aliez kontadennou evel-se. »

« O ! mamm-goz », eme Laouig, « c'hwi 'oar traou brao ! »

« Traou koz, da vihanna... Gwechall e veze plijadur oh o hleved. Ar yaouankizou hizio n'en em jalont ket nemeur ganto... »

« O ! mamm-goz », eme ar verh-kaer euz an ti, « emaoh adarre o trougprezeg on amzer-ni... Gwechall...gwechall... ez oa traou mad ha traou fall, evel bremañ... Oll on-deus kavet berr an amzer ouz ho selaou... Alo, bugale, d'ar gweleou ! »

[51] mougidell : ? Eul leh mouget (?)

Paotr-saout Komanna

« Petra ‘rez ‘ta, Jopig, ken sioul all, da-unan war eur roh e-kreiz al lanneg ? Ne daolez ket evez, hag e hell dond ar bleiz da zamma ar haerra euz da zandavezed ? »

« Bezit dineh, maeronez ; Doue a daol evez evidon keit ha m’emaon o pedi. »

« O ya, heb mar ebed, Jopig ; mez petra ‘welan ganez aze en da zorn, e-leh ar skourjez a vez peurvuia gand mesaerien ar meneziou ? »

« Kroazig an Doue[52] eo, maeronez, hag ez on deuet a-benn da zeski ennañ an teir lizerenn genta. »

« Traou a re !... Traou a re... ha ne dalvezont ket ar boan ! Arabad e ve dit, Jopig, e tapfen mui ahanout gand c’hoariellou evel-se en da zorn. Gouzoud a-walh a rez pegement e karan ahanout ; hogen a-raog pep tra e fell din e vezes eur hristen mad hag eul labourer-douar dispar... hag e rafes da labour war-dro va loened ! »

Oh huanadi, Jopig a glozas e levrig en e hodell, ha merourez Kerestin a zistroas d’ar gêr. Eun intañvez a feson e oa, gwir eo, ha mad e-keñver he fillor emzivad ; re stag evelato, a lavare lod, ouz madou an douar evid gelloud kleved petra ‘ree d’ar paotr kêz huanadi, ar pez a zegase daelou en e zaoulagad pa zelle ouz an neñv hag ar pez a waske e galon pa zelle ouz an tachou braz a zalh stag Jezuz Krist ouz ar groaz.

Pennherez ar maner nesa avad, Gaid, an dimezellig devod, he-doa gouezet lenn e kalon ar paotr-saout ; aliez e teue d’al lanneg el leh ma ouie kaoud anezañ, hag eno neuze, etrezo, e veze kaoziou dudiuz n’int bet klevet nemed gand an êlez... Jopig a hellas hebdale zoken, eñvel dre o ano oll lizerennou *Kroazig an Doue*, daoust da hourdrouzou e vaeronez.

Nag eñ ‘oa desket... Eur paotr-saout !... Evelato !...

Siwaz ! dond a reas eun devez a zichañs, a dristidigez !

Aotrou Kerestin a fellas dezañ e ouezfe e verh eun draig bennag ouspenn lenn ar *Bater* hag an *Ave*, ha setu e kasas anezi d’ar gouent. Jopig a gollas evel-se e vestrez-skol. Nag a zaelou e skuillas eur pardaez el lanneg ! Nag a zaelou en devez war-lerh. Gouela ‘reas kement, ar hêz ! ma’z oa gwalhet lizerennou *Kroazig an Doue* gand e zaelou.

Kared a ree e levr hag e chome meur a eur[53] dioustu da zelled ouz kroaz Or Zalver a oa er bajenn genta, ha neuze e torre war e anken. Ar verourez, e vaeronez, a deuas eun devez d’e weled en e labour. Siwaz ! kaoud a reas ar paotr evel eet euz ar bed-mañ, evel beuzet en e zoñjou, ken n’en-doa ket gwelet e zaout o vond da laerez a-gleiz hag a-zehou. Mond a reas eur zahad droug er gouëriadez, ken prim ha ken taer hag eur gorventenn o tizaha en eun taol trumm. Kregi a reas kerkent e levr ar paotrig hag e rogas anezañ e mill tamm a nijas amañ hag a-hont, war eskell an avel.

Tra vantruz da lavared ! Skeudenn an Ao. Krist hi he-unan n’oa ket bet espernet !

A ! maeronez ! maeronez !... Kezrkoulz ho-pije greet regi din ivez va halon dioustu !... N’he-deus ket bet amzer, siwaz ! da jom d’am zelaou !... Mall eo ganti dastum he deñved a-raog an noz !..

*

« Petra ‘rez aze, paourig, daoubleget war al lann leiz ? O va ene ! leun ‘wad eo e zaouarn gand broudou an drez hag al lann ! »

« An dra-ze, Aotrou person, n’eo netra... mar gallfen kaoud treid va Jezuz hag unan euz e zivreh a zo eet n’ouzon dare da beleh gand an avel ! »

« Treid ha divreh da Jezuz, va faotrig kêz ? E gwirionez, n’on ket evid gouzoud petra ‘fell dit lavared ! Ha neuze, teñval eo, eet eo an heol da guzad eur pennad brao a zo. Poent eo dit mond d’ar gêr, paotr paour ! »

« D’ar gêr n’ez in ket, Aotrou person, a-raog beza kavet tammou va imach kaer ! », a lavaras Jopig o ouela doureg.

Hag e kontas d’ar beleg madelezuz ar gounnar a oa eet en e vaeronez o kaoud eur Hroazig an Doue etre e zaouarn, hag ar pez he-doa greet anezañ. Ar beleg mad a oe skoet o kaoud kement a zevosion en eur bugel.

---

[52] Kroazig an Doue : notenn e galleg gand an oberour : alphabet breton.

[53] meur a eur : meur a eurvez.

Neuze – o ! tra gouest da denerraad ar galon ! - e oe gwelet ar person koz hag ar paotr-saout o vond a-ruzou a-dreuz al lann, an drez hag ar spern, o klask tammou an imach benniget sebeliet e teñvalijenn ar pardaez, hag o lavared Liataniou ano Santel Jezuz.

Klask a rejont pell-braz, dindan lagad ar spered. Lavaret zo bet din ez oa en noz-se eun arhêl o roi dezo euz sked, eul luh dreist an ordinal.

En eun taol, setu Jopig o leuskel eur youhadenn laouen, hag o sevel evel eun tenn en e zav : kavet en-doa an tamm diweza a vanke euz skeudenn Or Zalver. Hag ez ejont pep hini euz e du.

« Kerz buan, Jopig, gand da zaout ha da zeñved. Kee dre ar wenojenn a zo a-dreñv ar harrdi... O Santez Anna !... An ao. Person el leur !... Kee dillo, Jopig, da guzad, n'eo ket gweled a rafe an Ao . Person da zillad toull ha fank. »

« Eo, maeronez, mond a ran. »

« Deiz mad deoh ivez, merourez Kerestin, ha da dud oll ho ti... Dond a ran da gomz deoh euz ho fillor... »

« N'eo ket posubl, Ao. Person !... Da gomz din diwar-benn va fillor ? Klevet mad am-eus ? Siwaz ! eur paotrig dous eo, a gavan da vihanna, mez paotr-saout fall ! Atao ema oh huñvreal ! Kollet en-deus din ar gaerra euz va dañvadezed ! »

« Eur holl eo, a dra zur, hen anzav a rankan : mez selaouit ahanon evelato, me ho ped. Ho paotr a zo eur bugel dibabet gand Doue evid sevel, diwezatoh, ouz an aoter... »

« Jopig ?... eun diskiant ? »

« Eur paotrig divaliz evel eun oan ! Eun êl gand eur horv ! C'hoant am-eus d'e gas d'ar soklach. »

« Evid an dra-ze, Ao. Person, e lavarin deoh dioustu n'hellan ket ober. N'em-eus mui tamm ed ebed da gas da varhad Landi, ha n'eo ket deuet c'hoaz em fenn teuler va gwenneien... »

« Roit peoh, gwreg gwan a feiz... Piou a zo o houlenn arhant diganeoh ?... Roit din ar bugel, ha me bourvezo da bep tra.

*

« Perag ez eus kement a vole er mintin-mañ gand kleier Komanna ? Livirit din 'ta, Aotrou va zad... Digorit frank ar prenestou, ma klevin gwelloh o hanaouenn a levenez ! Lakaad a reont eur peoh dudiuz da ziskenn em halon ! »

« Gaid, va merh, bez didrouz ha didrabas. Hizio ema overenn genta Jopig Kêrestin, on-deus anavezet paotr-saout gwechall. »

« An overenn genta, santez Anna ! O ! mar galljen mond d'he gweled !... Roet em-oa va ger... »

« Ne dalv ket dit lakaad an dra-ze en da benn, merh kêz, klañv out, ha n'hellez ket bale. »

« A ! eme Gaid a vouez izel, beleg eo eta ! Bremañ e hellan mervel... Dond a raio da skuilla dour benniget war va horv paour. »

Hag e oe klevet o hrozmolad komzou kenta an *O salutaris*. An abadenn avad he-doa dinerzet krenn anezi ; ha Gaid a yeas da beurechui gand an êlez ar hantik kaer d'an Osti santel.

Daou zevez goude, kleier Kommanna a oa adarre e bole, eur bole leun a distridigez, eur bole klemmuz en dro-mañ, ar glazou eo a oa ganto.

Eur brosesion a yee d'ar vered. Aotrou Kêrestin a ouele puill o vond war-lerh an arched douget gand peder blah yaouank diwar-dro, hag ar beleg nevez a yee da genta o kana pedennou kañvuz an Anaon.

Killog Betleem

ÔÔÔ MARIA

Killog Betleem

ÔÔÔ MARIA

Killog Betleem

Bez' e oa e Betleem, bro ar Jude, eur hillog gwisket kaer hag en-doa eur vouez kaerroh c'hoaz, ar pez a reas eñvel anezañ Kan-Sklêr. Kerkent ha goulou-deiz e veze klevet e vouez skiltruz o tregerni, o tiston a-raog peb mouez all beteg pennou pella ar zaonenn.

Ar hillog-se a oa dre wir da Obiaz, eur mesaer koz euz ar menez, en-doa e weled o henel e klud e yer. Kerkent ha ma tispake ar hillog e vouez, ar mesaer devod-kenañ a ree eul lamm er-mêz euz e wele hag a yee d'an daoulin da adori Doue ha d'e drugarekaad evid e vadoberou. Goude ez ee d'ar hraou, eno edo e oll zanvez : eun ejenn kaer ha pevar benn-dañvad. Lêz e zeñved ha viou e yer, setu peadra da veva, ha ne houlenne netra ebed ken. Beva 'ree e-unanig, en e di-soul kollet er menez, abaoe ma oa deuet Doue da lemel digantañ e wreg hag e zaou vugel. Doue a sko dizamant ar re a zo karet gantañ ! Obiaz a ouie kement-se, ha setu perag e plege goustadig dindan dorn ar Mestr karantezuz, ne lam digand Job kement en-deus nemed evid kaoud ar blijadur da rei dezañ en-dro diou wech kemend-all.

Hogen, eur pardaez, d'ar 24 a viz Du, en-dra ma koueze an erh a-druilladou, setu ma klev or mesaer skei eun taol skañv bennag war an nor. Daou ziavêziad a oa eno : eur gwaz eun tammig war an oad hag eur wreg yaouank c'hoaz ha kaer dispar :

« Deuet om da Vetleem, a lavaras ar beachour, evid lakaad on ano war ar rollou, evel m'eo gourhemennet gand Sezar. En aner om bet o klask lojeiz en ostaleriou. Va gwreg, koulskoude, her gweled a rit, a zo gwall skuiz ! Ne houlennom ket kalz a dra ; mez, abalamour da Zoue, roit deom eun dornad kolo en ho kraou da dremen an noz. »

« Tud kêz, eme ar mesaer koz, an daelou o tond en e zaoulagad, trempet eo ho tillad, ha krena 'ra hoh izili gand ar riou !... Buan, deuit buan em lochenn ! Tostait ouz an tan, ha kemerit ho lod euz va zammig pred. Eur skudellad soubenn al lêz a raio vad deoh ! Goude e roin deoh va gwele da dremen an noz, hag hoh azen a vezo brao er hraou gand va loened, n'eo ket kolo a vanko dezañ ! »

Daoust da galon vad Obiaz, Jozef ha Mari, anavezet hoh-eus anezo, ne falvezas dezo kaoud ken gwele nemed kolo seh er hraou, hag abred ez ejont da hourvez, rag skuiz-maro 'oant.

Obiaz, eñ ivez en em roas da gousked hebdale. Kousked kaled a ree zoken, en despet d'an avel diroll a hweze er-mêz. Ya, an avel a yude mantruz e plegou ar menez o strilla d'an douar ar

gwiskad erh teo a holoe skourrou ar gwez-pin hag o regi ar hoabr du a oa en neñvou o haloupad an eil war-lerh egile.

*

Mez, setu e-kreiz an noz, e klever evel eun taol kleron, eur pez youhadenn skiltruz a-dreuz sioulder an ti :

« Kokoriko-o-o-o-o ! »

Obiaz a zihunas sebezet, a zavas eun tammig en e goazez, hag eñ da frota e zaoulagad, o kredi huñvreal c'hoaz. Sevel a reas koulskoude, nehet-braz ! Kornzigeri a ra dor e di evid selled ouz kambr ar stered, e orolaj.

« Setu amañ eun dra zouezuz avad, emezañ. N'eo ket ouspenn hanternoz, hag eo dihun Kan-Sklêr !... Ar henta tro eo dezañ da zihuna ahanon a-raog ar poent. »

« Kokoriko-o-o-o-o ! »

Ha kerkent, gand sikour sklêrijenn an heol, Obiaz a welas e gillog Kan-Sklêr savet uhel war doenn e graou, uhel e gribell gantañ, e ziouaskell astennet, hag o kana da vouzara :

« Kokoriko-o-o-o-o ! »

« Peoh ! peoh ! Rei a ri peoh, labous fall ! Emaout o vond da zihuna ar paour-kêz tud a zo kousket aze hag o-deus kement a ezomm da ziskuiza !... »

Ha kredi a reot-hu ? Ar hillog kerkent en em roas da gomz. An oll a oar e komzas al loened en nozvez eüruz-se, evel ma reent gwechall a-raog ar pehed e baradoz an douar. Ar hillog a respontas eta evel pa vije bet eun den eveldom :

« Digarezit ahanon, va mestr Obiaz, hogen mar fell deoh e tavfen eo koulz deoh starda dioustu ar gordenn-mañ war va gouzoug. Ha penaoz e talvezfe deoh e tavfen, me, Kan-Sklêr, me karget dre vicher da gas d'an dud kelou goulou-deiz, e tavfen en deiz-mañ, ar haerra euz an deiziou ?... P'ema an heol dreist an oll heoliou o nevez-skedi, p'eo diskennet euz an neñv krouer ar sklêrijenn ?... Obiaz, va mestr mad ! Meulit an Aotrou ganen ! rag ar Mesiaz, Mab Doue, ar Zalver gedet a zo aze !... Gantañ, bremaig, dindan ho toenn er paour-kêz kraou-mañ, ar henta euz an oll grouadurien, me a embann d'ar bed-oll ginivelez eüruz an Heol dasprenet ! Kokoriko-o-o-o-o ! »

Hag an hekleoiou a dro-war-dro dihunet en eun taol a lavaras ivez pep hini d'e dro : « Kokoriko-o-o-o-o ! »

Nehet ha laouen-braz war eun dro, ar mesaer koz a yeas er hraou, el leh ma kavas Mestr ar bed-oll e doare eur bugelig gourvezet war eun dornadig kolo ! Mari ha Jozef hen adore didrouz ; an azen hag an ejenn a denne Dezañ o alan evid tomma e izili ; an deñved a ree : « Bê bê bê ! goustadig.

Obiaz a gouezas d'an daoulin, d'hen adori, ha goude gand pres ez eas d'ar menez da gas ar helou eüruz d'ar vesaerien all a oa d'ar poent-se o tremen an noz war-dro o loened.

Obiaz neuze a welas oh tu ar sav-heol eur steredenn gaer meurbed, a skede muioh-mui dre ma save dioh ar meneziou e bolz an neñv. Kerkent e klevas eur han ha n'oa ket euz an douar :

« Gloar da Zoue e barr an neñvou ! Peoh war an douar d'an dud a volontez vad ! »

Tri êl, gwisket gand dillad gwenn skeduz, a dostaas ouz Obiaz hag a lavaras dezañ evid hen dienkrezi :

« N'ho-pezet ket aon, den karantezuz, meulit Doue kentoh, rag ar Bugel a zo nevez ganet du-ze en ho ti, a vezo abeg eul levenez vraz evid ar bobl a-bez ; ar Zalver gedet eo, ar Hrist, on Aotrou ! »

« Kokoriko-o-o-o-o ! », eme Gan-Sklêr diwar e doenn goloet a erh.

Unan euz an êlez a vousc'hoarzas d'ar hillog hag a lavaras dezañ :

« Ra vezi benniget, Kan-Sklêr, te hag ah-eus da genta meulet hag embannet donedigez ar Zalver divin, te hag ah-eus en doare-ze gouestlet Dezañ da vouez skiltruz ha frêz !... Siwaz ! kan ar hillog a zav hizio da embann ginivelez ar Hrist a zavo ivez eun devez da embann e Basion hlaharuz ! Hekleoiou Jeruzalem hen aslavaro eun deiz, ha drezout, killog, ez ay broud ar morhed e kalon an diskibl nahet gantañ e Vestr a-benn teir gwech. Abalamour da ze, o ! Kan-Sklêr, - perag n'hen lavarfen ket dit ? – e vezo lakaet da skeudenn e-kichenn hini ar Groaz e vezo bet Jezuz warni o paea pehejou an dud. Evid echui, o killog eveziant ! evel ma'z out bet savet war doenn kraouig ar hinivelez, kenta iliz Or Zalver war an douar, dond a ray eun devez ma vezo gwintet da skeudenn uhel-uhel en oabl, da blava war ilizou Roue ar rouaned. Te, Kan-Sklêr, a vezo killog

an oll douriou ! Evid ar hristen e vezi skeudenn ar vertuz war evez, hag evid ar poblou da zond, skeudenn ar frankiz ! »

Hag o veza lavaret kement-se, an êl a yeas gand an êlez all a-denn-askell a-dreuz an uhelderiou en eur gana :

« Gloar da Zoue e barr an neñvou ! »

Kan-Sklêr, evid e drugarekaad, a huchas kreñvoh c'hoaz eged ar gwechou all :

« Kokoriko-o-o-o-o ! »

Ar bod-beuz benniget

(Evid ar Zul Bleuniou)

« A !... Youenn Geradenneg, eur voest euz Frañs evidout !... »

Hag an hekleo a ziskanas an ano ker c'hwek d'ar re a zo pell euz o bro : "Frañs".

Hebdale e oe gwelet eur Breton bihan o tilammad ezu e delt lien :

« Evidon ? », emezañ.

« Ya ! lavared a rafed ! »

Hag ar mignon a zav ar voest war bouez e vreh da ziskouez d'ar Breizad eüruz. Hemañ a lenn kerkent a-dreuz e zaelou a levenez an adres skrivet teo gand e vamm... O ya, gand e vamm, n'en-deus poan ebed oh anaoud he skritur.

Ar mignon Goubay a zalh krog er voest keit ha ma labour Keradenneg da ziskoulma an neudenn a zo oh ober an dro dezi. Skoulmet mad eo.

« Troh anezi ! », a lavar Goubay.

« Ya ! Trohi eun neudenn greet ha skoulmet gand va mamm... e Breiz-Izel !... O nann !... Ne garfes ket evelato !... »

Komzou ar Breizad a ya war-eeun beteg goueled kalon e vignon :

« Gwir a leverez ! », eme hemañ.

« O ! Ar voest-se bet etre daouarn e vamm !... Ar voest-se bet lakaet ganti war eur vatimant da vond beteg he mab, souav du-ze en Afrik, pell-pell en tu all d'ar mor braz... Daoust ha petra a zo kuzet enni ? »

Hag o-daou neuze hast-hast e tilammont ar golo koad hag eur bern paper. Ha petra 'welont ?.. : Eun toullad krampouez gwiniz-du ! ! !...

« O mamm vad ! », eme Geradenneg, « hi eo he-deus aozet ar hrampouez-se evidon !... Pegen alaouret int ! Ha pebez c'hwez dudiuz a zo ganto !... Ne gavez ket, Goubay ? »

« Degas a reont soñj din euz kouignou ar Vendée ! », a respontas ar paotr a vouez izel o plega e benn..., « mez siwaz ! n'em-eus mui den ebed du-ze en or hêr-ni da ober kouignou din !... »

« Mad ! mad !... arabad eo dit mond da ouela evid an dra-ze !... Del ! debr ar re-ze a-raog ma vezint dizehet gand avel bero an Afrik !... »

O lavared kement-se o-doa desavet goustdaig ar hrampouez tano. N'oa hini vruzunet ebed ! Ar vamm-ze a ouie pakeda brao an traou...

En eun taol, krak ! setu daoulagad ar Breton o koueza war eur skourrig glaz :

« Sell 'ta, emezañ, petra eo an dra-mañ ? »

« Eur bod beuz benniget ! », emezo war eun dro.

Youenn a grog gand doujañs er skourr glaz diwanet war douar e vro, pell-pell du-ze, harp ouz e di. Lavared a rafed ez eo bet trohet en derhent, ker fresk eo c'hoaz. An deliou glaz-velen-ze a vir pell bouedenn an dreujenn o magas ; heñvel int ouz paotred an Arvor a vir en o ene ar feiz koz o-deus sunet ez-vihanig.

Kas a ra d'e vuzellou ar skourr benniget evid pokad dezañ gand feiz, devosion ha karantez. Seblantoud a ra dezañ kleved c'hoaz gand ar beuz-se c'hwez an ezañs, an dour benniget, ha mouez ar pedennou hag ar han.

E galon vad a reas dezañ divinoud ez oa eun tamm avi e hini e vignon dirag kement a eürusted, ha setu-eñ ha diskolpa eur bodig da rei dezañ :

« Daou vod e-leh unan on-deus bremañ !, emezañ. Del, va mignon, kemer hennez, te !... »

Kerkent e oe klevet hopal :

« War-zao ! war-zao ! D'ho fuzuliou, paotred ! »

Birou a skoe stank war-zu enno hag a roge deliou ar gwez a dro war-dro.

« War a-raog ! », eme ar serjant d'an oll zoudarded, « ha krogom en unan bennag euz ar houezidi-ze, hervez an urz roet gand ar habiten ! »

« Ya, war a-raog ! », eme ivez an daou vignon eun tammig diêz o fenn abalamour m'oant bet trohet en o haoziou tener.

Ar skourrou bet benniget en eun ilizig a Vreiz-Izel d'ar Zul Bleuniou diweza a oe lakaet difre e godell ar chupenn, ha neuze, prim-ha-prim, setu an daou zouav o tilamm da zailla war ar houezidi. En em zantoud a reont kreñv evel loened hag hardiz evel bleizi. Seblantoud a ra dezo ema Breiz ha Bro-Hall a-bez o selled ouz an daou zen yaouank o-deus kaset pell du-ze da greski o sked, da zivenn o douarou hag o misionerien.

Ar birou a fuh atao a-dreuz d'an êr, hogen, rouesaad a reont ; tennou fuzul a-druilladou a respont dezo kerkent, ha dizale zoken ar habiten chomet er gêr ne glev mui grig ebed.

Goude beza gedet e-pad eun toulladig euriou[54], eet bihan e galon gand an enkrez, setu ar habiten o weled e dud o tifourcha a douez ar girzier.

« Kabiten », eme ar serjant o tiskouez ar Breizad hag an Vandead skuiz-maro mez laouen evelato, « an daou-mañ o-deus kerzet evel daou bennfollet ! »

Lavared a reas c'hoaz o tiskouez ar vorianed a stlejent d'o heul :

« Ind-i eo o-deus o-daou tapet krog er vorianed-mañ ! »

Ar habiten a ra eur zell war ar vorianed ; unan anezo a zeblant dezañ beza euz ar pennou braz... Selled a ra goude ouz an daou vignon kaloneg... O dillad a zo poultrennet, roget... Gweled a ra dreist-oll ar skourrou glaz o tond euz o godellou :

« N'oufen ket, emezañ, e ve euz ar plant-se er vro ouez-mañ ! »

« Nann, va habiten, eme ar Breton, ar plant-mañ a deu euz Frañs ; benniget int bet em iliz parrez d'ar zul Bleuniou, ha va mamm eo he-deus o degaset din ! »

Ar habiten a oa skoet e galon gand ar pez a gleve : e vugaleaj a dremenas dre e spered, ha souden e vouez a zavas da lavared uhel :

« Eun dra bennag, va mignoned, a vank da skourrou glaz ho Pro !... Gouzoud a ran petra eo... An dra-mañ ! »

Kemered a reas diou vedalenn outo tri liou Frañs, hag e stagas anezo e-unan war bruchedou an daou vignon, e-kichennig ar beuz :

« Ha bremañ, emezañ, paotred kaloneg, e hellit hopal ganen : "Ra vevo ar Frañs !", rag ar Frañs a zo a-bez war ho kalonou ! »

D'ar poent m'en em stleje mantell zu an noz war gwez koko ha banan an Afrik, an deiz a darze war Breiz-Izel, ha dizale an heol a lede e liou melen aour war gerreg an aochou.

Mamm Youenn a oa en he sav war dreujou he dor o floura ar vodenn-veuz glaz a greske harp oh he zi ; lavared a reas d'he amezegez :

« O Berhed, va faotrez kêz ! pebez huñvre kaer em-eus-me greet en noz-mañ !... Ar bodig beuz am-oa kaset da Youenn a deue a-nebeudou da veza eur vedalenn !... O ! mar en-defe va faotr ar vedalenn a enor da zond d'ar gêr !... »

Berhed a oa eet he spered da gaoud he breur, misioner en Dahomey. Sevel a reas he fenn en eun taol krenn da respont :

« Evid sur, mar hoh-eus huñvreet an dra-ze, kement-se a hoarvezo ! Daosut ha n'ema ket ar Vretoned da genta e peb leh ?... »

[54] euriou : eurveziou.

Birou a skoe stank stank war-zu enno hag a roge deliou ar gwez a dro-war-dro.

— War a-raok ! eme ar serjant d'an holl zoudarded ha

Yann ha Marharid

I

Mond a reent, an emzivaded kêz, tristig o doare, dre lanneier Plomeur, e Kerne, heb gouzoud d'ar just da beleh.

Truez 'oa gweled anezo gand o dillad truillenneg. Marharid (Gaid) he-doa c'hweh vloaz ha Yann tost da bevar. O mamm a oa kousket e gwered ar barrez ; o zad avad a oa bet beziet er mor. N'o-doa mui na kar na par da deuler evez warno.

O tihun er mintinvez-se war he gwele raden e ti ar Gov, Gaid a reas sellou nehet en-dro dezi hag e teuas eur mor a zaelou euz he daoulagad.

« Va Doue ! va Doue ! emezi, gwir eo eta an huñvre am-eus bet ! »

N'oa ket eun huñvre, siwaz !

Dond a ree soñj dezi euz ar pez a oa c'hoarvezet, gweled a ree a spered he mamm drouglivet hag astennet war eur holhedad kolo, an aotrou person en he hichenn, o pedi ; Rene, ar hurust, o tond en ti da heul ar beleg, eur hlohig gantañ en e zorn... Hag e klevas ar glazou kañvuz... Kaer o-doa o-daou gervel o mamm, respont ebed ne roe.

Lavaret 'oe dezi 'oa maro he mamm.

Gouzodu a ree bremañ petra 'oa kement-se. Yannig avad ne ouie ket c'hoaz. Gouela 'ree, ha dalhmad e lavare :

« Pegoulz e teuio mamm ? »

Gaid, ar hoar hena, a gemeras anezañ etre he divreh hag a lavaras dezañ :

« Mammig ne glev ket ahanout, Yann... N'ema mui aze. »

« E peleh ema 'ta, Gaid ? »

« Mond a ran d'hel lavared dit : eet eo war-zu baradoz an Aotrou Doue. »

Yannig en em roas da ouela muioh-mui.

« Ha perag n'he-deus kaset ahanom ganti ? N'or-hare ket neuze 'ta ? »

« Eo, Yann, mamm a gare ahanom, kalz en deun. »

« Mad, dond a ray neuze d'or herhad ? »

« Ya, Yannig. »

« Me 'fell din e teufe dizale... ya, dizale. Ni a zo re reuzeudig on-daou. »

Ar bugel a jomas eur pennad da ober e zoñj, hag e lavaras adarre :

« N'eus na naon na sehed er baradoz, n'eo ket 'ta, Gaid ? »

« Nann, Yannig, mez red eo beza fur, fur-kenañ evid mond di. »

« Ni vezo fur ! »

« An Aotrou Person en-deus lavaret ivez eo red gouzañv heb en em glemm, ar boan, an naon, ar zehed, ar skuizder, ha beza sentuz bepred, mar fell deom mond da gaoud or mamm d'an neñvou. Doue e-unan eo a halvo ahanom pa vezo deuet ar mare. Ha marteze on-devezo pell c'hoaz da jom war an douar. Eur mennoz a deu din, Yannig. »

« Ar paotrig a zavas e benn da lavared :

« Eur mennoz ? »

« Ya ; soñj am-eus e lavaras mamm din eun devez : Doue a fell dezañ, Gaid ker, e tizrofen davetañ. Pa ne vezin mui aze, te a gemero da vreurig dre an dorn hag a yelo gantañ dre ar raden hag al lanneier da verouri an tonton Loiz, e Gwenah. Va breur Loiz a zo eur hristen mad hag en-devezo truez ouz ho tienez, hag a roio deoh loj en e di ha bara da zebri.

Or mamm vad a lavaras c'hoaz :

C'hwi 'garo ho tonton Loiz hag a zento outañ. »

« O, ya, Gaid ; ni 'garo tonton Loiz hag a zento outañ. Deom di, Gaid, deom dioustu. »

Ha setu petra 'ree da Yannig ha da Haid beza oh ober hent dre lanneier Plomeur, e bro-Gerne !

II

Eun devez kaer e oa. An heol a oa tomm, ha n'eo ket souezuz peogwir edod e miz Gouere. Bolz an neñv a oa digohenn, nemed eun tamm gloan dañvad bennag uhel, uhel, a yee hag a deue kaset gand an êzennig skañv. Hag an daou vugel a jome da zelled outo gand plijadur ; kustummoh 'oant da weled koumoul du o tremen 'uz d'o lanneier.

Yann a lavaras d'e hoar :

« Or mamm eo a zo d'an neh o vousc'hoarzin ouzom hag o kas ahanom da di on tonton Loiz. Anaoud a rez anezañ, Gaid ?... Anaoud a rez tonton Loiz ? »

« Eur wech em-eus e welet er pardon du-mañ ; pell ‘zo abaoe. »

« Dizale e welim anezañ, n’eo ket gwir, Gaid ? »

« N’ouzon ket, Yannig ; kredi ‘ran evelato. »

Yannig a oa darbet dezañ anzao en-doa naon ha sehed, ha poan en e dreid noaz. Tevel a eure koulskoude, o soñjal e ranke gouzañv hep klemm evid galloud beza degemeret eun deiz el leh edo e vamm.

An daou vugel a valeas hir amzer dre al lanneier heb gweled den. Beb eun amzer, eur golvan, eur bohig ruz, savet uhel war bleñchenn ar veinhir goloet a van, pe kuzet en eur vodenn lann, a gane, a richane en enor d’an daou veachour ; hag an dra-ze a roe dezo eun tamm nerz-kalon.

« Sell, Gaid, hennez, eme Yann, eo bohig-ruz on liorz. Hen anaoud mad a ran. Mond a ra da lavared da donton Loiz emaom erru. »

Gaid ne lavaras netra. Seblantoud a ree beza nehetoh eged he breur. Aliez e chome a-zav, hag he daoulagad en dremmwel, e klaske gweled merouri Gwenah pa da vihanna nadoz eun tour bennag da ziskouez dezi an hent. Mez, kaer he-doa, ne wele netra, ar baotrez kêz !

An daou vugel a deue da veza skuiz-maro. Setu-i o koueza o-daou war eur mên e kichennig eur vodenn valan. An heol a oa diskennet izel ; dizale e teuje an noz hag e oa red dezo kaoud eun toull bennag d’he zremen.

Yann a houlennas evid an degved gwech :

« Erru om tost, Gaid ? »

Siwaz ! Gaid ne grede respont netra. Briata ‘reas he breurig en eur ouela hag e lavaras dezañ :

« Pedom an Aotrou Doue, Yann ; Eñ hepken a hell savetei ahanom. »

« Pedom ivez ar Werhez, Gaid, ha santez Anna-Wened hag an Aotrou sant Erwan. »

« Ya, pedom, pedom ! »

Mond a rejont d’an daoulin, hag e savjont war-zu an neñv o moueziou glan leun a anken. Doue ne helle ket ober skouarn vouzar ouz pedennou daou êlig ker fur !

Setu-i o kleved an *Angelus* er pellder.

Savetaet e oant !

III

Marharid a grogas e dorn Yann : « Deom bremañ, emezi, Doue en-deus selaouet ahanom hag en-deus bet truez ouzom. Kloh Gwenah eo heb mar an hini on-deus klevet. »

« Ya, eme Yann, eñ eo sur a-walh. Deom ». Hag e lamme gand al levenez.

Taoliou diweza an *Angelus* o-doa ehanet da skei hag a oa eet da ober hekleo da benn pella lannaeier Ploumeur. Yann ha Marharid a yeas war-zu al leh ma seblante dezo o-doa klevet ar hloh. Ankounac’haet o-doa oll boaniou an devez kriz-se. Soñjal a reent bremañ en degemer laouen a raje tonton Loiz dezo, el lêz teo ha bara du a vije roet dezo, er gwele raden ha yeot seh ez ajent da hourvez warnañ.

Mond a reent dre eun hent don, kleuziou leun a vrug ruz dezañ. En eur horn-tro e weljont eur groaz vên savet uhel. Ar vugale a reas sin ar groaz en enor d’ar Hrist a blege dezo e benn kurunet a spern, hag en hent adarre.

« Pa lavaren dit, eme Varharid, an Aotrou Doue eo a zo oh hentcha ahanom... Sell, na kaerra foenneg ! »

Yann a oa o vond da lavared eun dra bennag war-lerh e hoar pa glevjont eun den o komz gand eur vouez hroz. Eur Breizad, eun tammig war an oad, a oa dirazo o houlenn outo :

« Paour-kêz bugale, da beleh ez it d’ar poent-mañ euz an deiz ? »

« Ni a zo o vond da di eun tonton deom o chom e Gwenah », a lavaras Marharid.

« Eun tonton o chom e Gwenah ? »

« Ya, eme Yann, ni a zo o klask on tonton Loiz, breur or mamm vad nevez galvet gand Doue d’e varadoz. »

Ar houëriad a reas eur skrijadenn hag e teuas eur berad daelou da lugerni e korn e lagad.

Kregi a reas e dorn ar vugale hag e kasas anezo dre gichenn ar groaz, en eur lavared dezo :

« Deuit ganen, bugale, arabad eo deom chom dre amañ. »

« Perag, eme Yann, ne deom ket dre ar prad-se ? M’em-bije dastumet bokedou koant da gas d’am zonton Loiz ! »

« Aze ez eus toullou don. Ez eeh da goll o vond dre ar prad-se. »

« Va Doue ! Itron Varia ! », a lavaras an emzivaded spontet.

Erru ‘oa an noz. Ar houëriad hag ar vugale a yeas buannoh. Eur wenojenn a gasas anezo beteg eur foenneg a oa enni eur vuoh lard hag eun toullad deñved o peuri. Pelloh, dindan ar gwez-avalou, e weljont eun ti-soul.

« Aze eo », eme ar houëriad o tiskouez an ti d’ar vugale.

Chom a rejont goude eur pennadig heb lavared ger, ha Gaid a houlennas a vouez uhel :

« C’whi a anavez eta on tonton Loiz ? »

« Bugale gêz, me eo ho tonton... an tonton Loiz emaoh o klask. Hiviziken, c’hwi ‘vezo bugale din-me. »

Hag o weled daou bennad bleo melen e-touez an ed en eur park a-dost e lavaras :

« Ha setu aze ho tiou hoar ; kalon vad o-deus, kared a raint ahanoh ! »

« Pebez eürusted ! », a lavaras Yannig. « Ni a bedo oll an Aotrou Doue da zegemered on tad hag or mamm en e varadoz, evid ma’z aim di ni ivez d’e gared ha d’e veuli pa vezo deuet ar poent. »

(Troet diwar *Almanach de l’Œuvre Exipatoire, La Chapelle Montlijeon, Orne*).

Nik ha Seven

En amzer ma teue aliez Jezuz hag e Vamm zantel da ober troiou bale er vro-mañ, e veze daou zijentil yaouank, Nik ha Seven.

Nik a oa krog en e hwezeg vloaz ; ha Seven ne oa c'hoaz nemed pevarzeg.

Seven a gare an Aotrou Doue hag ar beorien a zo bugale muia karet an Aotrou. Ne jome ket pell e wenneien en e hodell. Nik avad ne roe da bep hini nemed ar pez a ranke, ha marhamata a ree c'hoaz zoken.

O zad a oa eet diganto, hag o mamm a zoñjas kas anezo da fleh da di o eontr a oa o chom e pell bro. Eun devez eta, e roas beb a vantell vouk, beb a yalhadig vad, ha beb a loan kezeg dezo, hag an daou vugel da vond laouen o halon da weled broiou nevez.

Hogen en eur hroazhent, eur vintinvez, e weljont en he hoazez e-tal eur groaz, eur vaouez kêz kuzet he fenn ganti en he zavañjer. Seven a reas d'e varh chom a-zao, hag eñ goulenn digand ar baourez petra a ree dezi beza o leñva. Hi a lavaras oh hirvoudi :

« Maro eo va mab diganen ! Ha bremañ eo red din mond da glask va zammig bara ! »

Seven a oe mantret ; mez Nik, eet eun tammig larkoh, a hopas goap warnañ :

« Ha kredi a ri ar pez a glevi gand kement klufan a gavi ? Huanadou ar wrah-se a zo eur griped da gaoud da yalh diganez. »

« Va breur, ro peoh, en an' Doue ! Da gomzou c'hwero a ra dezi gouela muioh-mui. »

Hag eñ o rei e yalh d'ar wreg paour :

« Dalit ; ne hellan rei nemed an dra-mañ deoh, mez pedi a rin Doue ma plijo gantañ skuill eur beradig gliz bennag war ho kalon. »

Ar baourez a gemeras ar yalh o lavaroud :

« Peogwir hoh-eus bet ar vadelez da rei din ar pez ho-poa, kemerit ar gra zo enni eur wespedenn greet he flemm gand dir. »

Seven a gemeras ar graoñenn, hag e vreur hag eñ a yeas gand o hent adarre.

Degouezoud a rejont a-benn eur pennadig e-kichenn eur hoad. Er hoad-se, eur bugelig noaz-pill a glaske eun dra bennag, mel marteze, e toullou ar gwez, ha kana a ree war eun ton ken klemmuz ha gousperou an Anaon :

« Riou am-beus ! »

Seven a lavaras d'e vreur :

« Jezuz ! Nik, ar paour-kêz bihan-ze a houzañv gand an avel yen ! »

« Rividig eo eta ! Me ne gavan ket an avel tamm yen ebed. »

« N'eo ket diêz dit. Te a zo gwisket mad, e-leh eñ, n'eus nemed an êr en-dro dezañ. »

Hag eñ ha chom a-zav, gervel ar paotrig, ha goulenn outañ petra 'ree.

« Me 'zo o klask an nadoziou-êr a zo kuzet er gwez », eme ar bugel.

« Ha petra 'ri ganto ? »

« Pa'm-bezo kavet kalz, me a yelo da werza anezo, ha me a breno dillad a roio tomm din. »

« Ha kavet e-teus ? »

« Unan hepken. Er gaoued broenn-mañ ema. Sellit, Aotrou. »

« Ma ! eme Zeven, kemer a ran kaoued hag all. Dal va mantell vouk, paour-kêzig, da gaoud tomm d'az izili. »

Hag an daou vreur gand o hent adarre. Seven en-doa riou da genta ; mez tremenet ar hoad ganto, an avel a davas, ar hoummou a zispakas, hag eur wazienn heol a baras.

E oant neuze tostig ouz eur prad glaz. Er prad-se ez oa eur feunteun hag, azezet e-tal ar feunteun, e oa eun den koz. Eur val a oa gantañ war e skoaz ha seblant skuiz a oa war e zremm. Pa welas an daou zen yaouank, e halvas anezo gand eur vouez truezuz. Ha Seven da dostaad outañ.

« Petra 'peus c'hoant, tad-koz ? », emezañ.

« Allaz ! Aotrouien, gweled a rit peger gwenn eo va bleo ha peger roufennet eo va zal ! Kabah on deuet da veza, ha va divesker o-deus beh o tougen ahanon. Red e vezo din mervel amañ, nemed gwerza a rafe unan ahanoh e varh din. »

« Gwerza eul loan dit, klasker bara ! », eme Nik gand dismegañs. Ha paeet e vezo ? »

« Gweled a rit ar wezenn-mañ. Enni ez eus gevnidenn hag a oar ober gwiad kreñvoh eged an dir. Evid eul loan ho-pezo anezi. »

Ha Nik o tirolla da hoarzin. Seven avad a lavaras gand douster :

« Me a ro va loan deoh, va den mad ; n'eo ket abalamour d'ar gevnidenn, mez abalamour ho-peus poan. »

« Bennoz Doue deoh, Aotrou. »

Hag an den koz a zav war ar marh hag a gerz seder.

Nik ne oa ket evid miroud da lavared traou d'e vreur :

« Genaoueg ! emezañ. Mez a dlefes da gaoud ! Te a vezo reuzeudig da stad bremañ ! Soñjal a rez marteze am-bije daouhanteret va zraou ganez ? O tra ! ne vezo ket ar stal e-giz-se !... Skiant-prena, skiant wella ! Te a zesko diwar da goust beza furroh hiviziken. »

« Ne oa ket bet morse em zoñj, eme Zeven, kaoud lod euz ar pez a zo dit, Nik. Kê eta. Me a yelo ivez. »

Nik a dehas, lorh ennañ, war gein e varh. E vreur a gerze war e droad war e lerh heb rebech seurt dezañ.

Degouezont a rejont e-giz-se war eur strêd striz, gwasket e pep tu gand eur menez. Ar strêd-se a oa he ano ar strêd villiget, rag en he hichenn e veve eur roñfl hag a bake atao an dud pa gleve anezo o tremen. Dall e oa, seizet ivez, med ken tano e oa e ziouskouarn ma ouie pe da vare e teue eur vuzugenn euz an douar. Da vevelien gantañ e oa daou erer don a nije war e gomz da dapoud neb piou bennag a yee gand ar strêd.

Nik ne ouie seurt, hag eñ gand e varh dre ar strêd.

« Va chas mad, eme ar roñfl, it da gerhad an tremeniad-ze d'am lein din. »

Hag an daou lapous da vond gand herr e-giz eur boled. Hag int kemer Nik ha kas anezañ d'ar roñfl.

Seven a zegoueze d'an ampoent e penn an hent striz. Gweled a eure e vreur o vond gand an daou erer. Hag eñ koueza war bennou e zaoulin :

« Aotrou Doue ollhalloudeg, emezañ, saveteit Nik va breur ! »

« N'ez ket da zirenka Doue gand eun dra ken dister », eme eur vouezig flour en e gichenn.

Ha Seven trei e benn, ne welas gour.

« Piou eta a zo o kaozeal ?, emezañ. Peleh emaoh ? »

« E godell da chupenn », eme an teir mouez.

Hag an den yaouank klask en e hodell, ha tenna er-mêz ar graoñenn, ar gaoued hag ar wezenn. E pep hini anezo, c'hwi a oar, e oa eul loenig bihan.

Ha Seven dezo :

« C'hwi eta eo 'fell deoh sevetei Nik ? »

« Ya », emezint.

« Ha penaoz, va netraigou ? »

« Digor warnom, hag e weli. »

Hag ar gevnidenn steui eur wiad kaled evel an dir ; hag hi sevel war gein an nadoz-êr a zougas anezi en êr : eur skeul a wias ; Seven a bignas gand ar skeul vurzuduz, ar wespedenn o nijal dirazañ, ken e tegouezjont e ti ar roñfl.

Ar roñfl dall ha seizet a oa en e goazez war al leurzi. Bralla a ree e gorv o kana :

Me a gar kig al Leonad
Maget druz-druz gand farz ha lard ;
Re Dreger a zo mad o blaz,
Blaz krampouez fritet ha lêz glaz ;
Mez re Wened ha re Gemper,
Foei !.....

Hag o lavaroud ar zon-ze, e reñke pastellou kig moh da boaza Nik. Hemañ a oa e-harz e dreid, ereet e zivesker hag e zivreh e-giz eur penn-yer da lakaad ouz ar ber. An daou erer a oa eno ivez : unan o tresa ar ber hag egile o c'hweza tan.

Trouz ar roñfl o kana a viras outañ da gleved Seven hag e deir mignonez ; an daou erer, avad, a oa o vond da blanta o skilfou e Seven, mez dallet e oant gand flemm dir ar wespedenn. Homañ a nijas etrezeg ar roñfl a oa bet dihunet euz e huñvre gand skrijadennou e zaou vevel, hag hi a skei warnañ. Ar gevnidenn a zeuas hag a dapas anezañ en he gwiad dir. Gervel e zaou vevel a reas ar roñfl ; ar re-mañ a zeredas, n'eo ket d'e zivenn mez d'e zispenn. Debri a rejont ar roñfl a-dreuz d'ar wiad dir, hag e krevjont : kig roñfl a laz.

Ha Seven da zilama e vreur ha da bokad dezañ. Greet e labour gantañ, ez ejont er-mêz. An nadoz-êr hag ar wespedenn a oa eno, sterniet ouz ar gaoued, a oa bremañ eur wetur gand ar graoñenn hag ar wezenn da rojou. Hag int lavared d'an daou vreur mond er wetur. Ar gevnidenn a grogas er sugellou. Ha yao ! ker buan hag avel. Ar wetur a dapas douar e-kichenn ti eontr ar baotred yaouank. An daou vreur a gavas eno o loaned a zeblante beza ouz o gortoz. Ouz dibr marh Seven e oa yalh hemañ hag e vantell, mez ar yalh a oa teurenneg hag ar vantell goloet gand perlez aour.

Sebezet, na petra ‘ta ! Seven a droas war-zu ar wetur da houlenn digand e loenedigou petra ‘oa an dra-ze. Ar wetur ne oa ken eno, hag e-leh ar wespedenn, an nadoz-êr hag ar gevnidenn, ez oa tri êl lugernuz.

Hag an daou vreur koueza war bennou o daoulin.

Neuze, eun êl, an hini kaerra ha gwisket ar splanna, a lavaras da Zeven :

« N’az-pez aon ebed, te hag a zo mad da galon ; rag ar vaouez, ar bugel, an den koz e-teus greet vad dezo a oa ar Werhez Vari, ar Mabig Jezuz ha sant Jozef. Ni a zo bet roet dit da gas da veaj da benn. Bremañ pa’z out degouezet, ni a ya en-dro d’ar Baradoz. Kenavezo ! »

Hag eñ da Nik :

« Bez soñj euz ar pez az-peus gwelet ! Gra vad d’ar paour. »

Hag an tri êl digeri o diouaskell ha nijal kuit o kana an Alleluia.

1913

Foar ar godellou toull

Ar gontadenn dudiuz-mañ a zo tennet ganen euz Levr Buhez Sant Teodod, savet gand an Aotrou Guillou, maro person e Penmarh, an hini en-deus greet traou ker brao e Brezoneg. Goulenn a ran, evdi brasa plijadur ar Vretoned, ma vezo advoullet e oberou. (Klaoda 'r Prad).

*

Dioh an abardaez, setu Fañch koz o tond d'am haoud :

« Gouzoud a rit, Aotrou, emezañ, em-beus divizet tri devez foar ; warhoaz, ma n'ho-peus ket ezomm ahanon, em-beus soñj da vond da Landi. »

« Mad, mad, yao ; euz goulou-deiz beteg nav eur ema ho kabestr war ho moue... Setu amañ gwerz eur banne hag eun tamm butun... »

Hag e rojon[55] dezañ eur pez deg kwenneg. Fañch koz a dennas e voned segovi[56] hag a bokas d'e zorn. En nozvez-se ar zaout, ar marh, o-devoe askoan, kel laouen 'oa ar mevel.

Antronoz, mintin mad, edo Fañch koz oh en em frota, oh en em spura, oh en em larda (da lavared eo o larda e voutou) ; e varo a oa raklet, e vleo griz difuillet, diboultrennet... M'en-dije gellet ivez o diloueda ! ! !... Mez, siwaz ! ouzom-ni, braerrien goz e wallstag ar hanastr !

War-dro seiz eur ez eas d'e yalhig, e kemeras eur pez ugent real ; e sellas piz outañ, rag marteze e wele evid ar wech diweza.. Unan koant 'oa, kochet tro-war-dro. Eur pez eiz real digoch a deuas war-lerh, ha da echui, eur gwenneg bennag. Evel just, va fez deg kwenneg a oa ivez euz an abadenn.

Goude-ze Fañch a zoubennas, hag e jiletenn vañcheg dindan e gazell, e gorn en e veg, en em lakaas da dreuzi ar bourk ken drant ha paotr yaouank ebed.

« Ata, Fañch », a lavaras an dud, « mond a rez 'ta ? »

« Ya, ya ! » eme Fañch.

« Arsa, Fañch, eme ar re all, n'oar ket korbezenn hizio ? »

« Tra, tra ! », eme Fañch.

« Petra, Fañch », eme eur miliner a oa o karga daou pe dri leue, ne vezo ket eur banne... eun tammig sao ? »

Fañch a zellas a-dreuz ouz va frenest, rag gouzoud a ree ne garan ket kalz ar saoiou. Kloz 'oa pep tra. Setu Fañch en ostaleri hag ahano e karr ar miliner. Ma savas marvaillou, n'eus ket ezomm d'hel lavared, ar vilinerien a zo touchennet mad o zeod, ha farouell, Fañch goude eul liupadenn, a yee ivez kepenn en-dro.

O c'hoarvezoud e Landi e tiskennas ar miliner hag e amezeg ; an daou leue ivez a deuas er-mêz war bouez o divesker. Ar miliner a ranke paea ar gwir evid an daou leue, ha Fañch, paotr brao, na petra 'ta, a baeas adarre ar gwin d'ar miliner.

Setu Fañch e kêr. Evid gouzoud an eur e sellas ouz orolaj an iliz, hogen ne ouie ket kalz dioh an traou-ze ; an nadoz hirra a oa war bemp, ar verra eun tammig en tu all da nao.

« Satordallig ! eme Fañch, setu aze diou nadozenn ha n'int ket evid en em gleved ! Ma vijen-me orolajer, ne vije nemed eun nadozenn war ar ront gwenn-ze, ha neuze an oll a welje sklêr an eur. An heol, setu eno eun orolaj !... Nadozenn ebed warnañ ! Setu eun dra greet diouz ar beizanted !... Ba ! ba ! eme Fañch o vond larkoh, nav eur eo, "*en gros*", perag chipotal ! »

Petra 'reer en eur foar pa ne vez netra da ober ? Evidon-me n'her gouzon ket, Fañch avad her gouie.

Da genta ez eas da dachenn ar moh hag e varnas pep unan herve e *galité*, hervez e vent hag e gig. Goude-ze da dachenn ar zaout..., goude-ze da dachenn ar hezeg. Edo eno pa zonas an *Angelus*. Fañch a oa kristen mad, a dennas e zegovi hag a ziskouezas e vleo griz adarre eun nebeud poultrennet.

« Eun tamm boued bremañ ! », eme Fañch. Hag ez eas war-zu eun ostaleri. Edo o kompren ennañ e-unan an dispign a dlee da ober... daou wennegad bara, daou wennegad soubenn, tri gwennegad kig, pevar gwennegad gwin, hag...

Fañch a lakae e zorn en e hodell zehou ; eno e kavas dezañ beza lakaet hag ar pez kochet hag an hini digoch, hag ar re all... Siwaz ! Siwaz ! netra ebed er hodell !... Goude-ze ez eas d'an hini gleiz. Siwaz ! Siwaz ! Kant gwech siwaz ! goullo 'oa ! toull 'oa ! daou viz Fañch a deue er-mêz... E arhant paour a oa eet kuit koch-digoch dre ar memez hent.

---

[55] rojon : rois.

[56] segovi : ? (ezu ar Segovi e bro-Spagn ?)

C'hwi, kredabl, a vije fallgalonet gand eun heveleb taol ; peadra a oa. Fañch avad ne reas nemed leuskel tri satordallig ! c'hwek hag a-greiz kalon, ha skrabad e benn evel m'en-divije kollet e grib abaoe eur miz[57].

Mond a reas war-eeun da dachenn ar moh, hag e selle, ha, respet deoh ! e turie gand e zaouarn.

« O c'hwennad petra emaoh aze, va den mad ? », a lavaras unan bennag dezañ.

« Satordallig ! eme Fañch, n'eo ket o c'hwennad, oh hada eo on bet, siwaz ! evidon. Eur pez ugent real kochet, unan a eiz real digoch... M'ho-peus o havet, m'ho ped, en an' Doue, roit anezo din !... »

Ne reed nemed c'hoarzin.

« Ba ! ba ! paotr koz, eme an dud, tremp nevez a zo aze, diwana 'raint a-benn bloaz !... »

Mond a reas da dachenn ar zaout, hag e kollas e boan ; da dachenn ar hezeg, hag e oe respontet dezañ :

« Ba ! bezit dizoursi, ne jomint ket er-mêz dindan an amzer, kaoud a raint lojeiz ! »

« Koulskoude satordalle ! eme Fañch, eun den a guzul mad bennag a dle beza er gêr-mañ ! Mond a ran da gaoud an aotrou person. »

Diohtu e oe degemeret.

« Aotrou, eme Fañch, me a zo toull va godell ; kollet em-eus eur pez ugent real kochet hag unan a eiz real digoch !... Petra 'rin-me bremañ evid o haoud ? »

« It, eme an aotrou person, da gaoud an tabouliner, hag it buan, rag er hêriou an arhant a gouez a zo askellet. »

Setu 'ta an daboulin en-dro diwar-benn arhant Fañch, ha Fañch e-kichenn o tiskouez tri biz dre doull e hodell, rag dre lakaad aliez e vizied eno en-doa frankaet an digor. O kleved an trouz, ar zaout a heje o fenn, ar hezeg lard a zave er vann, ar re dreud a jome sioul, ker sioul hag an hini en-doa greet ar gavadenn.

Fañch a reas war-hed tost tro kêr da heul an daboulin, hag evel m'en-doa klevet lavared 'oa anad diouz an dremm anaoud eul laer, e sell piz ouz an oll, e kave dezañ zoken edo liou ar groug war meur a hini, mez ne grede ket mond larkoh.

« Alo », eme Fañch, pa wele e poanie en aner, « satordalle ! paouezom !... Kenavezo, pez kochet !... Kenavezo, digoch !... Mond a ran war yun da weled peseurt labour a ra an dud all !... »

Edod en e gichenn o klask gwerza eur vuoh ; gevier a zizahed euz an eil kostezenn hag eben. Unan a houlenne kalz re, egile a ginnige kalz re nebeud.

« Sator ! » eme Fañch, « c'hwi ivez 'zo toull ho kodell, pa glaskit noazoud d'ho nesa ! »

Eur pennadig larkoh edo merhed an amann, eur chaok spontuz ganto, hag o klask lakaad da lentaad ar re n'oa ket evelto dir war o fas...

« Sator ! eme Fañch, c'hwi ivez 'zo toull ho kodell ! »

Larkoh edo ar varhadourien gezeg ; ar geriou braz a fuhe, a groze... lavared a rajeh e vijed o prena eur jao d'an diaoul da jarread tud daonet...

« Satordalle ! eme Fañch, c'hwi a zo ivez toull ho kodell !... War ugent skoed a hounezit e kollit kant gwech hoh ene ! ! !... »

Erfin Fañch a skuizas hag a-raog mond d'ar gêr e c'hoantaas mond d'an iliz da zaludi ar Werhez, da lavared eur *Bater* hag eun *Ave*. E-kichenn ar hef ez eas war bennou e zaoulin. Eur paour-kêz a oa en tu all gand e japeled. Fañch a zelle outañ... Dioh kostez Gwiniventer e tu bennag e ranke beza diouz e wiskamant, ma heller da vihanna eñvel gwiskamant eun dornad truillou a oa war e dro, rag edo war gorv e roched, ha c'hoaz peseurt roched !...

Ar paour pa oe echu e bedenn a deuas war-zu ar hef. Tenna 'reas euz e vruched eur yalh ler stag ouz e houzoug evel eur skapular ; hag eur pez a eiz real a lugernas en e zorn hag a gouezas en eur zoni e-barz ar hef.

Fañch a oa mantret.

« Va den mad, emezañ, penaoz e hellit-hu diouered eur pez arhant e-giz-se ? »

« Ne zioueran netra, eme ar paour, ar pez-se em-eus kavet hizio, ha re all gantañ. Evel n'ouzon ket anaoud ar perhenn, e roan eul lodenn d'ar Werhez en e ano, hag ar rest a zalhan evdion. »

« Me, just, eme Fañch, eo em-eus greet ar holl : eur pez ugent real ho-peus c'hoaz, eur pez kochet... »

---

[57] eur miz : eur mizvez.

Ar paour a ziskouezas e bez, kochet ‘oa. Ouspenn an dra-mañ a dremene en iliz, el leh n’eo ket brao lavared gevier. Kinnig a reas ‘ta da Fañch e bez kochet, e bez deg gwenneg hag ar moneiz.

« Nann, satordalle ! eme Fañch, a zaou-hanter, mar plij ! »

Hag ez ejont o-daou d’an ostaleri da zebri ha da ranna an arhant.

Fañch a zegouezas er gêr abred.

Pa houlennjod digantañ peseurt foar a oa bet.

« Foar ar godellou goullo ! eme Fañch. Me ‘oa toull va godell ; ar varhadourien zaout, kezeg, moh, amann..., a oa toull o godell ; eur paour hepken am-eus kavet en iliz ha na hoantae na pehi, hag en em vezvi, na laerez ; hennez n’oa ket toull e hodell, rag n’en-doa hini ebed. »

Ar Guillou. Beleg

An daou vartolod breton

Bremañ ez eus eun nebeud bloaveziou (er bloaz 1827), eul lestr (eur brik) a oa lohet euz kêr Alexandri evid mond da Smyrm. Al lestr-se n'oa ket heñvel oh listri Frañs ; eul lestr grek 'oa, kemeret gand ar Frañsizien diwar goust al laeron-vor a zo bandennou anezo er hosteziou-ze. Pemzeg martolod hag eun ofiser a oa lakaet e penn al lestr-se kemeret war forbaned ar Hres. Mez al lestr-se n'oa netra a zoare war e dro, hag evel-se n'hellas ket heulia eul lestr all brasoh a oa lohet er memez amzer gantañ, hag a en em gavas hebdale dilezet e-kreiz ar mor braz. Dond a reas an noz du ha teñval ; glao hag avel a ree, hag ar mor a oa spontuz gweled e wagou.

Etre ar c'hwezeg den lakaet da ren al lestr-se, an daou genta, ar habiten hag ar mestr-sturier, a oa Bretoned Ar habiten a oa Bisson[58] e ano, hag ano ar sturier a oa Tremintin[59].

Euz an daou zen-ze eo e fell din komz, daou vartolod kaloneg ha penneg evel gwir Vretoned ma'z oant.

Edont o-daou war ar pont, unan krog er stur, hag egile o klask gweled a be du e c'hweze an avel evid gelloud lakaad mad ar gwerniou hag ar goueliou.

Ar habiten a lavaras d'ar sturier :

« Eur wall nozvez, Tremintin ! »

« N'eo ket brao, sur, kabiten, ha ma ne deu ket Itron Varia Porzig d'or zikour eun nebeud, em-eus aon na ve greet frigasenn gand on lestr. »

« Iron Varia Porzig ne zilez morse ar Vretoned, Tremintin. »

« Setu ar pez a ro fiziañs din ivez !... Ay !... »

Ar wern vraz a oa torret hag he-doa lakaet ar sturier da glemm. An tarziou mor a zilammas war ar pont hag a oa tost dezo skuba ar habiten hag ar sturier. Red 'oa dezo kregi mad evid na vijent ket strinket er mor. Prestig goude Bisson en em roas adarre da gomz :

« Sell, Tremintin, n'em-eus aon na rag an tarziou, na rag an avel, na rag ar reier ; mez daou euz al laeron a oa e goueled al lestr o-deus gellet tehed kuit hag en em deuler er mor. Mar gell ar re-ze mond d'an douar e tastumint an oll laeron a zo war-dro ar harter-mañ hag e teuint oll warnom. »

C'hweh euz al laeron-vor a oa liammet e goueled al lestr, ha daou o-doa gellet terri o liammou ha tehed.

« Mar deuom warnom, eme Tremintin, e vezint degemeret. Muioh a aon em-eus da weled al lestr-mañ o tigeri eged da veza trehet gand ar re-ze. »

« Mez soñj 'ta, n'om nemed c'hwezeg ! »

« Eun den war evez a dalv deg, a leverer. Eur martolod a Frañs a dalv kant laer-mor euz ar Hres. Me garfe o gweled o tond !... »

« N'eus forz, Tremintin, me 'm-eus aon, me. Me 'zant al laeron-ze evel ma sant ar chas al logod. Greet em-eus pep pourchas evid, ma rankom stourm, ma vezo stard ar c'hoari. Eun dra am-eus da lavared dit : Ma vezont treh deom, me ne vezin ket prizonier, me 'lakaio an tan er poultr. »

« Mad a reot, Kabiten ! »

« Dalh soñj mad. »

« O ! n'ankounac'hain ket ! »

Ar pez en-doa lavaret ar habiten Bisson a hoarvezas. Pegen teñval bennag ma'z oa, e weljont hebdale o tond warno daou lestr e oa tri-ugent den pe deg den ha tri-ugent e pep hini anezo.

« Alo, Tremintin, eme 'r habiten, bremaig e tigoro an abadenn. »

« A gav deoh, kabiten ? »

« N'eus doued ebed ! »

« Mad, boued ar groug int, evelkent ! »

Ar habiten a laoskas eur zutadenn, hag a youhas a-bouez-penn :

« Oll war ar pont !... Ar goueliou hag ar herdin d'an traoñ !... Pep hini e armou !... Hag evez mad !... »

Pep hin en em laka el leh ma tle beza. Tremintin en em erbed ouz an Itron Varia Porzig ; Bisson a ya gand ar mous, eul letern gantañ en e zorn da oueled al lestr. Pevar euz al laeron-vor a oa eno c'hoaz chadennet. O distaga 'ra, hag e lavar dezo :

---

[58] Bisson : Notenn gand an oberour : Ganet e Gemene (Morbihan) er bloaz 1796, maro war vor, e bloaz 1827.

[59] Tremintin : Notenn gand an oberour : Ganet en Enez-Vaz, ha marvet eno ivez d'an 3 a viz Even 1862, d'an oad a 84 bloaz. An Tremintin-ze a oa eun tonton-koz da Ber Tremintin a zo bremañ mêr Plouesk ad ha kuzulier jeneral.

« Alo ! D'al laez (d'an neh), labaskenned !... d'al laez !... d'al laez !... Ho kamaraded 'zo eet da gerhad eur vandenn vuntrerien d'on distruja-ni. C'hwi a zo mad da ober garz[60] etre va martoloded ha birou pe bouliji ho mignoned ! »

Ar brezel a ya da zigeri. An daou lestr laeron a dosta. Youhal a reer outo ha ne respontont nemed evel an tigr o vond d'en em stleja war e breiz.

Bisson a dosta oh Tremintin, a denn e vontr bet roet dezañ digand e vamm, hag a lavar :

« Tremintin, kemer ar montr-mañ ; me a zo o vond da vervel, eun dra bennag hen lavar din. Hen lavaret am-eus dit, ne jomin ket etre daouarn ar re-ze. Te, gra da halloud evid tehed ; me 'fell din kement-se ! »

« Mad, kabiten ! », eme Tremintin gand eur vouez holoet ; hag e talhe mad atao d'ar stur.

Pa'z oa deuet an daou lestr forban war hed tenn, Bisson a hopas adarre, hag o veza ne respontent ken nemed yudal evel loened gouez, e tigoras an tan o tiskarga warno e fuzul a zaou denn. Eno neuze e oe eur stourmadenn griz, tennou, taoliou bouhal, taoliou gand pep seurt benviachou, youhadennou, malloziou, skrijadennou, gwad o reded, tud lazet, gouliet, izili torret, flastret, bruzunet. C'hwezeg den oh seiz-ugent pe kant hanter-kant !...

Hebdale al laeron-vor a oe ar vistri, hag o-doa gellet kalz aneze sevel e lestr o enebourien. Tremintin en-doa dalhet mad d'ar stur. Bisson a oa gwall lakaet. En em stleja a ra beteg ar sturier :

« Alo ! Tremintin, red-mad eo echui ! Lavar d'ar re a zo c'hoaz beo euz or martoloded en em deuler er mor, ha te, en em daol ivez evelto. Marteze e hellot mond d'an douar war-neun... Me 'ya da lakaad an tan... »

« Kabiten, lavaret em-eus d'an oll vartoloded. N'em-eus mui neemd an dra-mañ da ober. »

Hag o kas e zaouarn d'e henou e reas eur horn-boud gand e voz, hag e laoskas eur voudadenn.

« Alo ! kabiten, n'eus ken da ober ! »

Hag e krog adarre er stur.

« Mez, ha te ? »

« Me jomo amañ. »

« Tremintin, gourhemenn a ran dit en em deuler er mor !... »

« Ha me, kabiten, n'ouzon petra 'vir ouzin na grogan ennoh ha n'ho taolan e-barz hoh-unan. »

« Tremintin ! Tremintin ! »

« Sellit, n'hoh-eus ket a amzer da goll. Me ne dalvezan ket kalz, ha ne din morse a-bell. C'hwi a zo yaouank, eun den a vor euz ar re wella ; c'hwi hoh-eus eur hoar... »

« O ! ro peoh ! ro peoh ! ranna 'rez va halon ! »

« C'hwi 'zo gouest da zivenn or bro. En an' Doue, en em daolit er mor ; ha va list da lakaad an tan er poultr. Bezit dienkrez, ar re-mañ n'o-devo ket al lestr ! »

« Din-me eo da lakaad an tan ; va dever eo, hag e fell din hen ober. »

« Mad, kabiten, neuze e vezim strinket en êr on-daou ! »

E-keit ha ma komze ar sturier, unan euz ar forbaned a oa tostaet ouz ar habiten hag a yee da ziskenn eun taol bouhal war e benn. N'en-devoa ket a amzer avad. Tremintin hen diskaras gand eun tenn pistolenn, heb diskregi euz e stur.

« Gweled a rez n'eus ket mui da varhata ! », eme ar habiten.

« Roit din ar hef tan, me ho ped ! »

« Nann, ne hellan ket !... Kenavo, Tremintin ! »

« Kenavo, kabiten ! En em vriatom ! Itron Varia Porzig or zikouro !... Mall eo hasta !... »

An noz a oa teñval sah ; al laeron, savet eun niver braz anezo war al lestr, en em laze an eil egile e-kreiz an deñvalijenn. Eun tammig sklêrijenn a weler koulskoude ; Bisson eo ha gantañ en e zorn eur pennad kordenn lakaet an tan en he fenn ; Bisson eo, n'en-deus mui na tad na mamm, n'en-deus nemed eur hoar, eur hoar karet-kenañ, hag en-deus aon na varvfe ar re all e-pad ma'z a da vervel e-unan :

« Tremintin ! Tremintin ! emezañ, en an' Doue en em daol er mor ! »

Ar sturier ne lavar ger, ne fiñv ket, mez pedi a ra Doue kaloneg. Bisson, pa oa diskennet en heveleb doare n'oa mui nemed e benn a-zioh ar pont, a reas c'hoaz eur griadenn oh Tremintin oh e bedi d'en em zavetei. Neuze e tiskennas tre.

« O ! Itron Varia Porzig ! », eme Tremintin.

Ar habiten Bisson a oa draillet, an oll forbaned a oe flastret ivez, dispennet ha lonket oll gand ar mor. Tremintin a oe savet en êr, en-devoa eun troad divarhet, e gorv devet, mez n'oa ket

[60] da ober garz : notenn, e galleg, gand an oberoru : haie.

maro-tre pa gouezas er mor. Dres e kavas eur gordenn dindan e zaouarn, hag evitañ da veza dare da goll e anaoudegez, e talhas krog mad enni. Ar gordenn-ze a oa stag oh unan euz ar bagou bihan deuet da heul listri ar forbaned, ha prestig goude Tremintin a oe semplet eno eur pennad mad, ha pa zizemplas ez oa unan euz al laeron-vor o lamad digantañ e zillad ha kement a oa war e dro. Tremintin a reas eur fiñvadenn bennag, ha kerkent e oe lakaet beg eur gontelladenn war e galon, oh e hroudrouz hen laza diohtu war graje an disterra van da zivenn ar pez a oa en-dro dezañ. Ar pez a ree ar muia poan dezañ 'oa gweled o vond gand ar forbaned montr ar habiten kêz, ha ne hellje ket hen renta d'e hoar.

War-dro deg eur dioh ar mintiun e oe kavet, en noaz ha dare da vervel, gand tud eun tammig gwelloh. Gouarner an enezenn (en enezenn Stanlbali edo) a reas e zougen d'e di el leh ma oe prederiet gantañ, ha pa oe pare tost da vad e lakaas e zougen da Frañs.

Tremintin e-unan eo en-deus kontet kement-mañ. Eñ e-unan eo a asur mar deo chomet beo eo ar Werhez he-doa saveteet dezañ e vuhez. Tremintin 'zo bet goude-ze letanant war eul lestr brezel. Bet en-deus ivez ar groaz a enor.

N'em-eus ket ezomm da lavared en-deus miret beteg e varo eun devosion vraz d'an Itron Varia.

G.M.

Fezi ha Breiz koz, d'an 10 a viz Gouere 1875.

Bragou kenta Paolig

E meur a garter euz a Vreiz, ha zoken e karteriou all, e weler a-wechou paotred seiz, eiz vloaz ha beteg nao, deg vloaz, ha n'o-deus ket c'hoaz ar pez dillad-se anez an hini[61] eur paotr n'eo ket c'hoaz eur paotr tre, a zo c'hoaz e reñk ar merhedigou, me 'fell din lavared eur bragou. A-wechou marteze kement-se a zegouez dre an diegi he-deus ar vamm o lakaad he hrouadur e reñk ar baotred ; a-wechou all ivez n'he-deus ket a beadra da brena an danvez a ve red evid lakaad ar pez dillad prisiuz-se en-dro d'he mab. Setu petra 'hoarvezas gand mamm Paolig ez eom da gomz dioutañ. Ker paour 'oa, ma'z oa deuet he mab d'e zeg vloaz, heb m'he-divije gallet c'hoaz e vragoua. War-bouez gwriad, takonad, staga an eil oh egile, koz tammou lien ha koz tammou mezer, he-devoa greet dezañ eur pez dillad ha ne oa ket tre eur zae lostenn, ne oa ket tre eur zah, ne oa ket tre eur bragou, en eur ger, ne oa ket tre heñvel oh nikun euz an tammou dillad bet greet ha krouet beteg neuze gand kemenerien ha gand kemenrezed, pegement bennag a spered hag a ijin o-deus da zevel giziou nevez.

Paolig, a hellit kredi, e veze greet goap anezañ abalamour d'e zae. Eur paotr ker braz heb bragou ! Red e ve beza bet e leh ar paotr kêz evid gouzoud mad pegement e houzañve. Evel-se ivez, bemdez Paolig a hope war e vamm o houlenn eur bragou hag ar pez a ree ar muia poan dezañ 'oa gweled bugale an amezegez, Perig, Laouig, Yannig, o-zri bragaouet hag i koilskoude o-zri yaouankoh evitañ. Paolig eta a bede e vamm ker braz ha tra. Ne ree ket a forz peseurt bragou da gaoud, pe lein pe vezer, pe ruz pe hlaz, pe goz pe nevez, gand m'en-divije eur bragou, eur gwir vragou, ne houlenne ken.

« Ma, a lavaras e vamm dezañ, eun devez, bez paotr mad ha sentuz, lavar kaloneg da *Bater*, noz ha mintin, hag em-bezo eur bragou dit a-benn gouel Yann. »

N'em-beus ket ezomm da lavared deoh pegement e tridas kalon Paolig o kleved ar helou-ze. Azaleg neuze beteg gouel Yann, e kontas hag eh adkontas ken aliez an deveziou, hag e kave keid an amzer, ma oe darbet dezañ kredi ne deuje biken ar gouel kaer-ze, an devez-se en-doa kement a vall da weled.

Gouel Yann a deuas koulskoude d'e vare. Ar vamm gêz, dre boan a-walh, hag ivez bennoz Doue d'an dud vad, he-devoa gallet sevel eur bragou da Baolig ; ha pa zihunas dioh ar mintin, ar paotr, kenta 'welas, 'oe an tamm lien prisiuz, eur bragou, eur bragou nevez-flamm. Ne oe ket ezomm, kredit ahanon, da zacha warnañ evdi ober dezañ sevel. Ar bragou a oe poket dezañ, lakaet buan, hag eur pennadig goude, mil gwech eürusoh evid eur roue pe eun impalaer. Ne bade ket gand e fouge.

E vamm a vousc'hoarze oh e weled gwech sonn e benn gantañ, gwech e zaoulagad pleget da zelled oh e vragou nevez. A-barz eun eur[62] goude, 'oa bet ar hanfard oh en em ziskouez e tiez an oll amezeien. N'en-doa ket, zoken, tizet debri eun tamm, ken ne oa bet gwelet ar bragou gand Perig, Yannig ha Laouig, hag evel n'oa ket c'hoaz a-walh, o veza en em gavet gand Alanig, eur paotr eun tammig brasoh evitañ, hag a oa o vond d'ar vourh, ez eas ivez d'ar vourh gand e vignon. Siwaz ! amañ eo ar chañs o vond da drei. Gwelloh en-divije greet kalz Paolig chom er gêr. Mez eur paotr bragaouet evid ar wech kenta a gred e hell hiviziken mond e peb leh. Paolig a gave dezañ e oa diohtu eur gwaz.

Setu ! eta war hent ar vourh, Alanig hag eñ. Bez' o-doa da dremen e-biou d'eun tammig glazenn pe flourenn a oa e kostez an hent ; eur wazennig dour a rede 'hed ar hlazenn-ze, hag a-zioh ez oa eun dorgennig. Diwar gern an dorgenn pe an duchennig-se, ez oa eun doare gwenojenn zonn, war ziribin, hag eno ar baotred a oa boaz da gemered o ebat. Sevel a reent war an dorgenn, ha neuze e tiskennent a-ruz war ar hlazenn. En em lezel a reent da vond a-ruz, n'eo ket war o zreid, n'eo ket war o daouarn, n'eo ket war o hein tre kennebeud, mez war an tachad-se e leh ma'z oa ledanna ar bragou. N'ouzon ket, lenner, ha c'hwi hoh-eus greet ar c'hoari-ze morse, pa oah nevez-bragaouet, mez, a-dra-zur, eh ouozn ez eus hag o-deus hen greet.

Alanig eta n'hellas ket tremen dre eno heb mond da ober eun dro war an dorgenn. Paolig ha n'en-doa ket gallet beteg neuze kemered perz en ebat-se, abalamour d'e zae-lostenn, n'halle ket bremañ kennebeud mankoud da vond da heul e gamalad. An dro genta ne deuas ket kaer gantañ, mez a-benn m'en-doa greet diou pe deir zro, e ruze ivez brao ha kempenn beteg an traoñ. Ar c'hoari a blije da Baolig ; mez, siwaz ! pep plijadur a zo berr war an douar. P'edo oh ober ar bemped pe ar hwehved tro e oe klevet eur strakadenn. N'eo ket eur rog, n'eo ket eun diframm hepken a oa diskolpet ha distaget tre, ha chomet e hanter an dorgenn. Hag evel pa erru eun

[61] anez an hini : anez pehini, er skrid orin.
[62] eun eur : eun eurvez.

dichañs, eh erru peurliesa meur a hini, ar paotr a oa a-diz warnañ, hag a risklas tre beteg ar wazig dour e leh ma oe glebiet, kaillaret ha goloet a bri ar pez a jome gantañ euz e vragou.

Me ho lez da zoñjal pebez glahar, pebez anken evid ar paour-kêz Paolig ! Penaoz mond d'ar gêr er stumm-ze ? Penaoz mond dirag e vamm ? Ha kaoud c'hoaz, douetuz, fest ar vaz ! Paolig a skuillas o vond ahano d'e di daelou a-walh evid gwalhi e vragou, ma vijent bet distummet.

E vamm a oa eur gristenez vad hag hag a ouie diorren mad he bugale. Gouzoud a ree ne dleer ket kastiza eur hrouadur pa fazi dre skañvadurez hag hep soñjal, evel pa fazi dre benn fall ha gand anaoudegez euz ar pez a ra. Evel-se, petra bennag ma'z oa keuz ganti gweled kollet an oll boan he-doa kemeret evid sevel ar pez dillad-se d'he mab, ne skoas ket gantañ, n'her gourdrouzas ket zoken. Ne reas nemed e alia da ziwall.

Mez Paolig a oe kastizet a-walh, koulskoude ; rag, siwaz ! ar zae-lostenn a oe red da lakaad adarre, ha da zerhel, zoken, meur a zevez, ken n'he-devoe gellet ar vamm baour dond a-benn da lakaad ar bragou freuzet e stad da veza gwisket a-nevez. Hogen, mar greed goap diaraog euz ar paotr kêz gand e zae-lostenn, e reed c'hoaz muioh bremañ, ha Paolig a ranke plega e benn gand mez, meur a wech.

Bremañ, marteze, ho-pefe c'hoant da houzoud petra 'deuas Paolig da veza diwezatoh ? Setu amañ e berr-gomzou.

Er hatekiz, person ar barrez a welas ez oa Paolig eur bugel fur ha sentuz, en-doa kalz a spered hag a skiant-vad, hag ez oa devod evel eun êl. E gemered a reas en e di, hag e reas dezañ studia. Goude-ze, her hasas d'ar skolaj e-leh ma oe atao unan euz ar re genta e-touez e gamaladed. Diwezatoh, ez eas d'ar hloerdi braz, hag eno e oe evid ar gloer yaouank eur skwer a bep seurt vertuziou. O veza beleg e labouras e-pad meur a vloavez evid silvidigez an eneou en eur barrez. A-benn eur pennad, e eskob her galvas evid beza vikel-vraz, hag erfin, Paolig a oe e-unan lakaet da eskob.

O veza eskob, e konte e-unan gand plijadur ar pez am-eus merket amañ, hag e lavare : « Mar on deuet da veza eun dra bennag, e tlean oll d'am mamm vad, d'an deskadurez kristen he-deus roet din. »

(Tennet euz *Feiz ha Breiz* koz).

Lodenn Doue

Eur gouel ar Rouaned e mare an Dispah

Pep tra a oa sioul ha dienkrez en nozvez-se e Kêrdafred. Kerne, ar merour, a oa azezet war skabell an oaled o tevi eur hornad butun da hedal koan. Tri pe bevar bugel a ree cholori en-dro dezañ : lod a zache war e zillad, lod all a bigne war e zaoulin, ha kement-se evid kaoud ar blijadur da lavared dezañ ez oa gouel braz.

« Tad ! tad ! ankounac'haet hoh-eus... Hizio ez eus gouel ! », a lavare Janedig.

« Ya », eme Louis ivez, eur paotrig a bemp bloaz, « hizio ema gouel ar Rouaned ! Mamm he-deus greet eur gouign gand bleud gwiniz ; lakaet he-deus enni mel, hag eun dra bennag all c'hoaz, eur... »

« Arabad lavared, Louis, pe on tad a ouezo eveldom ! », a lavaras Gaid, ar baotredig dous.

« Plijadur a vo ! Plijadur a vo !... », a lavaras ar vugale o strakal o daouarn hag o tilammad d'an douar.

Penn Kerdern a deuas da veza teñval.

Ar pez a lavare dezañ a ree dezañ soñjal e traou a-bouez.

Edod nezue e mare gwasa an dispah, p'edo ar spont braz o ren war ar vro. Ne vije ket bet brao Kêrdafred beza tapet oh ober an disterra tra a helle degas soñj euz gouel koz ar Rouaned ; ouspenn peadra a oa eno da veza barnet ha dibennet. An dispaherien a oa kriz ha n'helled kuzad netra outo. Piou 'oar ha n'edont ket zoken d'an ampoent oh ober o zro, hag o spia ar pez a reed en tiez ? E abardaez an deiz-se, end-eeun, o tond euz foar Poujer, Kerdern an-doa klevet tennou fuzul a-bell.

E galon a deuas da veza ankeniet pa zoñjas e kement-se. Sacha 'reas ar vugale davetañ hag e lavaras dezo a vouez izel :

« Roit peoh, bugale ! Ma klevfed ahanoh ! »

Ar vugale a oe spontet d'o zro hag a yeas d'en em starda ouz o zad.

Gweled a reent ez oa eur riskl bennag 'uz d'o fennou.

Gaid hepken a gredas lavared goustadig :

« Perag kaoud aon pa'z eo prennet ker mad an nor ? »

« Aon am-eus evidoh, bugale ! »

« Peogwir emaom ganeoh ? »

« N'eo ket a-walh », emezañ.

« O tad ! an dud fall ne gredint ket dond ; ha neuze, Doue a gar ahanom ; eñ on diwallo dioh pep droug. Mamm he-deus greet deom lavared or pedennou evid goulenn e skoazell. »

Kedern a roas eur pok d'e verh :

« Doue ra viro ahanout », emezañ. « Poent eo deom debri koan. Ouz taol, bugale ! »

Ar wreg he-doa lakaet eun doubier wenn war an daol, ha war an doubier-ze eur podad chistr hag eur bara gwiniz da zegas c'hoant debri d'an dud.

Ha setu, p'edod o hedal an nebeuta, unan bennag o skei taoliou munud war an nor, hag e oe klevet eur vouez o lavared :

« Digorit buan, en an' Doue ! »

An ozah a hastas mond da zigeri, hag e kavas dirazañ eun den koz, gwenn e vleo, sonn c'hoaz evelato war e zivesker, dezañ eun dremm leun a vadelez hag a zouster.

« Aotrou person ker ! », a lavaras Kedern mantret.

« Deuit tre, aotrou person », a lavaras ivez Madalen, ar wreg. « Deuit en ti, hag ho-pezo ho lod euz kouign ar Rouaned. »

Ar beleg a vousc'hoarzas.

« Siwaz ! va mignoned, n'eo ket brao degemered eun den eveldon-me. Pardonit din koulskoude mar dan en ho ti : kemend a riou hag a naon am-eus ! Skuiz-maro on ivez o haloupad ar hoajou. »

An aotrou person a azezas war eur skabell. Dare 'oa koan. Goude beza lavaret ar pedennou, ha goulennet bennoz Doue war ar boued ez eed da gemered, an aotrou person a oa o kas eun tamm bara d'e henou, pa oe klevet trouz tud o vale dirag an ti ha prestig goude e koueze taoliou pounner war ar baour-kêz dor.

« An enebourien ! », eme an aotrou person. « Lezit ahanon da vond daveto. Ne fell ket din ho-pefe da baea ho karantez evidon. Digorit an nor ! »

« Biken, aotrou person ! »

« Red-mad eo koulskoude ! »

« Aotrou person, gellet e vezo marteze sevetei ahanoh. Deuit ! Deuit ! »

Ar houëriad a zachas ar beleg kêz war-zu eun arhig a oa en eur horn euz an ti hag a reas dezañ mond e-barz.

« Dresit-oll, eme an aotrou person, n'it ket da lavared gevier ! Ne fell ket din, kleved a rit ? Ne fell ket din prena va buhez gand eur gaou ! »

Edo ar chas gall o tivarha an nor pa'z eas an ozah da zigeri.

« Eur beleg a zo kuzet amañ », a lavaras ar bleizi o yudal. « E peleh emañ ? Lavar buan ! Ha diwall na lavarfes gevier deom ! »

Ar houëriad a reas eun heja d'e skoaz hag a lavaras :

« Grit hervez ho micher ! »

« Arsa ! lavar : E peleh eh-eus kuzet anezañ ? Da respont, mar deo gaouiad, a gaso ahanout d'ar maro ha da dud ivez ».

Kedern a zavas aon gantañ ; dond a reas da veza drouglivet, hag edo o vond da zempla. Kemered a reas kalon evelato o soñjal n'edo ket ar mare da goll ar penn.

Ar gourdrouz a vije sevenet, her gouzoud a ree ; an armou a lugerne en o daouarn a oa c'hoaz ruz gand ar gwad, da vihanna meur a hini anezo. Dond a reas soñj dezañ euz komzou ar beleg : Ne fell ket din prena va buhez gand eur gaou !

Kedern a ziskouezas an arh d'an dispaherien hag a lavaras dezo :

« Aze emañ ! »

An enebourien a daolas eur zell war an tamm koufr. Ar Breizad a lamme direiz e galon en e greiz ; e dud a varve gand ar spont ; den avad ne roas da anaoud a-ziavêz ar pez a dremene en e ziabarz.

An hini a oa e penn ar strollad muntrerien a yeas eur zahad kounnar ennañ :

« Petra ? daoust hag oh ober goap emaout ? Ni n'emaom ket o klask eun toull gedon. Eun all a dle beza en da di, en eur hogn bennag. »

« Klaskit anezañ », a lavaras Kedern.

« Ne fell ket dit hen diskouez ? »

« Petar 'livirin-me deoh ouspenn ? »

« A-walh eo, eme ar habiten ; mez malloz d'ar person mar degouez deom lakaad or hrabanou warnañ ! »

Ar zoudarded a glaskas dre an ti ; mez kaer o-doe klask, ne gavjont netra. Mond a rejont kuit o kounnari hag o sakreal war goust ar paour-kêz aotrou person.

« Tehed a ra eur wech muioh euz 'tre on daouarn ; souezuz eo, rag kredi mad a reem edom war e roudou. Mez ne gollo netra evid gedal. »

Eet eo kuit eta pelloh ar vandennad chas gall. Ar beleg koz a deuas er-mêz e doull kuz.

« Meuleudi da Zoue ! emezañ laouen-braz ; saveteet on bet gand ar wirionez hoh-eus lavaret. Oll avad e vijem bet kollet mar ho-pije lavaret eur gaou. »

« C'hwi a zo eur zant, aotrou person ! »

« Me a zo eur paour-kêz peher dare da vervel gand an naon », eme ar beleg oh azeza ouz taol. « Mall-braz eo deom kregi e pred ar Rouaned. »

« Setu amañ lodenn Doue, aotrou person ; deoh eo ! Ra vezim mioh en on êz er bloaz a zeu evid debri ar goan-mañ ! Ni da vihanna n'ankounac'haim biken an nozvez trubuillet-mañ. »

« Diskouezet en-deus deom penaoz ema dorn Doue o tivenn ahanom », a lavaras ar beleg. « Meulom da viken e ano santel ! Greom atao on dever, ha da houde, ra vezim etre daouarn an Aotrou Doue, ma ray ahanom ar pez a blijo ganatñ. »

Ar marheg milliget

E Breiz –Izel, en eur hornig a venez Arre ez eus eur chapel dindan ano Sant-Herbod, hag ar chapel-ze ‘zo anavezet ha darempredet gand kalz a dud. E-kichenn ar chapel-ze ez eus ar pez a halver eur c’hwez-dour hag a deu tud a-bell da zelled outañ. Ar ster Ellez, goude dond euz an douar e Gun-Elle, e troad Menez-Mikêl, a dreuz Brenniliz ha Lokefred o vond war-zu Sant Herbod. Ar ster a zo eno war eur blênenn uhel, mez a-raog degouezoud e Sant-Herbod e tiskenn en eun taol, diwar ar menez, en eun draonienn pe stankenn don-don. An dour en em daol a-gas, a lamm da lamm, a rohell da rohell, ‘hed war-dro eur hard-eur bale, azaleg ar beg beteg ar goueled. Dreist-oll pa vez kreñv an doureier, ne weler nemed eonenn evel eul liñser wenn ledan stignet o plega hag o tisplega azaleg gorre ar menez d’an traoñ hag e klever eun trouz a laka da dregerni ar harter oll. En daou du d’ar ster ez eus koad, ha gweled a reer ivez stank a-walh, oh diribin an dorgenn zonn-ze, peziou rohell ha ne greded ket mond tost dezo, rag dalhmad e soñjfed e vent o vond da riskla euz al leh m’emaint ha da ruilla da oueled an draonienn.

Dindan unan euz ar rehell-ze ez eus eun toull, evel eur hao, hag e goueled ar hao-ze, don-kenañ, ez eus eun eienenn a red an dour anezi en eur feunteunig eur pennad ahano. Honnez ‘oa gwechall feunteun Sant Herbod. Hogen, abaoe ma’z eo degouezet ar pez eom da verka amañ, an eienenn-ze n’he-deus mui a ano ; he dour a zo milliget ; ar mesaer a deh diouti, ha ne fell ket dezañ zoken lezel e loened da eva euz an dour-ze.

E-kichenn dor ar hao-ze ez eus eur mênhir astennet e-touez ar hinvi ; dindan eur penn euz ar mên ez eus eur mên all bihannoh. A-bell e kemerfed ar mên-ze evid eur mênhir, evel ez eus e-leiz e Breiz-Izel, mez a-dost e ve lavaret e ve eno war e hourvez eur marheg gand eur mên dindan e benn oh ober pennwele. Henez eo skeudenn pe mên ar marheg milliget, a zav ahano a-wechou, a leverer, hag a glever oh hirvoudi. Setu amañ penaoz eo bet savet an istor-ze.

Eun amzer ‘zo bet, hag an oll o-deus klevet ano euz an amzer-ze, ma’z ee, euz a Vro-Hall hag euz an oll vroiou kristen, tud a-vandennou d’an douar santel, da vrezellekaad evid divenn bez or Zalver hag al lehiou all bet ruziet gand gwad Jezuz-Krist, pe bet santellaet gantañ o vale dreizo. An dudjentil dreist-oll a yee en hent, ar re da vihanna anezo a oa kristenien vad, ha pep hini a gase gantañ muia ma helle euz e wazien, euz ar re ma en-doa gwir warnezo. Setu petra ‘halved ar brezel santel pe brezel evid ar groaz, hag ar re a yee d’ar brezel-ze a halved kroazourien, ha dougen a reent eur groaz e mezer war o dillad. Ar Vretoned ne oent nag ar re ziweza o vond d’ar brezel santel-ze, nag ar re a ziskouezas ennañ nebeuta nerz-kalon na nebeuta feiz, hag ar Zarazined, an dud divadez euz ar vro-ze, o-deus dalhet soñj pell amzer euz an taoliou-kaer greet eno gand tud a Vreiz-Izel. En amzer-ze ez oa a-dost da Zant Herbod daou gastell hag a oa o chom enno daou zijentil, daou varheg, ar marheg Ruskeg hag ar marheg Ruzdal, hag an daou gastell a zouge pep hini anezo ano e berhenn.

Ar marheg Ruskeg a oa eun dijentil a lignez uhel, eun den euz ar re wella, eur hristen kaloneg, karet gand e wazien ha gand an oll. Ne vije ket bet brao er mare-ze mond da glask stourm ouz kastell Ruskeg. Gwelet e vije bet hebdale labourerien-douar, mesaerien, pillaouerien, o kemered, e defot gwell, pep hini e bennbaz evid mond da zivenn an Aotrou. Ar vugale zoken, o tiwall an deñved er menez, a vije eet d’an emgann gand o fenn-baz dotu, kentoh eged lezel ober droug d’an hini a garent oll, braz ha bihan. Kerkent ha ma oe ano da vond da zivenn bez or Zalver, marheg Ruskeg, evel eur hristen mad ma’z oa, a oe unan euz ar re genta oh en em lakaad en hent, hag o tastum eur vandenn euz e wazien hag euz e vignoned da vond d’e heul.

Marheg Ruzdal ne oa tammm heñvel oh an dijentil mad on-deus komzet anezañ. Ruzdal a oa eun den kriz ha diboell. Kredabl ‘oa bet badezet ; hogen, hag e vije bet divadez, n’en-dije ket renet eur vuhez dizursoh, direolloh na gwasoh evid a ree. E wazien hag ar re a oa dindannañ ne dostaent morse outañ nemed en eur grena. Beva a ree en e gastell gand eun toullad mevellou pe lakizien ken direol ; ker kriz ha ken divadez hag eñ. Ne deent er-mêz euz ar hastell-ze nemed evid skrabad ar pez a blije dezo : laerez ha laza a oa evito eun ebat. Tehed a reed dioh ar hastell evel dioh eun toull laeron. Abaoe ma oa eet an dijentil Ruskeg d’an douar santel, Ruzdal en-doa kresket c’hoaz e dorfejou, ha kresket ‘oa ivez dre ar vro ar strafuill hag an enkrez a oa razañ. Rag, e hellit kredi, Ruzdal n’eo ket eet da zivenn bez or Zalver ; eun den eveltañ n’oa ket greet evid dougen ar groaz, na bale dindan banniel Jezuz.

E-kreiz e zizursiou, e-kreiz an ebatou euzuz en em blije enno, Ruzdal a oa bepred eun dra o krignad e galon ; ar youl d’en em veñji, ar gasoni en-doa oh an dijentil Ruskeg. Kounnari a ree o soñjal ez oa an dijentil-ze karet gand an oll, endra ma’z oa eñ kasaet gand oll dud ar vro. Roet en-divije e ene, ha meur a hini, mar en-divije bet da rei, evid galloud en em zizober, evid galloud en

em veñji euz e enebour. Ar gounnar, ar warizi-ze her hrigne noz-deiz. Dalhmad her hleved o lavared : « Piou a roy din-me tro da ziskar warnezañ va hounnar ha va malloz ? »

Evel a welit, an ivern a oa e kalon ar marheg hag an ivern a respontas ivez a-benn eur pennad oh ar youl-ze euz e galon galedet. An droug-spered a gavas da gas d'e zikour unan hag en-doa eur galon ker kriz hag eñ. Eun nozvez ma edo Ruzdal en eun dourell euz e gastell e ree eun amzer skrijuz ; an avel a yude, ar gurun a groze, al luhed a zidarze heb ehan, hag ar marheg direol a doue hag a lavare beb eun amzer :

« Piou a zistrujo va enebour ? »

« Me ! », eme eur vouez o respont euz ar mêz.

Ha kerkent e tigor dor an dourell, hag eun den en em gav en e zav dirag Ruzdal ; ober a reas eur skrijadenn hag e lavaras :

« Te ? Piou out-te ? »

« Sorser Lannedern, Korrig, ho prasa mignon. »

« Sorser Lannedern ? Mad, daoust pe te a zo den, pe te 'zo an diaoul, mar grez va labour, bez deuet mad ! »

« Hen ober a rin. »

« Ha petra 'zo red d'ober ? »

« Dond d'am heul. »

« Da beleh ? »

« Da feunteun sant Herbod. »

Ruzdal ne blije nemeur dezañ kleved ano euz ar zent na mond war-dro o chapeliou.

« Petra, emezañ, ha ne vefe ket koulz mond e leh all ? »

« Aon eh-eus, Ruzdal ? Mar eh-eus aon, chom aze, mez me lavaro ez out eur marheg digalon. »

« Me... aon ? Bale e leh ma kiri, n'eo ket Ruzdal a jomo war-lerh... »

« Ni 'welo. »

« Pe zeiz eo red mond ? Da bed eur ? »

« Henoz, bremañ diohtu. Selaou ! »

Ha kerkent e klevjont orolaj ar hastell o seni hanternoz. Ar sorser a gontas an daouzeg taol hini da hini, a vouez uhel, ha pa en-devoa kontet an daouzegved taol, e lavaras :

« Alo, setu ar mare ; mar deus gwad en da wazied, deus war va lerh ! »

Evel daou lapous noz, pe daou ziaoul o klask tud da zamma, ez ejont ahano, buanna ma hellent, a-dreuz al lann hag ar brug, etrezeg feunteun Sant-Herbod.

A-raog mond larkoh, lavarom petra 'oa an hini a oa deut da gerhad Marheg Ruzdal, hag a lavare 'oa e ano Korrig pe sorser Lannedern.

Korrig, evid gwir, a oa ganet e Lannedern. E vamm a oa eur gristenez vad, hag he-divije e ziorroet evel m'eo dleet ma vije bet chomet gantañ. Siwaz ! dond a reas ar maro dezi pa oa c'hoaz bihan he mab. Korrig a oa neuze dilezet, rag e dad, hag a gare re ar picheradou, en em lakaas neuze da rener saout ha loened all, evid kaoud tro evel-se da vond dalhmad euz an eil kêr-varhad d'eben, ha da derri e zehed aliesoh, hag e lezas e vab d'en em denna evel ma karje. Korrig en-doa spered, mez evel n'en-doa den na da gemered soursi anezañ na d'e gelenn, en em roas d'an droug. Evel eur parkad ed doareet brao da genta, ma ne vez ket c'hwennet, ma ne vez kemeret soursi ebed anezañ, e teu al louzeier fall da zevel ennañ ha da hounid war an ed mad ; Evel-se e c'hoarvezas gand ar paotrig-mañ.

N'en-devoa den evid hen difazia pa vanke, hag evel-se an droug a deuas e berr-amzer da hounid en e galon war ar mad. E dad ne roe dezañ nemed gwall skwer. Pa deue d'e di goude beza bet diou pe deir zizun o vale, pa gleve tamall eun droug bennag d'e vab, en em lakae d'e vazata, hag eun devez e skoas gantañ gand kemend a grizder, ma tehas Korrig ahano en eur doui ne deuje mui biken war-dro e dad na d'an ti e leh ma'z oa ganet. Neuze ez eas da veva er hoajou, gwech amañ, gwech a-hont, en toullou dindan ar reier, hag ahano ez ee da houlenn an aluzenn, pe da laerez, dioh ma kave tro. Pa oa deuet da veza den a-walh, en em lakaas da ober simillerez, ha tud ar harter o-doa aon razañ her galve sorser Lannedern.

Korrig a ouie pebez kasoni en-doa Marheg Ruzdal oh Marheg Ruskeg. Gouzoud a ree e tlee an dijentil degouezoud er gêr, distro euz an douar santel, goude beza brezelekaet eno gand kalon evid bez or Zalver. Ha setu perag 'oa deuet da gerhad Ruzdal evid taga an dijentil Ruskeg a-raog ma tegouezje en e gastell.

Korrig ha Ruzdal a yee eta a-bres, evel m'on-eus lavaret. An noz a oa teñval-zah ; lammed a reent er poullou dour ; steki a reent oh ar reier ; ar skourrou gwez a fouete dezo o dremm ; o dillad a oa treuzet gand an dour-bil a ree. Ruzdal a oa eet ker skuiz ma ne halle mond ken.

« Ehanom eun nebeud », emezañ.

« Ehana ? », eme ar sorser o laosker eru hoarzadenn ouez.

« C'hoarzin a rez, den fall 'zo ahanout, oh va gweled skuiz-maro ! »

« C'hoarzin pe vervel », eme ar sorser ; « bete vremañ, Ruzdal, n'eh-eus bet nemed ebat ; ma n'hellez mui c'hoarzin n'eh-eus ken nemed mervel. »

« Den fallagr, te da vihanna ne hoarzi mui ! »

Hag ar marheg a yee da dreuzi Korrig gand e gleze. Mez hemañ a yeas en eul lamm pell dioh Ruzdal, hag a lavaras adarre en eur hoarzin :

« Klask a rez va laza, Ruzdal ; mez neuze, ha da veñjañs ? Neuze e fell dit lezel Ruskeg didrouz ? »

« Biken ! ha pa rankjen... »

Ne gredan ket merka blasfem[63] ar reuzeudig.

« Ma ! neuze dalh mad da zond d'am heul. »

Etre daou 'oant degouezet e-kichenn feunteun Sant Herbod, er hao dindan ar rohell.

« Ehan bremañ eur pennad, eme ar sorser, rag bremaig az-pezo ezomm euz da nerz. Ha neuze n'eh-eus ket lavaret c'hoaz pegement a aour eh-eus soñj da rei din. Me ne garan ket labourad evid netra, hag ar zervij a rentan dit ne deo ket dister. »

« Henhont eo ar marheg Ruskeg ? », eme Ruzdal.

« Eñ e-unan, eme ar sorser ; ema war varh ha daou vevel en e raog, eul letern ganto. »

Marheg Ruzdal ne hortoz ket hirroh. Ar warizi, ar gasoni, ar gounnar, an egar o vervi en e galon, en em daol a-benn-herr d'an traoñ evid en em strinka war e enebour. Hogen, pelloh edo dioh goueled an draonienn evid na zoñje dezañ, hag evel daoulagad e gorv ne welent ket muioh evid daoulagad e ene, ez a da steki oh eur rohell, ha diwar ar roh-se e ruill a roh da roh beteg an traoñ, hag e kouez flastret etre treid marh an dijentil Ruskeg.

An dijentil mad a lavaras d'e zaou vevel sevel an den-ze, hag eñ e-unan a ziskennas diwar e varh evid sikour an hini a wele astennet eno maro war an hent. Hogen, pebez souez ha pebez spont o-devoe pa weljont n'hallent ket e zevel hag e oa troet ar horv maro e mên ! Neuze e weljont ivez eun all o tond da gregi e korv ar marheg maro ; sorser Lannedern 'oa ; ha pa welas petra 'oa deut e vignon da veza, e laoskas eur youhadenn skrijuz, hag e tehas ahano evel eun den diskiant. Hag e gwirionez, troet 'oa e spered, ha mervel a reas hebdale, skoet heb mar gand dorn Doue.

An dijentil Ruskeg a drugarekaas neuze Doue c'hwek da veza e zivennet oh an daou zen fallagr-se.

Korv ar marheg eet e mên eo a zo eno dirag ar hao ma on-eus komzet anezañ, hag hen envel a reer Ar Marheg Millliget.

G.M.

(Tennet diwar *Feiz ha Breiz*, d'an 23 a viz Mae 1868).

[63] blasfem : galleg. ledouet.

Dizoursi
pe
Ar Marichal hag ar Maro

Eur wech ez oa eur zoudard breizad anvet Dizoursi abalamour ma veze atao laouen, hag ivez abalamour ma kare lavared farserez evid lakaad an dud da hoarzin. Edo o tizrei d'ar gêr euz an arme, echu e goñje gantañ, a lavar lod ; re all a lavar 'oa deuet dreist ar voger ; mez an dra-ze ne zell ket ouzom.

Goude beza baleet e-pad eun devez hir eh en em gavas war-dro mare kuz-heol dirag mogeriou uhel eur hastell-kreñv. Skuiz 'oa ; naon en-doa ivez, ha n'en-doa gwenneg ebed war e ano. Ma'z eas da houlenn lojeiz d'ar hastell.

Skei a reas war an nor. An norig vihan a oa en hini vraz a zigoras, hag ar porzier a houlennas :

« Petra 'glaskit ? »

« C'hoant am-befe da gaoud eun tamm lojeiz, evid an noz-mañ hepken, rag skuiz on gand va deveziad bale. »

« Chomit aze da hedal eur pennadig ; mond a ran da houlenn ali an Aotrou. »

Ar porzier a yeas da gaoud an Aotrou, hag a lavaras dezañ ez oa e-tal an nor eur zoudard skuiz-maro o houlenn loja. »

« Grit dezañ dond d'am haoud », a respontas an Aotrou.

Ar porzier a zigoras an nor d'ar zoudard hag a gasas anezañ da gaoud an Aotrou a oa o tomma e-kichenn eun tan brao e sal vraz ar hastell.

« Noz vad, Aotrou ! », a lavaras Dizoursi oh erruoud er zal.

« Noz vad, va faotr », a respontas an dijentil. « Petra 'fell dit ? »

« C'hoant am-befe da gaoud lojeiz, rag skuiz-maro on, naon em-eus ha gwenneg ebed n'em-eus. »

« Loja 'rin ahanout a-walh, ha zoken bez' az-pezo kement a gari da zebri ha da eva, ma n'out ket aonig, ha ma karez tremen an noz en unan euz kambrchou ar hastell e vez gwelet bemnoz enni, teuzed, diaoulou, pe n'ouzon ket petra. Ar pez a ouzon eo e ve enni eun trouz, eur savar bemnoz ma ne hell den chom a-dost ; red mad eo bet deom dilezel krenn ar gambr-se. Ma teuez a-benn da gas kuit an drougsperejou, ma hellfom distrei adarre da jom enni, kleo, n'ez-pezo ket kollet da boan, paeet mad e vezi. »

Dizoursi a respontas :

« C'hoant am-eus da ober eun taol-esa, daoust petra 'hoarvezo. N'on bet morse eur hrener, ha ne zisplijfe ket din gweled eun tammig an diaoul a-dost ; aliez a-walh em-eus klevet ober e gaoz heb ma'h anavezfen anezañ e-giz all. Goude toud, n'eo ket marteze ken droug ha ma lavarer. »

« An dra-ze avad, eme an Aotrou, a zo kaozeal ; te a zo eur paotr dibikouz. Mond a ran da gas ahanout beteg eno. Kaoud a ri er zal ar pez a goad az-pezo ezomm evid ober tan, ha bremaig me a roio urz da gas dit bara, kig, chistr ha gwin, kement ha ma kari. Ober a ri goude da geusteurenn evel ma plijo ganez. »

Dizoursi a yeas er zal vraz, hag hebdale e teuas mevelien da zegas dezañ eur feskennad dañvad kriz, eur vouchenn vara gwenn ha c'hweh boutaillad gwin koz. Da genta e reas eun tantad braz a dan hag e lakaas ar hig ouz ar ber. Goude eh azezas en eur gador vourret e-kichenn an tan, e tanas e gorn-butun hag eh evas eur werennad. Hag e sachas war e gorn-butun endra ma selle ouz ar hig o rosta.

« Petra eo ar spont ?, emezañ. An dud-se a gav dezo ez eus amañ teuzed, korred, diaoulou, ha me 'oar !

... Ha gwelit pegen sioul eo pep tra amañ ! peger brao emaon-me amañ !... Ne vijen ket fall ganti amañ, dreist-oll ma vije greet ker brao atao din... »

Hag eñ ha diskarga eun eil gwerennad gwin ; edo o vond da staga ganti pa glevas eun trouz braz er siminal ; hebdale e kouezas en tan eur spez dihiz, eun diaoul, kredabl, hag a grogas ennañ hag hen stlapas heb diêzamant ebed beteg ar penn pella euz ar gambr, koulz ha pa vije bet eur fagodenn, hag eñ da azeza en e leh war ar gador vourret.

« A ! a zoñjas Dizoursi, setu ar zabat o vond da zigeri ! O ! n'eus forz, gweled a raim peseirt fiñvez a vezo. »

Sevel a reas en e zav, hag eñ o vond da azeza dispont e-keñver an hini nevez-deuet, en eur gador all, en tu eneb d'eben. Hogen, prestig e klevas adarre trouz er siminal, hag eun eil Aotrou

heñvel-mik ouz ar henta a gouezas adarre en tan, a zavas prim en e zav, hag ober ivez evel egile, kregi er paotr hag hen stlepel e penn pella ar gambr, ha da azeza en e leh.

« Setu amañ mignoned difeson ! » a zoñjas Dizoursi o sevel en e zav ; « va rost a dle beza poaz ; mond a ran d'hen tenna euz an tan, n'eo ket dond a rafe c'hoant d'ar re-mañ da zailla gantañ. »

Dizoursi a eure d'an oaled ; edo o vond da gregi er rost pa gouezas eun diaoul all en tan, hag eñ heñvel e pep tra ouz ar re a oa deuet en e raog. Hemañ ivez a grogas e Dizoursi hag hen taolas rost hag all e penn pella ar zal.

« A ! eme ar hanfard, dond a ran da skuiza gand ar c'hoari-mañ. Me a zo o vond d'o lezel da domma, rag doare a zo e karont an tan ; e-keit-se me a yelo er gwele-kloz a welan aze. Kas a ran ganen ar hig hag eur voutaillad win ; marteze am lezint da goania e peoh. »

Mond a reas e gwirionez d'ar gwele a oa e traoñ ar gambr vraz. Mez n'edo ket ennañ astennet mad pa deuas an tri diaoul (ya, diaoulou e oant, red eo hen anzav), beteg ennañ ha da gomz outañ evel-henn :

« A ! Dizoursi, an den dispont, te 'gav dit eta emaom o vond d'az lezel e peoh da frikota aze evel-se, en on zra, evel pa vijes en da di da-unan ! Fazia 'rez, va mignon, ni a zo o vond da ober da stal dit. »

« Evelato, Aotrounez, 'michañs n'am lazot ket er gwele-mañ, evel trigalon, hag am lezot da zevel evid gelloud en em zivenn ? Emaoh tri ouz unan. »

« Ya, emezo, sevel a hellez. »

Ha Dizoursi da lammad euz e wele. En noz a-raog en-doa kousket en eun iliz, ha dioh ar mintin en eur vond er-mêz en-doa kemeret er piñsin braz eur voutaillad dour benniget a oa bet chistr enni. Kerkent ha ma oe war e zeuliou e tistoufas e voutaill, ha dao ! dao ! dour benniget a-dreuz hag a-hed war an diaoulou. Ar re-mañ a wike, a fiche, a lamme, a filbouche[64] o klask eun toull bennag da guzad pe eur riboul evid tehed. Mantruz 'oa kleved anezo o vlejal.

« A-walh ! a-walh ! emezo ; lez ahanom da dehed, Dizoursi ! Truez ! a-walh ! a-walh ! »

« Ya, ma roit din ho ker na zistroot mui d'ar hastell-mañ. »

« Ya, ya, rei a reom ; birviken mui ne zistroim ! »

« Sinit neuze, lakait hoh ano amañ war ar paper-mañ gand ho kwad. »

« Ya, ya, sina 'raim gand or gwad. »

Sina 'rejont war baper parch a oe kavet dre eno. Dizoursi kerkent a lezas anezo da vond e peoh dre al leh ma'z oant deuet, da lavared eo dre ar siminal. Hag e hellas koania en e êz. Kousked a reas c'hoaz goude beteg an deiz.

Mestr ar hastell kerkent ha savet a oe mall gantañ mond da weled Dizoursi. Souezet-meurbed e oe oh e gaoud beo.

« Penaoz, emezañ, n'out ket maro eta ? »

« Ya da, Aotrou, beo on evel a welit, ha n'em-eus ket bet an disterra glaz zoken. »

« Hag eh-eus tremenet amañ an noz penn-da-benn ? »

« O ya da, Aotrou. »

« Ha n'eh-eus gwelet netra direiz ebed ? »

« Aze avad, Aotrou, n'hellan ket lavared nann. Bet em-eus da ober gand kanfarded euz ar seurt ne garfen ket gweled aliez ; mez bezit dineh, kaset em-eus anezo da vale evid biken diwar ho tro. »

« Poan em-eus o kredi ahanout ; peseurt merk ah-eus da rei din evid ma kredin ? »

« Kemerit ar paper parch-mañ, ha gwelit petra 'zo warnañ. »

Hga e tiskouezas d'an aotrou ar paper el leh m'o-doa sinet an diaoulou gand o gwad.

An aotrou a reas eur zell warnañ, hag e lavaras laouen-braz :

« O ! pebez labour talvouduz ah-eus greet evidon ! Goulenn diganen bremañ kement ha gari evid da baeamant, ha me hen roio dit. C'hoant ah-eus e rofen dit va merh ? »

« Ne dalvezan ket kement-se a enor , ha n'em-beus tamm c'hoant ebed da zevel ken uhel. Me a zo goveller dre vicher, evel 'oa va zad, ha mar fell deoh ober plijadur din, grit sevel din eur hovel e-kichennig an hent braz, lakait enni houarn ha glaou, rag n'em-eus gwenneg ebed. Me a houarno deoh ho kezeg ha re ho merourien hag ivez re ar veajourien a dremeno, hag e vevin evel-se dioh va labour, evel ma tle peb den onest. »

An aotrou a reas sevel ar hovel e-kichennig an hent braz. Dizoursi a oa mall gantañ mond da jom enni. Penn-da-benn an deiz hag an noz aliez e kleved ar morzol o skei war an annev ;

[64] filbouche : ?

Dizoursi a gare al labour. Ar pratikou ne vankent ket, ar pez a ree plijadur dezañ hag hen lakae laouen hag eüruz.

Eun devez m'edo o labourad evel kustum, war gorv e roched, du e zremm gand ar glaou hag ar moged, pa deuas daou ziavêziad da dremen, unan anezo koz hag egile yaouank. Hag i da jom a-zav dirag ar hovel.

« Labourad a rez a galon vad, Dizoursi ! », a lavaras ar yaouanka.

« Red mad eo da bep unan labourad, Aotrounez, evid gounid e voued », a respontas Dizoursi.

Hag e tenne an houarn euz an tan, e skoe warnañ gand ar morzol, hag hen lakae adarre en tan.

Ar hwezenn, berad war-lerh berad, a zivere stank war e dal. An daou dremener a jome bamet da zelled outañ.

« Eveldout, Dizoursi, me a gar al laboureriien, hag evid hen diskouez dit, gra ouzin tri goulenn, ar re a giri, hag az-pezo hervez da hoant. »

Dizoursi a reas eur zell-korn ouz an daou zen, a vousc'hoarzas evel eun den ha n'eo ket braz e fiziañs.

« Da genta», eme ar hosa euz ar veajourien, « goulenn ar baradoz. »

« Ar baradoz, va den mad, a zo d'an neb hen gounez, ha ne vez ket roet evel-se n'eus forz da biou, 'michañs. »

« Komzet mad eh-eus », eme ar yaouanka ; « gra ouzin da dri goulenn, ha me a roio hervez ma fello dit, daoust petra 'houlenni. »

« Mad, aliez e teu sehed din o skei war an houarn, hag ar feunteun a zo gwall-bell. Bez' em-eus aze eur wezenn-ber er porz, a-dreñv ar hovel ; goulenn a ran ma tougo frouez kaer ha dare e peb mare euz ar bloaz, zoken er goañv. »

« Da houlenn az-pezo », eme ar beajour.

Kerkent gwezenn-ber Dizoursi a oe goloet a vleun gwenn hag eur pennadig goude n'oa mui kreñv a-walh ar skourrou evid dougen ar zamm per alaouret a oa outo. Edod koulskoude e miz Genver.

« Gra da eil goulenn, Dizoursi », a lavaras adarre ar beajour.

« Goulenn ar baradoz en-dro mañ da vihanna ! », a lavaras a-nevez an hini koz.

« Roit peoh din-me gand ho paradoz, tad-koz », a respontas Dizoursi ; « ar baradoz a zo d'an neb a oar e hounid, her gouzoud mad a rit, ha fiziañs am-eus ne vezo ket serret ouzin goude va maro, ma em-eus e hounezet. »

« Ar wirionez eo », a lavaras an den yaouank. « Gra da eil goulenn, Dizoursi. »

« Ma ! me 'garfe kaoud eur gador vourret aze e korn va govel ; ha me 'garfe ne hellfe sevel ar re a yelo da azeza warni nemed pa o-devezo bet va aotre.»

« A zo roet dit. »

Kerkent e oe eur gador vourret e korn ar hovel.

« Gra bremañ da drived goulenn. »

« Arabad eo dit mankoud da houlenn ar baradoz en dro-mañ, da vihanna ! », a lavaras an hini koz.

« Ravoder koz, lavaret em-eus dit roi peoh din gand da varadoz. Goulenn a ran bremañ eur re gartou e hounezin ganto bep taol, n'eus forz piou a deufe da houren ouzin. »

« Hag az-pezo ! Del, setu aze ar hartou. »

Hag e oe gwelet eur re gartou nevez-flamm war an annev.

War gement-se, an daou veajour a lavaras kenavo d'ar goveller. An daou zen-ze, n'em-eus ket ezomm d'hen lavared deoh, 'oa Sant Per, an hini koz, hag or Zalver Jezuz-Krist, an hini yaouank, oh ober o zro dre Vreiz-Izel, evel ma reent en amzer-ze.

*

Meur a vloavez a oa abaoe m'oa bet Or Zalver ha sant Per o weled Dizoursi. Hemañ a rene buhez eüruz o labourad en e hovel, daoust dezañ da veza deuet eun tammig war an oad, pa deuas unan all d'e weled. Ar weladenn-mañ avad ne reas ket a blijadur dezañ. An *Ankou* e-unan n'ankounac'haas ket Dizoursi. Dioh e forh hag e eskern noz, Dizoursi a anavezas an Ankou diohtu. Ne gollas ket e benn evid an dra-ze ; kenderhel a reas da labourad ha da skei an houarn war an annev, evel pa vije dirazañ an disterra euz e bratikou.

An Ankou a gemeras an dra-ze evid eun dismegañs. Sevel a reas e falh gand buanegez.

« A ! Dizoursi, emezañ, hast afo lakaad urz en da stal evid dond ganen ; da dro a zo deuet. »

« Va zro petra ? », a respontas Dizoursi, oh ober neuz evel pa n'en-divije ket komprenet.

« Petra ? n'am anavezez-te ket ? Me eo an Ankou, va mignon ! »

« A ! c'hwi eo ar mestr Falher ? Mad ! mad ! Aliez em-eus klevet ober ho kont ; n'hoh anavezen ket, petra 'fell deoh ? Digarezi 'reot ahanon. »

« N'eus droug ebed ; alo, deus buan, n'em-eus ket amzer da goll. »

« Ya, ya, sklêr eo, peogwir evel ma livirit eo deut va zro, ne garfen mond kuit evel-se heb beza houarnet ar hezeg a zo aze o hedal e toull va dor. Azezit aze eur pennad war ar gador-ze : eur pennadig bihan hepken, hag ez in d'hoh heul d'al leh ma karot. »

« Mall eo din mond,ha n'em-eus ket amzer da hedal. Mond a ran da rei deoh taol ar maro. »

Sevel a reas e falh evid skei.

« Arsa, kemerit hoh amzer, pa lavaran deoh ; petra a ra an dra-ze deoh ? O ! ne viot ket pell evid gounid an amzer gollet. Lezit ahanon da vihanna da houarna kazeg on aotrou person. Tri houarn a zo lakaet, ne jom nemed unan, hag evid va brud-vad, ne garfen ket abalamour da n'eus forz petra, lezel en doare-ze ar marh diweza em-bezo houarnet, dreist-oll hini on aotrou person. Petra lavarfe sant Alar p'en em gavin dirazañ du-ze d'an neh ? Azezit eta eur vunutenn, pa lavaran deoh ; o ! ne vezin ket pell ! »

An Ankou a azezas er gador vourret. Dizoursi en em gavas dienkrez. Hag eñ da labourad en eur gana hag o sutal. Lakaad a ree an houarn en tan, c'hweza 'ree avel er vegin, hag e tenne an houarn euz an tan da skei warnañ war an annev ; kemered a ree e amzer. Echui eure da houarna kazeg ar person, ha meur a hini all zoken war-lerh honnez. An Ankou a lavaras adarre :

« Alo ! red eo mond, kalz hent a jom ganen c'hoaz da ober hirio ; n'hellan ket gedal pelloh. »

« Terri a rit va fenn din, e gwirionez ! Roit peoh din hag am lezit didrouz ha didrabas da ober va labour ! », a lavaras Dizoursi. Gouzoud a ree re vad n'helle ket an Ankou fiñval dioh ar gador.

Kenderhel a reas da labourad e-pad an nemorant euz an deiz, e-pad miziou[65] ha bloaveziou, hag ar Maro a jome atao stag oh ar gador. Pa veze ano gantañ da vond kuit, Dizoursi ne ree nemed c'hoarzin ha sutal goap dezañ beteg dindan e fri. Kement-se a badas pell.

Setu ez oa kant vloaz abaoe m'edo an Ankou tachet e ti Dizoursi, ha den n'en-doa gwelet ar Falher e-pad an oll amzer-ze ; hag edod nehet o klask gouzoud petra 'oa deuet da veza. Kaerroh c'hoaz, keuz a oa dezañ, inouet 'oad oh e hedal, koulz ha kement ha ma'z oa kasoni outañ diagent. Ne varved mui ; deuet 'oad da gemered ar vuhez evid ar gwasa euz an oll drougou.

Dond a reas Doue evelato da gaoud truez ouz an dud kêz, hag e kasas êl an Ankou da lavared da Zizoursi rei frankiz d'ar Falher braz.

Pa zegouezas an êl er hovel, e kavas Dizoursi o houarna kezeg evel kustum.

« Penaoz, Dizoursi, emezañ, e hellez-te derhel keid-all an Ankou en da hovel evel en eur prizon ? Kant vloaz a zo n'eus maro den ; ema an oll o klemm en ivern, er purkator, er baradoz ha dreist-oll war an douar ! An oll dud a fell dezo mervel bremañ. Gervel a reer ar Maro evel an hini hepken a hell parea ar poaniou, evel eun êl a deu da derri ar chadennou. Degaset on gand Doue da gemenn dit rei frankiz d'an Ankou war an eur. »

« Ar wirionez eo, eme Dizoursi ; pell a-walh ema aze azezet war ar gador-ze. O veza n'eus trouz ebed gantañ peogwir ne ra nemed kousked, e feiz on deuet d'hen ankounac'haad a-grenn. Mond a ran d'hen lezel da vond ganeoh. Hogen, pres labour a zo, dres. Gwelit, nag a gezeg a zo aze e toull an nor o hedal o zro ! Amzer hepken da lakaad eun tach bennag d'ar marh gwenn-mañ hag a zo da Aotrou ar maner ; diohtu goude me a vezo ganeoh. Azezit 'ta da hedal... n'eus forz e peleh... aze, mar kirit, e-kichenn an Ankou, frank a-walh eo evidoh ho-taou. »

Hag an êl a yeas da azeza e-kichenn Mestr ar Falherien. Dizoursi a zerras dor ar hovel war an Ankou hag an êl, a lakaas an alhwez en e hodell hag a yeas en hent gand ar hartou en-doa roet Doue dezañ ; n'en-doa greet ganto c'hoaz. N'oa ket eet a-bell pa gavas eun Aotrou o veaji, eun Aotrou ha n'en-doa ket eur penn da blijoud. O weled eur re gartou gand Dizoursi en e zorn, an Aotrou-ze a deuas d'e gaoud.

« Me 'garfe, emezañ, ober eun abadenn hoari ganez, va mignon. »`

« O feiz !, eme Dizoursi, me ne houlennan ket gwelloh. »

Hag ez ejont da azeza war eur mên braz, e-kreiz eul lanneg, evid ober o abadenn c'hoari kartou. Rannet e oe ar hartou, ha Dizoursi a houlennas :

« Petra 'zo da hounid ? »

« Ahanta ! c'hoariom ene oh ene, da hini oh va hini », a respontas an diaoul.

---

[65] miziou : mizveziou.

Dizoursi a oe mantret o kleved kemend-all. Hag eñ da zispenn an Aotrou dianavez azaleg bleñch e vleo beteg seuliou e voutou. E voutou a lavaran ?...n'en-doa boutez ebed ; e dreid a oa forheg. Dizoursi a welas neuze en-doa kavet Laou goz. Hogen, fiziañs en-doa en e gartou, ha seru perag e lavaras :

« Er memez tra !... N'ouzout ket petra 'zo oh da hedal, te hag a dremen koulskoude evid eul louarn koz. »

Hag int da hoari. Dizoursi a hounezas ar barti genta hep oan ebed.

« Deom atao, eme Laou (Gwillou goz, an diaoul), daou ene all oh an daou ah-eus bremañ. »

« Ya, eme Dizoursi, mar kerez : Ro ar hartou. »

Ar hartou a oe rannet evid an eil gwdech, ha Dizoursi a hounezas adarre.

« Pevar ene oh ar pevar ! », a lavaras egile, eun tammig losteg.

« Dao dezi !... Pevar ene oh pevar ene am-eus gounezet », a respontas Dizoursi.

Hag e hounezas evel pep tro, na petra 'ta !

Hag evid troha berr e livirin e chomjont evel-se da hoari e-pad kant vloaz, o toubla bep tro ar pez a veze en taol a-raog ; ha Dizoursi a houneze bep taol. Nag a eneou gounezet gantañ ! Gounid a reas kement a eneou ma oe skarzet an ivern ! An eneou dre ma vezent lezet e frankiz a yee euz an ivern d'ar purkator ; mez kement a oa anezo, ma oe red kas d'ar baradoz an eneou a oa er purkator pa oant en em roet da hoari kartou.

Ar c'hoarier reuzeudig a laoskas neuze eur youhadenn spontuz ; skei a reas eun taol troad war ar roh, hag hizio c'hoaz e heller gweled ar roudou. Goude-ze an douar a zigoras da lonka an Diaoul.

E-keit-se, an Ankou hag an êl a oa alhwezet er hovel, hag o veza ne varved mui, an dud a deue da veza reuzeudig evel ar vein. Kaoud a reed anezo e peb leh, o sevel o divreh war-zu an neñv, o hopal :

« Mervel ! Mervel !... O Maro !, bezet truez ouzom ! »

Dizoursi a oa skoet e galon gand ar hlemmou-ze.

« Pell a-walh a zo emaon war an douar ! emezañ. Ne welan netra nevez ebed e-touez an dud ; re vad ha re fall, re baour ha re binvidig, kalz poaniou, anken e peb leh ; ne welan den a gement a ve laouen e galon gand ar pez en-deus. Mond a ran, bremañ, da weled petra 'zo en tu all. Mond a ran da lezel an Ankou da vale. »

Hag eñ d'e hovel. An daou brizonier a oa eno. Dihuna 'reas anezo, rag kousket kaled e oant ; hag e lavaras dezo :

« Pell a-walh 'zo emaoh aze oh ober ho tud lezireg ; it bremañ gand hoh hent, ha grit labour vad ; dre-oll e klevan tamall deoh ho leziregez, war an douar hag en neñv. »

Ne oe ezomm d'o fedi diou wech da zevel, hag an Ankou, kenta tra a reas, a oe sevel e falh da skei Dizoursi. Mond a reas goude da ober e dro dre ar bed, ha me 'lavar deoh, ne jomas ket da zelled ; c'hoant en-doa da hounid an amzer gollet. Skei a ree herra ma helle a-gleiz hag a-zehou, evel eur penn-follet, hag an dud kêz a goueze an eil war egile, a-verniou, evel ma kouez ar yeot er prajeier e miz Even dindan taoliou ar falher.

*

Setu ene Dizoursi savet d'an neñv, o vond war-eeun da zor ar baradoz : tok ! tok !

« Piou a zo aze ? », a houlennas sant Per a oa a-dreñv an nor.

« Dizoursi eo ! Digorit, mar plij. »

« Dizoursi ?... Kerz pelloh, n'ema ket amañ da leh. »

« Perag 'ta, Aotrou sant Per benniget ? »

« Soñj az-peus-te euz an deiz-se, pa oam Jezuz ha me o veaji dre Vreiz-Izel, e kavjom ahanout o skei war an houarn en da hovel, tostig d'an hent ? An Aotrou a lavaras dit ober tri goulenn, hag e vije roet dit hervez da vennoz, daoust petra 'houlennjes ! »

« O eo ! soñj mad ! »

« Teir gwech e rojom ali dit da houlenn ar baradoz. Te avad a oa fae ganez selaou ahanon. Mond a rejout zoken beteg lavared din ez oan eur ravoder koz. N'eo ket gwir ? »

« Eo, gwir eo, aotrou sant Per benniget ; ankounac'hait an traou-ze, me ho ped, ha digorit an nor din. N'eo ket plasou a vank aze, moarvad ? »

« Tra, tra, Dizoursi, ne deui ket amañ. »

« Ha da beleh eta e fell deoh ez afen ? »

« D'al leh ma kari, ha pa ve da di an diaoul. »

« Da di an diaoul ? O ! e anaoud a ran ! Bet em-eus da ober gantañ. E peleh ema o chom ? »

« An eil dor, en dorn kleiz. »

« Mad eo ; mond a ran d'e weled, rag n'em-eus aon ebed razañ. »

Ha Dizoursi a yeas da skei war dor an ivern : Dao ! dao ! dao !

« Piou a zo aze ? », a hopas eur vouez en diabarz.

« Me, Dizoursi », emezañ.

« Dizoursi ! Hag a zo mad, fidamdoustig ! Mez ne dalv ket dit gedal dond amañ ! N'on-deus ankounac'haet petra az-peus greet deom gwechall er hastell. Pebez merzerenti !... Goude-ze az-peus skarzet on rouantelez ha miret oh kalz re all da zond amañ, o terhel ar Maro chadennet en da di e-pad daou-hant vloaz[66]. Kerz, kerz buan alese ! »

Hag e oe serret an nor ouz e fri.

« Setu amañ eun abadenn avad ! », a lavaras Dizoursi ; « n'ez eus ezomm ahanon nag en ivern nag er baradoz. Red-mad eo din mond da skei war an nor a zo aze e kreiz ; marteze e vezin degemeret ganto ! »

Hag ez eas. Ar purkator eo a oa eno : Dao ! dao ! dao !

« Piou a zo aze ? », eme eur vouez euz an diabarz.

« Me eo, Dizoursi. »

« Dizoursi ? Kerz, kerz buan alese, reuzeudig ! Te 'peus diskarget an ivern warnom-ni ! Kerz buan ! Kerz pell braz ahalen. »

« Evel-se 'ta, den ne fell dezañ degemered ahanon ! », a lavare Dizoursi outañ e-unan, nehet o klask gouzoud petra 'deuje da veza. « N'hellan ket chom amañ va-unan koulskoude, er-mêz. N'eus ket da lavared, red e vezo din kaoud lojeiz en eun tu bennag. Mond a ran adarre da skei war dor sant Per ; doare vad en-deus, evel an dud koz peurliesa, hag evid tra pe dra, me 'zo sur e kavin an tu d'hen lakaad da zigeri an nor. »

Hag ez eas a-nevez da skei war dor ar baradoz.

« Piou a zo aze ? » a hopas sant Per.

« Me, aotrou sant Per benniget ! », a lavaras Dizoursi.

« Me ? an dra-ze n'eo ket eun ano. Pe ano ? »

« Dizoursi ! aotrou sant Per benniget. »

« Adarre !... Lavaret em-eus dit mond da glask lojeiz e leh all, evid amañ ne vezo ket digoret dit. »

« E neb leh, aotrou sant Per, n'em-eus kavet dor zigor : lezit ahanon da vond aze, mar plij ! »

« Biken ! biken ! ne dalv ket dit dale aze ! Kerz, terri a rez va fenn din. »

« Me ho ped hag hoh asped, aotrou sant Per, kornzigorit an nor din, ken nebeud ha ma kerot, ma hellin kaoud eun tañva dister euz eürusted ar baradoz. »

An Aotrou Doue en em gave d'an ampoent e toullig ar porzier e-kichenn an nor ; deuet 'oa da weled e vignon koz, hag evel ma ree aliez, chomet 'oa da ober eun abadenn kaozeal gantañ. Truez en-devoe ouz Dizoursi, kaset kuit a beb leh, hag e lavaras da zant Per :

« Kornzigor da zor eun tammig, Per, ha lez anezañ da ober eur zell war ar baradoz. »

Sant Per a zentas.

Kerkent Dizoursi a stlapas e galabousenn pella ma hellas er baradoz, hag e lavaras da zant Per :

« Lezit ahanon, mar plij, Aotrou sant Per, da vond er baradoz. »

« N'ez i ket, sell, mar kerez, keit ha ma vo digor an nor. »

« Ma ! ne virot ket ouizn evelato da vond da gerhad va halabousenn ! »

« Nann, re louz eo evid ma krogfen enni ; hast buan neuze. »

Dizoursi a yeas eta er baradoz heb ma vije ezomm d'e bedi diou wech. Kerkent ha m'en-doa lakaet e dreid en tu all d'an nor en em lakaas da redeg.

Sant Per a hope :

« Harzit anezañ ! Krogit ennañ ! »

Tri pe bevar êl a yeas war e lerh evid kregi ennañ. Hogen Dizoursi a azezas war e galabousenn hag a lavaras d'an êlez ha da zant Per a oa o tond gand eur penn-baz :

« Na skoit ket ganen ! N'hoh-eus gwir ebed d'hen ober ! Me a zo amañ em feadra. »

Mez sant Per a venne skei taoliou baz gantañ. Dizoursi a droas ouz Or Zalver a oa chomet da zelled heb lavared ger ; ne ree nemed mousc'hoarzin.

Lavared a reas Dizoursi :

« O c'hwi ! Aotrou Doue, hag a zo al lealded he-unan, hag a anavez gwiriou pep hini, anzavit emaon em zra ha n'en-deus den, nag êl na sant Per ar gwir d'am has ahalenn ! »

---

[66] daou-hant vloaz : daou-hant bloavez.

Hag an Aotrou Doue a respontas :

« Ar wirionez a zo ganez, Dizoursi. Lezit anezañ e peoh, peogwir ne ra gaou ouz den ! »

« Klevet hoh-eus, c'hwi oll dre aze ! An Aotrou Doue a lavar rei peoh din, p'emaon em gwir ; c'hwi a dle senti outañ. »

Ha setu aze penaoz ez eas Dizoursi er baradoz. Ra hellim kaoud eun deiz an eurvad da vond da weled ha gwir eo !

« Amen ! », a respontas oll zellaouerien Lanmodez.

Dastumet ha skrivet e galleg gand Luzel, ha lakaet e brezoneg gand Klaoda 'r Prat.

E-pad an Dispah

A-hont ez eus bet gwechall e Daoulaz eur person koz a veze greet an Aotrou Pab anezañ. Setu aze unan c'hoaz hag en-deus bet da ober e-pad an Dispah. Kement eured a zo bet greet e-doug ar bloaveziou kriz-se, etre Plougastell-Daoulaz ha Plounevez-ar-Faou, a zo bet greet koulz lavared oll gantañ. Ouspenn eun dornad kaierou skrivet ha sinet gantañ a zo c'hoaz e Lopereg evid testeni a gement-mañ.

Evid doare ne oa ket aonig an den, nag euz penn diweza ar zizun ne dlee beza kennebeud. Rag war am-eus klevet ar re goz o konta, ral a wech iliz Lopereg e zo bet heb overenn da zul, e-pad an dispah. Ha beleg estren ebed n'en-deus biskoaz he stlabezet. An aotrou Pab peurliesa a lavare eno e overenn.

Eur zulvez edo gand e overenn p'en em gavas ar re Hlaz. An iliz a oa leun-chouk, hag an doriou, a hellit kredi, serret ha prennet kloz. Ar zoudarded, daoust ma oa eun dornadig brao anezo, ne gredjont ket mond re rust d'an dud fidel. D'ar mare-ze, gand pep hini e veze eul leor overenn rust eun tammig : eur foultrenn penn-baz, darn zoken eur fuzuill a zougent. Klask trouz ouz kemend-all a dud kriz a-walh marteze da rei eur mestr taol n'oa ket yahuz, hag ouspenn ne glaske ar zoudarded en dro-mañ nemed ar beleg. Hemañ koulskoude a echuas e overenn ken dineh ha tra. Diwisket gantañ e aournamantchou, ez a e-mesk ar bobl : eur houër brao anezañ, hir e vleo, eur jupenn hloan rouz gantañ evel gand ar re all.

Ar zoudarded a zakre, a jarnee ; den ne flache... Eun eur[67], div eur, teir eur.. Ar re a oa en iliz a jome en iliz, didrouz o pedi. Ar zoudarded a zaone e-kichenn an doriou.

Petra 'ta da ober ? Naon ha sehed a groge er zoudarded keiz. Ar vourhadenn n'eo ket braz. D'ar mare-ze 'oa bihannoh c'hoaz ; ne oa ket enni pemp na c'hweh ostaleri evel bremañ ; n'oa nemed unan, hag an ostiz dres, a oa breur an aotrou Pab.

An naon hag ar zehed, tudou, a zo gwall baotred.

« Arsa, eme ar habiten, ne dalv ket deoh. Degasit amañ ho person hag e teuoh er-mêz toud. »

Ger ebed en iliz.

« Mad ! chomit aze da vervel gand ar zehed, mar kirit !... An ostiz hepken. »

An ostiz n'oa ket eun den kriz a galon.

« Ya da ! emezañ, daoust ha n'oh nemed eun toullad lamponed ne vo ket mad lezel ahanoh da vervel gand an naon. Bremaig me 'zo o vond. Ar re-ze a ve gouest da vrevi pep tra du-mañ, ma n'ez an ket. »

Hag an ostiz er-mêz.

Daou zoudard a oe lezet da ziwall peb dor. Ar re all a yeas da heul ar Yann (evel-se eh anved an ostiz).

P'en-doa torret o zehed dezo da vad hag eun draig ouspenn, Yann a yeas d'e hodell da glask alhwez an armel.

« Arsa, paotred, aze ez eus bara e gorre an daol. Mez mar ho-peus soñj da gaoud eun tamm amann pe eun tamm kig da lakaad warnañ, e rankan mond da glask an alhwez a zo gand an hini goz en iliz. »

« N'eo ket chas om-ni, emichañs, da zebri bara zeh... It da glask hoh hini goz buan.. A ! e ! eur banne c'hoaz a-raog. »

« Daou, mar kirit. »

Hag ar baotred da drinka. Unan anezo a zavas da vond gand Yann beteg an iliz.

« Mari, deus d'an ti 'ta gand an alhweziou. »

Digoret an nor da Vari, ha Mari er-mêz, he mantell dastumet-mad en-dro dezi. Ne grede ket lavared eur grig, ar baourez kêz ! Dirag soudarded !...

Digeri a reas an armel, ha goude e savas d'ar zolier da jeñch he dillad, hag hi o tiskenn, mez e-kreiz an diri ez eus eun nor da vond el liorz a-dreñv an ti... Ha Mari el liorz.

Bet eun hanter eur bennag o tebri hag oh eva, e teuas soñj d'ar zoudarded da vond da ziwall an doriou, e-keid ma vije o hamaraded o leina d'o zro.

P'en em gavjont en iliz e oa skuiz a-walh an dud evid doare. Goulenn a reent, da vihanna, dond er-mêz.

« Ahanta, eme ar habiten, me 'ouie e vijen deuet a-benn euz ar beleg-se. »

« Peseurt beleg ? » eme unan bennag. « Amañ n'eus beleg ebed. »

---

[67] eur : eurvez.

« Farser a zo ahanoh ! N'emaoh ket, moarvad, o vond da baska lus din-me... Deuit er-mêz dre an nor vihan amañ, pep hini d'e dro, ha me a ziskouezo deoh bremaig peseurt beleg a zo aze. »

Hag an dud er-mêz, an eil goude egile. Sellet piz e oe outo. Den trist ebed, daoust d'ar skuizder ha d'an naon. Dond a reas koulskoude an diweza er-mêz.

Hag ar beleg ?... Beleg ebed !

« Krebie ? eme ar habiten. Klaskit aze, paotred, e kement korn a zo en iliz, en toullou koves, er hambrou, en tour, e peb leh. Ma n'om let sorset, ema deom en dro-mañ, pa lavaran. »

Klasket e oe, furchet e oe e kement toull a zo dre an iliz. Aotrou person ebed !... Ar sorser ! An diaoul ! E peleh an dampred[68] eo eet hennez ?...

... Ar zoudarded n'o-deus gouezet biskoaz, moarvad, da beleh e oa eet an aotrou Pab, en devez-se, na penaoz e oa bet greet an taol. Maretze c'hwi a garfe gouzoud. Deoh e livitin avad :

Pa zeuas an ostiz da glask e hini goz, an aotrou person a yeas er-mêz e-leh Mari, kuzet mad dindan eur vanteled, sioulig e tigoras an armel, ha p'en-doa stlapet ar vanteled er zolier... flip ! hag er-mêz... hag en hent, mar gouie, a-dreuz ar parkeier, ar gwaremmou, ha d'ar Hrevel da guzad en eur bern kolo. Setu aze !

Lambaol-Gwimilio. – Klevet hoh-eus ano euz Lambaol ar Herniel ? Lod a lavar Lambaol ar givijerien. Eno eo toud ! E Lambaol eta e oa, en amzer an dispah, eun den anvet Fañch Abgrall. Pell braz goude eo bet beo, ha yah hag istimet gand an oll.

D'ar mare-ze, Fañch Abgrall a oa yaouank a-walh ; eun ugent vloaz bennag pe war-dro e helle da gaoud. Kivijer e oa, evel just, pe mar kirit, o teski e vicher e ti e donton Fañch Pab, er Perennou. E ti eur hristen mad ha stard edo, hag eñ e-unan a oa eur hristenig groz a-walh en e gredenn. Hen diskouez en-deus greet. Paotr abred gand an dra-ze : Arsa, eul Lamboaliad !

Nag a droiou en-deus greet hennez d'ar re *Hlaz* ha d'an diaoul, o mestr ! Nag a dud klañv, tro-war-dro, n'o-deus ket bet da drugarekaad anezañ, evid beza degaset ar beleg dezo, e-pad an dispah !

« Fañch », e teued da lavared dezañ, « e peleh, en an' Doue, e kavim-ni eur beleg ?... Du-mañ, eme unan, ez eus eur hlañvour o vond da vervel... Va zad, va mamm, eme re all, a zo tohor... Eur beleg en an' Doue ! »

« Alo, eme Fañch, it d'ar gêr, hag emberr da noz degasit amañ daou benn kezeg, ha me a gavo eur beleg deoh. »

Da noz e teue daou loan-kezeg, ha Fañch gand ar beleg a lavare : yao !

E peleh e kave Fañch Abgrall ar beleg ? N'eo ket d'an oll e oa da houzoud an dra-ze. Kavet e veze eur beleg mad, ha laouen an dud, ha peoh goude.

An aournamantchou overenn a oa ivez e karg Fañch Abgrall, er Perennou.

Eun droiad, setu pevarzeg archer war varh oh en em gaoud d'ober ar furch. Santet e oa eun dra bennag, feson a zo, war hemañ er Perennou. Fañch a oa, ken eeun ha tra, o plega ler pa zegouezjont.

« Labour o-deus kavet, emezañ. N'o-deus ket roet avel c'hoaz d'ar guziadenn. »

Eun nebeudig mad a ler a oa da blega, ha Fañch n'en-doa ket amzer da jom re hir da zelled ouz an archerien. N'eo ket eun didalvez 'oa Fañch. Nann ! mond ha dond a ree gantañ briajou ler en eur gana, en eur zutal, ken drant hag eul laouenanig oh ober e neiz.

An archerien a yeas d'an ti, a glaskas e pep korn ha netra ne gavjont. Pehi 'reent, sakreal spontuz.

« Koulskoude amañ ez eus beleien », a lavarent.

« Mad, gweled a rit hoh-unan n'eus ket a veleien dre amañ. »

« Gwelom an armeliou, emezo. An aournamantchou overenn a gavim. »

Ha klask adarre ! An dillajou en tu-mañ, en tu-hont. Peb armel a oe dispahet an traou enni. Boud ! paz eur spillenn en oll !...

Fañch Abgrall en-doa pleget, etretant, eur bernig brao a ler.

« Er harrdi a-hont », a lavare unan euz an archerien, « e hellfe beza kuzet an aournamantchou. »

« Klev 'ta, paotr yaouank, deus amañ ! E peleh emañ kuzet ar zitoaianed veleien ? »

« Beleien ! » a lavar Fañch, en eur hoarzin leiz e henou, « e peleh ? E feiz lavarit din ha me a lavaro deoh. »

« Diaoul, paotr yaouank amañ war a leverez ez eus, dindan guz, beleien gand aournamantchou overenn. »

---

[68] dampred : ? "en amzer-ze".

« Beleien !... aournamantchou !... Va Doue, aotrounez, me ‘zikouro ahanoh d’o hlask, mar kirit. Mez a-raog e rankan lakaad ar baill-mañ war ar bern ler a zo a-hont gand aon na deufe glao. Roit an dorn din, mar plij, unan ahanoh ! »

Stag an archer da zikour Fañch.

« Mad ! bremañ klaskom ! »

Kaer e oe klask e kement toull a oa dre gêr, ne rejont nemed koll amzer.

Ma karfent, ar henaoueien, beza furchet ar bern ler, e-leh sikour Fañch d’e holo, o-dije kavet eno an aournamantchou a glaskent.

Fañch Abgrall, p’en-doa gwelet anezo o tond, en-doa buan-ha-buan paket ar re-ze e-touez eur hrohen, ha ken dizevez ha tra a daole ler all war horre, hag ar baill ouspenn gand sikour an archer !

Eun istor euz amzer an Dispah

E-pad amzer trubuilluz an dispah braz, en or bro gaer Breiz-Izel n'eo ket bet manket an dud a feiz en despet d'al lezennou yud a zouged neuze. An oll a oar ez oa eul lezenn dreist ar re all hag a gondaone d'a gwillotin kement penn-tieg a vije dizoloet beleien en e di. En despet da ze, c'hoaz eur wech, en despet da fallagriez an dud digoustiañs a ree neuze o mistri e Bro-Hall gand peadra ar re a lazent hep truez, e kaved c'hoaz tud kaloneg da rei degemer d'ar veleien taolet er-mêz euz o fresbitaliou ha d'al leanezed harluet euz o houentchou.

Hervez am-eus klevet va mamm-goz o konta, e reñk an dud kaloneg ha dispont-se edo Fañch Madeg hag e bried Mari Pab, o-daou o chom e Kergoad-bihan e parrez Pleiber-Krist.

E ti an daou zen trugarezuz-se ez eus bet asamblez dindan guz beteg seiz, etre beleien ha leanezed. N'em-eus dalhet soñj nemed euz ano daou anezo, abalamour, me 'gred, e vezent eno aliesoh eged ar re all. Unan euz an daou-ze 'oa an aotrou Kostiou, maro vikel-vraz e Kemper ; egile 'oa an aotrou Abgrall, maro person e Sizun.

Ar henta a oa bet kerhet e-kreiz an noz evid rei ar vadiziant d'am mamm-goz pa deuas war an douar.

Al leanezed a oa Urzulinezed. Eur pennad int bet oh ober skol d'ar merhedigou e bourk Pleiber-Krist a-raog mond da Vontroulez d'ar gouent a halver hirio c'hoaz "ar gouent nevez" renet gand leanezed ar memez urz.

Eun ijin dispar a ranke da gaoud Fañch Madeg hag e bried evid mired na vije dizoloet ar re en em gave dre guz en o zi ; rag en noz evel en deiz e tegoueze tud a-berz ar Republikaned ruz da furchal kement kogn a oa el lojamant.

Aliez ne houlent ano nemed kleved dao-dao war an nor. Petra 'ree neuze Mari Pab ? Hi a zave prim da zihuna ar vugale hag ar plahed hag ober dezo mond d'ar zolierou e gweleou ar veleien hag al leanezed a gerze e-pad an amzer-ze en eur huz. Paotred ar Republik ruz, pa ne gavent nemed tud an ti er gweleou, petra rafent nemed mond en o zro ?

An dra-ze ne vire ket n'he-dije Mari Pab saveteet o buhez da veur a hini.

An overenn a lavared er harrdi, aliesa ma halled. Atao avad e ranke beza tud oh evesaad, en aon na zibouchfe ar furcherien euz eun tu pe du. Meur a wech ez eus bet ranket hasta buan kuzad an aournamantchou heb amzer d'o flega.

Deiz yaou an treud[69], eur bloavez, en eur ober ar furch, ar Republikaned a gavas en eun armel eur stol hag eun nebeud ludu war eur plad, ankounac'haet eno abaoe an derhent.

«Ahanta, Mari Pab», eme unan euz ar baotred-se, «c'hoaz e leverot n'eus ket beleien kuzet en ho ti ? »

« Kav anezo 'ta, mar deus », a respontas Mari ken dispont ha tra ; « me 'zo prest va gouzoug da droha. »

Ar Republikabed ruz, dallet gand respont ar vaouez, a yeas kuit.

Eun devez evelkent, paneve unan euz ar vugale, e vije bet lakaet gwall-nehet. Deredeg a reas ar hrennad d'an ti en eur lavared : « Ema erru ar bregeier ruz adarre ! »

An aotrou Abgrall en em gave en ti d'ar mare-ze. N'en-doa nemed just an amzer rekiz da nijal evel eul luhedenn euz an ti heb beza gwelet gand paotred ar houarnamant a oa dija o zreid war dreuzou dor ar porz, herr ha droug braz enno.

« Amzer, paotred ! eme Vari, « ho paperou, mar plij ? »

E hellit kredi, Mari a jomas ar pella ma hellas da zelled ouz ar paperou-ze.

E-pad an amzer-ze, an aotrou Abgrall en-doa reuget[70] hent ha kavet plas d'en em guzad.

Pedom Doue, kenvroiz, ma plijo gantañ dizrei diwar or bro garet eun amzer ken skrijuz, leun a goumoul hag a zaelou.

An aotrou Pab, eun devez all, a oa bet koulz lavared etre daouarn an archerien. Evel dre wask o bizied e tehas diganto e-giz eur zilienn.

Peurliesa er Hrevel, (ahano 'oa ginidig), e veze kuzet, gwech er berniou kolo, gwech en ti, gwech er hrevier. Eno e veze gantañ an Aotrou Doue en eur plasig distro bennag. Ahano e kase e zakramantchou d'an dud klañv heb letern na klohig. An Aotrou Doue a zouge en e vruched.

Eun devez 'ta edo o vond da gas e zakramantchou d'eun den tohor e parrez Kimerh, en eur gêriadenn tostig a-walh d'an iliz nevez, eun hanter-eur vad a vale diouz an iliz koz. Tremenet gantañ bourkig Kimerh e tegouezas e-kichenn eun orator bihan a gaver war an hent euz Kimerh

[69] Deiz yaou an treud : ar yaou a-raog Pask.
[70] reuget : ? "greet".

d'ar Faou. Ti sant Leger a vez greet euz an tiig-se. Ahano e welas o tond, a-benn kas dezañ, daou archer war varh.

C'hwi, marteze, pe me, a vije lammet en eur park bennag evid redeg a-dreuz karter ? Mad, an aotrou Pab ne reas ket evel-se. Mond a reas atao gand e hent, ken dizoursi ha tra, rag, a lavare goude, n'eus ket par da lakaad ar chas da gounnari ha da zailla warnoh evel redeg en o raog.

Setu an archerien : « *He ! he ! savez-vous où le citoyen Pape, le prêtre ?* (Goud a rit e peleh ema ar sitoaian Pab, ar beleg ?)

« Hañ ! me n'on dare petra livirit ! »

« Aotrou Pab *du Crével* ? »

« A ! an aotrou Pab ! Feiz bremaig edo er Hrevel. Me, n'eus c'hoaz ouspenn eun hanter-eur, a zo tremenet dre eno, ha d'ar mare-ze e oa en ti o kaozeal gand unan deut d'e glask da weled eun den klañv. N'on ket evid lavared deoh larkoh. »

« *Brute de paysan !* », emezo.

Ha yao mar gouient d'an daoulamm ruz war-zu ar Hrevel. Dre ma'z eent, pa gavent unan bennag, e houlennent kelou. Den n'en-doa gwelet an aotrou Pab, war o meno.

Unan, koulskoude, hag a oa a-du ganto, a lavaras dezo :

« Petra ? n'hoh-eus ket gwelet unan o vond aze bremaig ? Evid pell araozon-me n'ema ket, dastumet e vleo gantañ dindan e dok, hag eñ war mañchou e roched ! Hennez eo ! mar hoh-eus c'hoant da gaoud anezañ, it buan d'ar G... Da vond di 'oar deut d'e glask. »

Hag an archerien da zispenn e roudou. N'eo ket d'ar paz ez eent !

An aotrou Pab, pa welas 'oa eet an archerien a-guz, a zachas ivez eun tammig war e zivesker, n'eo ket an neuz d'ober e oa.

"Ma kav ar re-ze eur henseurt bennag, a zoñje-eñ, ema greet ganen bremaig". Buan-ha-buan, p'en em gavas, e roas e zakramantchou d'an hini klañv, hag er-mêz prest da guzad.

Eet war e zouch, 'treuz daou pe dri bark, e savas e benn dreist ar hleuz ha ken eeun ha tra an archerien a oa o vond en ti... An neiz a oa goullo. E peleh e oa eet al lapous ? Den n'en-doa gwelet ar beleg.

Setu eta an archerien baour kondaonet da guitaad heb an hini a glaskent. Tro wenn adarre !

« An haillont-hont, a lavarent etrezo, en eur vond kuit a oa oh ober goap ahanom-ni, o tegas ahanom d'ar G... Ar Pab a dle beza er Hrevel. »

Ar beleg, o weled anezo o vond war o zro, a stouas d'an daoulin da drugerakaad an Doue a zouge d'ar re glañv hag en-doa hen diwallet dija ken aliez a wech beteg neuze, en dro-mañ dreist-oll, ha ken aliez a dro all diwezatoh e-pad oll amzer an dispah.

Gouest e ve c'hoaz an Aotrou Doue, a gav deoh, da ober kemend-all evid e veleien, ma tizrofe ar memez amzer war or bro ? N'eo ket deom-ni eo klask an tu da weled ar seurt amzeriouze evid aprou furnez ha galloud ar Mestr. Doue, her hredi a reom, a gar e veleien hizio evel gwechall, hag a houfe o diwall hervez e volontez, bremañ evel neuze. Mez ar pez a gredom ivez eo ne vankfe ket a drubarded d'o diskuill a amzer da amzer.

Moustrerig

An dra-mañ a oa er goañv, en deiziou war-lerh Nedeleg pa oa teo an erh war an douar, eur pardaezvez hag edo dre-oll ar "gwenn war horre", zoken er falla parreziou euz or bro.

Inouet-maro du-mañ, goude va hoan, e soñjis mond d'ober eun tomm da di tonton Yann ar Halvez, er gêriadenn nesa. Kalz tud a veze atao neuze ; kozidi ha yaouankizou, goude o hoan, evid selaou Yann, an aotrou Yann, evel m'oa galvet gand an oll, o tanevellad dirag eur hef o tevi en tan.

Pa oan o tigeri an nor, eur vouez a zavas en diabarz :

« Gwechall ha gwechall all, an neb n'en-doa ket... »

O kleved trouz e toull an nor, tonton Yann a davas mik gand e varvaill hag e savas e fri da zelled ha piou a helle beza ken diwezad o tond da zirenka an traou ha da vired outañ da vond pelloh gand e gontadenn.

« Doue d'ho pennigo ! » emeve o vond tre 'barz an ti.

« A ! sell 'ta, te 'zo aze, kamarad ! deus amañ da gemered renk en-dro d'an tan. »

An dud raktal d'en em starda evid ober eun toullig bihan din, rag anavezet e oan evid beza unan euz gwella ostizien an ti.

« Te 'anavez Moustrerig ? », a houlennas ouzin Yann pa oa sioullaet an traou.

« Moustrerig ? », emeve souezet. « Nann, sur, tonton Yannig, biskoaz n'em-eus klevet ano anezañ. »

« Edon o vond da gonta Moustrerig d'ar re-mañ pa'z out erruet. Bremañ e hellan kendelher... »

Ha goude beza tanet eur horn-butun du, koz ha mil-goz, da vogedi toullou e fri, Yann a gomañsas dre ar memez geriou hag a ranke lavared atao a-raog deraoui gand peb marvaill :

« Gwechall ha gwechall all, an neb n'en-doa ket a lagad a oa dall, ha bremañ, bepred an neb n'en-deus hini ne wel ket. Gwechall eta ez oa o chom eur miliner en milin ar Beler hag a oa anvet Fañch ar Berr. War studi ar velegiaj e oa bet, ha rag-se 'oa desket-braz, hag an dud vad euz ar harter a grede gwir-bater ez oa sorser.

« Me da genta, ne ran nemed goap ouz ar re a deue da lavared se din :

Miliner ar Beler, sorser ! Alo 'ta ! C'hwi 'zo kollet ho penn, va den mad !, a responten da gement hini a errue ganen hag a gomze din euz an dra-ze. »

« Ya, Yann ar Halvez, ya, sorser... ya brao, rag teurel a ra sorserez war an dud. »

« Ravoderez gwrahed koz evel honnez euz ar Roh ! »

Koulskoude eun devez, diwar va houst va-unan, e teskis e oa sorser Fañch ar Berr, ha setu amañ penaoz e oa darbet din lezel va hrohen en e di :

Kalvez-milin on bet atao dre vicher. Eun devez, ar beleg manket am galvas da vond d'e di da renka eur rod-vilin bennag ha ne yee ket mad en-dro. Mond a ris heb marhata, rag Fañch 'oa unan euz va gwella ostizien, ma n'oa ket zoken ar gwella. Evel m'ema milin ar Beler eur c'hwistellad mad ahalen, e chomen atao da loja er vilin ; rag d'ober petra ez ajen da goll amzer o tond d'ar gêr pa oa frankiz a-walh d'am loja eno !

Goude beza debret va hoan : eun tamm patatez gand lêz ribot d'o zouba, ez is d'am gwele e traoñ an ti... Kousked a ris buan a-walh, rag eur gwall-deveziad em-oa bet, ha da 'oa din diskuiza a-benn an devez war-lerh a yije ken gwaz all bemdez...

War-dro hanternoz ez on dihunet en eun taol !

Santoud a ran eun dra bennag o voustra war va garr, hag a vale a-nebeudouigou bihan 'hed va garr ha goude-ze 'hed va horv.

Arsa, daonet, a zoñjis, petra 'n diaoul a deu d'am direnka evel-henn ?

Teurel a ris va dorn buanna ma hellen war al leh ma santen an dra dianav-ze o vale...

Poan gollet ! Ne gavis netra, mez avad an aneval direnker a oa nijet kuit heb mar, rag ne zanten mui seurt.

Ha me kerkent d'en em rei d'ar housked hep teurel muioh a bled ouz an dra-ze !...

Goude beza moredet eun hanter-eur bennag, ar memez aneval – pe me 'oar petra ? – a deuas d'am egazi[71] adarre. E lezel a ris tre da zond beteg va feultrin. Neuze, ploup ! ha va dorn war al leh-se ; mez poan gollet adarre, netra ne dapis.. nemed eun tamm poan em stomok rag kreñv diod em-oa skoet.

N'eo ket a-walh an dra-ze, a liviris ; red eo din gweled petra 'zo war va zro... eur raz pe eur haz, moarvad...

[71] egazi : galleg "hegi"

Furchal ha difurchal, trei ha dizrei liñseriou, pallennou, golhejou... a ris, mez en aner ; raz na kaz ne oe kavet. Beteg e-touez ar holo e klaskis, mez ne oan ket avañsetoh.

Soñjal a ris neuze gervel tud, mez marteze ne rafent nemed c'hoarzin din ha va goapaad e-leh va zikour... Hag ouspenn, pa deuis da zoñjal mad, daoust ha n'eo ket ar miliner marteze e-unan a oa oh ober an taol farserez-se din, o klask va mouga dre e zorserez ? Gand ar zoñj-ze em penn e teuis da grena evel eur bern deliou... hag e teuas da zoñj din euz ar pez a gonted war-benn ar miliner, rag gouzoud a reen mad n'oa aneval beo ebed er gwele-kloz, ken piz em-oa furchet hag azfurchet kement leh 'oa ennañ.

Petra d'ober ? En em lakaad da gousked adarre, na petra 'ta ! Mez evelkent n'oan ket dizoursi na dineh, kalz a vanke din zoken...

Alo ! mad ! setu-eñ azdeut, kerkent ha m'am-eus serret va daoulaagd.

En dro-mañ 'vad, emeve, e lezin anezañ da zond tre beteg va gouzoug, forz ha pa ouifen beza mouget !

Ploup ! ema tapet, a zoñjis. Tapet a-walh a lavaran-me sur ! ar hounif[72] doñv a oa nijet kuit adarre evel eul luhedenn, ha ne gaven roud ebed anezañ.

Ma krenen a-raog, bremañ e ris gwasoh c'hoaz ! Nann, mar ebed mui ! ar miliner eo a hoarie an troiou-se din gand ar zorserez, rag arsa, daonet, ne oa na raz na kaz, na seurt ebed er gwele-kloz, ken furchet ha difurchet am-oa anezañ.

Em brasa kaouad aon eh en em erbedis nezue ouz Doue, ar Werhez, an oll Zent ha Santezed euz ar Baradoz... hag e liviris nousped *De profundis* - ar pez n'em-oa ket greet pell amzer a oa – evid kement ene maro a helle beza er boan, evid ma teujent d'am zikour da denna diwarnon sorserez ar miliner. Hag a-raog kousked e ris eur "sin ar groaz" gand kalz feiz, ar pez em-oa ankounac'haet ober a-barz dond d'am gwele.

Ar peurrest euz an noz, netra ne deuas d'am egazi. Mez avad kerkent ha goulou-deiz e hastis gwiska va dillad, ha mond er-mêz euz an ti, rag santoud a reen atao e oa ar zorserez o poueza war va diouskoaz.

« Da beleh ez it, Yann ! » a hopas Fañch ar Berr p'edon o tivorailli an nor.

Kreñv diaoul daonet, a zoñjis, 'm-eus aon out souezet abalamour m'emaon c'hoaz e buhez, hag az-peus c'hoant va zapoud a-nevez...

« Arsa, Fañch, eme ar wreg, serr da henou. Anad dit, Fañch a zo savet gantañ c'hoant mond war-vêz. »

Ne jomis ket da hedal hirroh, ha me en hent war-zu ar Roh-Toull.

*

Er Roh ez oa o chom eur vaouez koz, Mona, eur zorserez euz ar penn, eur zorserez dreist ha ne oa ket droug tamm ebed. Er hontrol gand an oll e oa lakaet eur vaouez euz ar wella.

Hervez ar brud e tenne an dichañs diwar an tieg-mañ-tieg hag a varve e oll leoned gand a bep seurt kleñvejou, hag e tenne c'hoaz ar zorserez diwar eun all hag a oa abaoe an dizeur ouz e zeuliou.

He gouiziegez vraz a oa anad d'an oll, ha den n'en-dije karet beza fall ganti, rag gouest e vije ivez d'ober droug ma karfe, daoust n'he-doa greet nemed vad beteg neuze.

Etrezeg Mona eo em-oa soñjet mond evid gouzoud ha petra eo 'oa bet war va zro 'hed an noz. Aliez a-walh em-oa bet mallozet kent Mona ar Zorserez, abalamour m'he-doa bet lavaret din ez oa Miliner ar Beler eur sorser fall, euz ar falla a helled kaoud. Mez bremañ e kaven kas[73] mond da houlenn kuzul outi p'edon en dizeur.

Nevez-savet e oa c'hoaz diwar he golhed pa zegouezis en ti, hag edo o tibikouza he daoulagad.

« Doue d'ho pennigo, tintin Mona », a zraillis oh antreal en ti.

« Doue ra vo ganez, va mabig », a respontas ar wrah, « ha ra daolo evez war gement kammed a ri. »

« Da houlenn kuzul ganeoh on deuet », emeve eun tammig frankaad warnon, rag – hen anzav a rankan – eun tamm lent e oan o tegouezoud en ti, pe el lochenn da vihanna, pa livirin gwir, rag eun tamm toull dindan soul n'oa ken en faout ar Roh-Toull.

« Dijunom da genta, ha goude 'vo gwelet. »

---

[72] ar hounif : ? "ar honifl" ?
[73] e kaven kas : ?

Va delher a reas ganti da zebri va dijuni : ha dre ma kemmeske ar yod silet er chaoudouron war an tan, me a zanevelle dezi ar pez a oa degouezet ganen en-pad an noz heb ankounac'haad eun disterra.

Dijuni a oe debret gand lêz bourbouill ha gwedenneg toueziet. Mad a-walh e kavis keusteurenn an hini goz, rag eur flipad hent am-oa greet da zond beteg enni, ha se en-doa lemmet va dent din.

An hini goz a zistalias goude euz dijuni. Kemered a ree kement ha kement he amzer ma teuen da inoui. A-barz ar fin evelato e welis anezi o vond da beurwiska he dillad evid lidou ar zorserez – rag dillad ispisial he-doa evid se – War he fenn eur boned gwenn-kann a holoe he zal ha staget dindan he elgez gand eul lasig tano. Eur mouchouer a zaou pe dri liou war he diouskoaz, gwenn a-raog ha du a-dreñv. Eun davañjer beñseliet, gand eur brennidenn vraz a zave demdost beteg he groñch. Eul lunedou kraset war beg he fri. Hag evid echui, eur re breched hag eur vaz "majik" etre he daouarn. Setu aze he gwiskamant lid, gwiskamant na veze ganti e neb leh, pas zoken en overenn – ha koulskoude Doue 'oar pegen aketuz e oa Mona da overenn-bred ar barrez.

Truillennet evel-se eh azezas war he zrebez.

« Tostait amañ bremañ, va mab, ha dizoloit din ho peultrin ma welin... »

Ar pez a ris war ar ger ! Hag e komañsas neuze, gand he breched en eun dorn hag he baz prisiuz en egile, ar zorserez da evesaad ouz va feultrin :

« Ya, va mab, eun aneval a zo bet war ho tro en noz-mañ... e roudou a weler war ho krohenn..., hag eun tammig muioh en-dije ho mouget, rag tost beteg ho kouzoug eo bet... »

D'ar geriou-ze n'hellis ket mired d'ober eur skrijadenn, ha leh e oa, a gav din.

« Ya, hag an aneval-ze, eme ar zorserez o kendalh gand he oremus, eo Moustrerig, degaset d'ho moustra gand Fañch ar Berr, sorser milin ar Beler... »

« Douestañs vraz am-oa ! », a liviris neuze.

« Ya, Fañch a zo eur sorser euz ar falla, ne dalv ket ar gordenn d'e grouga. Klasket en-deus ober noaz ouzon-me ivez aliez a-walh, mez va zorserez-me a vez atao treh d'e hini... »

Neuze e houlennis ouz Mona ha n'em-oa mui ezomm da gaoud aon rag Moustrerig.

« Eo, ha mouget e viot gantañ zoken, ma ne lakait evez, rag ar miliner a zo droug ennañ o veza manket warnoh e daol kenta, hag ema o pourchas gwasoh deoh a-benn emberr... mez me a ouezo mired outañ da noazoud ouzoh. »

« Ha petra d'ober neuze ? », a sklokis, liou ar maro war va dremm.

« Setu amañ », eme Vona, hag ez eas d'ar pres e traoñ an ti.

Eun tamm poell du gand eur zahig outañ a deuas ganti d'am haoud.

« Lakait ar skapular-mañ – rag hemañ a zo skapular bet benniget gand an Aotrou 'n Eskob – en-dro d'ho kouzoug, gand ar zahig a zo stag outañ, ha neuze e hellot beza dizoursi. Keit ha ma tougot ar zahig-se war ho kerhenn, al louzeier a bep seurt a zo kuzet ennañ – ha gwriet mad warno ganen-me va-unan – a bellaio an diaoul diouzoh – rag Moustrerig a zo diaoul, ententit mad, va bugel. »

Dirag ar zorserez koz e lakais dioustu ar zahig en-dro d'am herhenn, ha goude beza he zrugarekaet stard, e kemeris penn an hent da vond da vilin ar Beler, abalamour da gerhad di va binviou, mez ne jomis ket avad daoust d'ar c'hoant en-doa ar miliner, da echui va labour. Abaoe n'eo ket bet tost din lakaad va zreid e ti ar sorser diaouleg-se hag a glaskas va laza gand e Voustrerig.

Yann ar Halvez en-doa echuet da gomz hag a horennas e gorn-butun en e hodell.

Goude eur pennad peoh, eur mousig bihan a zavas e vouez skiltr :

« Ha sahig ar zorserez koz, petar hoh-eus greet anezañ, tonton Yannig ? »

« A ! va fillor, gand kalz a respet hag a zevosion e tougan anezañ bepred. »

Ha war ze, Yann ar Halvez a zigoras war e vruched evid diskouez deom gand kalz evez eur skapular koz ha stag outañ eur zahig lien karget a billou, a wiad kevnid hag a laou-dar !...

Marvailler Kerneleon.

Kousk, Babig !

Yaouank-flamm, Fañch ar Menn a deuas e kêr da vicherour. Evel kalz all e oa bet trellet e spered gand ar hoñchennou kaer a gonted dezañ diwar-benn ar hêriou.

En oad e oa deut da glask e roud er bed-mañ, ha komzou kaer fazierien ar bobl a chalmas e galon aour prest d'en em rei evid e genvreudeur. Dianaoudeg c'hoaz deuz ar vuhez, e oa prim touellet gand o zerhennou.

Prest e oe unan euz starta ebestel ar voutinerez (*socialisme*) ha brasa enebour an dud kristen a glask mad al labourerien heb o fazia gand promesaou sod.

Dimezi a reas, nebeud goude beza deut da gêr, 'n eur genvroadez, eur goueriadez euz e barrez, eur plahig fur euz an dibab.

Eñ, lezet gantañ, pell 'zo, pep kredenn, a gare kalz e Vari-Janig, ha pep frankiz a roe dezi d'ober he deveriou kristen.

Eur bugelig, frouez o harantez, a deuas c'hoaz da startaad al liamm a stage an daou bried. Koant e oa evel an heol : bez' e oa esperañs ar vamm ha plijadur an tad.

... Er mintin-ze, seiz eur sonet en orolach, Fañch a bourchasas pep tra evid mond d'e labour, hag a-raog loha, hervez e gustum pemdezieg, e teuas da lakaad eur pokig war dal an êl bihan a gouske sioulig en e gavell, eur pokig tener ha karantezuz, eur pokig flour gand aon d'e zihuna pe da hloaza e gigenn fresk.

Goude-ze, gand muioh a nerz-kalon e laboure, o soñjal e roe e hwezenn evid e vugel dous.

Er gêr, gand karantez Mari-Janig ha c'hoarz e vabig, ar micherour a deue d'ankounac'haad, evid eur pennad, ar gasoni en-doa gouestlet d'an dud en em lard diwar c'hwezenn ar bobl. Mez er stal-labour, ar gasoni a adkroge ennañ, hag eno n'en-doa ket sell trist e zousig hag a zisplije dezi seurt koñchou, na c'hoarz tener e vugel da vired outañ da wallgomz euz ar re a ren eur vuhez re zibreder.

En devez-se, d'an eur ma tigore ar stal, gand souez, ar vicherourien a welas e oa kresket a-galz al labour o-doa d'ober ; eur marhad en-doa greet ar mestr-labour, en ano ar "patron" eet euz ar gêr, hag ar varhadourez a ranke beza prest d'an deiz merket.

D'al labourerien eta da boania muioh.

Mez se ne blijas ket da veur a hini hag en em glemm a rejont.

Ar mestr-labour, da genta, ne fellas ket dezañ o zelaou. Penaoz ! micherourien a grede lavared eun dra bennag 'eneb dezañ ?

Ar pennou bervet a zavas neuze o mouez kalz uhelloh.

« Paeamant vrasoh pe ni ne labourim ket ! »

« Krogit da labourad atao, ha ni 'welo goude », eme ar mestr-labour, « hag eun dra bennag a vo da rei deoh ouspenn ho pae ordinal... »

Ar re zioulla euz ar vandenn a oa prest da zenti. Mez ar pennou braz a nahas krenn !

« Ta ! ta !... n'eo ket gand kaoziou emaom amañ ! Ni, ne labourim ket, la !... »

Ar mestr-labour a nehe. Petra d'ober ? Mar kizfe, al labourerien a lavarfe e oa plegig... ha peb galloud a gollfe warno ; hag eñ, nevez-erruet c'hoaz, a felle dezañ en em ziskouez kaled ha striz evid e dud.

Keit ha ma chome ar paotr da nehi, gwad al labourerien a verve !

« A ! ar pabor ne fell ket dezañ plega !... Ni welo beteg pegeid ez ay dezañ !... »

« Arnev 'zo erru, eme eur vouez, ne ray ket brao beza er-mêz dindan an amzer fall a deu ! »

Ne felle ket dezo beza lezet da dorta e-kichenn an nor ! War zin unan euz ar pennou brasa, an hini a gomze aliez en ano ar vandenn, an oll vicherourien a yeas er stal. O dremmou a verke ar gounnar, hag ar mestr-labour en-doa aon ne fellfe dezo ober eun droug bennag ; êsa o has er-mêz a reas.

Se 'oa a-walh evid kreski an droug e korv an dud-se hag en em lakaad a rejont da vrevi pep tra er stal, e-pad am kerze kuit, ar primma ma helle, ar mestr-labour.

Er-mêz, bremañ, ar pil-hlao a goueze, al luhed a sklerijenne an êr hag ar gurun a strake.

En diabarz, ar vruzunerien a gendalhe bepred gand o labour a zistruj. Seurt ne veze espernet. Bresa 'reent pep tra evdi ar blijadur d'en em "veñji" ha da ziskouez d'o mestr e oant ar hreñva.

« Sell ! petra hennez, an tamm traou-ze a zo ouz ar voger ? » a hopas eur vouez e-kreiz an trouz bouzaruz.

Eur Hrist an hini 'oa, hag a ziskoueze e oa kristen perhenn ar stal. Ma vije bet er gêr, sur a-walh, en-dije roet o goulenn just d'ar vicherourien. Ne vije ket bet ken piz-moh hag ar mestr-labour.

Eul labourer – Fañch ar Menn, e-unan – eur pennad baz-houarn en e zorn, a blantas eun taol pounner gand kroaz or Zalver, hag he distagas krenn.

« Sellit ! ema deut d'an traoñ !... », emezañ.

Lod a hoarze ; lod all a zelle, mud, ouz ar Hrist kouezet.

Eun tarz kurun a hroze, just d'ar mare-ze...

... D'ar mare-ze ivez, Mari-Janig, en he zi, a grene. Babig, e-pad pell amzer, en-doa gouelet, gand an aon en-doa rag ar gurun o strakal. Ar vamm, pleget a-zioh-hañ, a hoarze outañ evid e zisponta, e starde war he fleutrin, ha nebeud da nebeud, kustumet euz an trouz, ar bugelig a gouskas en e gavellig, e-touez an dillad tomm ha flour.

« Santez Anna !... on diwallit a beb droug !... » a lavar ar vamm e-kreiz he spont pa glev eun tarz skrijuz, iskiz... He daoulagad a zerr. Kredi 'ra dezi eo pulluhet e-kreiz an tan !...

O ! Gwerhez !... ar vamm a zo souezet oh en em gaoud beo goude eur seurt spontadenn.

He daoulagad a gouez war ar havell. Petra 'wel ?... Babig a zo difiñv !... Ar gurun n'he-deus ket manket he zaol...

Ar vamm a ouel ! He halon a zo re skoet, dinerz, e kouez...

« O ! perag, va Doue ! skei eur bugelig dibeh !... »

*

An tad, o tegouzoud er gêr, a gav Babig en e gavell gwenn. Babig, digaillar evel eul lilienn, ser e zaoulagadou, o tañva kousk kuñv ha peurbaduz an Êlez !

Dirlemm[74]

[74] Dirlemm : Joseph Pierre Marie Le Bras (An Dre-nevez, 1889 – Bar-le-Duc 1915). Iskiz-kenañ ar skrid-se. Diskouez a ra mad ar pez a zoñje kristenien 'zo a-eneb al laboureriien a felle dezo gwellaaad o stad.

Merh ar bunision

E-pad an dispah braz, eun tiegeziad tud a yeas da jom d'ar Faoued (Morbihan). Eno, brasa ebat ar wreg 'oa mond beb mintin war dachenn Bouffay, el leh ma beze dibennet beleien, noblañs ha kristenien vad.

Na pebez plijadur eviti gweled sevel ar hillotin !

Ha pa goueze ar gontell vraz war benn ar reuzeudig kondonet e save war begou he zreid, he daoulagad a lugerne, a strinke tan gand ar blijadur, e-giz daoulagad al loen gouez a 'z a da zailla war e breiz ha da eva e wad. Strakal a ree he daouarn gand levenez ha yudal a-bouez-penn : « Gwad ! Gwad an aristokrated ! »

Koulskoude ar vaouez-se a oa brazez. Lakaad a reas war an douar eur plahig, pe kentoh eur grouadurez spontuz da weled.

Ar plahig-se a zo euzuz evel kalon he mamm. Bez' ez eo krouadur ar "bunision". Diodez adaleg he bugaleaj, n'he-deus gellet deski netra, ne oar nemed yudal evel ma ree he mamm. N'edo ket c'hoaz anezi war an douar hage kleve ar hri-ze a laoske he mamm.

Ha bremañ, da beb mare euz an deiz, e vez klevet o youhal. C'hoant o-deus he herent d'ankounac'haad an amzer dremenet o tastum en-dro dezo tud heñvel outo, krouadur ar "bunision" a zo aze, ha ker buan, pa zoñjer an nebeuta, e vez klevet ar youh spontuz-se a laka ar joa da dehel kuit hag an distridigez da bara war benn kement hini a zo war al leh.

Diouz taol, en deiz, en noz, eo red-mad dezo he hleved. Kaer o-deus klask mired outi da leuskel youhadennou, ne heller netra. Mar bez skoet, bazatet, n'ez aio ke er-mêz evid se, rag gouzoud a ra ar spont a skign a bep tu ar gwel anezi. Neuze e tremeno an nemorant euz an deiz en eur horn bennag euz an ti ; dioh an noz hepken ez a da ober eun dro er-mêz.

Goude beza troet da distroet e-pad eur pennad, ez a war eur groaz bet diskaret d'an douar e-pad an dispah. Neuze e teu euz he genou eur youhadenn spontuz ; he mouez skiltruz a vez klevet a-bell en despet d'an avel ha d'ar gwall amzer. Ar beajour sabatuet (*souezet-braz*) a zelaou, hag e klev ar homzou divalo-mañ : « Gwad ! gwad a zo red evid renevezi ar Republik ! », kanaouenn a gare kement he mamm p'edo brazez ha pa 'z ee da weled dibenna ar gristenien vad.

Merh ar "bunision" he-doa eur breur ganet a-raog an dispah (*Revolusion*). Deuet en oad da veza soudard e houlennas digand e dad ma vije prenet evid chom er gêr[75]. An tad a oa e tro d'hen ober, rag pinvidig 'oa, heb ma divije e zanvez koustet gwall ger dezañ. Mez ne glaskas ket mired ouz e vab da vond da zoudard. Gwelloh e kavas mired e arhant eged mired e vab.

Goude beza tremenet eun nebeud miziou en arme e tistroas d'ar gêr, poan dezañ chom en e zav, kement 'oa dinerzet gand ar skuizder hag an dizurziou. Dond a reas, eme an hini a skriv an dra-mañ[76], dond a reas evel bleinet gand Doue evid kastiza c'hoaz muioh-mui eun tad hag eur vamm ken dinatur.

Eun abardaez edo e dad war dreuzou e zor ; gweled a reas eun den o tond war-eeun dezañ, beh gantañ en em stleja.

« It e-biou, diavêziad, it e-biou ; amañ ne roer ket ! »

« Her gouzoud a ran ! », a lavaras ar beajour.

Ha koulskoude e tostae atao.

Ar wreg a deuas ivez.

« Petra c'hoaz ?... » emezi, droug-mort enni, « petra 'hoari gand ar paour-mañ ? »

Ar "paour" a yee atao, en eur lavared :

« N'anavezit ket ahanon ? Me eo ho mab koulskoude... »

« Ni 'grede e oas maro », eme an tad ker yen ha ker sklaset hag ar mên a oa dindan e dreid.

« Sell », a lavaras ar vamm, « bet eh-eus eta da goñje ? Hag evid pegeid ? »

« Evid atao ! », eme ar zoudard.

« N'eo ket posubl ! », a lavaras an tad ; « ni 'zo eet da baour, ha ne hellim ket derhel ahanout. »

« O ! bezit dichal a gement-se ; n'ho-pezo ket d'am derhel pell-braz, rag dizale am hasot d'ar vered... Ne deuan ket da jom d'ho ti, da vervel eo ! », eme an den yaouank. « Va mamm, sehed am-eus !... »

Ar vamm a halvas ar verh ; ar verh, kennebeud, n'anavezas ket he breur.

---

[75] prenet evid chom er gêr : tu a oa da baea unan all evid mond da zoudard en e leh.

[76] an hini a skriv an dra-mañ : notenn gand an oberour : Paul Féval, kredi a ran. (Klaoda).

Eun devez bennag a-houdevez e fallaas ar paotr. O houzoud[77] ervad e teue ar maro d'an daoulamm e reas gervel e dud, hage lavaras dezo :

« C'hoant em-boa e vijeh testou euz va maro. C'hwi eo ho-peus va lazet ! Gwelloh ho-peus kaved eun tammig aour eged ho mab, hag ho-peus hen lezet da vond kuit ; ha peseurt kelennadurez ho-peus roet din evid va mired dioh an droug ? Biskoaz em buhez n'ho-peus komzet din a Zoue... Bountet hoh-eus ahanon er-mêz ho ti, o soñjal kaoud eur hrouadur nebeutoh da vaga... Ha ma teu ar hrouadur-ze d'ar gêr n'eo ket evid mervel etre ho tivreh, mez evid ma vezo e varo eur boan muioh evidoh. Va mamm, c'hwi a gemere ho plijadur o weled ar gwad o reded, ha va hoar a zo aze eur groaz pounner evidoh... Va zad, c'hoant am-beus bet ho-pije ivez hoh-hini, ho kroaz. Va bez a vezo deoh, e bered ar gêr-mañ, m'ho-pezo soñj hoh-eus bet muioh a garantez evid an aour eged evid ho mab... »

Keit ha ma prezege ar mab evel-se, an tad hag ar vamm, kabluz, a jome eno e-kichenn ar gwele, teñval o fenn, heb lavared ger.

Ar hlañvour a droe hag a zistroe.

« Hag-eñ ez eus eun Doue ? Hag-eñ ez eus eun Doue ? », a youhe hemañ beb eur mare. Ar gerent avad a jome dilavar.

« Eur beleg !... Buan, eur beleg !... Degasit din eur beleg ! », eme an den yaouank gand eur vouez holoet.

An tad neuze a lavaras d'ar vamm :

« Deom ahalen !... Alteri a ra ! ! ! »

Mond a rejont er-mêz, ha pa zistrojont edo ar verh war gwele he breur, o kana ! ! !

Ar paotr a oa maro !

Feiz ha Breiz, (d'ar 5 a viz Even 1875)[78]

[77] O houzoud : fazi a-viskoaz : Pa ouie...

[78] *Feiz ha Breiz*, (d'ar 5 a viz Even 1875) : Diskouez a ra mad pere e ao mennoziou ar gristenien en amzer-ze.

Boutouigou ar Werhez

Bez' ez eus, en eun tu bennag e Breiz-Izel, war lez eur hoad braz, eur chapelig koz, savet en enor d'an Itron Varia. An doenn goz mein glaz hag ar mogeriou hanter freuzet, a zo paket gand an ilio, a ra dezo evel eur vantell hlaz ha dantelezet. Dister eo ar chapel, daou brenest hag a zo beget e penn-kreh anezo evel eur vi yar, a ro sklerijenn enni ; ha dindan eun tourig beg moan, el leh ma'z eus eur hloh bihan e pign, e tigor an nor vraz koad dero, kizellet ha dantelezet, mez hanter-vrein. Ar hlohig en-deus eur vouez voan ha skiltr a zav evel kan an evnig a-uz d'ar hoad, hag a vez klevet a-bell.

N'eo ket greet gwall-gaer ar baour-kêz chapel ; n'eus netra enni brao da weled, netra nemed ar Werhez, eur Werhez koz ha koant bepred. Piou en-deus greet anezi ken koant, ken brao ? Eun den ha ne ouezer doare dezañ, ha n'en-deus ket skrivet e ano war ar zichenn ; eun den dornet mad koulskoude, hag eur hristen evel m'eo dleet. Diouz gweled anezi, pa sko warni eur bann heol, dre ar prenest, ha pa hij warni skeud an deliou ilio, e lavarfe eun den eo beo ar Werhez, gand he bleo melen-aour, he dioujod ruz, he genou hanter-zigor o vousc'hoarzin ken dous, hag he daoulagad glaz-glizenn o selled gand madelez ouz ar re a ya da bedi anezi. War he zal gwenn evel eur fleurdelizenn ez eus eur gurunenn steredenneg, eur ouel wenn-kann a guz he bleo hir hag eur zae wenn, gand rozennou aour, a wisk anezi, hag a zo dalhet gand eur gouriz glaz evel bolz an neñv. He daouarn gwenn en em stard war he mabig Jezuz hag a zo e zivreh en-dro da houzoug e Vamm hag e benn melen war he skoaz.

E treid an Itron Varia, o ! tra vurzuduz ! en he zreid ez eus eur boutou, ya ! eur boutou-koad, bihan ha koant, evel he zreidigou gwenn, boutou-koad melen, liou kistin, kizellet evel koad dantelezet. Boutou-koad ? d'eur Werhez ? Biskoaz kemend-all n'ho-peus klevet, me 'gred. Ahanta, selaouit, ha me 'ya da lavared deoh pebez burzud a hoarvezas diwar-benn ar boutouigou-ze.

E-barz ar hoad-se, e-kichenn ar chapel, e oa bet kavet, bremañ 'zo tost pemp-kant vloaz, en amzer brezel braz Breiz-Izel, eur hrouadur demdost noaz a ouele hag a hirvoude, kollet gantañ e vamm. Ar boutaouer-mañ, Gwill e ano, a zoñjas penaoz e kavje tad ar bugel hag en-divije digantañ eur gaer a aluzenn dre drugarez.

N'hallas ket kaoud doare ebed euz tud ar bugelig, ha dre ma kreske hemañ en oad, e rustae outañ. Herve – an ano-ze a oe roet d'ar bugel – a oa eta savet evel eur paour-kêz emzivad ; aliesoh en-deveze skouarnadou eged bara.

Biskoaz ne hoarze ar bugel paour. Chom a ree a-wechou e-barz ar hoad gwall-bell da zelaou kana an evniged koant ha skañv, ha neuze e soñje : « Al laboused tener o-deus eun neizig klouar, emezañ, hag eur vamm vad da holo anezo gand he askell domm, ha da zegas dezo da zebri. Ha me, piou eta en-deus koun diouzin ? »

Koulskoude 'veze eüruz a-wechou, pa halle mond d'ar chapel. Eno en-doa kavet eur Vamm ! Ar Werhez trugarezuz, a zeblante dezañ e selle outañ en eur hoarzin outañ ken seder. Hag aliez e teue eno da ouela ouz treid e Vamm en Neñv.

Kreski a ree 'ta, en despet d'an taoliou ha d'ar yuniou, karet gand ar Werhez koant hag e lavare dezi, gand fiziañs, e oll drubuillou. Erru 'oa en oad d'ober e Bask kenta, ha daoust da Will ar boutaouer da veza droug, n'halle ket hen harz da vond d'ar hatekiz. Eno Herve a oa ken fur, ken aketuz da zeski ma oa roet evid skwer d'ar re all gand an aotrou Person. Pa dostaas miz Mae, miz ar bleuniou, miz an neiziou, miz ar Paskou kenta, ar Person a lavaras d'ar vugale e vije mad dezo rei eur prof d'an Itron Varia, deiz o Fask. An daelou en e zaoulagad, Herve, stouet ouz treid ar Werhez, a lavaras dezi : « Ha me, paour-kêz, petra 'roin-me deoh ? Allaz ! Mammig ker, n'em-eus netra, rag va halon a oa deoh a-bell 'zo ! » An heol, o para war dreid noaz ar Werhez, a zegasas dezañ eur zoñj brao. Mond a reas d'ar gêr, ha gand eur gontell lemm hag eun tamm koad fao en em lakaas, e kuz, da labourad gand pres. Ar hoad a gemeras, tamm-ha-tamm, stumm diou votezig skañv ha koant ; neuze o brodas, o zoullas gand beg e gontell hag e reas war o choukou evel deliou ha bokedou fin-meurbed. Goude-ze e vogedas anezo, ken e oant alaouret, melenet, ha koant e oant evel diou vagig gand o beg moan ha troñset war greh, hag eur rozennig e-kreiz. Lavaret e vije eur boked bleun ha deliou koad. Luha 'reent zoken evel kistin dare.

Setu erru deiz kaer Pask ar vugale. Herve en-doa bet, digand Itron ar hastell, eur wiskamant nevez 'giz an amzer-ze : bragou berr ha porpant glaz-mor. E vleo hir melen ha flour, frizet evel gloan eun oad bihan, a goueze war e ziouskoaz, en eur lugerni d'an heol, dindan e dok ledan, hag e zaoulagad a steredenne gand laouenedigez e galon.

Dindan e vreh e oa gantañ, paket en eul lien gwenn, an diou votez dantelezet. Da betra lavared deoh e eürusted pa zeuas en e galon hlan ar Mabig Jezuz, e Vreur ken karet ? C'hwi hen goar, an deiz-se eo ar haerra euz ar vuhez, hag Herve n'en-doa bet eürusted ebed c'hoaz...

Goude an overenn ez eas ar vugale, hervez ar hustum, da leina d'ar presbital ha goude ez ejont da hoari eur pennad e-barz ar prad braz. Neuze pep hini a ziskouezas e brof. « Herve, eme ar re all, diskouez ar pez a roi-te d'ar Werhez. » Herve a zisplegas al lien gwenn. A-boan 'oa digoret ar pakad m'en em lakaas ar re all da hoarzin a-bouez o fenn ha d'ober goap diouz ar paour-kêz boutaouer bihan. « Boutaouer koad !... d'ar Werhez ! e ! e ! red eo dit beza leue ! Ha penaoz e laki-te anezo dezi ! » Sell, eme mab ar miliner, sell ar chadenn aour a roin-me d'ar Werhez ! ». « Ha me, eme eun all, me a roio dezi eur ouel lien fin ha flour, nezet gand preder, gand va mamm. » Neuze mab ar markiz, Raoul Kerbrug, a zigoras eur hef bihan, hag a ziskouezas d'ar vugale souezet eur gurunenn aour, perlezet, a lugerne war eur foñs voulouz glaz. Herve, glaharet ha mezeg, a blegas e benn, daelou en e zaoulagad. Tehet 'oa e joa gand goaperez ar vugale-ze, kriz a galon ; n'en-doa ken c'hoant ebed nemed da vruzuni dindan e dreid ar boutouigou en-doa kleuzet ha brodet gand kemend a garantez. Mez ar person a dostaas hag a frealzas e galon baour en eur lavared : « Ar Werhez a zello muioh ouz ar halonou eged ouz ar profou a vo greet dezi. Deuit, bugale, d'ar brosesion evid kas ho prof d'an Itron Varia. » Mond a rejont 'ta, laouen, en eur gana kantikou.

Goude ar gousperou – lavaret "war ton ar hrampouez gwiniz", galloud a rit am hredi ! – pep hini a dostaas da rei d'ar Werhez e brof. Ar markiz bihan, Raoul, da genta, gand lorh, a bignas war eur skeul vihan da lakaad war benn ar Werhez e gurunenn steredennet. Ar re all a zeuas ivez an eil goude egile, hag Herve an diweza, an dour en e zaoulagad glaz, a zelle piz ouz ar Werhez.

« O ! Mammig ! emezañ, na rit ket fae war va labour, gantañ eh adroan deoh va halon. »

Koulskoude, pa oa erru tost, e chomas abof, mez ar Werhez a hoarze ken tener, ken ma tostaas krenn. O ! va zud vad ! pebez burzud a oa gwelet neuze !...

Ar Werhez koad a zavas, an eil goude egile, he daou zroad gwenn, hag Herve a hallas, en eur grena, gwiska enno ar boutou dantelezet !... Ha neuze ar Werhez a astennas he breh, en eur blega he fenn kurunet, da gaoud an emzivad disprizet, hag a lakaas he dorn benniget war e benn hag eur pok karantezuz war e dal gwenn ha glan !

Ar bugel paour, dindan douster ar pok dudiuz-se, beuzet e galon a levenez, a gollas anaoudegez hag a ruzas dousig hag a gouezas war an douar. An aotrou person, souezet-braz ha spontet, hen adsavas ; an daoulagad glaz a oa digor ha leun a eürusted, ar genou ruz a vousc'hoarze c'hoaz mez ar galon, re vihan evid kemend a levenez, a oa paouezet da skei. Seblantoud a ree beza maro ! Ne oa ket koulskoude, ne oa ket maro dre laouenedigez. Eur pennad goude, Herve, stouet d'an daoulin dirag e Vamm, a ree dezi ar gouestl euz e vuhez oll...

Ar Werhez a oa adsavet evel diagent, eun heveleb c'hoarz dous war he genou koant, mez gand ar gurunenn lugernuz war he fenn, ar ouel war he bleo, ar chadenn aour en he herhenn... hag ar boutou dantelezet en he zreid...

Hag Herve ?... Herve ne houlennas ket adkemer ar galon en-doa roet d'e Vestrez, ha biskoaz den ken n'en-deus poket d'an tal-ze a oa bet gouestlet gand genou glan ar Werhez. Mond a reas raktal d'eur manati, hag eno e varvas evel eur sant, goude eur vuhez a bedenn hag a binijenn.

Gras a houlennan digand Doue, evidoh evel din va-unan, d'echui eveltañ.

Evel-se bezet greet.

Herminik.

Yann Jertrud

En amzer ma rene ar roue Charlez VII[79], ar Zaozon a oa en em stlejet war ar Frañs hag o-doa soñj mad d'he lonka a-bez. Pariz, ar gêr vraz, a oa dezo. Ar hont Sant-Pol, o chom en eur hastell anvet Kartelier, a falvezas dezañ, eur zadornvez vintin, mond beteg Kompiegn evid lakaad ar gêr-ze e stad d'en em zivenn outo.

Ar hont Sant-Pol a oa eun dijentil kaled, eun den a vrezel greet mad evid dougen kleze ha dillad houarn. Netra ne ree aon dezañ, ha paneve m'en-doa c'hoant da espern gwad e zoudarded hag e wizien, en-dije brezelekaet dalhmad hag en-divije lakaet ar Zaozon d'hen laza kentoh eged lezel ganto eur meutad douar.

Ar hont en-doa eur mevel, eur skwer a fealded hag a lealded, eun denig dister, anvet Yann Jertrud. Yann a gare e vestr evel ma kare ar Werhez hag an Aotrou Doue, ar pez n'eo ket lavared nebeud, rag eur hristen mad 'oa.

En devez-se, pa glevas ez eed da gemered an armou, e savas da horre ar hreñv, da zelled ouz ar harter tro-war-dro. Kaoud a reas dezañ a-bell gweled ar boultrenn o sevel war an hent tost da Gompiegn. Kement-se a ziskoueze e tlee beza ar Zaozon dre eno, hag e kasas tri den a-raog da weled. Ne oa ket armet c'hoaz ar hont pa deuas an tri den-mañ en-dro, hag a lavaras o-doa gwelet a-leiz a Zaozn war an hentchou, hag e tistrujent oll dre ma tremenent.

« Ma ! eme ar hont, mond a reom da gas eun tammig labour dezo. Yann, degas din va zok houarn ! »

« Mez, Aotrou kont, a-veh ma on-deus pemp-kant den dindan an armou ; ha mar deo al lakizien-ze an hanter muiooh ! »

« Ahanta, on-devezo kerh da rei da beb a zaou ! »

« Ha mar dint tri oh unan deom-ni ? »

« Me laka, Doue ra 'z pardono ! eh-eus c'hoant d'am lakaad da gemered aon ! An dra-ze a oa mad, paotr Yann, p'edon en oad a bevar bloaz ; bremañ avad pa'z on deuet da veza den, alo, gwazed, war varh buan, ha beh d'ar Zaoz ! »

« Mestr, ma rankit mond, am lezot da vihanna da vond ganeoh ? »

« Heb arm ebed ? »

« N'em-eus ezomm a armou, me ! »

« Neuze n'eh-eus nemed dond, hag e weli penaoz e taouhanterim hag e tispennim-ni ar baotred-ze. »

Yann Jertrud a gare e vestr, mez ne gare nemeur ar brezel. En eur zevel war ar marh a oe degaset dezañ e reas sin ar groaz o lavared : Intron Gwerhez Vari, on divennit, hag ho-pezet truez ouzom ! »

Yann a zalhe troad-ha-troad gand e vestr e penn ar vandenn, a-raog ar re all ; rag ar hont en-doa pres hag a oa en em lakaet en hent a-raog m'o-doa bet e dud amzer da glask o armou ha d'en em voda. En eur loha en-doa lavaret d'ar re a oa e porz ar hastell, ar homzou-mañ hepken :

« Neb am har hag en-deus feiz, dond war va lerh ! »

Ha neuze 'oa lohet d'ar haloup.

« Mestr, eme Yann, gortoz e tlefem ar re all ! »

« Ro peoh, Yann, ha kee en-dro, mar eh-eus aon, mez na glask ket va derhel em zav ! »

A-veh e oa deuet pevar-ugent marheg a-dost da helloud sikour ar hont, ma weljont o tispaka euz a douez eur hoad ouspenn pemzeg-kant soudard.

« Gweled a rit ! Gweeld a rit ! », eme Jertrud.

« Dao warno ! Dao warno ! » eme ar hont. Hag heb gortoz ken e red d'an daoulamm war-zu e enebourien. Mez kaer en-doa mond, Yann Jertrud a oa kerkent hag eñ ha zoken en e raog, rag ar servicher mad ma'z oa, c'hoant en-doa da lakaad, mar gellje, e gorv a-dreuz, da zegemered ar birou a vije tennet war e vestr.

Ne oe ket hir an abadenn.

Yann a oe treuzet e vreh gand diou zêzenn, hag e-pad ma klaske lakaad e vestr d'en em denna, e oe tizet en e houzoug gand eur zêzenn all. Ne oa ket lazet koulskoude ; mez ar hont, pa welas mad neuze n'edont ket niveruz a-walh evid derhel penn d'ar Zaozon, a droas en-dro gand e vandennadig marherien, hag hebdale ne weled mui nemed ar boultrenn savet en êr dre al leh m'oant tremenet.

[79] Charlez VII : roue Frañs (1422-14661).

Yann Jetrud a oa eur marheg mad ; mez gand teir zêzenn ‘oa bet tizet, hag e varh gand diou. Ar marh a golle gwad, hag eñ e-unan a golle muioh c’hoaz. Hebdale ar marh a gouezas hanter-varo, hag eñ a ruillas en e gichenn hep kaoud an nerz da zevel en e zav.

Ar Zaozon a oa en em dennet adarre er hoad, mez en o zouez e oa c’hwilierien, laeron, a ree micher da vond da hwiliad ar re a veze chomet war an dachenn pa veze bet eur stourmad bennag.

Tri anezo a gouez war ar paour-kêz Jertrud. Selled a reont da genta oh e varh da weled hag eñ eo mad dezo ; hogen, pa welont e houliou, hen lazont a-daoliou sabrenn.

Jertrud a lavar neuze outañ e-unan : « A ! pa lazont va marh, am lazint ivez sur a-walh ! Intron Varia, ho-pezet truez ouzin ! »

Hag e gwirionez, setu al laeron o tond beteg ennañ.

« Alo, loen fall, da yalh ! »

« Me n’em-beus ket a arhant ; me ne don nemed eur mevel paour ! »

« Mad, da zillad neuze, ha buan ! »

« Kasit ganeoh ! Mez taolit evez, en an’ Doue, me ‘zo gloazet va garr gleiz ha va breh dehou. »

« Petra ‘ra an dra-ze deom-ni ? »

« O va Doue ! poan a rit din ! »

« Hañ, poan ? Gortoz ! »

Hag unan anezo ha darhoi eun taol sabrenn war benn ar paour-kêz Yann. Eter daou ivez, ar re all o-doa tennet e oll zillad digantañ.

« Va Doue ! va Doue ! », eme Jertrud.

« Petra ‘vank dit c’hoaz ? « eme unan anezo evid e hoapaad.

« Eur beleg !... Lezel eur hristen da vervel evel eur hi ! Va lazit evel a garot, mez a-raog, en an’ Doue ! eur beleg ! »

Ha neuze Yann a lavare c’hoaz :

« Intron Varia, ho-pezet truez ouzin ! »

Evel respont, al laeron a ziskarge eur gaouad taoliou war ar paour-kêz Yann, a grie atao : « Va lazit, va draillit evel ma karot, mez eur beleg da genta. »

« Ha da beleh ez aim-ni da glask eur beleg dit ? »

War gement-se e klevjont eur vouez en o hichenn o lavared :

« Unan bennag a zo dre amañ o houlenn eur beleg ? »

Eur beleg a oa eno dirazo, evel dre vurzud, evel pa vije savet euz an douar. An tri laer a oe ker souezet ma’h ehanjont da skei. Goude debat e rojont deg munutenn d’ar beleg evid koves ar paour-kêz Jertrud ; mez n’hen lezjent ket e buhez, emezo, da vond en-dro d’ar hreñv e-touez e genseurted.

A-veh en-doa bet ar beleg amzer da goves Yann, ma teuas al laeron en-dro. Goude beza gwallgomzet ouz ar beleg en em lakjont da skei war ar paour-kêz den evid peurgas, ha pa her hredjont maro, ez ejont kuit.

Ar beleg n’oa ket eet a-bell. Kerkent ha ma oa eet al laeron kuit e teuas da gaoud an hini a gredent maro, hag e kavas c’hoaz eun tammig buhez ennañ. E zougen a reas da garrdi an tiegez a oa eur pennad ahano. Eno e hourvezas anezañ war eun nebeud plouz, hag eh en em roas da zoursial euz e houliou. Al laeron avad o-doa e welet o tougen e glañvour hag a deuas ivez war e lerh. En em lakaad a rejont adarre gand o zabrinier da skei gand Yann Jertrud, hag unan anezo a lavare :

« Red eo e ve ibiliet e ene en e gorv pa n’eo ket maro c’hoaz ! »

« Bremañ ne vezo ket ! » eme unan all ; hag o lavared kement-se e krogjont daou ennañ, unan e peb garr, hag her stlejont a-ruz hag a-drein[80] a-dreuz ar vein hag ar girzier beteg eur ster a oa e-kichenn, el leh ma hen taoljont evid na vije mui klevet ano anezañ.

An tri bourreo a yeas ahano neuze. Ar beleg, hag en-doa ranket tehed, a oa chomet war e api, hag a deuas adarre kenta ma hellas. Dioh ar gwad, e kavas e hent. Pegen mahagnet bennag ‘oa Yann Jertrud ez oa e anaoudegez gantañ pa oe taolet en dour, hag e hellas lavared c’hoaz eur wech da vihanna a-galon :

« Intron Varia, ho-pezet truez ouzin ! »

Ne ouie ket neui, an den kêz ; mez ar Werhez, pedet gantañ ken aliez hag he-devoa e zalhet e buhez beteg neuze, a deuas war e zikour. Chom a reas war horre an dour, hag heb ma ouie penaoz, en em gavas hebdale en tu all d’ar ster, war ar seh. Pa zegouezas ar beleg, e treuzas buan

[80] a-drein : ?

ar ster evid dougen sikour dezañ, ha Yann en-devoa nerz a-walh evid sevel e zaouarn etrezeg an neñv da lavared :

« Va zad, saveteet on ! »

Ar beleg a gavas prestig goude eur harr evid dougen Yann Jertrud d'ar hreñv e-leh edo dioh ar mintin. Ar hont Sant Pol a gemeras kemend a zoursi euz e zervicher feal, a lakaas louzaoui ker mad e houliou, ma pareas hebdale, hag e oe gwelet yah ha laouen o vond da bardona da japel ar Werhez, evid he zrugarekaad ha da rei da anaoud d'an oll he zrugarez hag ar burzud he-doa greet en e geñver.

Eun dro e Bro-Wened

(Pennad kenta)

N'ouzon dare penaoz e tegouezas din dond da dremen dre eur horn a Vreiz el leh 'oan bet o klask rimadellou meur a vloavez a oa, hag el leh em-oa lezet mignoned. Euz Karnak eo e fell din komz. Tost d'ar gêrig-se edo o chom Judikael, an hini en-doa greet degemer ker brao din eun toulladig bloaveziou diaraog. N'em-bije lavaret grig euz ar pez a hoarvezas ganen a-barz mond en e di, paneve ma oen test eun devez euz eun darvoud hag a skoas va spered kenañ. Nevez eet 'oan da Blenion da houlenn eur begad hag eur gwele da dremen an noz ; degemeret e oen a galon vad, evel ma tegemerer an oll veajourien e Breiz-Izel ; hogen dizale e teuis da gompren e tremene eun darvoud braz bennag er verouri : mistri, servicherien ha plahed, n'o-doa repoz ebed. Ha ne greden mui goulenn perag, pa glevis unan euz ar plahed o lavared :

« Nann, nann, ar mestr ne bareo ket ! An taol a zo re bounner !... Hag abaoe an noz eo poan e anaoud kemend a jeñchamant a zo ennañ. Lavared a rafed eo deut da veza gwrah ! » (Er horn-ze a Vreiz eh anver e-giz-se ar re a zo bet skoet o spered gand eun dra bennag euz ar bed all).

Ha setu-me deuet da gemered eun tammig hardiziegez. Ober a ris outi eur goulenn bennag.

« Ya, siwaz ! Ar mestr ne zavo ken ; gwelet en-deus en noz tremenet skeud Jorj Kadoudal, ha Kadoudal hag a oa e jeneral a zo bet lakaet d'ar maro gand ar Re Hlaz. Soñjit 'ta, aotrou, emezi, or mestr astennet difiñv war e wele, a zav eur wech an amzer hag en em ro da hopal gand nerz :

« War a-raog, paotred ! Daoust ha lezel a refom anezañ da vervel ? Goude e kouez a-nevez war e holhed, beh warnañ ha gleb dour-teil gand ar hwezenn. »

« N'ouzon ket petra 'fell deoh lavared », emeve dezi.

« Ya, emezi, or mestr euz Bodegad a oa letanant gand Jorj Kadoudal e-pad emzav ar Vendée. Ker skoet eo bet p'en-deus klevet kelou euz maro e vestr, ma lavar ar medisin eo deuet da veza gwrah. »

« Neuze, a laviris, ho mestr a zo klañv ha gwrah war eun dro ? »

« Ya sur, aotrou ; ar vestrez hag ar vugale n'ehanont da ouela en-dro d'e wele. »

« Perag ne halvit ket an aotrou Person ? »

« An aotrou Person ! Emeder oh interri anezañ hirio. »

« Mad, neuze êsoh a ze n'eo ken deoh... Eun toullad beleien a vezo aze, ha n'ho-pezo nemed dibab ! »

« Ya, brao eo deoh lavared ! Ar mestr n'en-doa fiziañs e den nemed er person maro ; o-daou 'oa bet degouezet dezo beza er memez amzer war-dro Jorj Kadaoudal. »

« Ha n'hellfoh-hu ket roi din eun tammig sklêrijenn diwar-benn ar weledigez he-deus skoet kement ho mestr ? »

« Sklêrijenn ? emezi, an disterra paotr-saout a hellfe roi deoh sklêrijenn war an dra-ze ! »

« Ganeoh eo e houlennan », emeve dezi gand dosuter.

« Eun tammig e vezo hir, emezi ; hogen, mond a ran da êsa kontanti ahanoh. Ne glevan mui trouz ebed e kambr ar mestr : kousket eo moarvad. »

Hag hi diazeza, hag e kasas he dorn d'he zal evel evid freskaad he memor, hag e lavaras :

« Setu aze, aotrou ! Deh da noz, da boent koan, ar mestr a zistroe euz ar chase, tapet eur bern brao a draou gantañ. Mond a reas oh taol ; teñval 'oa e benn eun tammig, ha setu ar wreg da houlenn outañ petra a oa oh ober diêz dezañ. »

« Sed aze, Annaig, seblantoud a ree din beza c'hoaz o vrezeli el lanneier, hag e kleven Jorj o lavared din :

"Ne welez-te ket ar Re Hlaz e penn pella al lanneg, en tu-mañ da Vodegad ?"

Va spered a oa skoet, rag gouzoud a ran eo bet lazet ar paour-kêz Jorj dre urz Bonapart. Setu e-keit ha m'edo ar zoñjou-ze em penn, eur had o tifourcha eur pennadig diouzin. Tenna 'ris warni, hag ez eas da ruilla en eur vodenn vrug. Eur penn gad all bennag a oa kent em zah ; ha setu pa'z een da gregi en houmañ, ha me gweled dezi eur penn den. Spontet e oen, e hellit kredi, ha me dond war va hiz, o lezel va gad eno. P'edon o tistrei d'ar gêr, pegen souezet e oen-me o weled va hi Medok gand va gad etre e zent. Mez n'he-doa mui he fenn avad ; heñvel 'oa bremañ ouz ar gedon all. »

« Arsa, paour-kêz Bernadig, eme ar wreg, atao eta e chomo Jorj Kadoudal war da spered ; daoust ha ped gwech n'en-deus ket ar medisin lavaret dit ne dleez ket chom da zoñjal en traou-ze ? »

Ar mestr ne lavaras grig d'ar goulennou-ze. Alkodi a reas daou hlin e zivreh war an daol hag e kuzas e benn en e zaouarn.

« Bernadig, eme ar wreg ankeniet, ev da jistr, ha kas ar zoñjou-ze diwar da dro. »

Mez Bernadig a jomas dilavar.

« Gwrah eo, a liviris ennon va-unan, hag ar vevelien all a lavaras eveldon. »

Dond a reas ar mare da vond da gousked. Ar vestrez a gasas he gwaz d'e gambr. Horjella 'ree war e dreid. E-kreiz an noz e oem dihunet oll gand eur youhadenn skiltruz.

« Sikour ! sikour ! » a hope ar vestrez ; « Bernadig en-deus kavet e zabrenn, hag a lavar bep seurt traou n'o-deus na penn na lost. »

« Mond a rejom prim evel eun tenn : an ozah a oa en e roched e-kreiz ar gambr, eur zabrenn gantañ en e zorn ; hag e save anezi en eur lavared da beb mare : "Me 'zo amañ, Jorj ; war va horv ez aint a-raog tizoud beteg ennout".

« Hag abaoe, eme ar plah gand tristidigez, ar mestr a zo ken dinerzet m'emaom dalhmad war hed d'her gweled o tremen. »

Peogwir n'hellen ober vad ebed d'an dud kêz-se, me a zastumas va fakadou da vond adarre gand va hent. Karga 'ris ar plah da gas va gourhemennou d'ar vestrez, hag en hent war-zu Karnak, o soñjal e pe stad vantruz e hell koueza spered an den pa vez re skoet gand eun darvoud bennag.

Lavared ne gavjen ket war va hent degemer mad ha kalon digor heb avad an ardou nevez deuet gand an araokaad, a vije tamall e gaou ar vro Vreton. Ne ziskennen ket, gwir eo, e tiez ar vicherourien a reñk izel, daoust ma vije servichet din eno ivez ar pez a oa a wella en ti, en eur baea brao evelato. Rag, e Breiz, evel e leh all, ne reer ket evid netra d'ar henta deuet ar pez en-deus koustet ken ker. Eun droiad hepken eh en em gavis nehet : eun abardaez, goude beza greet kalz hent, edon e-kreiz eul lanneg, ha war va meno, pell a-walh euz ti ebed. Kustumet 'oan da vale, ha dre ze n'oan mui ker kizidig oh ar skuizder. Mez, avad, red eo din hen anzav, n'edon ket em flijadur o soñjal e vije red din marteze tremen an noz e kambr ar stered, o kaoud evid gwele eun dornad raden hag evid toenn eur volz leun a goumoul du ha na lavarent tra vad ebed din. Endra ma reen evel-se sellou nehet en-dro din, setu-me ha gweled e penn all al lanneg eun neudenn voged o sevel en êr. El leh ma'z eus moged ez eus tan, hag el leh ma'z eus tan ez eus tud, hag an dud-se o-deus eun doenn evid o goudori pa deu ar glao. Setu-me eta o kerzed etrezeg an dachenn el leh ma'z oa moged ; pegen souezet e oen o weled ne gaven na ti na toenn ebed eno, ha me kredi 'oan faziet. Ar moged koulskoude a zave, a zave atao ; heb mar, tud a ranke beza eno. Chaseourien marteze chomet da droidella, emeve, pe glaouerien marteze ivez ; ha koulskoude, petra 'vije deut glaouerien da ober dre amañ, pa n'eus gwezenn ebed nag amañ na tro-war-dro ! Mond a reen atao, savet beh warnon, pa welis eun toullad gwazed, merhed ha bugale oh ober kelh en-dro d'eun tantad tan raden ha brug. Daou bez ki a deuas da ambrougi ahanon, hag e reent eur savar eun torrpenn ; mond a ris evelato, oh o lakaad da vond diwar va hent gand va fennbaz. Ar wazed am-oa gwelet en-dro d'an tan a zavas en o zav. Che ! peseurt doareou tud ! gwazed goloet a druillou, gwragez gwisket evel n'hellfe ket ar spered ijinusa ober anezo. Sevel a rejont oll da ober degemer din. Ar chas a harze, an dud a dave. Me a yee daveto nehet evel ma hellit kredi ! n'oan ket bet morse en eur seurt kompagnunez. Eur gwaz eun tamm war an oad a deuas davedon.

« Petra 'glaskit ? », emezañ dichek, « ha piou oh ? »

« Eur beajer diwezad, emeve dezañ ; dianket e rankan beza e gwenojennou al lanneg. Teñval eo an noz, ha karoud a rafen kaoud eul lojezi da ziskuiza. »

« Ma n'eo ken, emezañ din adarre ; it en deltenn vihan-mañ ; aze e kavot eur gwele brug soupl a-walh. »

E lagad du a zispennas ahanon euz an traoñ d'an neh, hag evid doare, ar gwel ahanon ne zisplijas ket re dezañ. Setu perag e lavaras din kerkent gand madelez :

« Ma n'hoh-eus netra ganeoh da zebri, deuit da goania ganeom. »

Greet em-boa va hont d'en em gaoud a-benn an noz en eur gêriadenn el leh ma kavjen peadra, ha setu perag n'em-boa tamm ganen da zebri. Pedi ahanon da goania a oa ober plijadur din. Gand skourrou brug o-doa greet eur voger dioh kostez ar huz-heol ; diou pe deir deltenn vihan a-veh m'o-doa daou droatad a-zioh an douar a oa goudoret gand ar hleuz dihiz-se. Eur podad soubenn a oa o vervi goustadig war ar glaou : gwragez ha bugale a veze dalhmad o teuler brug seh warno. Edon e-touez ar rumm dud-se, mez o gweled a ya hag a deu dre ar bed heb beza euz neb leh, chomet a-zav eur pennadig. Lakaad a ris da ziskenn penn traoñ va forpant evid kuzad an diou bistolenn hag ar gontellazenn a oa ganen em gouriz. N'eo ket ma'm-bije re a aon, gouzoud a reen ez a hag e teu "Paotred ar Homedi" dre Vreiz-Izel, heb ober ken brezel nemed d'ar yer. Hogen, soñjal a reen e komzou ar fablenner braz La Fontaine : "Beza diou wech asur, nemed gwelloh n'eo ken, hag ar re, e kement-se, na oe morse kollet".

Evidon da veza en em gavet evel eul laer en o zouez, ar rederien vro n'o-doa ket doare da veza diêsoh : merhed goloet a druillou, bugale koulz lavared en noaz, a yee hag a deue en-dro din, oh eva dre o fri ar c'hwez vad a zave euz ar pod-houarn.

« Lez da gas, emezon-me, mar gellan en em denna kempenn ahalen, m'am-bezo traou da gonta diwezatoh ! » Setu savet ar pod-houarn diwar an tan : an dud a zo tro-war-dro o hedal ar genaouad. N'ez eus nag asied na fourchetez, netra nemed kontilli hir gand eur beg moan. Ar hosa en-doa kemeret

eur forhetez heñvel ouz eur forhig vihan, hag e tennas an tammou euz ar zoubenn evid o ranna goude etre an oll gand lealded. Tammou petara ‘oa an dra-ze ? Tammou gedon, yer pe zeñved ?

« Double ! emeve, mar o-deus ar re-mañ friko evel-se bemdez, n’o-deus ket da glemm ! Mez e peleh ‘ta ema ar bara hag ar hrampouez ? » N’em-boa ket echu c’hoaz ganen va-unan pa deuas diou wreg gand eur baner leun a grampouez hag a vara du.

« Mad eo !, emeve adarre din va-unan, gand an dra-ze e ranker kaoud eun dra bennag da eva. » A-boan ez oa deut ar zoñj-ze em spered ma welis daou baotr kreñv o tegas eur varrikennig hag oh he lakaad da hourvez e-kreiz ar vodadeg. Leun e oa a jistr, nann a n’eus forz peseurt jistr, mez eur jistr euz ar gwella. Pep hini neuze a dennas eur werenn euz e hodell hag e oe karget dezañ a jistr. Me n’oan ket ankounac’haet. Roet e oe din eur grampouezenn deo o holo eun hanter yar, hag o veza n’em-oa plad ebed, ar mestr pe da vihanna an hini a gemeren evid beza ar mestr a roas din e hini.

Va daoulagad a yee hag a deue war an dud-se ; c’hoaz eur wech, sabatuet ‘oan oh en em weled en eur seurt kompagnunez : petra int ? petra reont ? daoust hag o veva emaint diwar-goust an oll heb na rafent netra o-unan ? Ne zaleis ket da houzoud : an dud-se a yee hag a deue dre ar mêziou, lod o krafad ar podezou, podou-pri faoutet pe dorret zoken, lod all o stêna listri a gegin ; re all o louzaoui al loened klañv, hag ar merhed a lavare o “bonne aventure“, o flanedenn d’ar gouëriaded kredig, a denne ar “hartou“. Gweled a ris dioustu gand peseurt tud em-oa da ober, ha me kerkent da studia o doareou. Ar wazed a oa etre daou, na braz na bihan, liou brun dezo, gand eun dremm a-feson a-walh ; o bleo du a goueze war o diskoaz. Lenn a reed al louarn, ar finesa en o daoulagad du eun tammig braz a vent. Bleo du ar merhed a goueze evel lost eun “oh“ war o hein ; o daoulagad ledan a oa a-resed ar penn hag a verve en eun doare souezuz. Daouarn ha treid bihan dezo, dremm ar gwragez n’oa ket divalo, nemed o zell nehet ha gouez a ree din soñjal e loened ar hoajou. N’em-boe ket da glemm en o hompagnunez, ha kousked a ris dindan o zeltenn leun a doullou.

Peurvuia pa vezer skuiz e kousker c’hwek ; setu perag, a-veh kouezet war va zorchenn vrug en em rois da gousked kaled. N’ouzon ket pe ez eas va zud da gousked ken abred ha me pe mond a rejont da ober eun dro dre ar hêriou tosta, ar pez a ouzon ez eo e oen da genta savet dioh ar mintin, hag e welis va zud astennet war an douar, heb urz ebed, evel loened en eur park, kousket kaled oll.

« Ar re-mañ, evid doare, emezon-me, n’o-deus ket an disterra anaoudegez euz ar pez a anver eur gwele mad ! » Ha me da furchal va godellou ha va zeier, ne vanke netra enno. « Alo ! emezon-me adarre, gweled a ran e talv an dud-mañ muioh eged o brud ! » An hini koz, mestr ar gêriadenn, kredabl, a zavas da genta. Diohtu en em lakaas da lamed ar gliz a oa war e vleo hag e varo, hag o weled ez oan dihun e teuas davedon, hag e houlennas diganen hag em-boa kousket mad. Va respont a reas plijadur dezañ evid doare.

« Ni a zo o vond pelloh, emezañ ; ha c’hwi, pe hent a gemerit-hu, pe kentoh, da beleh ez it-hu ? »

Goude beza sellet ouz va faperou e tiskouezis dezañ war va hartenn eur gêriadenn ha ne dlee ket beza pell ahano.

« Mad, emezañ, hogen, meur a leoiad lann a zo ahann di, ha galloud a rafeh c’hoaz en em goll meur a wech ; mond a ran da rei deoh eur sturier. »

E-keit-se, ar re all a oa dihunet ivez, hag a deue en-dro deom.

« Ne fell ket din ho kuitaad hep ho trugarekaad evid an degemer kaloneg hoh-eus roet din ». Hag e lakais eur pez aour a zeg lur en e zorn. Gwelloh avad em-bije greet o chom heb hen ober, evel ma vezo gwelet pelloh. An dud-mañ n’edont ket war-hed euz an dra-ze ; dioh va dillad komun o-doa barnet n’oan ket pinvidig : ar gwel euz ar bern gwenneien-ze a lakaas an tan en o daoulagad hag en o halonou. Deg lur evid eur goan hag eur holhed da dremen an noz, traou ha n’o-doa koustet tamm poan ebed dezo ! Setu peadra da roi dezo da gredi ez oan eun Aotrou braz ha pinvidig hag e vije êz ober va stal din en eul leh ken distro. Mond a ris en hent gand va hentcher, eur hrennard a zaouzeg pe bevarzeg vloaz, hogen n’oan ket re ampart : ar zellou a-dreuz a reed ouzin, ar homzou izel a zrailled en-dro din, n’oant ket peadra d’am lakaad em êz. Gouzoud mad a reen ne ra ar halouperien droug ebed d’an diavêzidi keit ha m’emaint ganto el leh int chomet a-zav, goude avad...

Pa oen eet eur pennad euz al leh em-oa tremenet an noz e kasis va dorn d’am gouriz da houzoud hag-eñ edo eno atao va fistolennou ha va hontell : va fennbaz oh ezomm a hellje eñ ivez roi harp din. Va bleiner a oa dirazon, ha beb eun amzer e ree sellou iskiz en-dro dezañ. Kas a reas ahanon war-zu eur zaonenn, el leh ez oa kalz drez hag eur wezenn gistin bennag. Bez e oen eur pennad an arvar : daoust ha mond a rajen d’e heul ? Lavared a ris dezañ n’ez a ket peurvuia an hentchou braz dre ar saonennou. Ober a eure warnon eur zell fall hag e lavaras hepken :

« An hent berra eo ! »

Kredabl e vijen eet d’e heul, paneve ma welis, o selled a-gleiz, tri gwaz a deue war-zu ennom oh ober eun tamm tro. Lavared a ris eta d’am faotr krak-ha-berr e feiz n’ez ajen ket d’e heul.

« Mad, emezañ gand keuz, it eta hoh-unan, peogwir eh anavezit an hentchou gwelloh egedon ». Ha kerkent e tennas eur c'hwitell euz e hodell hag e sutas gantañ meur a wech, mez en eun doare disheñvel bep tro. Taoliou sut a glevis kerkent ivez euz tu an tri ganfard all. Edon tapet en eul las ; astenn a ris va dorn evid kregi em faotr, hogen, tehed a reas ker prim hag eur gaerell a dreuz al lann o c'hwitellad bepred.

Ne lavarin ket deoh ez on eun den dispont e peb darvoud : anzav a ran e savas c'hwenn em loerou ha me skara ahano an dilloa ma hellis ; ha n'ez een ket, a hellit kredi, dioh an tu em-oa gwelet ar baotred.

Prestig goude e kavis eun hent-karr ha me eüruz kenañ, rag, a zoñjen, peogwir eo darempredet al leh, an dud n'emaint ket pell hag e gwirionez, ne zaleis ket d'en em gaoud gand daou gouër a oa o kas o zaout d'eun tu bennag. Ha me d'o haoud ha da gaozeal outo e galleg. Hogen, va zud n'ouient ket ar galleg, ha me da vond dezo e brezoneg. Lavared a ris da beleh edon o vond.

Dizale e welis sklêrroh c'hoaz dre beseurt riskl 'oan tremenet ha pegen mad 'oa bet din kaoud an daou waz-mañ, war an hent. An tri den a oa o klask va holl a zifourchas prestig dreist ar harz. Hogen, o weled edon gand kompagnunez e chomjont a-zav. Neuze eh en em rois da gonta d'am hamaraded nevez petra 'oa c'hoarvezet ganen.

« A ! eme unan euz an daou gouëriad, klaoustre eo al lamponed-se eo a zo o peilla yer ha legumach der ar harter. »

Goude e kontas e-unan din penaoz 'oa bet rastellet ar hludou hag al liorzou, nann en noz diweza avad, mez en hini a-raog.

« E feiz, emeve din va-unan, debret em-eus evel-se 'ta euz yer an dud vad-mañ, rag gwall-leun 'oa podhouarn an dud-se a zeblante kaoud ken nebeud a dra war o ano. Oh ober hent evel-se, an daou vêziad a zisplegas din eur maerad laeroñsiou, hag e seblantent beza lakaet don en o fenn mond gand o amezeien da ober an hu warno dre ar harter.

Gweled a ris hebdale nadoz eun tour dreist ar gwez, ha prestig goude toennou glaz a lavare din ez oa eno eur vourhadenn braz a-walh. Ar pez a zo mui iskiz[81] eo ne gavis eno ostaliri ebed da zegemer ar veajourien ; d'ar pardoniou hepken e teue di bourhizien da werza peadra da zebri ha da eva, dindan teltennou. Pe ne felle ket dezo degemered ahanon en o zi, pe marteze ivez abalamour m'oa gwir, va amezeien a lavaras din o-doa da vond larkoh. Hag e rojont ali din da vond da houlenn digor d'ar presbital digand eur person madelezuz-meurbed hag em-bije eno eun degemer a-zoare. Mond a ris, ha keuz n'em-boe ket.

« Aotrou Person, emezon-me dezañ, me a zo eur reder-bro o klask marvaillou koz Breiz-Izel evid o skriva hag o mired evel-se da vond tre da doull du an ankounac'h.

An aotrou Person n'en-doa ket c'hoaz sellet ouzin, pa 'm-oe echu avad e troas war-zu ennon hag e welis warnañ eun dremm vadelezuz.

« N'hoh-eus ket kavet lojeiz er vourh, emezañ, hag ez oh deuet d'am zi ; mad hoh-eus greet, mad sur, hogen, a-raog ober anaoudegez ganeoh, me ho ped da azeza ouz va zaol ; goude e komzim. N'eus ket a friko amañ, hogen, a galon vad eo ! »

Nann, n'oa ket a friko : viou fresk, amann ha jistr, n'oa ken. An aotrou Person a zelle ouzin, me avad a zelle kemend-all outañ. Ne oen ket pell, evid santoud e karen anezañ eun tamm bennag.

« Arabad din, mar plij, kemered an hardisegez da houlenn diganeoh peseurt marvaillou hoh-eus pennaouet beteg-henn. »

« Gand plijadur, aotrou Person, emeve. N'hoh-eus ket klevet ano marteze euz va dastumadennou Marvaillou ? »

« Nann », a respontas an aotrou Person, « m'am-bije anavezet ahanoh kentoh em-bije gellet marteze kinnig deoh va drammou nevez. »

« Roit anezo, aotrou Person ; a-greiz-kalon ho trugarekaan a-raog », emeve dezañ. « Ar pez am-eus kontet em Rimadellou diwar-benn Lan ar Meur a zo bet kontet din e ti Judikael. »

« Judiakel ! », eme an aotrou Person ; an dud-se a zo kerent din eun tamm bennag. Ha n'anavezit-hu ket ivez an tad-koz Tanhouarn ? »

« O anaoud a ran oll, aotrou Person. Bet em-eus ar blijadur da dremen dre di Joë Judikael ha komzet em-eus zoken gand ho tad-koz. »

« A ! » eme an aotrou Person din adarre, « n'oh mui eun diavêziad evidon, eur mignon eo ez oh. Eun nebeud deiziou a zo eo bet ouz va gweled. Gwan eo atao, yah-pesk, hag ever dour. »

« Mar ho-pefe eun dra bennag da eeuna em Marvaillou, aotrou Person... »

---

[81] mui iskiz iskisoh.

« Kalz gwelloh em-eus, emezañ ; klasket em-eus e-touez traou kosa Breiz-Izel baour, hag ez on bet evurusoh eged ar re n'o-deus kavet ken da gonta nemed an tabutou etre Bleaz ha Monfort. Eet on larkoh, a lavaran deoh, e Istor or bro. »

« Daoust ha gouzoud a rit, emezañ din c'hoaz, o-doa lezet an drouized en Arvor eun had hag a helle lakaad kared on relijion zantel ; prezeg a reent eo divarvel an ene, ez eus goude ar maro eun digoll evid ar re a vale eeun er bed-mañ hag eul leh a gastiz evid ar re a ra an droug, hag ar pez ho-pezo poan o kredi marteze, troet o-doa ar vro-mañ da zegemered sklêrder an Aviel. Lavared deoh e kave mad ar gristenien genta sakrifisou an drouized a vije mond 'eneb ar wirionez : setu perag e oe greet brezel d'an drouized, kaset e oent d'an harlu ha gwall-gaset meurbed ; mez hadet o-doa eun darn euz kredennou ar feiz kristen.

« Er seizved hag en eizved kantved, e oe kredet 'oa maro an drouized, hogen, n'o-doa greet nemed troka o dillad, ha tud ar vro-mañ, dizesk ha difoutre, ne weljont ket larkoh. An drouized o-doa cheñchet ano, ha netra ken. Or pardoniou a zo bet savet gand unan euz an ebestel genta a brezegas ar feiz en Arvor, evid teuler d'an traoñ an asambleou a veze beteg neuze er hoajou don ha lakaad en o leh eur relijion a garantez.

« Pell, pell braz om bet, emezañ, o kredi diskianterezou diwar-benn Merlin, mestr an drouized. Klasket em-eus en oll levriou am-eus gellet kaoud hag-eñ ez eus bet morse eun drouiz anvet Merlin, karet, doujet hag enoret evel eun den meurbed tost da Zoue. Anzav a rankan e kredan, abalamour m'am-eus gwelet, e kredan stard ez oa Merlin, an drouiz Merlin, nann eur sorser, mez eun abostol euz ar relijion gristen, marvet ne oar den na peleh na penaoz, eun tamm bennag a-raog donedigez Sant Erwan en Arvor.

Mond a ran da ziskouez deoh eur pennad-skrid el leh em-eus skrivet va zoñjezonou hag ar pez am-eus gellet kaoud war an amzer goz. Ha da hedal, emezañ, c'hwi a raio din ar blijadur da jom amañ meur a zevez ganen, hag e hellim komz en on êz.

Deveziou eur person dre amañ a zo gwall-heñvel an eil ouz egile, inouuz eo beva e-unan en eur presbital. Mond er-mêz ? Da brezeg ? An dud dre amañ a zo leun a feiz hag a relijion. Da roi sklêrijenn diwar-benn gwellaad labouriou an douar ? Re stard e talhont d'o giziou, ar pez a zo bet greet heb cheñchamant ebed. Lavared a raint deoh gand nerz : Ni a ra ar pez a ree on tadou. Gwelet hoh-eus, aotrou, peogwir e veajit dre Vreiz-Izel, e hellfe roi deg gwech muioh. Gwir eo on-deus êzenn ar mor a sko war or parkeier hag a rost an trevajou. Ha perag e rost kement an avel-mor ma n'eo ket abalamour n'eus netra da harz anezañ. Prenet em-eus lanneier tostig-tost d'ar mor ; greet em-eus lamad al lann ha lakaad gwez pin en o leh hag a-benn bremañ eo kalz goudouraet or bourkig. Re all o-deus mennoz da ober eveldon. Ra blijo gand Doue e teufent niveruz !

Setu aze eur person speredeg hag a ouie soursial euz buhez e barrezioniz !

Ne skuizen ket o komz gantañ ; seul-vui ez een d'e zelaou, seul-vui e plije din.

Goude koan e tegasis da zoñj dezañ euz ar bromesa en-doa greet din diwar-benn an drouized. Sevel a reas dioh taol hag ez eas d'eur gambrig el leh ma'h en em denne da studia. Dizrei a reas hebdale gand eur paper koz, skritur dorn warnañ, mez ken koz, ma'z oa debret gand ar preñved.

« Setu aze, emezañ, va respont : gouzoud a ran brezoneg ma bro, hogen, kaer am-eus bet, n'on ket deuet c'hoaz a-benn da entent mad a-walh kement a zo el levr-se. Eun dra hepken a ray plijadur deoh : ar skeudennou greet gand an dorn. »

Leda 'reas neuze eur follenn baper melen war an daol. War ar paper-ze e tiskouezed meur a dra euz buhez ar Varzed ; ar skeudennou n'oant ket euz ar haerra, hogen, dreizo e komprenen meur a dra hag a oa chomet teñval em spered. En daolenn genta ez oa eur maread gwazed dastumet en eur hoad, gwisket gand dillad dihiz. Meur a seurt rummou tud a oa eno ; en eun tu e weled eun drouiz o kelenn an dud, dioh e wiskamant 'oa êz e anaoud ; ar zelaouerien a oa o daoulagad troet oll war-zu ennañ. Eur gentel a roe an drouiz d'ar Gelted, on tadou (gouzoud a reer n'oa ket kustum an Drouized da skriva o helennadurez ; red 'oa eta d'an dud mired o helennadurez dindan eñvor). E-kichenn ez oa eur maread diskibled. Nehet e vijen bet m'am-bije ranket laavred petra 'reent. An Aotrou Person a zisplegas din :

« Aze ema ar gelennadurez war allezenn ; setu perag n'int ket gwsiket heñvel. N'eus skrivet netra : d'ar spered eo miret ar gelennadurez. »

Nebeud goude e lavaras adarre :

« En taolennou all am-eus da lakaad dirag ho taoulagad, ne welot koulz lavared netra : bokedou uhelvarr ha netra ken. »

« Hag ar helh-mañ, emezon-me, petra eo ? Gweled a ran ennañ tud ; telennou a deir gordenn en o daouarn. »

« Ar re-ze a zo barzed, emezañ ; deski a reont ar muzik hag ar han d'o diskibled, hag e welit telennou ganto oll. »

Dremm ar mestr kelenner a zeblante din beza greet gwellohig eged ar re all ; lenn a reed evel pa lavarfen ar ouiziegez en e zaoulagad. Chom a ris pelloh da zelled ouz hemañ eged ouz ar re all. An Aotrou Person a lavaras :

« Deom d'ar bederved enebenn. N'em-eus gellet dond a-benn da houzoud petra 'lavar, nemed lakaad eo an dud-se bourrevien an Drouized[82]. Sellit ouz an divreh noaz-se, kontellazennou braz en o daouarn, an daoulagad lugernuz-se o-deus doare da veza ker gouez ha ker kriz. Ne gredfen disklêria deoh an daolenn-ze, kaer am-eus bet klask, n'em-eus kavet netra war gement-se. »

C'hoaz eur wech, ar skeudennou-ze a oa koz-braz, ha n'oant ket koant, pell ahano : n'oa ket enno nemeur a ouiziegez, hogen, ar pez a ziskouezent a oa hervez ar wirionez. An dervennou a oa deuet brao a-walh, an disheol avad n'oa ket kaer.

Ar skeudennou-ze o-doa skoet va halon, daoust peger fall bennag 'oant greet ; koz, koz-braz e tleent beza ; ar paper a zeblante din beza heñvel ouz paper krohen ar Ejipt degaset da vro ar Gelted gand ar "Phenisianed".

An neb en-deus traou ker koz-se dirag e zaoulagad n'hell ket mired da ober soñjezonou.

« Setu, emezon-me din va-unan, taolennou hag a gomz din euz eun amzer hag a zo koulz lavared ankounac'haet. Mez, petra 'oe an amzer-ze ? Piou hen lavaro din ? »

« Emaoh oh huñvreal, a lavaras din an aotrou Jegu. Me va-unan em-eus greet kalz huñvreou o selled ouz ar skeudennou-ze. Soñjet am-eus aliez : Penaoz e hellfem-ni gouzoud eun dra bennag euz eur mare ha ne skrived netra ? Peseurt oad e hellfed roi d'an taolennou-ze ? N'hellont bet greet nemed er seizved pe en eizved kantved, pa oa gwallgaset ar muia an drouized. Ouspenn a zo, emezañ din, eun daolenn ziweza am-eus da lakaad dindan ho taoulagad. Houmañ marteze a roio deoh eun tammig muioh a sklêrijenn war doare-beva an drouized. »

Leda 'reas eur paper ledan war an daol, hag e welis traou souezuz. En eur horn euz an daolenn e oa drouized war skourrou eun dervenn vraz, eur falz aour en o dorn, o troha an uhelvarr. Dindan ar wezenn ez oa paotred yaouank, bleo hir dezo, o tegemered ar blantenn zakr ; en tu all, merhed yaouank ivez gwisket e gwenn, eur ouel fin war o zal, a zegemere digand ar baotred an uhelvarr kempennet a beb loustoni.

« An dra-mañ, kredabl, emezañ, eo lid an Eginane. Mez, emezañ din o kas e zorn d'eur horn all, setu amañ hag a roio deoh eun tañva euz buhez an drouiz en e di. An ti a zo uhel ha ledan, goudoret gand skourrou teo an dero. Gwragez, êz da anaoud gand o goueliou hir ha gwenn, a ra al labour en diabarz. An toullad bugale-mañ o-deus doare da veza sioul ; savet mad int. Ar gegin a zo ledan ; podou-houarn ledan a zo krouget 'uz d'an tan, setu eun daol penn-da-benn ar gegin. Gwelit an den-ze, baro hir dezañ, gwisket evel eur beleg, savet eo war eur skaon uhel ; lavared a rafed e fell dezañ gweled kement a dremen dre an ti. Daoust peger fall bennag eo an daolenn, ar penn den-ze a zoug d'an doujañs ha marteze zoken d'an aon. Grit eur zell war ar horn all euz an daolenn. Amañ ez eus eur vodadeg wazed. An hini a zo e-kreiz a rank beza eur prezeger : taolet en-deus eur skourr uhelvarr koulz lavared dindan e dreid. An dispriz-se evid al louzaouenn zakr a zo eur fae. Lavared a rafed emaint o tisklêria brezel. Ha gweled a rit-hu an divreh-se astennet d'he dastum hag ar bouhilli-ze hag a zo kouevr, hervez al liou a zo roet dezo amañ. Brezel a vezo heb mar. E-kichenn, sellit bremañ ouz ar wazed-se stard o gouriz en-dro dezo, troñset o brageier gand lasou krehen ! Ar re-mañ, kredabl, a zo rederien karget da gas kelou ar peoh pe ar brezel. Ouz ar hosteziou, ha ne welit-hu ket ar bouhilli-ze ken nêt, ken lugernuz, ar gwaregeier-ze a-ispill e-kichenn seier leun a virou ; kompren a rit eveldon ema an dud-ze o vond d'an heveleb leh. »

Gand e viz, an aotrou Person a ziskoueze din eur wreg, eun toullad bugale en-dro dezi ; astenn a ree he daouarn evel evid o divenn. Marteze e fazian ; mez me 'gred beza desket hirroh gand an taolennou-mañ eged gand kement am-eus lennet el levriou.

Eil pennad

An aotrou Person a reas din selled piz ouz ar skeudennou-ze hag o displegas din gwella ma hellas.

« Setu aze hag a zo mad, emeve dezañ, hogen, kement-mañ ne zesk netra din evid ar pez a zell ouz Marvaillou an amzer goz. »

« Nann, emezañ, eur faout a zo ha n'on ket evid dond a-benn d'her stanka : mar fell deoh kaoud Marvaillou, e vezo red deom mond da amzeriou kenta ar grsiteniaj. »

« O klask Marvaillou emaon, ha ne ran forz euz o oad. Livirit din ho re. »

---

[82] an Drouized : notenn gand an oberour : Gouzoud a reer hizio ez oa karget an Drouized da varn ha da gastiza an dorfetourien. Kredi a reer ne lakaent ket o-unan d'ar maro ; mez bez' o-doa bourrevien karget da ober al labour-ze.

« Bez' e oa, emezañ, d'ar poent ma'z oa eun duk e Breiz, ha ma'z oa Breiz distag dioh Bro-Hall, eun tiegeziad tudjentil ; an istor ne gomz ket anezo : tiegez Laenneg 'oa. An tad en-doa kalz tud en e di, oll Arvoriz penn-kil-ha-troad. Eur brezel a zavas etre tujentiled amezeien, hag o veza ne felle ket dezo lakaad o fri en tabut, ar Vretoned-mañ a halvas o amezeien d'en em voda hag e rojont da gleved dezo n'o-doa ken nebeud hag i netra da weled er brezel-ze. Famill Laenneg a oe greet an hu warni ha barnet da jom heb darempred ebed mui hiviziken gand an dujentiled all. N'he-divije harp digand den. Ar penn-tiegez a oa eun den a galon ; boda 'reas e gerent hag e vignoned, ha setu ma'z oant eun toulladig brao a dud evid stourm. An aotrouien a oa trouz etrezo a reas ar peoh hag a deuas da vresa maner Plouedig, leh-kreñv ar stourmerien. Gwazed, gwragez ha bugale a oe lazet, ne oe espernet den ; an douar a deuas da veza dilezet, den da labourad. Hag e kave dezo beza kaset an enebiez da netra, hogen lavared a reer o-doe da ober neuze gand ar re varo. Maner Plouedig a oa bet lakaet etre daouarn soudarded an dujentiled o-doa gounezet. Hogen, kemend a drouz a ree ar sperejou dre eno e-pad an noz ma teuas an dud-mañ da lavared groñs ne felle mui dezo chom pelloh eno. Kaset e oe re all, hag ar re-mañ a lavaras memez tra. Kleved a reent, emezint-i, e-kreiz an noz, youhadennou ha klemmou mantruz an emgannou, ha n'hellent kousked berad. »

Kaset e oe eur strollad all. N'en em gavjont ket êsoh ; ma lavarjont d'o zro n'helled ket chom eno. En tourellou, war ar mogeriou, e sal an armou, e kleved en noz youhadennou ha trouz klezeier oh en em stoki. Aotrou Vaucourt, perhenn ar maner, a gasas di soudarded euz a beb leh, rederien-vro, laeron, muntrerien. An devez m'en em gavjont a dremenas o tebri, oh eva, o farsal. Mez avad pa deuas an noz e oe eun abadenn all. Greet o-doa goap euz ar sperejou ; ar sperejou avad o-doe o zro. N'helljont kousked berad : an trouz spontuz 'oe gwasoh eged diagent. Mestr ar vandenn zoudarded a reas enklaskou piz dre ar maner hogen, kaer a oe, netra ne oe kavet. An nozveziou war-lerh e kreskas c'hoaz an trouz, hag ar zoudarded dispont koulskoude pa oant deut di da lavared, e feiz, e lammjent dresit ar mogeriou ma ne gared o has dillo d'eur gêr all.

O kleved kement-se, aotrou Vaucourt a gasas eur habiten "laeron war an hentchou braz" gand eun toullad tud euz an heveleb gobari. An dud-se, oll dizoue, dispont peurvuia, a yeas eta d'ar maner. Eur pred euz ar haerra a oe greet evito, debri hag eva a rejont, beteg re zoken, ha pa gavas dezo 'oant leun a-walh ez ejont pep hini d'e glud, o hoapaad,o farsal ar zoudarded aonig a oa bet eno en o raog. N'ouzon, eme ar person, nemetken ar pez a zo bet lavaret din. Mez, evid doare e tremenas traou ken estlammuz er maner en nozvez-se ma tisklêrias ar re-mañ ivez antronoz vintin zoken ne hellent ket chom eno. Kaset e oe kannaded da rei kelou d'an aotrou Vaucourt euz ar pez o-doa divizet. Ar re-mañ a zistroas gand urz da jom er maner. Red eo deom mond a spered war an a-dreñv beteg an amzeriou-ze evid gweled pegen nebeud a stad a reed neuze ouz urziou ar vistri. Ar zoudarded gand ar habiten en o fenn a yeas da jom en unan euz porziou ar maner. Mez, tra estlammuz, tud ha kezeg a oe ken strillet e-pad an noz, ma toujont oll war an eur ne jomjent ket eun devez muioh er maner milliget.

O veza klevet ar pez a dremene, an Aotrou Vaucourt a gemeras warnañ mond e-unan war al leh ha da weled petra 'oa e gwirionez oh enebi ouz an dud.

En em gaoud a reure gand kant marheg, ha gand pep hini anezo eur skoeder : mond a reas e-unan er gambr vrasa, hag e lakaas gwardou e pep korn evel ma tleje an enebour dond da daga ar maner. Peadra 'vije da zebri, er hoajou braz tro-war-dro ez oa moh-gouez, gedon, ha loened all êz da dapa, el lenn ez oa pesked.

Pep tra a oa eta evid ar gwella, hag an Aotrou Vaucourt a reas d'e zoudarded ker brao ha pa vijent bet tujentiled. Erru 'oa an noz teñval ; arne braz a oa. Nadoziou an avel war beg an tourellou a yee hag a deue war o ahel o wigourad gand eun trouz iskiz. Aotrou Vaucourt avad a oa oh taol o frikota ha ne gleve netra.

Setu an noz teñval hag ankrenuz. Aotrou Vaucourt a zav dioh taol ar banvez hag a houlenn uhel evaj ar vro. Astenn a ree e werenn d'eur mevel pa lavaras hemañ :

« Ar spont a zo kroget en ho tud, Aotrou, hag int eet da guzad dindan ar mogeriou. Ar glao hag ar hazarh a gouez evel steriou dihlannet. »

« Daoust hag ar glao hag ar hazarh n'int ket anavezet en or Breiz-Izel ? », a respontas Vaucourt. Daoust ha tud hag a zo bet dindanno kel liez a wech a hell sponta razo hizio ? Alo, alo, it da lakaad son dezo d'en em voda, ma welim ped den dispont on-eus. »

A-veh en-doa lavaret ar homzou-ze ha setu diou luhedenn da zalla o skei stank an eil war-lerh eben. Eun tarz kurun spontuz a grozas kerkent ha kement e lakaas an douar da vralla ma kouezas taoliou ha kadoriou ar zal a-verniou d'an douar gand kement a oa warno. Aotrou Vaucourt a deuas da veza drouglivet evel ar maro ; hogen, dizale e savas war e zeuliou hag e halvas e dud. Oll 'oant direstet ahano, ha ne gavas nemetañ e-unan e sal ar banvez. Vaucourt a oa eun den dispont : e blijadur en-doa kavet beteg neuze er brezeliou ; hogen anzav a reas neuze evelato en-doa da ober gand kreñvoh egetañ, hag ouz an nerz dispar-ze netra n'helle beza treh. Diskenn a eure er porz, el leh ma krede e

kavje e dud vodet. N'oa den ennañ ; kaer en-doa gervel, den ne responte, hag e welas neuze n'en-doa mui netra da ober. An amzer fall koulskoude ne ehane ket : glao ha kazarh teo a ruille hag a ziruille diwar e armou. Edo eta e-unan, heb skoazell ebed.

Lakaet en eun heveleb stad, Aotrou Vaucourt a gemeras e galon gand e zaou zorn, evel ma leverer e galleg, hag a yeas da ober eur bale dre an ti. Gweled a reas oll grampeier ar maner : goullo 'oant oll.

« Petra eo kement-mañ ? », emezañ ; « va zud ne zentont mui ouzin ? » Hag e kemeras eur horn a-ispill ouz e houzoug, hag e halvas meur a wech. Respont ne deuas : e-unan en eur maner dilezet. An hini a ro urziou a zo kreñv, abalamour d'ar fiziañs en-deus er re a zent outañ ; hogen, p'en em gav e-unan, gand e dammig nerz hepken, neuze eo e wel pegen dister eo ha pegen nebeud e hell. En dizesper edo ez eas d'ar marchosi, eno e kavje kezeg e dud. Ya da ! eur marh a oa, e hini.

« Setu eta, emezañ, ma'z int eet oll en hent ; ar pez a ziskouez din o-deus hen greet a-zevri eo m'o-deus kaset ganto o hezeg ha kement o-doa. Ma vijent bet o klask gwerza ahanon, n'o-divije ket tehet, greet o-divije o zreitouraj oh ober kelh en-dro din. Mez tehet int ! A ! tud digalon ! Petra 'rin-me bremañ ?... » Hag ez eas war-dro e varh da ober e-unan labour e zaou varchosier. Pegen souezet e oe o weled al loen o krena war e zivesker[83] ha pa glevas anezañ o klemm truezuz.

Ar hazarh a goueze gwasoh-gwaz, an avel a zourre ker kreñv ma kredas edo touriou ha maner o vond da veza diskaret. Ne ouie petra da ober, ha setu-eñ da hourvez e-kichenn e varh evid êsa kousked. Kleved a ree an trouz spontuz a oa er-mêz ; hag eñ da zoñjal e kement en-doa gwelet ha klevet en deiz trubuillet-se. Ha ker strafuillet 'oa ma kredas e ranke beza an dioaul oh ober brezel dezañ.

Hag e klaske eun doare bennag d'en em denna ahano. Ar marh avad n'helle ket fiñval, hag an avel a ree eun trouz da vouzara. Prestig goude e welas evel sklêrijenn eur hlaouenn dan o lugerni en eur horn euz ar marchosi. Aotrou Vaucourt a zavas prim en e zav. Kement-se a lavare dezañ ez oa unan bennag c'hoaz dre eno. Mond a reas war-zu ar sklêrijenn, ha petra 'gavas ? Eun nor serret kloz. Dre an nor-mañ, kredabl, ez eed e porz-kreiz ar maner. Kaer en-doa ne deuas ket a-benn d'he digeri ; dizrei a eure da gichenn e varh, tristoh e zoare eged biskoaz. Al loen a skrije hag e vleo a oa gleb-dour gand ar hwezenn. Ar paour-kêz baron a venne koll e skiant-vad. Kredi a reas 'oa deuet da veza preiz oll diaoulou an ivern ; en e yaouankiz en-doa klevet ano euz heveleb marvaillou. Pa vezer diskaret evel-se eo e troer ouz Doue da houlenn sikour digantañ.

Baron Vaucourt a bedas, eñ ha n'anaveze evid mestr beteg neuze nemed an nerz, hag en-doa gwelet pep tra o plega dirazañ.

Eun tamm sklêrder bennag a deuas da zila er hraou ; ar glao hag ar hazarh a oa ehanet da goueza, an avel a dave : eun tamm nerz nevez a deue adarre d'ar baron. Kas a reas e zorn war e loen astennet en e gichenn : ne grene mui. Echu e oa gand ar gwall-amzer. Sevel a eure hag e reas d'e varh sevel ivez : mond a reas gantañ er-mêz. Kredi a re e kavje eno unan bennag euz e zaoudarded, mez n'oa den. Treuzi a reas ar porz, mond a reas dreist ar pont da zevel. Pegen souezet e oe o weled a-gleiz hag a-zehou kezeg stag ouz ar gwez ha soudarded astennet war an douar leiz. Mond a reas da unan evid e zihuna, e zaoulagad evel trellet. Ar spont en-doa lezet e roudou war e zremm. N'hellas ket diohtu roi respont da houlennou e vestr.

« Dihun da vignoned », a lavaras Aotrou Vaucourt dezañ, « dastum anezo rag me 'fell din gouzoud perag o-deus dizentet ouzin. »

« Aotrou Baron », a lavaras ar zoudard evel o tiabafi, « va hamaraded ha me a zo bet red deom mond er-mêz euz ar maner. A ! », emezañ o sevel e zivreh d'an neh, « ar brezeliou komun n'int netra e-skoaz ar pez on-deus gwelet. »

« Dihun da gamaraded », a lavaras an Aotrou e kounnar ; « va zud-me n'eo ket gwrahed koz int... »

Ne oe ket êz dihuna anezo ; kousket kaled 'oant. Pa oant en o zav, Aotrou Vaucourt, sonn hag uhel war e varh, a lavaras dezo dichek :

« Fiziet em-oa ar maner ennoh, perag n'oh ket chomet d'hen diwall ? Petra eo an nerz en-deus greet deoh dizenti ouzin, mond dreist va urziou ? Piou eo ar mestr en-deus greet deoh dond en tu-mañ d'ar mogeriou ? Gwazed ez oh, c'hwi hag ho-peus manket d'ho tever ? Daoust ha servijerien feal oh-c'hwi hag ho-peus dilezet ho mestr, pa gave deoh ez oa riskl evid ho krohenn ? Respontit, respontit din 'ta, mevelien digalon ; n'em-eus kavet hini ahanoh war-dro ar maner. Perag oh tehet oll ? »

Ar zoudarded a blege o fenn gand ar vez, hag hini ebed anezo ne grede respont d'ar mestr. Kemend a zroug a oa e Aotrou Vaucourt, ma kemeras e gleze da zanka e kalon an hini a oa da dosta dezañ ; hogen ar re all a dostaas kerkent da ober kelh en-dro d'an Aotrou, da zistrei ar hleze, ha da ziskouez dezañ en-doa da ziwall...

---

[83] war e zivesker : !

« Aotrou Kont, eme unan, c'hwi a ro urziou deom abalamour m'emaoh uhelloh egedom ; gwir hoheus da roi urziou deom ; sentet on-deus ouzoh beteg-henn ; hogen, mar deu eur galloud all uhelloh eged hoh hini da hourhemenn deom, ni a zent outañ, evel on-deus sentet ouzoh. »

« Petra 'fell deoh lavared ? », eme kont Vaucourt, « komzit frankoh. Petra eo ar galloud all-ze uhelloh eged va hini a zo bet o roi urziou deoh ? »

An hveleb den a zavas da respont adarre :

« Pa roit urziou deom, ni ho kwel hag a zent ouzoh war an eur ; hogen, eur galloud brasoh ha n'hellom ket gweled a hourhemenn ennom hag a zoug ahanom da zenti : n'oam ket evid chom hep senti. »

Ar homzou-mañ a skoas kalon ar priñs ; chom a reas eur pennadig da zoñjal, hag e houlennas outo petra o-doa gwelet, petra o-doa santet.

« N'on-deus klevet nemed an avel o yudal », eme adarre an hini en-doa komzet beteg neuze, « ha n'on-deus gwelet netra. Heb beza en em glevet, d'an heveleb poent, ez om eet oll prim-ha-prim d'on armou ha d'or hezeg, ha buan er-mêz euz ar maner milliget-se. »

Aotrou Vaucourt a oa mantret o kleved kemend-all, hag e roas urz da bellaad dioh ar maner.

Setu dilezet ar maner. An Aotrou ne reas ket d'e zoudarded tremen dreizañ a-raog mond kuit da vad ; aon en-doa ivez marteze na vije ket sentet outañ. Mond a rejont d'eur maner all demdost di hag a oa da unan euz kerent Aotrou Vaucourt.

« Lezom anezañ », a lavaras an Aotrou Person ; « setu amañ traou nevez ; euz eur strollad marvaillou souezuz ez aim en eur strollad marvaillou ker souezuz all. »

War-dro pe da vare e c'hoarvezas an darvoudou-ze ? N'oufen ket hen lavared : ar pez am-eus gellet gouzoud tost da vad eo e c'hoarvezjont en amzeriou kenta ma teuas ar feiz kristen an Arvor.

Piou eo a deuas da brezeg d'an Iwerzon ? pe eur sant evel sant Erwan, pe unan da gompeza an hent dezañ, pe sant Patrig ? N'hellan lavared nag e ano nag e pe vare her greas. Ar pez a ouezer eo e teuas eun diavêziad da zouara war on aochou, e prezegas d'on tud koz eur relijion dianav beteg neuze, hag e teuas e berr-amzer da zastum eun toulladig tud dindan e vanniel. Gwallgaset e oe avad gand an drouized hag ez eas da jom donnoh en douar. En em gaoud a reas evel-se gand eur maner dilezet abalamour ne grede den chom ennañ. Hag o veza ne gavas den war e dro, ez eas da jom di gand e ziskibien. Ar helou a yeas buan dre ar harter, ha meur a hini a lavare uhel, e feiz ne jomjont ket pell eno, e teuje ar sperejou d'o stlapa er-mêz, evel o-doa greet da zoudarded Aotrou Vaucourt ha d'ar re a oa bet hardiz a-walh da vond ennañ a-houdevez.

An hini a oa deuet da jom er maner dilezet a oa eun abostol kristen. Gouzoud mad a ree ar pez a oa tremenet el leh-se, kement-se avad ne viras ket outañ da vond e-barz, n'en-doa aon ebed rag ar sperejou.

Goude beza tremenet eno meur a zevez, heb beza bet an diêsterra gand sperejou, an den santel a fellas dezañ gweled doareou ar maner. Ouspenn hanter-kant vloaz a oa eet dreist an darvoudou on-eus komzet anezo, setu perag edo en eur stad vantruz. Ar yeot, an ilio, an drez, ar spern, a zave stank e peb leh e gwask ar vein. Er hambreier, an treustou a goueze e poultrenn. An abostol a welas meur a hini euz ar hambreier-ze : ker fall 'oa lod anezo ma n'eas ket enno. Ar mogeriou da gloza war ar maner a oa en o zav ; en o zav ivez an tourellou, nemed 'oa kouezet an toennou en o foull.

Tro-war-dro d'ar maner, douar bet labouret gwechall evid al legumachou a oa bremañ goloet gand pep seurt louzou fall.

O tizrei d'ar gambr vraz, a oa hini an Aotrou, a zoñje d'an Abostol, hemañ a azezas war eur mên hag en em roas da zoñjal. Sevel a reas evel pa vije bet rezorchou[84] dindannañ, poulzet 'oa kredabl gand spered Doue, hag ez eas d'eun toullig kambr. Skei a reas e meur a leh war ar mogeriou teo gand ar vaz a veze gantañ dalhmad. Da genta, an trouz a ree o skei ne lavaras netra ebed dezañ ; hogen, e-kreiz, dioh an trouz, 'oa anad ez oa kleuz ar voger. Klask a reas da weled ha ne gavje ket linennou eun nor : kaoud a reas. Hag eñ da hervel unan bennag euz e ziskibien hag e hourhemennas dezo digeri ar voger. Ar vein e-leh koueza en diabarz a gouezas en diavêz. Kaoud a reas evel-se eun derez hag a ziskenne en douar evid gelloud tehed euz ar maner pa zavje beh.

« D'ar mareou-ze, evid doare », a lavaras an Aotrou Person din, « galloud an drouized a oa disterraet kalz ; an dud a ouenn vraz koulz hag an dud pinvidig a zave maneriou braz gand tourellou el leh ma helljent en em denna hag en em zivenn pa deujed d'o zaga ; dre ma teue ar pennou braz da greski o finvidigez, e kreskas ivez o gwarizi, hag e ranked en em zivenn. Ar maneriou-ze ker stank war douar Breiz a zeblant beza greet en heveleb stumm : mogeriou ledan-meurbed, gand eun hent en o halon da gas dindan an douar hag ahano d'ar hoajou, pell a-wechou. Dre an hent-se eo e helle an

[84] rezorchou : galleg. gwinterellou.

dudjentil hag ar zoudarded tehed pa welent e vijent trehet o kenderhel da stourm a-wel. Distrei a reent neuze hag e saillent war gein an enebourien a oa o taga ar maner. »

Lezet on-deus an abostol eun tammig, dizroom d'e gaoud. Speredet-kaer 'oa ivez evid doare. Gweled a reas diohtu petra 'hellje beza da ober euz ar hoz maner dilezet ha dirapar. Hag e halvas e oll ziskibien d'e gaoud da roi dezo urz da gempenn eun toullad kambreier da helloud loja enno, hag e reas dezo labourad an douar.

An drouized a ranke beza peurgollet o galloud d'an ampoent, rag den ne deuas war-dro ar gristenien da ober trouz dezo : ar re-mañ a greskas buan an niver anezo.

« Amañ avad », eme an Aotrou Person, « e rankan lavared deoh ez a va hontadenn da vro ar marvaillou, evel ma karer anezo e Breiz-Izel. Da bep kammed azaleg bremañ e kavim darvoudou souezuz, dorn Doue o roi harp d'e zervijerien. Mond a ran da genderhel gand va haoz. »

Abaoe meur a viz a oa, ar maner a zeblante kaerraad bemdez, an douar a oa bet turiet, trempet ha distrempet gand c'hwezenn servijerien an Aotrou Doue. Ar re-mañ en em gave brao eno, a veve e peoh ha didrabas, tra rouez en amzer-ze. Aotrou Vaucourt a deuas eun devez da weled an Abostol, Andre e ano. Goloet 'oa a armou, rag abaoe m'o-doa tiegeziou an dujentil laeret douarou dukaj Breiz hag o rannet etrezo, ar re-mañ n'en em glevent mui hag a veze dalhmad e brezel, maner oh maner, kastell oh kastell.

N'eo ket koulskoude evel enebour eo e teue Aotrou Vaucourt di, nann.

Klevet en-doa lavared ez oa deuet da jom eno eun den euz pell bro, hag e veve e peoh, pa'z oa bet red dezañ e-unan, perhenn ar maner koulskoude, tehed evel bountet gand eun nerz burzuduz. An abostol Andre a reas degemer laouen d'an Aotrou, hag e houlennas outañ petra 'ree dezañ dond d'e weled.

« Ar pez a glaskan », eme ar hont gand eun êr faeüz, « eo gouzoud mar deo posubl petra 'reas d'am zad ker ha d'e dud mond euz ar maner-mañ, evid hen lezel digor d'ar henta deuet. Livirit din ar wirionez krak-ha-berr », emezañ c'hoaz. « Ha gellet hoh-eus-hu kousked er maner-mañ, c'hwi hag ho tud, heb beza diêzet gand netra direiz ebed ? »

« Aotrou, n'on-deus klevet ken trouz dre amañ nemed hini ar fraoed hag ar haouenned a ree o neiziou e gwask ar vein hag a zo bet red dezo diloja da lezel al leh-mañ ganeom. »

Aotrou Vaucourt a zelle outañ nehet-braz hag e lavaras e karje tremen an noz en eur gambr en-doa klevet ano anezi gand e dad.

« Ne viot ket lojet kaer ; n'eus tamm arrebeuri ebed enni hag a vije dioh ho toare ; n'em-eus nemed va gwele, ha me 'zo sur ne garfeh ket kousked ennañ ; mez peogwir e fell deoh, deom da weled al leh-se a-raog ma vezo eet an heol da guzad abalamour deom da gaoud eun tamm sklêrijenn. Pa ho-pezo gwelet, ma fell deoh atao chom amañ da dremen an noz, me 'lezo ar gambr ganeoh ha c'hwi a raio enni ar pez a gerot. Ouspenn-ze, kement am-eus a roin deoh evid dousaad ho toare, evid ne viot ket re fall enni. »

Mond a reas da gas Aotrou Vaucourt d'ar gambr a houlenne. Hemañ a zellas a bep tu en-dro dezañ, hag a zisklêrias e c'hoantae tremen an noz enni. Degouezoud a reas dezañ ober eru zell dre ar prenest hag e welas eur renkenand tud o vond sioulig en eun tiig dister, eun tamm tour warnañ.

« Petra eo an dud-se », a houlennas-eñ, « a zo aze er porz hag a ya ker sioul-ze en tamm lochenn savet en eur hogn ? »

« Va breudeur int », a respontas an abostol Andre ; « da lavared o fedennou ez eont d'ar chapel. »

« Entent a ran », a lavaras Aotrou Vaucourt ; « c'hwi a zo euz ar relijion nevez a zesk d'an dud ez int oll breudeur ? »

« Ar wirionez eo », eme Andre, « ha mar fell deoh dond ganeom, c'hwi a welo dreizoh hoh-unan penaoz e vevom. »

« A-greiz-kalon ha gand plijadur », eme ar hont ; « ken nebeud a blijadur on-deus 'hed or buhez ma vezo ebat evidon gweled lidou eur relijion ha na vezont ket greet e donder ar hoajou.

Evelato ma rit eur vijel heb distag, evel am-eus klevet, me a gaso unan euz va zud da glask eun tamm kig ha traou all d'ar hêriou tosta. »

Andre a stouas e benn evid lavared ya, hag a yeas a-dreuz ar porz evid mond d'ar japel el leh edo ar re all eur pennad a oa. Aotrou Vaucourt o veza m'oa kustum da gaoud eur maread mevelien war e dro da ober ardou dezañ, a oe darbet dezañ kaoud da lavared abalamour n'oa savet hini euz ar gouëriaded en e zav pa'z ee er japel. Eur skabell goad a oa goullo dres dirag an aoter. Pa lavaran aoter, arabad deoh mond da gredi ez oa eun aoter evel ar re a gavom hizio en on ilizou. N'oa eno nemed eun daol goloet gand eun dousier lin gwenn-kann gand eun tabernakl koad livet groz hag eur groaz war e horre. Aotrou Vaucourt, azezet war e skabell goad, eul lodenn hepken euz e dok-houarn savet, a zelle gand souez en-dro dezañ dre ar japel zister. An toulladig kristenien a oa eno daoulinet war ar vein yen ha kaled, pleget o fenn, sioulig, o pedi ; ha kement-se a lakae nehet an Aotrou Kont : en eru bed nevez

e kave dezañ beza. An abostol a oa eet a-dreñv an aoter hag a deuas gand e zoupiliz hag e stol. Mond a reas d'an daoulin war bazennou an aoter hag e krogas gand ar pedennou dioh an noz. An tad a yee da genta, hag an dud fidel a lavare war e lerh, hag evel-se keit ha ma padas ar pedennou. Neuze ar beleg a droas ouz an dud hag a reas dezo an tammig prezegenn verr-mañ :

« Va breudeur ger,

Labouret hoh-eus 'hed an deiz da hounid ar bara pemdezieg a houlennom digand Doue. Deuet oh d'e drugarekaad d'e veza roet deoh ; ra zeuio e vennoz d'en em astenn warnoh oll ha ra ziskuizo hoh izili dre eur housk c'hwek ha reiz-mad. It e peoh ! »

Hag eh astennas e zaouarn da roi dezo e vennoz.

Mond a rejont oll er-mêz, sioul ha pep hini d'e dro.

« Peseurt relijion eo hounnez », a houlennas an Aotrou Kont. « An durierien douar-ze a zent ouzoh evel oaned ; kredit ahanon, ho relijion ne daolo kel a hriziou en on touez ; ni on-deus ar galloud, an nerz, ha ni a fell deom e ve sentet ouzom e pep tra. »

« Ar pez a blijo gand Doue a hoarvezo », eme an Abostol, « ha ni ivez ebestel or mestr, ni a zo sentuz hag a ya d'al leh ma fell dezañ ez afem. Lavaret en-deus deom : it ha kelennit an oll boblou. Eet om heb aon ebed. »

Trede pennad

Red eo deom beva a spered gand an dud a gomzom anezo, er c'hwehved pe er seizved kantved, abaoe donedigez Or Zalver : d'ar poent-se, hel lavaret am-eus, an drouized o-doa kollet eun tamm brao euz o galloud hag e oa red dezo en em denna da guzad e donder ar hoajou pe er reier kleuz. Paganed Rom a oa diruillet war ar vro, hogen, ne rejont nemed tremen ha ne daoljont gwrizienn ebed e douar an Arvor. Eur boblad tud penn-kaled evel ar Vretoned n'hellent ket degemered a galon vad eur relijion degaset gand o gwaskerien gasaet. A-raog ar mare-ze eta e oe greet eun dukaj euz an Arvor, a lavar lod, re all a lavar eo eur rouanetlez e oe.

Daoust pegen dizesk bennag eo eur bobl, atao e kaver er vro eun tiegez bennag el leh eo savet gwelloh an dud, el leh ez int muioh brudet, muioh enoret, abalamour d'an taoliou kaer greet hini pe hini. Ahano da zevel eur memez gouarnamant evid an oll, eur gouarnamant hag a vije gwir vestr war ar vro a-bez, ez eus pell, kredit ahanon, perhennerien vraz an douar, oll koulz lavared euz an tiegeziou kosa, a grede beza mistri vraz war-hed o douarou, gand gwir da varn ha da ober brezel. Lavared d'ar just da bevare e c'hoarvezas kement-se ne ve ket eun dra êz war va meno.

Kredi 'reen 'oa red din roi deoh an disklêriaduriou-ze evid ma oufeh penaoz ha perag 'oa ken dizeblant ar varoned uhel ouz ar relijion hag ouz gwiriou paduz an oll boblou.

Evel-se 'ta, Aotrou Vaucourt ne gomprenas ket nemeur a dra er pez en-doa gwelet er japel. Eñ ha ne gomprene nemed eun dra : galloud ar hreñva war e nesa, a gredas 'oa al laboureriien-douar-ze en em dennet a-zindan galloud baroned ar harter evid n'o-divije mui da zenti outo. Setu-eñ da ober e baotr faro, ha goude beza koaniet euz ar pez o-doa degaset dezañ e vevelien, ez eas d'e gambr da dremen an noz, daou euz e dud a dlee chom gantañ er memez kambr. Ne gave ket dezañ 'oa a-walh a sklêrijenn evid beza dispont, ha setu perag e tilasas hepken e lerennou, e lamas e voned-houarn hag e lakaas eur galabousenn hloan en e leh. Goude-ze eh astennas e gorv war ar holhed a zervije da Andre ; n'edo tamm ebed e poan avad pe e kavje ar beleg eun dra bennag da hourvez e-unan pe ne raje ket. Bolz an neñv a oa goloet a goumoul, avel a oa kenañ, hag ar hazarh a goueze puill war an toennou ha war gwer ar maner koz. O veza m'oa yen a-walh an amzer, an Abostol Andre en-doa lakaet kas hordennadou brug, lann ha balan, d'ar gambr vraz, hag en-doa e-unan greet tan enni.

« Aymar, eme Aotrou Vaucourt, kerz da deuler eur zell war oll gognou ar gambr-mañ ; ma ne gavez netra fall ebed e teui da hourvez war ar brug-mañ, endra ma taolo evez da gamarad e-kichenn an tan. »

An den a zentas, hogen, a-veh en-doa kaset e zorn da unan euz mogeriou ar gambr ma laoskas eur glemmadenn zister hag e kouezas a-stok korv d'an douar. Ar zoudard a oa astennet hep tamm anaoudegez ; dioh gweled e zaoulagad digor frank 'oa anad 'oa bet skoet gand eur spont braz souezuz.

« D'Elbec », eme Aotrou Vaucourt d'ar zoudard all, « dilas e lerenn d'az kenvreur ha taol dour war e zremm evid e zivorfila. »

D'Elbec a dostaas en eur grena. Stleja 'reas e gamarad tre dirag an oaled, hag e taolas dour war e zremm. Aotrou Vaucourt en-doa kroget en eur houlaouenn rousin, pe eun dra bennag all evel-se, hag e save anezi 'hed-a-hed ar voger. Ar voger a oa leun, da vihanna ne weled digor ebed enni. En eun taol-kont, setu eñ o santoud eur hwezadenn nerzuz evel eun taol avel : ar goulou a oe mouget. Mond a reas war e giz, spontet, war ar voger e krede beza gwelet o tremen evel eul luhedenn.

N'edo ket e penn e zouez : tostaet 'oa ouz an oaled, hag eno e-leh kaoud unan astennet e kavas daou astennet evel pa vijent maro. Selled a reas er siminal ; ha petra 'welas eno ? eur horrigan du-pod oh atisa an tan gand e zaouarn. Aotrou Vaucourt ne vanke ket a nerz-kalon dezañ pa veze war dachenn an emgannou, evel dired 'oa 'eneb ar spont. Chom a ree eno en e zav, kroaziet e zivreh gantañ, evel sklaset gand ar spont ; evel eun hed-gwenan e oa e ziskouarn, ha dirag e zaoulagad ez oa evel koumoul teo. Mil boan en-devoa o voned beteg e holhed. En em deurel a reas warni hag e kuzas e zaoulagad gand e zaou zorn evid na welje ket an oaled. Selaou a ree avad, beh warnañ : trouz ebed n'ez oa, nemed e kave dezañ, e zaou zen oh alani...

Hardisaad a reas a-nebeudou, beteg tenna e zaouarn diwar e zaoulagad hag ober eur zell dre laer ouz kostez an oaled. Tan a oa, kalz tan zoken, ma'z oa sklêrijennet meurbed ar gambr N'oa korrigan ebed ken eno. An daou zoudard a frote o daoulagad evel tud hag a zo o tihuna goude eur housk hir. Aotrou Vaucourt a zavas en e hoazez hag a halvas e zaou zen. Sevel a rejont goustadig en o zav, ha ker goustadig all oh horjella evel daou zen mezo, e teujont da gaoud an Aotrou. Hemañ a oa re fougeüz evid lavared dezo petra en-doa gwelet. Kredet o-divije en-doa bet aon.

« Deuit amañ dirag va gwele », emezañ dezo, « gourvezit aze, ha bezit war-zav d'ar wech kenta ma tegouezfe din gervel ahanoh. »

Senti a rejont. An noz a dremenas heb darvoud nevez ebed.

« Lavaret am-oa deoh ez eeh da gleved traou souezuz ; or marvaillou brezoneg a zo leun anezo. Deom bremañ da weled traou all hag a ziskouezo deoh peseurt kredennou diboell a oa neuze e-touez an dud. » O soñjal e kement en-doa gwelet abaoe m'edo er maner, Aotrou Vaucourt a daolas evez dreist-oll ouz ar pez en-doa gwelet er japel ; skeudenn eur gwaz staget en noaz ouz ar groaz, lakaet 'uz d'an tabernakl, a reas dezañ kredi 'oa tud ar maner euz eur vreuriez sorserien bennag savet gand Marzin, barz, diviner ha sorser brudet meurbed en Arvor a-bez. Ar zoñj-ze a skoas anezañ kenañ, ha setu-eñ da gaoud e dud, dare da lammad er japel ha da deuler d'an traoñ kement a oa enni.

Sklêrijennet gand spered Doue, an Abostol en-doa gwisket e zillad overenna hag a hede war dreujou an nor.

Aotrou Vaucourt a oa skoet o weled doare santel ar beleg, ar peoh hag ar veurded (majeste) a oa war e zremm ; hogen, ken kustum 'oa da skei ha da ziskar hep ken abeg nemed e youl direiz, ar baron a zihouinas ar hleze na helled e vanea nemed gand an daou zorn, hag a hopas d'e zaou zoudard :

« A-raog, ha beh d'ar sorser ! »

Hogen, kerkent e krogas ar hren en e oll izili hag ar hleze a gouezas euz e zaouarn. Eur spont ha na deue ket euz ar bed-mañ a grogas en e zervijerien hag e oe mall ganto tehed da glask o hezeg, hag ahano, fidamdoulle ! d'an daoulamm ruz heb goulenn peleh mond. Aotrou Vaucourt a jome diflach dirag an Abostol dispont.

« Aotrou Baron, emezañ, an den gwisket a houarn a zo zoken nebeud a dra dirag galloud Doue ; dond a reez da ziskar ar pez a zo degaset da ober ahanout eun den nevez : gwel eun tammig dre da spered ar pez ah-eus gwelet en diavêz ahanout ha klevet ennout da-unan : kemer da gleze ha kee da glask da zoudarded. »

Piou en-divije kredet ? Ar baron lorhuz a oa deuet da veza sentuz evel eur bugel : dastum a reas e gleze hag eñ ahano losteg. N'oa mui ar memez den ; ne livirin ket ne grede mui er zorserien, kredi a ree avad ez oa bet en deiz-se keñver-oh-keñver gand eur galloud eun tamm brao uhelloh eged e hini.

Meur a zevez a zo tremernet abaoe. An Abostol hag e zeskibien a ra didrouz pep hini e labour ordinal. Eur burzud all a oa da hoarvezoud ; skuiz-kenañ gand labouriou e zevez, an abostol Andre, debret gantañ e goan, ha lavaret grasou, a yeas da hourvez war e holhed vrug hag a reas eun huñvre souezuz. Gweled a reas dre e gousk an abostol sant Paol oh ober teltennou evid beva euz frouez e labour. Greom al labour a zo fiziet ennom, a lavaras dezañ sant Paol, an oll a zo sebeliet en deñvalijenn hag a enor falz-doueou : dit-te eo skigna ar helou mad (an Aviel) er vro-mañ gand al laboureriien a zegas dit ar Mestr. Gand c'hweh euz da dud ez i d'an aod, disul kenta, kemered a ri heb aon ebed ar bagou a gavi stag eno, hag ez i da zikour ar paour-kêz bag war-nez pensea : savetei a ri evel-se o buhez da bevar misioner, rag ar veajourien all a vezo lazet gand tud gouez ar harteriou-mañ evid paea o gwall vuhez.

Ar zoñj euz ar pez en-devoa gwelet ha klevet ne deas ket e-pad an deiz diwar spered an abostol. Koulskoude, o teuler muioh a evez, e teuas da lavared ennañ e-unan ne dalveze ket ar boan terri ar penn gand huñvreou, hag e teuas da ankounac'haad an hini en-doa gwelet en noz a-raog evid en em roi korv hag ene d'e labour pemdezieg. Edod er zadorn, derhent devez an Aotrou ; dond a reas da zoñj dezañ a gement-se p'edo o vond da gousked.

« Va Doue ! » emezañ o koueza d'an daoulin dirag e holhed, mar deo eun urz eo ho-peus roet din dre henou Hoh Abostol, grit din gweled sklêr ar pez am-eus da ober. »

Pell e padas e bedenn, hag ez eas d'ober eur housk ; kousked kaled a reas end-eeun. Brumachenn a oa ; eun avel arne a hweze evel ma ra ken aliez e bro-Vreiz, ha setu ar weledigez o tond a-nevez dirazañ. Sant Paol en dro-mañ a oa eun tammig teñval e benn, hag evel o hourdrouz eun tamm bennag e lavaras gand eur vouez nerzuz : « Sav, arabad eo dit koll da amzer ; ema erru ar gwall-amzer. Ar mor a zo fall ; a-raog ma vezi degouezet en aod, ar vag am-eus komzet dit anezi a vezo bet meur a wech war-nez goueledi. N'az-pez neb aon na rag an avel na rag an tarziou ; an dorn a zizav leurenn gompez ar mor braz a gaso ahanout d'al leh ma fell din ez afes. »

An abostol Andre ne jomas ket pelloh da dorta ; sevel a eure evel eun tenn, hag ez eas da zihuna c'hweh den all euz e gompagnunez. Mond a rejont o-zeiz en hent, daoust d'an avel dirollet ha d'ar glao bil a ree, hag e berr-amzer e tegouezjont war devenn uhel eun aber ez oa enni diou vagig o vrañsellad. Mond a ree Andre, nann dre e volontez e-unan, mez kaset gand eun nerz hag eur sklêrijenn vurzuduz. Dre nerz ar memez galloud-se e tiskennas en aod hag e kemennas d'e ziskibien sevel ar bagou ; tri diksibl a roeñve ; ar vag kenta a yeas er-mêz euz an aber, an eil a yeas war he lerh. Ar mor a oa fall-fall ; n'eo ket c'hwitellad, blejal a ree an avel, hag ar bagou koulskoude a ree hent ha ne deent tamm da steki ouz ar herreg ken stank dre al lehiou-ze koulskoude.

En eun taol, a-dreuz an tarziou braz divent, setu-i o weled eur sklêrijenn skeduz ; ar sklêrijenn-ze a oa pell ahano ; hogen, an diou vag a yee evel douget gand an avel, koulz ha pa vije bet kompez ar mor. Degouezoud a rejont evel-se dizale e-kichennig eur vag vrasoh a oa gwallgaset meurbed gand an amzer fall : gwech e save war gerniou an tarziou gwenn evid koueza prestig goude e beziou don el leh ma vije lavaret sur e vijent goloet ha konfontet prim a-walh. En eun taol, setu kristenien Vreiz-Izel o kleved eur youhadenn e yez bro ar Jude. Respont a rejont kerkent, hag ez ejont beteg ar vag. An abostol Andre a anavezas an dud en-doa klevet ano anezo en e huñvre. Degemeret e oent e bagou Breiz dres d'an ampoent ma ouelede eben. Diou vag an abostol a droas o begou war-zu an douar heb ma vije bet ezomm da veza e poan gand ar stur.

Dizrei a rejont ker buan hag ez oant eet, hag heb muioh a ziêzamant.

Tud ar vro a oa atao war gern ar reier, koulz ha d'an deiziou braz, da lavared eo d'ar gwall-amzer, o hedal ar poent da zailla da gaoud o lod. An Abostol hag ar re en-doa saveteet a oa diskennet d'an douar. Ar bagou a oa pennasket evel diaraog. O tizrei d'ar gêr e kavas o tond d'an aod eur bern tud, pres braz warno. Abalamour marteze d'an deñvalijenn, pe c'hoaz abalamour ma ne zisplije ket d'ar beillerien gweled nebeutoh a dud war-dro ar bagou o klask o lod, ar re-mañ a lezas ar gristenien da vond e peoh gand o hent, heb lavared ger dezo.

« Va Doue ! », eme an Abostol, « setu lapoused ar gernez o vond da blava war baour-kêz tud eet da beñsea ! Daoust ha n'hellfem ober netra evid rei sikour dezo ? »

« Mestr ker », a respontas unan euz an diskibien, « n'oh ket euz ar vro-mañ ; ni a gred eveldoh, ha ma vefem gwelet war an aod, heb douetañs, e vefem trohet dre dammou. »

An Abostol ne reas nemed huanadi. Dond a reas soñj dezañ komzou sant Paol er weledigez en-doa bet : tud ar vag a dlee mervel abalamour d'o buhez fall. Goude-ze e houlennas digand unan euz ar re en-doa saveteet a be vro e oa. Hemañ a respontas 'oa euz Rom, ez oa bet harluet gand sened Rom. « Ar re a oa o sturia or bag a grede 'oam pennabeg deuz ar gwall amzer a ree hag evid kaoud peoh o-deus diskarget ahanom en eur hanod da vond en avañtur Doue. Setu perag 'om salvet. »

« Siwaz ! » eme an Abostol, « Doue a gastiz kaled a-wechou, hogen ar pez en-deus gourhemennet a hoarvezo, ne hellom netra 'eneb an dra-ze. »

Erru 'oa goulou deiz. An avel a goueze hag an Arvoriz kavet ganto ar vag peñseer a youhe evel eur maread chas war-lerh eur pemoh-gouez Ar pez a zisplijas muioh d'an Abostol a oa gweled mevelien dujentil, re Aotrou Vaucourt en o zouez, o redeg d'an aod da glask o zamm.

« Peseurt tud eo ar re-mañ ? » eme an Abostol outañ e-unan. « N'hellim biken ober dezo dond d'en em gared evel breudeur hep skoazell an Ollhalloudeg. Ar skoazell-ze avad ne vanko ket deom, fiziañs on-deus enni, rag or Mestr eo en-deus lavaret deom : It, ha kelennit an oll boblou. »

Degouezet oant e lojeiz an Abostol. Hemañ a zegemeras an diavêzidi hag a reas dezo kaerra ma hellas.

Echui a ran.

Ar guchennad kristinien-mañ a brezegas ar feiz gand kement a nerz hag a galon ma teujont a-benn e berr-amzer da hounid an Arvoriz. Ne gredan ket lavared ne oant mui peillerien, laeron ar peñseou, a-houdevez, rag pell amzer c'hoaz goude-ze e welom duked Vreiz o tivenn ober ar seurt traou euzuz-se.

*

Tremenet em-boa daou zevez hanter er presbital. Trugarekaad a ris an Aotrou Person evid e vadelez em heñver, ha me da vond larkoh...

Doue d'ho paeo !

7. Kement-mañ a dremene er bloavez 1870, e-pad seiz Pariz. An amzer a oa ker kriz hag ar brezel : skorni a ree ; erh a ree ivez. Eur vaouez paour he-devoa ledet eun tamm pallenn koz hag e oa warnañ manegou bourret gand gloan ; hag e klaske o gwerza ; hogen, ne deue den d'o marhata. Daou "vobil" breton degouezet en derhent a deuas da dremen, hag a gavas ar manegou euz o daore. Gwisket truilleg 'oant hag e krenent gand ar riou. C'hoant o-doa da gaoud ar manegou, pa hwezent en o daouarn o selled a-gorn ouz ar varhadourez. « Ar manegou-ze a rafe vad deom », a lavarent etrezo !
8. Eun ofiser a deuas da dremen dre eno hag a welas diohtu nehamant an daou Vreton. Ya, divinoud a reas o hoant hag o faourentez. « Va bugale, emezañ, kemerit daou re manegou evid pep hini ahanoh, me eo a baeo. » Ar Vretoned a zo lentig ; an daou zoudard n'oa ket mall ganto senti, hag an ofiser da lavared evid an eil gwech : « Kemerit 'ta, paotred, eur mignon eo a ro anezo deoh ! » N'helled mui argila. Kemeroud a rejont ar manegou en eur lavared : « Doue r'ho paeo ! va ofiser. »
9. Eur pennad goude e oe eur hrogad e Chmpigny, hag an daou "vobil" a oa eno. E-touez ar vistri eh anavezjont o mignon, ofiser ar manegou, evel m'hen anvent. Hogen, pa oe echu an emgann, kaer o-doa klask ha selled, ne deuent ket a-benn da gaoud anezañ. N'edo ket war al leh kennebeud pa oe greet ar galv. Gloazet e ranke beza eta, pe lazet, unan a zaou.
10. Daoust ma'z oant hanter-varo gand ar skuizder, ar yenienn hag an naon ; daoust ma hellent beza lazet gand tennou ar Brusianed, an daou Vreizad ne jomjont ket da varhata. Dizrei a rejont war dachenn ar brezel : unan anezo a oe tizet en e harr gand eun tenn fuzul. Lakaad a eure eur mouchouar da holo ar gouli, hag en hent adarre. Kaoud a rejont an ofiser astennet en erh evel maro.
11. Diohtu e krogjont d'e frota gand ar manegou bourret, da zoursial ker brao outañ, ma teuas a-benn eur pennad brao a amzer da alani ha da zigeri e zaoulagad : n'oa ket maro ! o ! pebez eurvad evid on daou Vreton !
12. Samma 'rejont anezañ war o diskoaz d'e gas d'ar hlañvdi, el leh ma teuas da gaoud adarre ar yehed... Ar vad en-devoa greet en-doa talvezet dezañ : selaouet 'oa bet pedenn an daou Vreton.

    Doue r'ho paeo !

Huñvre eur bugel[85].

Greet en-doa e bask kenta.

D'ar hloulz-se an deskadurez n'oa ket, en or bro, stank evel hizio, hag ar paotrig Seven n'en-doa darempredet ken skol nemed hini e vamm-goz.

Goude beza, 'hed an deiz, diwallet chatal e gerent e gwaremmeier ha prajeier Pont-ar-Zal, e kare kalz dond d'an ti, e leh daouhanteri e hoariou gand ar vousedigou all ezuz ar gêriadenn.

Kaoud a ree, en eur gador, ar stamm etre he daouarn, pe azezet ditag eur harr-neza, e vamm-goz Fañchon.

Fañchon a oa mad ouz ar bugelig. Evid na zireñke ket ar vamm en he labour, hi a zalhe Seven en he hichenn. Da laouennaad e benn, tra ma stamme pe ma yee ar yee ar harr-neza en-dro, e konte dezañ eur marvaill bennag hag e kane eur werz euz an amzer dremenet.

Difiñv evel eur skeudenn, Seven a zelaoue. Echu ar zon e houlenne : « Eun all, mamm-goz ! ».

Hag e zaoulagad a oa ken dous, e vizaj ken karantezuz, e zaouarnigou astennet ken peduz, ma ne helle ket ar vamm-goz vad lavared nann.

« Hizio e kanin dit gwerz *Lez-Breiz* », a lavaras eun deiz Fañchon d'he mab-bihan.

« Lez-Breiz ? Piou eo hennez, mamm-goz ? »

« Lez-Breiz a zivennas or bro 'eneb ar Hallaoued. E vuhez a zo hini eun den kaloneg... Setu-hi amañ ! »

Ar vaouez koz he-doa komañset. He mouez, raouliet gand ar bloaveziou, a zeblante beza adkavet he oll nerz gwechall evid kana buhez hag oberou broadel an hini a oa bet lesanvet mad gand or henvroiz Lez-Breiz. Ouz he selaou, Seven a denerrae e galon, hag a-raog ar fin, o tremen e zorn war e zaoulagad e santas anezo gleb.

Eun devez war-lerh, a-greiz diwall e loened, ar bugel – tra souezuz – en em roas da huñvreal. Gwerz Lez-Breiz, hag he-doa ken skoet anezañ, en derhent, a oa atao en e benn. Estlammet e chome dirag kalonder vurzuduz ar marheg breizad, ha kared a ree ivez ar flohig yaouank a respontas d'e Vestr, pa ne felle ket da hemañ e lezel da vond d'an emgann :

« N'am-eus ket aon rag ar Hallaoued.

Kriz eo va halon, va dir lemmet ! »

Setu aze eta, a zoñje Seven, beteg pegeid ez ee karantez ar Vretoned koz evid o bro, beteg rei o gwad eviti, evid he divenn 'eneb he gwallerien.

Petra, a houlenne ar bugel outañ e-unan, ne zavje ket c'hoaz eul Lez-Breiz bennag war an douar en-deus gwelet o henel kemend a dud kaloneg ! Daoust ha sklaset eo e gwazied ar Vretoned gwad ruz ha nerzuz o hendadou !

E zaout a beure. Chom a reent reiz, hizio, en o fark.

Karget e spered gand huñvreou dreist e oad, ar mesaer yaouank a zerras e zaoulagad... ha prest en em lezas da gousked.

E-kreiz e gousk, eur zoñj iskiz a deuas d'e drubuilla.

War eun dachenn a vrezel eh en em gave. En-dro dezañ eh en em ganned evel leoned. A bep tu e skoed dizamant, didrugar. An tennou fuzuill a zute o tremen a-zioh d'e benn.

Eñ – o ! gweladenn iskiz ! – a oa unan euz ar wasa lazerien. Bep taol e tiskare e zen !... Mez eur vouled a deuas d'e dizoud d'e dro ivez, hag heb eur griadenn e kouezas d'an douar, kontant da skuill e wad evid divenn ar Justis !

En eun taol e tihunas. N'oa nemed eun huñvre ! Mervel youank-flamm evid Breiz !...

*

Deg vloaz diwezatoh, ar pez en-doa gwelet Seven dre e huñvre a dlee degouezoud.

Edod en amzer an Dispah braz. Dre Vreiz a-bez, an dud vad, rukunet gand torfejou ar Hallaoued, a oa en em zavet evid lakaad ar Re Hlaz d'echui o falloniou hag o argas er-mêz ar vro.

O tegas d'o heul an dijentiled, ar Vretoned o-doa kemeret o armou, hag eet d'an emgann. Gand ar re genta edo paotred Pont-ar-Zal, hag en o zouez Seven, den yaouank ampart a-benn neuze.

En eur barrezig vihan, Re Hlaz ha Re Wenn en em gavas penn-ouz-penn. Ar Re Hlaz a oa kalz niverusoh eged or henvroiz.

Mez evid divenn ar Justis, ar Breizad a zo ken nerzuz ha tri.

---

[85] "nasionalist » e oa Prat. Krouet e oa bet an nasionalisterez-se gand gouennelouriez yez gouarnamantou ar Trede Republik a zivenne kelenn kelenn ar brezoneg er skoliou.

An tan a grogas prim. Evel deliou an dud a goueze a bep tu, ha diêz ‘oa gouzoud gand piou e chomfe ar gounid.

Pa venne d’eur rummad fallgaloni, mouez ar mestr a zave :

« Beh warno, paotred Vreiz, beh warno, ha gwelom !

Mar ‘ma ‘n Diaoul a-du ganto, ema Doue ganeom ! »

Ar halonou a greñvae, hag eur youahadenn a zave !

« A-raog !... tan ! ! »

Er penn kenta, Seven a gerze hag a skoe evel eun dall... En despet d’o halonder, ar Vreiziz a oa war var da rankoud plega.

« En em roit ! », eme ar jeneral gall.

« En em rei ?... Alo ‘ta !... », a respontas Seven er penn kenta, heb gedal ger e vistri, hag o skei gwasoh-gwaz...

D’ar mare-ze, en e vrasa kounnar ‘eneb enebourien e vro, ar Breizad a oa skoet e-kreiz e galon, gand eur vouled. Heb eur glemmadenn, Seven a gouezas o youhal d’e gamaladed : « Evid Breiz !... A-raog bepred !... »

E houli a oa marvel ; mez mesaer koz Pont-ar-Zal, o vervel, en em ziskoueze laouen : « O ! va huñvre !... va huñvre kaer a vugel ! », emezañ.

Paner ar marvaillou munud

Ar morian hag ar zoudard[86]

Eur morian a houlenne eun deiz digand eur zoudard ha kredi a reed c'hoaz e Doue en e vro-Frañs.

« Setu aze eun huñvre ! », eme ar zoudarded hall. « Piou a hell kaoud douetañs ez eus eun Doue ? »

« E feiz, lavared a rafed », eme ar morian ; « ne roit morse testeni ebed euz ho feiz ! »

Daoust ha ne hellfed goulenn ar memez tra digand ar bern tud a bep stad a vev hirio evel pa n'o-defe mui tamm feiz ebed ? Daoust ha ne hellfed ket ober dezo ar rebech c'hwero a ree Doue gwechall d'e bobl dre henou ar profed Izaias : « Krouet am-eus bugale, maget ha savet am-eus anezo ; ind-i avad o-deus greet fae warnon. Eul loen diskiant a anavez e vestr ; an den avad n'anavez mui an Iliz. »

Roudou Doue

Goulenn a reed eun devez digand eur morian o chom er goueleh, da lavared eo en eur vro ha n'eus ket nemeur a dud enni, devet ma'z eo gand an heol hag an trêz bero : « Penaoz oh-hu deuet da houzoud ez euz eun Doue ? »

Hag ar morian da respont gand kalz a furnez :

« Evel ma ouzon dre ar roudou chomet war an trêz pe ez eus tremenet eun den pe eul leon... »

Hag e gwirionez, pa welom da bep kammed a reom kemend a roudou leun a furnez hag a halloud lezet gand an Hini en-deus greet ar bed, penaoz mired da lavared :=

« Eun Doue a zo bet dre amañ ! Kemend-all a draou kaer n'hellont beza greet nemed gand eun Doue ! »

Hag an Doue-ze eo an hini a anavezom, ni, kristenien !

Doue a zo e peb leh

Sant Bernardin a oa doujet meurbed gand kamaraded e oad pa oa bugel c'hoaz. Mar degoueze dezo komz etrezo a draou divennet e tavent kerkent ha ma her gwelent, o lavared :

« Peoh gand an traou-ze ! Setu erru Bernardin ! »

Mar doa a-walh d'ar re-mañ gweled Bernardin evid beza fur, taolit evez, bugale, ez eus dalhmad tostig-tost deoh eun Doue hag eun êl a glev ho komzou, a wel hoh oberou ha kement zoken a dremen e goueled ho kalon. Bezit fur eta koulz pa n'eus nemedoh evel pa emaoh gand re all ; pa'z oh douget d'an droug, livirit evel ar plah chast Suzanna a zo ano anezi er Skritur Zakr : « Penaoz e hellfen-me pehi dirag va Doue am gwel hag am barno ! »

Osti hlan

Kement-mañ a dremene e Lourd n'eus ket pell c'hoaz, e-kichennig al leh ma'z eas Bernadette da skrabad an douar gand he bizied ha ma teuas da ziwana eun eienenn he-deus pareet kemend a dud abaoe.

An dud klañv, ar re vahagnet, kabah, seizet, bouzar, dall ha mud, an oll gleñvejou, an oll boaniou a oa bodet en-dro d'ar piñsinou hag a hede beza soubet en dour burzuduz.

Eur beleg a bede hag a alie an dud yah da bedi, o divreh e kroaz. Lavared a ree :

« Eüruz ar re o-deus poan da ziwaska ! Eüruz ar re a ouel ! »

Hag ar glañvourien a unanas o mouez gand ar re yah evid lavared :

« Eüruz ar glañvourien ! Doue o har ! »

« Mez neuze, mamm, », a lavaras eur bugel klañv pell a oa, « mar kar an Aotrou Doue ar re glañv, me 'zo gwelloh ganen chom klañv ! »

*

Degaset e oe en eur gador eur plahig daouzeg vloaz sonnet outi he oll izili, droug-livet evel ar maro ha ken treud ma n'oa mui nemed ar skeud euz an den. Degaset 'oa bet da Lourd gand eur frañmason difeiz ha direlijion. Eñ a oa chomet kuzet e-touez an egroez tud, hogen klevet 'oa bet o lavared :

---

[86] Ar morian hag ar zoudard : kristen penn-da-benn e oa Prad.

« Ar pez a zo sur eo mar deu houmañ da gaoud ar pare en dour-ze, me a gredo hag a govesao. »

Hag ar beleg da hopal :

« Plijet gand an Intron Varia Lourd parea ar bugel-mañ ! »

Ar bobl kristen a youhas war e lerh gand eur feiz virvidig.

« Plijet gand an Intron Varia Lourd parea ar bugel-mañ ! »

Ar beelg a lavaras adarre :

« Goulenn a ran eur sakrifis digand unan euz ar glañvourien a zo amañ. Ra zeuy unan anezo da ginnig da Zoue chom klañv beteg e varo, e pinijenn, evdi ma pareo ar gêz-mañ ha ma kredo an difeiz-ze. »

Eun den etre tregont ha daou-ugent vloaz a dostaas d'ar poent-se oh en em stleja gwella ma helle war bouez e flahou. Lavared a reas gand eur vouez hag a dreuzas an oll galonou :

« Me ! »

E-kichennig ez oa eur vamm o ouela, ganti war he barlenn eur hrouadurig seiz vloaz ganet bouzar ha mud : hag e lavare enni he-unan :

« Mond a ran da ginnig va merh ! »

Karantez ar vamm a oe treh eur pennad war he harantez evid an dianavezet. Ne badas ket pell ar hrogad, ha dizale e tilammas da gaoud ar beleg gand he merh.

« Dalit ! », emezi.

Ar beleg a gemeras ar baotrez etre e zivreh, a zavas anezi etrezeg an neñv evel m'eo kustum d'hen ober bemdez da Osti zantel an overenn.

« Setu, emezañ, an Osti hlan a ginniger evid paea distro ar peher ! »

Ar feiz a verve e kalonou an dud fidel hag an daelou a zerede euz an oll daoulagad.

Ar bugel daouzeg vloaz a oe soubet en dour hag a gavas ennañ ar pare. Ar peher a zalhas d'e her hag a deuas da veza kristen mad.

An daou vreur

Jeruzalem n'oa c'hoaz d'ar poent-se nemed eur park a laboured evel ar re all. Al lodenn eo bet savet warni an templ brudet a oa neuze boutin etre daou vreur, unan anezo dimezet ha tad da veur a vugel ; egile a veve e-unan.

Pa deuas poent an eost, an daou vreur a vedas, a hordennas o drammou hag a reas ganto daou vern heñvel.

Mez, e-kreiz an noz, ar paotr dizimez en-doe eur mennoz mad. Lavared a reas ennañ e-unan : « Va breur en-deus gwreg ha bugale da vaga, pa n'em-beus-me den nemedon va-unan. Ne vije ket brao din kaoud ker braz lodenn hag eñ. Mond a ran da denna euz va bern eun dramm bennag da greski e hini. Ne ouezo netra evel-se : ma'h oufe ne asantfe ket. »

Hag e reas evel en-doa divizet.

En nozvez-se ivez ar breur all a zihunas hag a lavaras d'e wreg : « Va breur a zo yaouank, hag e-unan ; n'en-deus den war e dro da zerhel kompagnunez dezañ pa'z eo yah ha da brederia gand e ezommou pa'z eo klañv ; ne vije ket leal deom kemered keit hag eñ euz gounidegez ar park : savom, ha deom da greski e vern ; ne ouezo netra ha rag-se ne hello ket kaoud digarez da jom hep kemered. »

Hag e reas evel en-doa divizet.

Antronoz an daou vreur a yeas d'ar park, hag e oent estlammet o kaoud ar berniou ker braz. Hini ebed avad ne lavaras grig d'egile euz ar pez en-devoa greet.

Ar memez tra a hoarvezas meur a nozvez diohtu. Eun droiad koulskoude eh en em gavjont an eil gand egile, sammet. En em deuler a rejont an eil e divreh egile.

An dachenn-ze, benniget gand karantez an daou vreur, a blijas da Zoue. An dud a zavas eno eun iliz, ha Krouer an neñv hag an douar a gavas mad ober anezi e di.

Azen ar Bardonerez

En eur hombod hent-houarn, eun Aotrou kov braz a zo azezet en eur hogn. Dirazañ ez eus eur gouëriadez, eur vaouez diwar ar mêz gwisket e-giz Landi. Eur chapeled braz a zo en he herhenn ; bet eo o pardona e Lourd.

An Aotrou (gand eun êr goapaad) : « E Lourd oh bet, gweled a ran ! »

Ar gouëriadez : « Ya, da, Aotrou. »

Eñ : « Hag ez eus greet deoh gweled traou a bep seurt liou ?

Hi : « Ya, Aotrou, gwelet em-eus e Lourd traou kaer-kenañ. »

Eñ : « Gwelet hoh-eus an eienenn ? »

Hi : « Gwelet em-eus an eienenn, Aotrou, evet em-eus he dour ha gwalhet ganti va daoulagad . »

Eñ : « Gwelet hoh-eus ivez eur bern pareañsou ? »

Hi : « Kaerroh, Aotrou ; bet em-eus eur weledigez, eun "aparision". »

Eñ : « Brao ! brao ! O ! kontit an dra-ze din 'ta, Itron vad. (An aotrou a frote e zaouarn gand plijadur).

Hi : « Ya, gwelet em-eus an Tiegez santel e Betleem ; ar Werhez Vari, sant Jozef, ar Mabig Jezuz, ar vesaerien, an tri Roue... Ne vanke netra nemed eun dra. »

Eñ : « A !... Petra 'vanke ? »

Hi : « An azen !... Eun êl en-deus lavaret din her gweljen dizale. Laouen on bremañ... Ouz ho kweled ez esus deut soñj din euz komzou an êl ! »

An Aotrou a droas oh ar werenn hag a reas meur a zell-korn ouz ar hoabr a oa deuet da holo an heol.

An Iliz reformet

Ar gontadenn-mañ a zo bet kutuillet gand an *Echo de Noël* e kannadig eur barrez.

Eur ministr protestant a oa

Oh ober e dro

Dre ar vro,

o prezeg e relijion, oh ingala levriou e-touez an dud.

En em gaoud a reas eun devez gand eur serjant, hag eñ diohtu da ginnig e levriou.

« Petra eo an dra-ze ? », eme ar zoudard... »Almanegou nevez ? »

« Gwelloh c'hoaz », eme ar ministr.

« Petra int eta ? »

« El levriouigou-mañ e tesker anaoud ar relijion, ar wir relijion, on-hini-ni. »

« Ha pehini eo ho relijion ? »

« Ar relijion reformet[87]. »

« Mad, Aotrou, ho relijion neuze ne dalv netra ! »

« Penaoz 'ta ? »

« Abalamour, ganeom-ni, soudarded, pa vez "reformet" unan bennag, e vez lavaret dezañ mond d'ar gêr, n'eo mui mad evid ar zervij. Evel-se 'ta, dalhit ganeoh ho levriou ; ne gavfen saour ebed gand eur relijion "reformet" gand Koñseill ar Revu. »

[87] reformet : notenn gand an oberour :Ar relijion protestant, savet gand Luther.

Paour-kêz emzivad

Bez' ez eus kalz tud hizio a gav o brasa plijadur o hoapaad ar veleien hag ar relijion ; ne vankont tro ebed d'hen ober. A-wechou koulskoude e kouez o meud en o dorn. Selaouit kentoh an darvoud-mañ c'hoarvezet n'eus ket pell.

Eur person diwar ar mêz a zavas en eur hombod da veaji war an hent-houarn. Keñver-ha-keñver eh en em gavas gand eun Aotrou o veaji evid eun ti a genwerz.

« Aotrou Person », eme ar bourhiz war eun ton trubard evel an hini a gemeras Judaz pa lavare da Jezuz e teue d'e zaludi, « klevet hoh-eus ar helou braz ? »

Hag e ree ardou gand e vouez, hag e selle a-gorn ouz e amezeien.

« N'em-eus ket, Aotrou ; gwall abred on deuet euz ar gêr er mintin-mañ, ha n'em-beus ket bet amzer c'hoaz da zelled ouz ar hazetennou. »

« Penaoz ! penaoz ! n'hoh-eus ket klevet ? Med n'eus ken ano koulskoude nemed euz an dra-ze ! »

« Ne welan ket, Aotrou, euz petra e fell deoh komz. »

« Mad, Aotrou Person, eur blijadur eo evidon beza da genta o tegas deoh ar helou : an diaoul a zo maro ! ! ! »

« Mantruz eo ! », eme an Aotrou Person, evel tenerraet e galon. « Mad, Aotrou, atao em-eus bet truez ouz an emzivaded kêz : kemerit an daou wenneg-mañ, me ho ped !... »

Gweled a rit, 'michañs, ar penn a reas ar bourhiz o kleved kement-se... An oll a zirollas da hoarzin.

An Dragon hag ar Beleg

« Penaoz ‘rit-hu da wener ha yun e-doug ar horaiz, » a houlenne eun devez eun dragon ouz eur beleg.

« Ha c’hwi », eme ar beleg, « perag e stlejit-hu eur zabrenn ouz ho kostez ? »

« Abalamour m’eo gourhemennet. »

« Mad, ni ivez a ra vijil da wener hag a yun e-doug ar horaiz abalamour m’eo gourhemennet an dra-ze deom gand an Iliz. »

« Koulskoude ar hig a zo koulz da wener ‘vel da zadorn. »

« Heb mar ebed ; mez pa vez lakaet ar zoudarded da veva diwar bara ha dour er zal-bolis, evel ma c’hoarvez a-wechou, daoust hag e reer an dra-ze abalamour m’eo falloh ar gristenien er hazarn en deiz-se eged d’an deizou all. »

« Nann, ober a reer an dra-ze evid lakaad Yann zoudard e pinijenn. »

« Mad, evid lakaad ahanom-ni ivez kristenien, e pinijenn, abalamour d’or pehejou eo e tivenn an Iliz ouzom debri kig, deveziennou a vez. »

« Ar vijil c’hoaz ne gavan ket re iskiz, mez ar yun avad a gavan re galed. »

« Perag e tougit-hu war ho penn eun tok-houarn ker pounner hag a rit ? »

« Evid on diwall diouz an taoliou a skofe an enebourien ganeom. »

« Mad ! ni ivez kristenien, on-deus eun enebour touet hag eo an diaoul ; n’eus netra gwell evid en em zivenn outañ eged yun, ha setu aze perag an Iliz, or mamm, a hourhemenn deom hen ober beb an amzer. »

J. M. P.

Alumenn-viou ar homis beajour.

An Tad Lacordaire a oa eun devez o leina en eun otel e n'ouzon mui peseurt kêr.

Ar gwener a oa, deiz vijil eta. Eun dro vrao d'ar gomisien e-giz-mañ da ziskouez d'an oll o-deus re a spered evid kredi e galloud an Iliz hag e madelez ar relijion, traou koz, setu ganto pell a zo !... oh o hleved, da vihanna.

Goude beza dizahet eur bern sorhennou diskiant 'eneb ar vijil, an dud devod, ar veleien..., ar paotr faro a droas war-zu ar prezeger braz, da ginnig dezañ ar pez a jome en e zilerh euz an alumenn viou.

« Me, aotrou », emezañ oh ober goap, « *me ne gredan nemed ar pez a gomprenan*. »

An Tad Lacordaire a lakaas en e asied an tammig a viou en-doa lezet an aotrou difeiz.

« Aotrou », emezañ d'ar homis, ha kompren a rit-hu ha penaoz e teu an tan da deuzi an amann ha da galedi ar viou ? »

« E feiz, ne ran ket da ! », a respontas ar paotr nehet-braz.

« Na me kennebeud », eme ar manah gand fouge...

Gweled a ran koulskoude e kredit en alumenn viou, hag e kavit mad anezi, n'eo ket gwir ? »

En dizro euz Lourd

Eul labourer-douar diwar-dro Skaer e Bro-Gerne, a oa o tizrei euz Lourd ; laouen ‘oa evel kement hini a zizro ahano... Hag e tisplege gand plijadur d’ar re a oa en e gombod hent-houarn, an traou dudiuz en-doa gwelet en kêr dispar ar Werhez.

Eur medisin yaouank a oa o selaou en eur hogn. Mousc’hoarzin faeüz a ree o kleved ar “paour a spered“, re zouget da gredi, war e veno. Hag eñ o lavared a-greiz-youd :

« Neuze ‘ta, va den mad, hoh-eus gwelet pareañsou ? »

« Ya da, Aotrou, gwelet em-eus pareañsou. »

« Ha ped, mar plij ? »

« Diou, Aotrou ! »

« Diou ?... Ha ped kleñvour a oa ‘ta ? »

« Ouspenn daou-hant, Aotrou... »

« Ouspenn daou-hant !...Mad, red eo lavared neuze n’eo ket ho Kwerhez gwall hallouduz pa ne hell ket parea kement hini a ya ker pell all d’he fedi ! »

« O ! eo, Aotrou, gelloud a-walh a rafe... Hogen, ar Werhez a zo gwelloh, madelezusoh eged an dud ! Klask a ra mad an oll.. Ma teufe da barea an oll glañvourien, ar vedisined ne zalefent ket da vervel gand an naon... Hag an dra-ze, kredabl, ne vije ket dioh ho toare !... »

Ar penn-azen

Klevet em-eus ober ano euz eur houëriad hag a hoantae gweled Pariz, eur wech en e vuhez ivez.

Mond a reas, ha peadra a gavas eno da zigeri e henou, me ‘lavar deoh. Felloud a ree dezañ gweled pep tra, an embannou war an tiez-kenwerz, ar varhadourez a oa e pep stal.

Kaoud a reas eun den azezet e-unan oh eun daol-skriva.

« Aotrou », emezañ evel eur glapezenn, « livirit din, mar plij, petra a werzit ? »

Ar skrivagner a lavaras outañ e-unan edo o vond da gaoud tro da ober eur hovad c’hoarzin diwar-goust Yann Gouër.

« Gwerza ‘ran », emezañ, « pennou azened ! »

« E feiz, neuze, » eme Yann Gouër, « ho-peus gwerzet eun toullad brao hizio, rag ne welan mui nemed unan en ho stal ! ! ! »

Hag eñ er-mêz heb goulenn an eur.

El leh ez eus ano euz kostou Adam

En hentchou-houarn e weler hag e klever kalz marvaillou. En deiz all ez oa eun nebeud beajourien en eur vagon, kaoz kreñv ganto. Pa ne vez netra da ober e ra vad trabellad da dremen an amzer.

E-touez ar veajourien ez oa unan, bet gwechall war dachenn ar brezel, el leh en-doa lezet eur harr. Goude-ze 'oa deut d'e garter, ar groaz a enor war e vruched, ez oa dimezet, hag e veve evel eun den a-zoare, mez ivez evel eun den heb relijion. Evel ne laboure nemeur, e komze kalz pa gave tro, hag e blijadur 'oa ober goap euz al lezenn gristen hag euz ar re he heuill. Rag eñ a ree fouge da veza eun den seven heb moumounerez ebed.

Amañ 'ta 'oa en em lakaet, evid dizenoui e genbeajourien, da zistaga peziou kaer 'eneb al lezenn gristen ha gwirioneziou ar feiz, hag e komze a-dreuz hag a-hed, evel ma ra peurvuia an doktored a gomz euz ar pez na anavezont ket.

E-touez kalz a zotoniou all distaget a-eneb ar Skritur Zakr, a-eneb lezennou ha lidou an Iliz, setu-eñ o kaoud houmañ :

« Lennet em-eus, emezañ, er Skritur Zakr, pa falvezas da Zoue rei eur pried d'on tad kenta Adam, e tegasas ar housked dezañ, hag e-pad e kouske e tennas unan euz e gostou, ha gand ar gostenn-ze e savas ar vaouez kenta. Hogen, Adam a dlee neuze mankoud eur gostenn dezañ, ne dlee kaoud mui nemed teir-warn-ugent, hag e oar penaoz eo greet korv an den, a lavar oll, on-deus-ni peder gostenn warn-ugent. Mad, me 'garfe kaoud unan bennag da ziskouez din penaoz e hellom, ni oll bugale Adam, ni oll diskennet anezañ, kaoud peder gostenn warn-ugent pa n'en-doa on tad nemed teir-warn-ugent. »

War gement-se ar veajourien a oa o selaou an doktor a zirollas oll da hoarzin, nemed unan. Hemañ a zistroas oh an doktor hag a lavaras dezañ :

« Dioh ma livirit, c'hwi 'zo bet soudard ? »

« Ya, aotrou. »

« Evid doare hoh-eus kollet eur harr ? »

« Ya, chomet eo bet war an dachenn a vrezel, ha setu perag e welit ar groaz kaer-mañ war va bruched. »

« Goude m'oah distroet euz ar brezel eo oh bet dimezet ? »

« Ya, Aotrou. »

« Ha roet en-deus Doue bugale deoh ? »

« Ya, bugale am-eus, hag esper am-eus e teuio eun deiz unan bennag anezo da zivenn e vro evel m'en-deus greet o zad. »

« Ha divahagn eo ar vugale-ze ? Ha bez' o-deus-i diou harr pep hini anezo ? »

« Ya, Aotrou, ken divahagn ha pep den. »

« C'hwi koulskoude, dioh ma welan, n'oh-eus nemed eur harr ? »

« Nann zur, mez petra 'fell deoh da lavared war gement-se ? »

« Me 'garfe e hellfeh lavared din penaoz e hell ho pugale kaoud diou harr pep hini anezo, peogwir c'hwi, o zad, n'hoh-eus nemed unan ; ha mar en-deus gallet Doue rei deoh-hu bugale hag o-deus peb a ziou harr, petra bennag n'en-deus o zad nemed unan. Livirit din ha diêsoh e oa dezañ rei peder hostenn warn-ugent da bep hini ahanom-ni ha pa n'en-divije on tad kenta nemed teir-warn-ugent ? »

Amañ ar veajourien o-doa c'hoarzet o kleved peziou kaer an doktor, a droas c'hoarz a-eneb an doktor e-unan ; hag hemañ neuze a zerras e veg hag a oe mud e-pad ar penn diweza euz ar veaj.

E gwirionez, eur gentel gwall c'hwero en devoa bet.

G.M.[88]

[88] : G.M. : ?

Providañs Doue

Eun deiz Doue a gemennas da zant Mikael arhêl mond da gutuill ene eun intañvez a oa dare evid an neñvou.

An arhêl a ziskennas a-denn-askell war an douar, ha pa oe degouezet e kambr an intañvez, e welas daou grouadurig e-harz he zreid. Soñjal a reas e chomje ar vugaligou-ze emzivaded hag er vrasa dienez, ma kemerje ene ar vamm, hag e tizroas d'an neñv goullo e zaouarn.

« Perag », a lavaras Doue, « n'az-peus ket degaset din ene an intañvez ? »

« Aotrou, gwelet em-eus he-devez ar vaouez-se daou grouadur, hag em-eus lavaret ouzin va-unan : Piou a gemero soursi anezo pa vezo eet kuit ? Gand truez outo em-eus em-eus lezet an ene da veva c'hoaz korv an intañvez. »

Ha Doue a lavaras d'an arhêl : « Diskenn e goueled ar mor : eno e kavi eur vilienn hag he degasi amañ. »

An arhêl a zegasas ar vilienn.`

Ha Doue a lavaras dezañ :

« Bremañ, torr ar mên ! »

An arhêl a dorras ar mên hag a jomas sebezet : e-kreis ar vilienn, eviti da veza difaout hag en he fez, daou breñv a fiñve, leun a vuhez.

« Piou a vag ar re-ze ? », a houlennas Doue.

An arhêl a hejas a ziskoaz hag a jomas sioul.

« Na gemer ket neh gand an emzivaded », a lavaras Doue ; « an dra-ze a zell ouzin : te, gra ar pez am-eus gourhemennet. »

Pep hini e studi !

Eur bourhiz en-doa eur merour. Ar merour-mañ n'oa ket gand ar re war-lerh o paea e feurm ; e di a oa urzet mad. Ar vugale, ar mitizien, a oa boazet da heulia gourhemennou ar mestr. D'eun devez sadorn en em gav ar merour-mañ gand e aotrou.

Setu amañ ar gaoz a zavas ganto :

An aotrou : « Da beleh ez it warhoaz ? »

Ar merour : « D'an overenn. »

An aotrou : « Gwelloh e ve deoh labouard. »

Ar merour : « Aotrou, d'ar zul ne labouran morse. »

An aotrou : « Eun diod oh. »

Ar merour : « Ken diod evel a gerot : me a gar ar relijion, hag e fell din he heulia. »

An aotrou : « Ar veleien eo a ra deoh beza diod evel-se. Lakaet o-deus ahanoh da gredi ez eus tri ferson e Doue. »

Ar merour : « Gwir eo, kredi a ran kement-se. »

An aotrou : « Ma vez lavaret deoh ez eus eun Doue ne lavaran ket e ve diod eun den o kredi kement-se. Mez pa lavaront ez eus tri ferson e Doue, penaoz o hredi ? Ha bet int beteg ar baradoz o weled ? »

Ar merour : « Pa deu eun den da glemm gand ar boan-benn, e vez lavaret dezañ e teu ar boan euz ar bruched ; piou a zo bet eno ? »

An aotrou : « Eur studi a vez greet war gement-se. »

Ar merour : « An aotrou Person en-deus greet studi ivez. »

An aotrou : « Ar vedisined a oar parea ar hleñvejou, ha mad a ra an dud selaou anezo. »

Ar merour : « Gwir eo ; mez me 'gar mad ivez heulia aliou an aotraou Person. Peoh hag urz vad a zo em zi ; va bugale ne reont ket a zisplijadur din, c'hwi her goar. Aliou an aotrou Person eo a zo penn-kaoz a gement-se. Ne weler ket ar memez tra e tiez an dud na heuliont ket ar relijion. »

War gement-se an aotrou a droas kein en eur hrozmolad. Eur hrouadur en-doa hag oa bet desket dezañ pep tra nemed ar gwirioneziou kristen ; ha bremañ e lakae an dristidigez e kalon e dad.

Ar Vamm-goz Mizer o klask lojeiz

Mar fell deoh diroufenna ho tal, mar ho-peus c'hoant da dañva brezoneg c'hwek, lennit ar werz-mañ. Kavet em-eus anezi er *Feiz ha Breiz* koz, d'an 11 a viz Meurz 1965. Koz eo eun tammig, e-giz ma welit, mez lennit anezi, hag e lavarot din goude n'h-deus kollet tamm euz he c'whez-vad.

Kalz barzoniezou a zaver en on amzer, hogen, ar wir varzed a zo tano... Eur gwir dudi, eur banvez dreist eo evid ar spered hag ar galon koud bommou brezoneg da zaouri evel a zo[89] er pennad-mañ.

N'eo ket dibaot kaoud euz an trou dudiuz-ze er *Feiz ha Breiz* a oa renet gwechall gand an Aotrou Morvan. Hag evel ez eun nebeud ahanom o kaoud en o zi follennou melenet ar gelaouenn goz-se, em-eus soñjet e rajen plijadur o servicha pennadou euz ar pez a reas kemend a vad d'on tadou.

*

Gwechall e tremenas en eur bourkig a Vreiz,
Ar Vammig-koz Mizer, o vond da glask lojeiz.
He daoulagad skoelfet, diskabell, diarhen ;
Treud evel eun ankou ha ridet he hrohenn,
Ne daol troad d'an douar, nemed a biklammou :
Koulskoude, war he hein, gand he zammig truillou,
C'hweh mil bloaz gwall-bounner da zougen,
A dle roi d'he diouharr ouspenn eur vorzadenn.
D'ar strinkell-ze, siwaz !uhel hel lavaran
Ne vank ne tiegez, na lojezi er bed-mañ.
Abaoe m'en-deus Adam e zor dezi digoret
War-goust e vugale bemdez he-deus bevet ;
Rag neb a vez gwasket dindan he hrabanou,
A ya skañv e hodell ha kleuz e vouzellou.
An dreitourez eta d'an tiez a gerze,
Da houd peleh kluja he hovad paourete' :
He daoulagad paret war eur goz lochennig,
E lavar o kaskalad : « Evid eun nozvezig,
Amañ, war a gredan, me 'gavo lojeiz prest.`
Mez a-raog antreal, sellom dre ar presnest. »
Kerkent he daoualagd a furch mad el lochenn :`
Eur wreg, hag he mabig ganti war he barlenn,
Gand eur vouez dudiuz, heñvel ouz eun eostig ,
A gane d'he bugel : « Kousk, kousk, va halonig ! »
He fried, kemener, o wriad war e dorchenn,
Diwar-benn e hlin a zache prim e neudenn.
Ne weled, evid gwir, en ti-ze o lugerni
Na moged paperet, aour nag arhantiri ;
Mez ne weled ket ivez treid hir ar gevnidenn,
En-dro d'ar mogeriou o steui gwiadenn.
Eun tiegez kempenn, joaüsted ha labour,
A zalh plas d'an arhant hag ivez d'an aour.
- « Kerz pelloh da glask fred, rag amañ, va homer,
Daoust m'eo treud ar hig-sall, n'eus tamm plas d'ar vizer. »
Evel-se, dre he dent, e hrozmol ar wrah koz,
Ha kerkent e tro kein heb lavared bemnoz.
Kerzed a ra neuze d'an tiegez tosta,
Da houd ha hi 'gavo gwelloh evid loja.
An ozah mezo-mik, war leurenn ar gegin,
En daou bleg dastumet evel eun urusin,
A laosk en eur gousked ken pounner rohadenn,
Ma weler eo stouvet beteg e gornaillenn,
Euz e henou digor, hag ivez euz e fri,
E ruill, 'hed e varo, eur waz hlaour ha mehi.

---

[89] a zo : ma'z eus

Piou ‘gredfe koulskoude ? Daoust ma’z eo badaouet,
Ar werenn hanter-leun en e zorn ‘zo chomet !
Daou vugel diskempenn en eru horn a ruille :
Daou all er chaodourenn ar yod a gabouille,
Hag a-bouez e zivreh, unan gand ar sklinsin[90],
A skoe war ar billig da hoari taboulin.
Ar vamm euz he hostez, ar vamm, heb liboudenn
E kuz, gand eur gomer, a lipe he gwerenn.
O weled kement-mañ, ar wrah – n’eo ket eston –
A lugern he lagad hag a drid he halon :
« Setu, krak ! », emezi, « al lojeiz a glaskan ;
Peleh e vin mestrez mar ne deo ket amañ ? »
Kerkent e poulz an nor, hag evel eur vleizez,
En eur skrignal he dent, e lamm gand bleo Jakez :
« Poent eo divorfila, sao », emezi, « dihun,
Korv laosk ha didalvez, mezvier, lonk-e-zizun ;
Mar ne zentez ket raktal, diwar-bouez da gribenn,
Me ‘raio dit skuba ‘l leurzi gand da chupenn ! »
Ouz he hleved, Jakez, hanter divadaouet :
« Piou hoh-hu ? », emezañ gand eur vouez truezuz.
« Rouanez ar vizer, eur vaouez hallouduz ;
Al labour ‘zo treh din, hag ar vertuz ivez ;
Mez evid eur mezvier hag eun den didalvez,
A steljan dilloüz er-mêz o ziegez,
Ha war o zammig meubl e ran gwerzidigez ;
Evel-se, va homper, kerz el leh ma kari ;
Evid amañ pelloh eun nozvez ne gouski. »
Kerkent e taol he dorn war ar vugaligou,
Hag e trok o dillad oh tammou koz truillou.
O roi neuze taol troad d’an eil goude egile,
E poulz war an treujou tad, mamm ha bugale.

*

Mar bezit visiuz, mezvier pe didalvez
Ho-pezo d’ar vizer leh da deuler evez,
Mez bezit labourer, reizet ha vertuzuz,
Ha c’hwi ‘vezo laouen, divorhet hag eüruz.

[90] sklinsin : slisenn.